Әнәс Хәсәнов

Әнис алмалар

Повестьлар

Анисовые яблоки

Повести

Казан
Татарстан китап нәшрияты
2008

УДК 821.512.145-31
ББК 84 (2Рос=Тат)-44
Х91

Хәсәнов Ә.Х.

Әнис алмалар: повестьлар / Анисовые яблоки: повести / Әнәс Хәсәнов; тәрҗ. Г.Хәсәнова. — Казан: Татар. кит. нәшр., 2008. — 239 б. — 2000 д. — ISBN 978-5-298-01760-2

Язучы Әнәс Хәсәновның бу китабындагы повестьлары яшь егетләрнең һәм кызларның күңелләрендә борынлап кына чыккан тәүге мәхәббәтен тасвирлый. Бу изге хискә тугры калып, яшьләрнең әхлакый югарылыкка ирешүен чагылдыра.

Китапны зур тормышка аяк басарга җыенучы яшьләр яратып укыр дип уйлыйбыз.

УДК 821.512.145-31
ББК 84 (2Рос=Тат)-44

ISBN 978-5-298-01760-2
© Татарстан китап нәшрияты, 2008
© Хәсәнов Ә.Х., 2008

Хөрмәтле укучыма берничә сүз

Укучым!

Әгәр син дөньяда олы мәхәббәт яшәвенә ышанмасаң, бу китапны укып тормасаң да була. Көнеңә-төнеңә кояш бүләк итеп, җаныңа канат-куәт биреп, күңелеңә сандугач оялатып, гомер юлларыңда очып кына йөрергә көч биргән, изге, ләззәтле, шатлыклы саф мәхәббәткә ышанмасаң, укыма син аны. Якты дөньяда татлы, газаплы, җаның-тәнеңне сулкылдатып, хыял белән чынбарлык чикләрен юып, эш-гамәлеңдә рәхимлеккә, шәфкатьлелеккә, яктылыкка, югарыга өндәгән мәхәббәт булуына ышанмасаң, укыма.

Яшьме, картмы син, кызмы, егетме, әгәр дә кайчан да бер синең бөтен барлыгыңны кайнар сөю хисе җырлаткан, елаткан, зарыгып сагындырган, җирдән йолдызга чөйгән булса, укы.

Әнис алмалар

1

Алмагач яфраклары җылы җилдә әкрен генә тирбәлеп кыштыр-кыштыр серләшәләр. Бакчада хуш ис — өлгергән алма исе аңкый. Акация кузаклары чытырдап ярылып китә дә коры орлыклар җиргә коелыша. Башка вакытта кош-корт аларны чүпләп кенә торыр иде, тик балаларын канатка күтәреп, инде

тынычланган кошлар тук, исләре китми, канат-йоннарын, томшыкларын чистартып яфраклар арасында үзләре генә белгән шөгыльләре белән кайнашалар.

Әнис белән Илгиз икенче курс дәреслекләре алырга училище китапханәсенә килгәннәр иде. Чиста, саф һава тәэсиреннәнме, таш бинага кергәнче бераз алма бакчасындагы урындыкта утырып торырга ниятләделәр. Җылы, рәхәт. Зәп-зәңгәр күктә ак болытлар йөзә.

— Авылда бәрәңге ала башладылармы икән? Һава шулай коры торганда диюем.

— Юктыр әле, Илгиз. Иген эшләре бетмәгәндер шул.

— Кайтып булышасы иде дә бит. Дәресләрне калдырырга ярамый шул, Әнис. Рөхсәтсез киттеңме, Сафа абый каршына барып басасыңны көт тә тор. Әнис, сагынасыңмы, малай, ә? Авылны, дим.

— Быел алай ук үзәк өзелерлек түгел. Ияләшенә, күрәсең... Үткән е-ел!

— Ә мин һаман сагынам. Әле менә авыздан авылның сөтле аш тәме китеп тә бетмәгән, ә йөрәк пәрәвезгә эләккән күбәләкмени...

— Авылда кемең калды соң синең, Илгиз?

— Әнием. Күзләре бик начарланды. Әтинең үлгән хәбәре килгәннән бирле күзеннән яше кипми. Ничәмә-ничә ел бит инде.

— Әйе. Бик яраткандыр, күрәсең.

— Үзе дә шулай ди.

— Бер карасаң, гаҗәпләнерлек, сокланырлык бит. Кешене кеше шулай яратсын әле, ә! Нинди була икән соң ул андый ярату?

* * *

Әнис белән Илгиз бу әңгәмәләрен хәзер еш кына искә алалар. Аннан соң бер ел вакыт узса да. Икесенең дә яшьлек елларын кинәт килеп чыккан давыл сыман айкаган ел. Яшь күңелләренә тәүге кайнар сөю хисе килеп тулган ул ел нәнә шул кояшлы, җылы, матур, алмалы сентябрь көнендә башланды. Һич көтмәгәндә-уйламаганда онытылмас вакыйгалары белән мәңгегә хәтергә уелып калды.

2

Әнис тоткага кулын куйган гына иде, ишек кинәт ачылып китте дә аннан көлешә-көлешә берничә кыз килеп чыкты. Моны кинога төшерүче булса, ул Әниснең артка чигенеп, кызларны уздырып җибәргәч, кинәт кенә зур итеп ачылган күзләрен, гаҗәпләнгән йөзен эре планда озак кына күрсәтеп торыр иде.

Кызлар училище капкасыннан кереп киттеләр. Әнис ишек төбендә басып торды-торды да баскычка утырды. Үзен китапханәдә Илгиз көтеп торуын да онытты. Янында яшь егетләр, кызлар тыз-быз килеп кереп-чыгып йөрде. Училищега яңа кергәннәр кыяр-кыймас кына, тирә-якка карана-карана сак кына уздылар. Өлкән курснык ылар шап-шоп басып, ике-өч баскычны сикереп кенә төшеп киттеләр. Ә Әнис һаман утыра бирде. Аның күз алдында әле дә теге кызлар төркеме уртасындагы калын толымлы кызның ап-ак йөзе тора иде. Ул кызның күзләре урман аланындагы күкчәчәк кебек зәп-зәңгәр булып, үзләреннән бу дөньяда яшәү бәхете, яшьлек, сәламәтлек бәхете очкыннары чәчрәп тора иде. Кызның карашы Әнис йөзеннән битараф шуып кына узды, ә менә яшь егетнең күкрәк читлегендә кайнар ут кабызырга җитә калды. Ул уттан бөтен күкрәккә әллә нинди ләззәтле шом, очасы, йөгерәсе килү хисе таралды. Бу хис Әнискә бераз таныш иде. Урманга, болынга җиләккә баргач кып-кызыл җиләк баскан аланга килеп чыкканда нәкъ шундый хис туа, тик бу юлы ул кайнаррак, куәтлерәк, ләззәтлерәк иде. Шул көннән бирле Әнис юньләп ашау-эчүен дә онытты, йокысы качты. Дәресләрдә әллә утырды, әллә юк. Карашы еракка юнәлгән, кая карамасын, анда теге кызның ак йөзе, зәңгәр күзләре балкып торды, юан чәч толымнары чайкалды. Ул укытучыларның:

— Әнис, сиңа ни булды? Игътибарсыз утырасың. Мин әле генә нәрсә турында сөйләдем, — дигән соравын да ишетми иде. Андый чакта күршесе Вәгыйз Әниснең терсәгенә төрткәч кенә ул айнып китә дә:

— Гафу итегез, ишетмәдем шул, — дип җавап кайтара.

— Моннан соң дәрестә игътибарсыз утырма, — дип кисәткәч, Әнис чынбарлыкка әйләнеп кайта да гаҗәпләнә иде. «Мин дәрестә икән ләбаса. Тагын уйга талганмын. Тыңлап утырырга кирәк ич».

Дөньяда һәрнәрсәнең чиге була. Ниһаять, Әниснең дә чәбәләнеп беткән уйлары шактый вакыттан соң гадәти эзләренә төшә башлады. Күкчәчәктәй күзле, көләч йөзле бу кыз минем күңелемне юкка гына биләмидер дип уйлады ул. Аның мондый хәл турында укыганы бар иде. Габдрахман Әпсәләмовның «Алтын йолдыз» романында Галим Урманов та нәкъ шундый ук хисләр кичергән ич.

Тәнәфесләрдә Әнис ул кызны читтән генә күрә иде. Ятимнәр йортыннан килгән кызлар арасында йөргәнгә, Әнис аның да ятимә икәнлеген белде. Андый кызлар, егетләр бер үк төрле киемнән йөриләр.

Күкчәчәк күз дә нәкъ шулай, эти-әнисе юктыр, күрәсең. Бу уй исенә төшкән саен, аның йөрәге кысылып-кысылып куйды. Әй, шул кызны башыннан бер генә сыйпыйсы иде!

Көннәрдән бер көнне Әниснең бәхете басты. Ул зәңгәр күзнең исемен белде. Училищеның бик матур яшелчә бакчасында әллә ничә сортлы алма үсә, уңыш җыйган көннәр үзенә бер күңелле бәйрәмгә охшап кала иде. Андагы алма исе! Баллы хуш истән башлары әйләнепмедер, умарта кортлары, шөпшәләр өерләре белән очып йөриләр. Бакча укучылар тавышыннан гөрләп тора. Ул көннәрдә яшьләр белән бергә укытучылар да эшли, кара куе бөдрә чәчле, мәһабәт гәүдәле училище директоры үзе дә алма тулы әрҗәләрне арбага төяргә булыша, шаяртып та ала, яшьләр сүзенә кушылып, бәхәсләшеп тә куя. Аның шундый гадилеген укучылар да, укытучылар да ярата. Хәер, аны шәһәрдә белмәгән, ихтирам итмәгән кеше бармы икән? Алай гына түгел, район үзәгенә эш белән килгән авыл кешеләре дә, аны урамда танып:

— Исәнмесез, Нәсихов абый, сау-сәламәт яшисезме? — дип, әллә каян каршына чыгалар.

Педагогия училищесының даны бөтен республикага таралган иде шул. Ә аның белән озак еллар буена мәгариф отличнигы Сафа Нәсихов җитәкчелек итте.

Һәр эшкә куллары ятып торган авыл егетләре-кызларына алма җыю эшмени ул. Ә мондый күмәк эшне әйткән дә юк. Директор, укытучылар алдында бигрәк тә. Быел алма бик мул булып уңган, укучылар аны әрәм-шәрәм итми, бәрми-сукмый, сак кына өзеп, әрҗәләргә тутыралар, аннары складка киштәләргә илтеп куялар. Кышка хәтле ашарга да, кышын ашханәдә компот кайнатырга да җитәчәк бу кадәр алма. Әнә директор үзе шулай ди.

Ерак түгел иптәшләре белән теге кыз да баскычка менеп алма җыя. Әнис аны күзе белән генә түгел, йөрәге белән күрә. Әй ул кызның көлүләре! Көмеш кыңгыраумыни! Бу тавыш Әнис күңеленең әллә кайсы почмакларына үтеп керә. Егет борылып карый да әрҗәсен күтәрергә оныта.

Курсташы Илгиз:

— Әнискә бу әрҗә авыр булды, ахрысы. Әйдә, үзем җилкәңә күтәреп куйыйм әле, — дип, әрҗәгә тотына.

Әнискә шушы әрҗә авырмы? Тирә-юнендәге курсташлары алдында кешедән күтәртәме! Ул әрҗәне җирдән йолкып алгандай өскә чөя, тик тигезлеген югалта, чайкалып, әрҗәсен чүт кенә төшереп җибәрми. Өстә яткан алмалар җиргә коела. Кемдер көлә. Кызлар, «ах» дип, укытучылар, директор ягына карап алалар. Әнис, башын күтәрергә оялып, җирдән алма җыя башлый. Аның бит очлары кулындагы алмалардай кызарып чыга. Башында һаман бер уй бөтерелә: теге кыз да күрдеме икән? Ә укытучылар ни әйтер?..

Тәҗрибәле рус теле укытучысы Ләйлә апалары Әниснең хәлен аңлый:

— Зарар юк, укучылар, саграк кына булырга кирәк, — дип, киеренкелекне юк итә. — Алмалар бозылмас, йомшак җиргә коелды ич. — Әнис рәхмәтле елмая, аның күкрәген баскан авыр таш ереп юкка чыга.

Шул мәлне якында гына алма җыючы кызларның ачы итеп кычкырганы ишетелде. Теге Күкчәчәк күз үрелеп алма алганда баскычы авып киткән икән, ә үзе ботакка асылынып калган да:

— Булышыгыз инде! — дип кычкыра иде.

Моны күргәч, Әнис шул якка томырылды. Башка егетләр дә ярдәмгә йөгерделәр. Ә бакыр чәчле Идмасны гына күр әле! Барып та җитте, тиз генә баскычны торгызып та куйды. Менде, кызны күтәреп баскычка бастырды, кулыннан тотып төшәргә булышты.

Кызларның кайсыдыр:

— Әнисә, кулың сыдырылган ич, әйдә, йод сөртик, — дип, кызны училище медпунктына алып китте.

Әнис, дөрес ишеттемме икән дип, тирә-ягына каранды. Әнисә диделәр түгелме? Әйе шул. Исеме Әнисә икән, алайса. Ничек була соң инде бу? Ул үзе Әнис. Кызык. Әнис моңа бер шатланды, бер гаҗәпләнде. Гаҗәп шул. Ничек туры килгән. Әнис — Әнисә. Хәер, бу дөньяда эти-әниләре охшаш исем кушкан кешеләр әзмени? Тик исемнәре охшаш кешеләрнең менә шулай очрашуы анысы инде аның бер Ходай эше. Димәк, бу кыз Әниснең адашы була.

Шул ук вакытта Әниснең йөрәген әллә каян пәйда булган икенче уй тырнап өлгерде. Нишләп Әнисә янына иң алдан ул үзе түгел, ә бакыр баш Идмас барып җитте? Өлгеррәк булса, Әнисә Идмаска түгел, ә Әнискә рәхмәт әйткән булыр иде. Ә шулай да егетнең күңеле күтәренке иде. Күкчәчәк күзнең исемен белде бит ул. Әнисә диген, ә?!

3

Әнис Әнисәне ялгыз гына очратырга бик озак җай эзләп йөрде. Үзе бу бәхеткә ирешсә, ничек сүз кушасын, нәрсә әйтәсен дә белми иде. Шуңа күрә Әнисәне ялгыз түгел, ә дус кызлары арасында күргәч, шатланып та куя иде.

Октябрь бәйрәменә училище ныклап әзерләнә. Укучылар демонстрациягә чыгып, райком бинасы каршыннан узалар. Анда аларга Ленин һәйкәле төбендә басып торган район җитәкчеләре кул болгый, кемдер радиодан:

— Педагогия училищесы студентларына сәлам! — дип кычкыра. Үзләрен «студент» дип атагач, горурланып, яшьләр бөтен урамны яңгыраталар:

— Ур-р-а-а!

Бәйрәм алдыннан училищеда зур концерт була. Рус бүлеге чыгышын татар бүлеге карый, татар бүлегенекен — руслар. Музыка коралларында уйнарга өйрәнүчеләр, ялгыз җырлаучылар дер-дер килеп үз чиратын көтә. Аннары биюләр. Актлар залы ак кофта кигән, ак алъяпкыч япкан кызларның, галстук тагып җитдиләнеп киткән егетләрнең шау-шуыннан гөрләп тора. Ни итсәң дә, бәйрәм, ни итсәң дә, яшьлек бит.

Быелгысы Әнискә икеләтә бәйрәм булды. Оркестрда берничә әсәр уйнап сәхнәдән төшкәч, Әнис алдагы рәтләрнең берсендәге буш урынга барып утырды. Утырган гына иде, күршесендәге кыз:

— Бу урын буш түгел, — дип пышылдады.

Әнис кызга борылып караса, янәшәсендә Әнисә иде.

— Бу минем дустым урыны. Әнә үзе килә, — диде ул.

— Егеткәй, бушатыгыз әле минем урынны, — дигәч, Әнис янында басып торган рус кызына күтәрелеп карады. Торырга гына онытты.

— Нәрсә, егеткәй, күргәнең юкмы әллә? Шулкадәр текәлеп торасың? — Әнисә Әнискә карап көлеп җибәрде.

Әнис шунда урынлы-урынсыз:

— Син Әнисә бит. Ә мин Әнис, — дип пышылдады да торып китте.

Бу көннән соң ул шактый вакыт канатланып, ниндидер эчке рәхәтлек тоеп, әллә нинди үзгәрешләр көтеп йөрде. Әйтте бит ул үз исемен Күкчәчәккә, әйтте. Димәк, таныштылар. Тик үзгәреш кенә булмады. Әнисә, иптәш кызлары белән әле китапханәдә, әле коридорда сирәк кенә очраштыргаласа да, битараф кына уза бирде. Әниснең андый көннәрдә бигрәк тә җаны кыйналды. Ничек инде танышканнан соң да ул аңа борылып та карамый? Әллә бар аңа Әнис, әллә юк. Хәер, ул хаклыдыр да. Шундый матур кыз игътибар итәрлек кем соң ул? Кием-салымы ташка үлчим. Училищеда Сафа абый урнаштырган нык тәртип хөкем сөрә. Ямаулы киемеңне тулай торакта кисәң ки, ә училищеда гади генә булса да үтүкләнгән костюм-чалбардан йөр. Күлмәгең һәрчак чиста, юылган булсын. Муеныңа галстук — мәҗбүри. Аяк киеме турында әйткән дә юк. Ул һәрвакыт чиста булырга тиеш. Вакыт-вакыт директор, яз дими, көз дими, ишек төбендә үзе басып тора, өс-башыңны, аяк киемеңне тикшерә. Бар теләге — булачак укытучыны пөхтә киенеп, чиста йөрергә өйрәтү.

Балалар йортыннан килгән ятимнәрне училище ашата-эчертә, киендерә. Моны тәрбиячеләр игътибар үзәгендә тота. Аларның киемнәре әнә нинди матур. Җылы йон свитерлары гына да ни тора. Тереләк егетләр тәрбиячеләрдән өс-башларын яңартып торуны үзләре үк таләп итә. Тиешме — бирегез! Ә Әниснең нәрсә? Узган ел яз көне юл өзегендә ул училище коридоры буйлап кызыл эчле зур галош сөйрәп йөрде. Тула оегын салгач. Моны күргән кызлар бик мәгънәле итеп бер-берсенә карап калалар иде.

Ярый әле быел аңа эти-әнисе, сарыкларын сатып, зур авырлык белән ботинка, яңа чалбар, күлмәк алып бирә алдылар. Юк инде, юк, аның өс-башы ятимнәрнекеннән бик калыша. Җитмәсә, кара куе чәче түбәсендә тырпайган. Сулап тарасаң да һаман шул. Озынрак йөртсәң ята ятуын, тик рөхсәт юк. Директор күрдеме — алдыр. Син булачак укытучы!

Соңгы вакытта Әнис үзенең куе кара кашларын башкаларныкы белән чагыштыра да кәефе кырыла. Башкаларның әнә сызып куйганмыни! Ә аның тоташып үскән диярсең. Дөрес, тешләре тип-тигез, ялт иткән. Бу борын тагын. Нәкъ кызларныкы. Ир кеше борыны тотрыклы, күзгә бәрелеп торырга тиеш, диләр. Ә иягең чокырлы булырга. Бугаз төене нинди калку, җитмәсә. Ашаганда аска-өскә уйнаклап тора. Күзләргә килгәндә — гел мәсхәрә! Әле соры, әле яшькелт төскә керә. Ир буласы кешедә шундый күз булсын инде, әй! Әнисә аңа игътибар итәме соң. Аның күзләре — күкчәчәкләр. Эх!

Кая гына бармасын, ни генә эшләмәсен, аның күз алдында һаман Әнисә. Алтынсу толымлы күкчәчәк күзле Әнисә. Аңа игътибарсыз чибәр Әнисә. Йә, күпме йөрергә була инде болай? Юк, ничек тә күрергә, сүз катып карарга кирәк үзенә. Менә шул!

4

Күрде ул аны, күрде. Күрмәсә, яхшырак та буласы икән. Училищеның физкультура залы яныннан үтешли, Әнис анда шау-гөр килгән тавышка игътибар итте. Егетләр, кызлар көлешә-көлешә нидер сөйләшә

иде. Әнис ишекне ачып залга күз салды. Анда... анда... трусик-майка гына кигән бер төркем егетләр, кызлар Әнисәнең калын чәч толымнарын башына чорнап маташалар иде.

Берсе:

— Бэйләргә кирәк, бәйләргә. Чәчең сиңа сикерергә дә, мәтәлчек атарга да комачау итә, — ди.

Икенчесе:

— Бәлки, кистерергәдер. Ярышлар җитә. Ә безнең әле һаман ике-өч күнегү өйрәнеп бетергәнебез юк, — ди.

Әниснең курсташы Марс, аның ишектән карап торганын күргәч:

— Әнис, әллә син дә безнең акробатика түгәрәгенә керәсеңме? Уз әйдә, — диде.

Барысы да Әнискә борылып карадылар.

— Юк, юк! — Әнис, каушап, тиз-тиз ишекне япты да китапханәгә менеп китте. Кирәкле китаплар алып, уку залына кереп утырды. Укыса укыды, укымаса — юк. Аның күз алдында һаман баягы күренеш иде: егетләр, кызлар Әнисәне сарып алганнар да бөтерелепме-бөтереләләр. Тукта әле, нишләп ул, укуга бирелеп, шундый эшләрдән, түгәрәкләрдән читтә йөри соң? Дөрес, узган ел училище оркестрына язылып, альтта, контрабаста ару гына уйнарга өйрәнде. Бәйрәм кичәләрендә әнә ничек шәп уйныйлар. Юк, болай булмый бу! Аны бит чаңгы түгәрәгенә язылырга чакырганнар иде. Тик анда күнекмәләр еш кына ял көненә туры килгәнгә ул риза булмады. Языла да йөри ул моннан соң. Күнекмәләргә дәрестән соң, кичләрен дә чыгарга була ич. Авылга да чаңгыда кайтып-килеп була. Бу да күнекмә ләбаса. Нинди генә әле.

Әнис физкультура укытучысына теләген белдерде, күнекмәләргә йөри башлады. Аның тырышлыгын күреп, директор рөхсәте белән чаңгыларны, ботинкаларны тулай торакның бер караңгы бүлмәсендә тотарга рөхсәт иттеләр. Башкалар күптән шулай итә икән ич. Буш вакыт табуга, чаңгыларын киеп йөрергә чыгып китәләр. Әнис тә алардан калышмаска тырышты. Шунысы гаҗәп, ул бу түгәрәккә йөрү укырга комачау итәр дип борчылган иде. Ялгышкан икән. Әнис хәзер кайчан дәрес әзерлисен, кайчан күнекмәгә чыгасын бик төгәл белә, төгәл үти. Училищеның чаңгы ярышында ул икенче урынга чыкты. Шатлык өстенә шатлык, аны училищеның җыелма командасына алдылар. Күнегүләр тагын да куәтләнде.

Тормыш Әниснең борчулары бар дип туктамады, чапты да чапты. Беренче семестр азагы якынлашып, имтиханнар бирер вакыт җитте. Училищеда имтихан имтихан гына түгел иде шул. Берәр фәннән өчле алдыңмы, стипендия алмыйсың. Ә ансыз ничек укыйсың? Әти-әнисе таза тормышлы егет-кызлар гына монда стипендиясез укый. Авылдан килгән яшьләрнең күбесенә рус теленнән инша язу бик авыр. Ярый ла имтиханда таныш, инде бер кат язган тема туры килсә. Югыйсә эш харап! Шуңа күрә семестр дәвамында укучылар берничә инша язалар. Аларны укытучылар яхшылап тикшерәләр, төзәтәләр. Аннары инде ул текстны укучылар өтеренә кадәр яттан өйрәнәләр. Имтиханда шул темаларның берәрсе чыкса, яшьләрнең шатлыгы эчләренә сыймый. Бишле булмаса, дүртле алу мөмкинлеге туа. Ә бу инде стипендия алып укуыңны дәвам итә аласың дигән сүз. Әнис имтиханнарны яхшы билгеләренә генә тапшырып бетерде.

5

Гыйнвар ахырында район беренчелегенә чаңгы ярышлары оештырдылар. Анда урта мәктәп укучылары, комсомол оешмалары спортчылары, училищеның җыелма командасы катнашты. Бөтен шәһәр гөр килеп торды. Ун чакрымлы эстафетада училище чаңгычылары җиңеп чыкты. Шәхси күрсәткечләр буенча Әнис иң беренче иде. Егетләргә директор Сафа абыйлары рәхмәт белдерде. Район ДОСААФ комитеты аларны икенче дәрәҗәле спортчы исеменә лаеклы дип, республика комитетыннан күкрәк билгеләре соратып алды. Зәңгәр төстәге бу билгеләрне тапшыру бөтен училище җыелышында тантаналы төстә узды. Комитет карарын укуны Әнисәгә тапшырганнар икән. Директор иң беренче сәхнәгә Әнисне чакырды, рәхмәт әйтеп аның кулын кысты. Әнисә дә, Әниснең кулын кысып: «Котлыйм!» — дип, чәчәк тоттырды. Аның кулы никтер ут кебек кайнар иде. Әнис рәхмәт әйтергә дә онытып сәхнәдән төшкәндә чүт кенә егылмый калды, аның тез буыннары бушаган иде.

Семестр имтиханнары бетүгә, чаңгычылар командасын февральдә каникул көннәрендә узачак республика ярышларына әзерли башладылар. Тренировкалар тагын да ешайды. Егетләр чаңгыларын, ботинкаларын, беркеткечләрен кат-кат карадылар, чаңгы майлары сайладылар. Тик Әнис, ни кызганыч, Казанга бара алмый калды. Иртәгә иртән юлга чыгарга дип торган кичне ул тагын йөреп килим әле дип чаңгылар кигән генә иде, урам уртасында ук аның бер чаңгы беркеткече шартлап сынды. Аның сыныгын алып караган иде, үз күзенә үзе ышанмады. Кемдер аны, әллә кисеп, әллә йомшатып, эштән чыгарып куйган иде. Бер төн эчендә яңа беркеткеч, яңа ботинкаларны каян табасың инде? Бу хәлгә соңрак директор да, физкультура укытучысы Алексей Кузьмин да бик нык гаҗәпләнде. Команда Казанга Әниссез генә китеп барды. Әнис каникулга авылга кайтып китте. Кайтуын кайтты, тик икенче көнне үк аның йөрәге

сабантуйдан кайткан аттай тасырдый башлады. Хәзер Әнисә кайда йөри икән, нишли икән, кемнәр белән аралаша икән, дип уйлады ул. Уйларыннан арынып торыр өчен егет ярсып-ярсып утын ярды, кар көрәде, чанага фляга куеп су ташыды, әти-әнисенең вак-төяк эшләренә булышты. Ә шулай да йөрәген тыпырчынырга мәҗбүр иткән уйларын читкә куа алмады.

...Ниһаять, каникулның соңгы көне дә килеп җитте. Бербөтен түгәрәк ипи, атланмай тутырган кечкенә банканы биштәренә салып, Әнис тагын район үзәгенә юл тотты. Февраль көне шактый салкын, буранлы булса да, ул тирләп-пешеп шәһәргә атлыга, ә йөзендә елмаю уйный иде.

6

Ул елны май бик җылы килде. Егетләр, бушрак вакыт табып, Бизнә елгасына су коенырга баргаладылар. Елга училищедан ерак түгел матур бөдрә таллыкларны аралап ага иде. Егетләр аның тирән урынын беләләр, шактый биек басмадан сикереп чумалар, кайчакта су астыннан йөзү буенча үзара ярышып та алалар иде. Вакыт-вакыт монда килеп шәһәр балалары да су керә, аларның чыр да чу килеп коенуларын, уйнауларын карап тору үзе бер күңелле иде.

Көннәрнең берендә, Әнисләр комда кызынып, шәһәр малайларының басмадан сикереп уйнаганын карап ятканда, кием-салымы белән ун-унике яшьлек бер малай суга егылып төште. Ул сикерергә җыенган иптәшен сизмәгәндә артыннан килеп куллары белән этеп төшерәм дигәндә генә тегесе алданрак сикерде. Шаян малай туктала алмыйча аның артыннан ук үзе дә суга чумды да куркуыннан бата башлады. Аның, тончыга-тончыга: «Ярдәм итегез!» — дип кычкыруына Әнис суга ташланды. Коты алынган малайны, авырлык белән булса да тирәннән алып чыгып, сай җиргә бастырды.

Берничә көннән училищеда, иртәнге музыкаль зарядка беткәч, барлык укучылар алдында директор Әнискә рәхмәт әйтте, чын егетлек менә шундый була ул, дип мактап алды. Бу эш директорга ничек мәгълүм булгандыр, Әнис моны белмәде. Ул шунысына шатланды, теге көннән соң училище кызлары аңа елмаеп уза башладылар. Әнисәнең күкчәчәк күзләрен тутырып елмаюы Әнисне аеруча куандыра иде.

Май аеның соңгы матур көннәренең берсендә училище укучыларын Чулман култыгы яры буена баржадан утын бушатырга алып чыктылар. Училище утын белән җылытыла иде.

Баржаны бушатырга бер генә көн бирелгән икән. Чулманга кадәр алты-җиде чакрым барасы, аңа чаклы шәһәр кырыеннан ук аккан Бизнәне кичәргә кирәк иде. Менә шунда инде Әнискә бәхет кояшы елмайды. Ул көймәдә йөри белә иде. Әнә ул биш-алты кешене утырта да елганың аргы ягына чыгарып куя. Аннары кире килә. Әнискә шулхәтле рәхәт, чөнки чират көтүчеләр арасында Әнисә дә бар. Кызлар чыр-чу килеп сөйләшәләр, Әнис бар көченә ишә дә ишә. Бу бәхетле минутларның ул озаккарак сузылуын теле. Күкчәчәк аның бу якка чыгып җитәр алдыннан көймәне, зырылдатып борып, яр кырыена койрыгы белән оста итеп китереп туктатканын күрә. Яшьләр кереп утыргач, көймәне берәрсе этеп җибәргәнне дә көтми, Әнис янә ишә башлый.

Егет Әнисәнең яр кырыенда озаграк торуын теле: менә күреп торсын әле Әниснең осталыгын! Ниһаять, Әнисә дә иптәш кызлары белән көймәгә кереп утырды. Әнис янә ишкәкләргә ябышты.

— Әнис, сине егетләрнең берәрсе алыштырсын иде. Тирләп-пешеп чыккансың бит. Арыгансыңдыр. Ишә белүчеләр бардыр бит?!

Укытучы апаларының бу сүзенә Әнис:

— Юк-юк, Ләйлә апа, арымадым, — дип, ишүен тагын да кызулата төште. Аннары көймәдән чыгучыларга ярдәм итте.

Әнисә ярга чыгарга гына торганда, аннан алдан сикергән кыз көймәне чайкалдырып җибәрде. Әнисә «ой, мама» дип куркып калды. Әнис сикереп торып аңа кулын сузды, ярга чыгарга булышты. Әнисә елмаеп рәхмәт әйтте. Күкчәчәкнең ягымлылыгыннан рухланып, Әнис тагын иште дә иште. Соңгы укучыларны көймәдән төшергәндә, ул уч төпләренең кызып әрнегәнен тойды. Аның ике кулының да учы берничә урында чикләвек зурлыгында кабарып чыккан иде.

Укучылар, көне буе эшләп, баржаны кичкә бушатып бетерделәр. Ул арада кара төтен бөркеп килгән буксир баржаны алып та китте. Яр буенда әрдәнә-әрдәнә утын өелеп калды. Алгебрадан имтиханга ике көн кала Әниснең уң кулы бик каты сызлый башлады. Кулның кабарган урыннары кызгылт-сары сыекча белән тулган иде. Әнис аны каләм очы белән тишеп агызды, сызлау тынып торган сыман булды, ләкин бераздан уң кулы кызарып шешә башлады.

Авыртуга түзә алмыйча, Әнис ишекле-түрле йөрде. Ятты, торды, стаканга салкын су салып, бармакларын шунда тыгып җиңеллек эзләп карады. Төннәрен аңа аеруча авыр булды. Малайлар йоклый, ә аны йокы алмады. Шулай бимазаланган беркөнне кичен вакытлы-вакытсыз йокыга талды. Шул чакны

тулай торак бүлмәсенә профсоюз бюросы әгъзалары килеп керде. Йоклап яткан Әнисне күргәч, алар гаҗәпкә калды.

Арадан берсе:

— Нишләп әле ул бу вакытта йокы симертә? — дип, кашын җыерып, аның янына килеп басты. Әниснең бүлмәдәш малайлары хәлне аңлатып бирделәр. Бюро әгъзалары моны ишеткәч, табибка күрсәтергә кирәк дип, Әнисне уятырга тотындылар. Әнис аңгы-миңге килеп торып утырды да берни аңламый кызларга текәлде. Алар арасында читтәрәк басып торган Әнисәгә күзе төшкәч, сикереп тормакчы иде, кулы карават кырыена бәрелде. Аның күзләреннән утлар чәчрәде, күпереп шешкән учының авыртуына түзә алмыйча бөгелеп төште. Кызлар аһ-ваһ килеп аны сарып алдылар.

— Кая, күрсәт әле!

— Нишләп табибка бармадың?

— Малайлар, ә сез ни карадыгыз?

— Кулы кып-кызыл булып шешкән ләбаса!

— Җаныкаем гына, ничек түзәсең, ә?

Монысын Әнисә әйтте. Ул Әниснең кулын әйләндереп-әйләндереп карады да, хәзер үк шәһәр хастаханәсеннән табиб чакырырга кирәк, диде. Башкалар да, моның хәвефле бетүе мөмкин бит, дип, Әнисә сүзен куәтләделәр. Ул арада Илгиз хастаханәгә чыгып йөгерде.

Нечкә күңелле Әнисә һаман бер сүз кабатлады:

— Миленький, ничек болай булды соң бу? Ничек түзәсең?

Малайлар, теге көнне көймә белән укучылар ташыганда аның учлары кабарган булган, ә ул кабарчыкларын каләм белән тишкән икән, диделәр.

— Алайса, каны бозылуы ихтимал лабаса! Эх, сез!

Әнисне дәваланырга хастаханәгә салдылар. Егетләр, кызлар хәл белергә аның янына еш килеп йөрделәр. Уколлар, дарулар ярдәм итте, Әнис хастаханәдән савыгып чыкты. Егетнең бу көннәрдә күңеле тагын да күтәренке иде. Бердән, савыкты, икенчедән, килгән кызлар арасында Әнисә дә бар иде. Авырып алгебрадан бирә алмый калган имтиханы өчен ут йотып ятканда, укытучы Халидә Хәкимовна аңа ел барышында алган билгеләре буенча дүртле билгесе чыгаруын әйтеп китте. Димәк, Әнис стипендия алмаучылар исемлегеннән төшеп калмады. Ә иң куанычлысы — Әнисәнең «миленький», «җаныкаем» дигән сүзләре колак төбендә һаман яңгырап тора иде.

7

Булачак укытучылар училищедан йөз төрле эшкә өйрәнеп чыгарга тиеш. Аларга училищеның яшелчә, җиләк-җимеш участогында «Авыл хуҗалыгы нигезләре» буенча практика узу да мәҗбүри. Анда һәр укучы яшелчә үстерергә өйрәнә. Җаның кайсын тели. Эш кораллары, төрле-төрле ашламалар бирелә, биология укытучысы киңәшләр белән ярдәм итә.

Әнис үз участогында помидор үстерергә алынды. Җирне казыганда ук органик, минераль ашламалар кертте. Помидор үсентеләрен сирәкли-сирәкли кадерләп үстерде, аннары аларны җиргә күчерде. Дәресләр бетүгә, участокка помидорларына су сибәргә йөгерде. Күтәрелә төшкән саен, томат сабакларын таякларга бәйли торды. Укытучы ярдәме белән яфрак төбеннән борынлап чыккан ян үсентеләрне өзеп ташларга өйрәнде. Үсемлекләренә ашламаны вакытында, тиешенчә кертте. Кайбер укучылар суда җебетелгән сыер, кош тизәге мичкәсе янына да килергә җирәнсәләр, авыл малае Әнис тартынып тормады, үсентеләренә шул файдалы ашламаны да күпләп сипте. Нәтиҗәдә помидор сабаклары юан, яфраклары яшькелт-кучкыл булып ябалдашланып үстеләр. Җәйнең эссе көннәрендә беренче помидорлар кызарып пешә башлады. Аларны өзеп алгач, үлчәп, практика җитәкчесенә тапшырырга кушылган, теләгән кешегә шуннан соң үзенә дә алырга рөхсәт бирелгән иде.

Әнис, уңыш өлгерә барган саен, кып-кызыл сусыл эре помидорларын ашханәгә тапшыра барды. Җәйге каникулда да авылдан килеп ике атнадан артык үз участогында эшләде, килә алмаган укучылар участокларында да көчен кызганмады. Тырыш хезмәт нәтиҗәсе бик матур булды, Әнис нормадан өч мәртәбә артыграк уңыш алды. Моны ул һич көтмәгән иде.

Шатлык өстенә шатлык: аны Мәскәүдәге Бөтенсоюз халык хуҗалыгы казанышлары күргәзмәсенә юллама белән бүләкләделәр. Ә иң куандырганы — шундый ук юлламага кыярдан югары уңыш алган Әнисә дә лаек булды. Юлламада «Павел Бажов» пароходында Горький шәһәреннән Мәскәүгә хәтле барып, шул ук маршрут белән кире кайтырга диелгән иде. 20 августта алар Горькийга чыгып киттеләр. Көтмәгәндә килгән бу бәхеттән түбәсе күккә ашкан Әнис кызга бик игътибарлы булды, чемоданын күтәреп йөрде, иртә-кичен ашханәгә чакырды. Әнисә баштарак читләшебрәк йөрсә дә, тора-бара экскурсияләрдә

күбрәк аның белән булды. Бу Әниснең иң бәхетле көннәре иде. Ниһаять, ул Әнисә белән күрешә, сөйләшә ала. Идел буе шәһәрләре Ярославль, Кострома, Кинешма, Углич, Владимирда алар бергәләп фотога төштеләр. Әнис җае чыккан саен кызны туңдырма белән сыйлады, әле дә ярый җәйге айлар өчен стипендия биргәннәр иде.

Мәскәү ай-һай нинди зур шәһәр икән! Андагы машиналар тагын! Күргәзмәдәге экспонатлар, халыклар дуслыгына багышланган алтынсу скульптор композицияләрнең матурлыгы дисеңме! Яңа төзелә торган Мәскәү университетының мәһабәтлеге, зурлыгы дисеңме! Аның студентлар өчен уңайлыклары! Университет диварындагы сәгать эченә ике катлы йорт сыя икән ләбаса. Сталинга бирелгән бүләкләр музее турында сөйләп тә торасы юк. Андагы нәни генә дөге бөртегенә язылган хат, әллә ничә төрле агач кисәкләреннән ясалган шахмат тактасы, алтын йөгертелгән вазалар, юлбашчының шәхси әйберләре, аңа чит ил җитәкчеләре биргән бүләкләр Әнис белән Әнисәнең хәтеренә мәңгегә уелып калды.

Пароходта булган ике вакыйга аларны шактый якынайтты. Әнисәнең чибәрлегенә тасраеп караучылар монда да күп очрады. Шуларның берсе пароходта эшләүче матрос иде. Әнисләр утырганның икенче көнендә үк ул бик матур формасын киеп йөри башлады. Әнисәне күргән саен: «Сәлам, гүзәлем!» — дип кычкырып узды. Биюләр, концертлар оештырылган көннәрдә гел Әнисә янында бөтерелергә, кино залында якынрак утырырга тырышты. Ә беркөнне вахтасыннан буш чагында аны үз каютасына кунакка килергә кыстады. Моны күреп, Әнис ачуыннан нишләргә белми йөрде. Хәер, Әнисәнең тапкырлыгы мәсьәләне тиз хәл итте. Беркөнне алар палубадан Идел ярларын карап барганда теге матрос тагын килеп бәйләнде, Әнисәне җилкәсеннән кочаклап:

— Моя красавица! Мин бит сезгә гашыйк булдым. Сез игътибар да итмисез. Мин фәкыйрегезне кызганыгыз, — дип үбәргә үрелде.

Әнисә, аның кочагыннан җитез генә ычкынып:

— Отстаньте! Менә минем боксер егетем! — диде, сикереп торган Әнискә күрсәтеп. — Югыйсә... Мин капитаныгызга барып әйтергә дә күп алмам.

Син күр дә мин күр, матростан җилләр исте. Моннан соң ул аларны очратса да күрмәмешкә салышты.

— Егетем дигәнгә ачуланмыйсыңмы, Әнис, — диде Күкчәчәк күз. — Тозсыз күзләрен акайта да килә, акайта да килә бит.

— Егетең булырга мин бик тә шат булыр идем, — диде Әнис, тик тукталып калды. Аның колагында теге матроска әйтелгән «отстаньте» сүзе яңгырый иде. Әнисә моңа елмаеп куйды.

Ә беркөнне Әнис парикмахерскийга кереп җәй буена «под польку» үстергән чәчен кыска гына «под бокс» алуларын сорады. Чәч алучы кыз каршы килде:

— Шаяртасызмы әллә? Шундый матур чәчнеме? Юк-юк, мин аны бозмыйм.

— Тагын үсә лә ул. Алыгыз, — диде аңа Әнис. Мондый озын чәч белән училищега кайтып керсәң, директор кирәгеңне бирер, дип уйлады. Аның әтисе дә бит: — Аны кыска гына йөртергә ярамыймыни, — дигән иде.

— Әллә чәчегезне картада оттырдыгызмы, ә? Ял итүчеләр бездә әллә ниләр китереп чыгаралар.

— Юк-юк, сез ни сөйлисез. Әйдә, алыгыз инде. — Әнис үз сүзендә торды.

— Юк, — дип киреләнде чәч алучы кыз. — Сезне мин монда калын толымлы матур күзле бер кыз белән күрәм. Кызыгыз ни әйтер бит?

Әнискә бу кызык тоелды. Дөрестән дә, Әнисә ни әйтер икән?

— Үзен алып килимме әллә?

— Алып килегез.

Әнис Әнисәне каютадан чакырып чыгарды да парикмахерскийга алып китте. Чәч алучы кыз аңа да зарланды:

— Менә егетегез чәчен боздырырга тели. Ничек уйлыйсыз? Нинди чәч бит, нинди чәч!

Әнисәнең көмеш кыңгыраулы тавышы бүлмәне яңгыратты. Училищедагы тәртипне белә ич ул.

— Егетемнең теләгенә мин каршы килә алмыйм. Бу аның үз эше, — диде ул. Ә үзе Әнискә сынаулы караш ташлады.

Кыз, ризасызлыгын чыраена чыгарып, чәчне ала башлады. Үзе һаман ах та ух килде. Шунысы кызык, Әнисә чыгып китмәде, карап утырды. Эш беткәч:

— Менә хәзер чын авыл малае булдың, — дип көлеп куйды.

— Авыл малае булгач, нишлисең бит...

Авыл малае искиткеч шат иде. Менә Әнисә тагын «егетегез» дигән сүзгә битараф калды. Әллә ишетмәде, әллә ишетеп тә игътибар итмәде. Егетем түгел, димәде. Моңа тикле ул Әнисәгә авылдагыча, әйдә, дус булыйк, дип тәкъдим итәргә ниятләп йөргән иде. Хәзер аңлады, алай кирәкми икән ич. Әйтмичә дә дус булып була икән.

Бу күңелле сәяхәттән алар тәэсирләргә бик баеп кайттылар. Уку башлангач, укучылар төркемнәре аларны:

— Башкала нинди ул? Матурмы? Метрода йөрдегезме?

— Сталинны күрмәдегезме?

— Мәскәүлеләрнең өс-башлары нинди?

— Шлюзлар «Яшь сталинчы»да язылганча матурмы?

— Мәскәүдә татарлар яшиме? — дип аптыратып бетерделәр.

Сәяхәтчеләр алып кайткан открыткаларын күрсәтеп, белгән-күргәннәрен бәйнә-бәйнә сөйләп бирделәр.

Аларның аралары якынайганнан-якынайды. Әнис киноларга чакыргач, Әнисә, күкчәчәктәй күзләреннән нур балкытып, риза була иде. Алар хәзер еш кына уку залына да, училищеда, шәһәрдә уздырылган концертларга, спектакльләргә бергә йөрделәр.

Беркөнне Әнисне Сафа абыйлары кабинетына чакырып алды. Үзе бик яхшы белеп торса да, аннан ничек укуын, эти-әнисе хәлләрен сораштырды. Аннары:

— Әнис, күрәм, сез Әнисә белән бик дуслашып киттегез бугай. Син аның ятимә кыз икәнен беләсеңме? — диде. — Беркеме дә юк бит.

— Беләм, Сафа абый, — диде аңа Әнис. — Сөйләде. Күңеле китек чакларын да чамалый башладым.

— Шул-шул. Сиңа артык ияләшеп, егет белән кыз арасындагы чикне уза күрмәгез. Бу бигрәк тә сиңа, егет кешегә кагыла. Аңлыйсыңмы?

Аңлады Әнис, аңлады. Кызарып, оялып китте.

— Мин аның кулыннан тотарга да оялам бит, Сафа Гыйлаҗетдинович, — диде ул. — Честное комсомольское. Ул үзе дә бик тыйнак. Борчылмагыз.

Бу сөйләшүдән соң күп тә үтмәде, Әнис Күкчәчәкнең үзенә мөнәсәбәтен белде. Авыл малайларын кем биергә өйрәтә соң инде. Училищеда биюләр оештырганда, Әнис танцыларда читтәрәк йөри, краковяк шикелле җиңелрәк биюләргә генә катнашкалый иде. Башта малайлардан күреп, ул да батырчылык итеп, училищеда укучы Людмила исемле кыздан биергә өйрәтүен үтенде. Кыз риза булды, дәресләрдән соң калып, Әнисне биергә өйрәтә башлады. Беркөнне, алар буш класста вальс әйләнергә өйрәнеп торганда, ишектә Әнисә күренде. Аның йөзе үзгәреп китте, ул ишекне япты да китеп барды. Шул көннән соң ул Әнискә күренмәскә тырышты, чакырса да чыкмады. Әнис, ниһаять, аның акробатика түгәрәгеннән бушаганын көтеп алды да:

— Әнисә, сиңа ни булды? Теге көнне кинога билет алып килгән идем. Шәһәрдә «Чал чәчле кыз» исемле кытай фильмы бара. Син чыкмадың да, — диде.

— Кинога йөрергә кеше тапкансың бит инде. Людмилаң ни дияр? — Әнисәнең тавышы калтыранып чыкты.

— Ул бит мине биергә генә өйрәтә. Үзем үтендем.

— Ә мин өйрәтә алмас идемме? — Әнисә шундый үпкәле караш ташлады, Әнис барын да аңлады.

— Гафу ит, бетте. Син өйрәт алайса. Минем бит сине борчыйсым килмәде. Людадан мин гафу үтенермен, — диде ул.

...Тормыш такыр юл түгел, вакыт-вакыт анда сикәлтәләр дә очрап куя. Көз көне күрше колхозга бәрәңге алырга булышырга баргач, Идмас белән Әнис арасында низаг килеп чыкты. Әнискә ат җигеп бәрәңге тутырган капчыкларны авылның ындыр табагына ташырга кушылды. Бер-ике көннән соң Идмас Әнискә:

— Син эштән качып йөрисең! — дип бәйләнде. — Безнең кебек син дә бәрәңге чүплә. Ат белән кем дә ташый аны. Бүгеннән мин! — дип, дилбегәгә килеп ябышты.

— Бригадир миңа кушты, сиңа түгел, — дип, Әнис каршы килде. Гадәтенчә Идмас мәсьәләне йодрык белән чишмәкче булды. Алар бәргәләшә башлаганнар иде, бригадир килеп аерды.

— Юкка чәпәли чуак булмагыз, — диде ул. — Килешми. Бу нинди тәмсезләнү. Капчыклар авыр, аларны төяү дә, ындыр табагына илтеп бушату да майлы ботка ашау түгел.

Бу хәл директорга ук ишетелде. Ул Әнисне ачуланып ташлады, чөнки Идмас низаг шаһиты булган малайларны куркытып куйганга күрә, алар гаеп Әнистә дигәннәр иде.

Шуннан бирле Идмас Әнискә гел кырын карап йөрде. Аның Әнисә белән дуслыгы да Идмасның эчен пошыра иде.

Бер мәртәбә ул, аксыл керфекләрен кысып:

— Син юкка гына Әнисә янында буталып йөрисең. Без бит бер балалар йортыннан килдек. Аның артыннан йөрүчеләр булгалады, — диде. — Ул кемгә дә шаккатмады. Укуын белде.

— Әллә үзеңә дә исе китмәдеме? Шуңа борчыласыңмы? Бәлкем, сине карт дип уйлагандыр, ә?

Идмасның күзләре урынында нечкә ярыклар гына калды:

— Телим икән, Әнисәне мин синнән бик тиз биздереп, үземнеке итә алам. Мин аны алмагачтан күтәреп алган көннән бирле күпме вакыт узган дип беләсең? Ә ул миңа күргән саен елмаеп китә.

— Син, Идмас, куык очырма әле. — Әнис масаючан кешеләрне яратмый иде. — Син Илгиз белән Сәлимә арасына да чөй кагарга маташтың түгелме? Бик исләре китте!

Идмас күзләрен як-якка атты:

— Бәхәсме? Менә күрерсең! Раймагта сөяк саплы бик матур пәке күргән идекме? Оттырган кеше шуны алып бирә. Килештекме?

— Юк, бәхәсләшмим дә, нитмим дә. Борыныңны белеп тарт, яме. Син безнең араны боза алмыйсың. Сәбәбен әйтеп тормыйм.

Шул көннән Идмас Әнисә артыннан калмаска тырышты. Билет алып киного чакырды. Бүләккә китаплар алды. Кирәксә-кирәкмәсә дә физика, биология кабинетларында, ярдәм итимме дип, янына барып утырды. Тик Әнисә аның ярдәмен кире какты, бүләкләрен алмады. Киного чакыргач бер барды да бүтән бармады.

Беркөнне ул Әнискә:

— Син күрәсеңме, юкмы? Идмас күзләрен тозландырып янымда бөтерелергә генә тора. Ник дәшмисең? — диде.

— Зина белән ачуланышса, ул шулай бүтәннәргә бәйләнергә ярата. Сине дә үзенә каратам дип үҗәч киерә, — диде аңа Әнис.

— Мин аны якын да җибәрмим... Еш кына Зина белән Бизнә янына төшеп утыралар иде. Тагын нәрсә булган? Минем монда ни катнашым бар?

— Йөрер-йөрер дә туктар... Бер дә борчылма. Үзен бик чибәр, теләсә кайсы кызны карата алам дип белә, күрәсең. Үзен-үзе алдый ул. Үз сүзен аста калдырмас өчен.

— Нинди сүз?

Бу күңелсез әңгәмәне Әнис икенчегә борырга теләде:

— Ярар ла, игътибар итмә. Физика кабинетына керәбезме? Оптика кагыйдәләрен кабатлыйсым бар, дигән идең.

— Вакытың булса... Мин төшке аштан соң шунда керәм.

Әнис кабинетка кереп, озак кына көтеп утырса да, Әнисә күренмәде. Әнис аны эзләп тулай торакка барып килде, кыз анда да юк иде. Бүлмәдәш кызлары, аны Идмас бик кирәк иде дип чакырып чыгарды да алар каядыр китеп бардылар бугай, диделәр. Бу Әнис өчен шаккатыргыч яңалык иде. Ул аптырап калды. Ничек инде? Үзе Идмасны якын да җибәрмим диде, ә үзе... Әнис кызны кичкә кадәр булса да көтәргә, хәлне ачыкларга ниятләде. Хәер, Әнисә озак та үтми училище капкасыннан кайтып керде.

— Әнисә, мин сине кабинетта да, инде менә монда да көтә-көтә арып беттем, — дип, аның каршына чыкты.

— Хәлдән таймадыңмы соң? — Әнисәнең сүзләре бик кырыс яңгырады.

— Син кайда булдың соң? Кызлар сине Идмас белән чыгып китте, диделәр.

Әнисә җавап бирергә ашыкмады.

— Әйе, аның белән булдым. Ә нәрсә? Арып беткәнсең икән, бар, кайтып ятып йокла инде, хәл керер. — Кыз китәргә борылды.

— Әнисә, мин берни аңламыйм. Нинди чебен тешләде сине, ә?

— Мин дә сине аңламыйм. Теләмим дә. Их син! — Әнисә күзләренә мөлдерәмә тулган яшьләрен яулыгы белән сөртеп, йөгереп диярлек тулай торакка китеп барды.

Әнис балтасы суга төшкән кеше кебек берничә көн кара көеп йөрде. Нәрсә булды соң инде бу? Күкчәчәк күз шул көннән бирле аның белән очрашырга да теләми. Әнис, су буенда алар икесе генә яраткан каен янына барып, Әнисә килеп чыкмасмы дип көтеп тә утыргалады. Юк, күренмәде. Әнис Әнисәнең дус кызы Лилиядән дә:

— Әнисәгә нәрсә булды икән? — дип сорап карады, Лилия, берни белмим, дип, җилкәсен генә җыерды. Димәк, Идмас сүзе өстен чыкты. Әнә ич ул ничек елмаеп йөри. Дөрес, теге көннән соң Әнисә аның янына да чыкмый икән. Әнис моны белә, Лилия әйтте. Алайса, сәбәп нәрсәдә?

Тагын берничә көн узды. Алар Әнискә айлар булып тоелды. Беркөнне егетләр тулай торакта дәрескә әзерләнеп утырганда, бүлмә ишеген каты итеп шакыган тавыш яңгырады.

— Керегез, кер, бикле түгел ич.

Ишектән бүлмәгә Әнисә белән Лилия килеп керде.

— Хәерле кич, егетләр. — Әнисә кыю гына атлап Әнис янына килеп басты.

— Идмас өйдә юкмыни? Мин икегезне дә туры китерермен дип өмет иткән идем. Менә ал, син оттың, — диде дә Әнис кулына сөяк саплы авыр пәке салды. Әниснең бу ун җәпле пәкене раймагта кызыгып карап торганын ул белә иде.

— Нәрсә оттым? Бу нинди пәке? Һични аңламыйм. — Әниснең аптыравы йөзенә чыкты.

— Сез Идмас белән пәкегә бәхәсләшкәнсез икән. Син җиңдең. Мә! Ал! — Кызның ирен кырыйлары тартышып-тартышып куйды.

— Тукта әле, Әнисә. Аңлатыбрак сөйлә. Бернинди бәхәс тә булмады. Сиңа моны кем әйтте? Идмас әйттеме? Улмы? — Әнис кызны кулыннан алды.

— Сүз иясе белән йөрми.

— Бернинди бәхәс тә булмады. Киресенчә, Әнисәңне үземнеке итәм, дип, бакыр баш масайды. Ә мин, ул сиңа борылып та карамаячак, дидем. Дөрес әйттемме?

— Ә ул башкача сөйләде. Бәхәсләштек, җиңелгән кеше пәке сатып ала дип килештек, ди. Мин оттырдым, ди.

— Теләгенә ирешә алмаганын аңлый икән әле үзе. Тик бернинди килешү дә булмады. Анысы ялган. Ышанма! Комсомолец, имеш! Малайлар, менә сез әйтегез әле. Шундый килешү булдымы, юкмы? Сез дә аның мактанганын ишеттегез ич.

Шунда Игълам сикереп торды:

— Ялганлый ул! Андый сүз булмады. Әнисә, Лилия, ышанмагыз.

Бүтән малайлар да, юк, булмады, дип, аның сүзен җөпләделәр.

— Ә мин сиңа рәнҗегән идем. Мин бит ташкурчак түгел. Бу бит мине мәсхәрәләү дип уйладым. — Әнисәнең йөзе ачылып китте.

— Син миңа шуңа гына үпкәләп йөрдең инде алайса, иеме? — Әнис күңелсезлекнең бетүенә сөенә иде.

— Шуңа гына. Пәке отар өчен дус булып кыланып йөрү кешедән көлү түгелмени?

— Ярар инде, Әнисә. Аңлаштык бит. Бүтән сәбәп юкмы диюем генә.

— Ә син ничек уйлыйсың? Аның шулай мактанып йөрүен белә торып, үзең читтән генә күзәтүең егетлекме?

Әнис моны көтмәгән иде. Дөрестән дә, нишләп ул моңа юл куйды соң әле?

— Менә монысы өчен мин гаепле. Гафу ит. Чыннан да. Сиңа ышанганга күрәдер, уйламаганмын да, — диде ул. — Йә, беттеме?

— Бетте.

— Алайса, мә, бу пәкене Идмасның үзенә кире бир. — Әнис кулын пешереп торган матур пәкене Әнисәгә сузды.

— Бирде ди, хәзер. Алмыйм. Минеке ул, анықы түгел. Сиңа бүләгем булыр. Кызыгып йөргәнеңне беләм ич.

Идмас теге чакта кәпрәйсә дә, Әнисәне үзенә карата алмавына бик гарьләнеп, эчтән тынды. Әнискә ник бер сүз әйтсен. Әнис егетлек эшләде, бу хакта аның исенә төшереп тормады. Сөзәм дигән сыерның мөгезе сынган чаклар да булгалый шул дип уйлады.

9

Өченче курс тәмамлангач, җәен укучыларны район буенча экскурсиягә алып чыктылар. Район чыннан да үзенең бай тарихы, тарихи һәйкәлләре белән горурлана иде. Антоновка авылында укучылар патша Александр II крепостное правоны бетерү хакында манифест чыгаргач ул чакта Рус Бизнәсе дигән авылда Антон Петров исемле крестьян җитәкчелегендә баш күтәрүләре, моның өчен нинди җәзага тартылулары хакында бик күп мәгълүмат алдылар. Патша залимнәре тарафыннан җаны кыелган Антон Петров каберенә чәчәкләр салдылар. Никольское авылында данлыклы ат заводында, Куйбышев исемендәге затонда, пароходлар ремонтлау заводында булдылар. Борынгы Болгар шәһәрендә тетрәндергеч тарихи хәрабәләр карап йөрделәр.

Укучыларны җирле экскурсоводлар Болгарда матур бер күл янына алып бардылар, аның ни өчен изге Рабига күле дип аталуы хакында халкыбызның буыннан буынга күчеп йөргән риваятен сөйләп таң калдырдылар.

Менә шунда инде Әнисә дә Әнискә күңеленең иң ерак түрендә йөрткән хисләрен тәүге кат ачып салды. Болгар хәрабәләрен карап йөргәндә, ул үзен бөтен барлыгы белән болгар кызы итеп тойды.

...Хан кызы Рабига, Иделдә дус кызлары белән ял итеп көймәдә йөргәндә, ялгыш суга егылып төшә, бата башлый. Моны күргәч, камышлар арасында балык тотып утырган Гомәр исемле яшь егет аңа ярдәмгә ташлана, коткарып кала. Ике яшь йөрәкнең танышуы әнә шундый фаҗигале вакыйгадан башлана. Әле мыегы тибеп кенә чыккан горур кыяфәтле, үткен күзле, җитез хәрәкәтле яшь егет берничә елдан чибәр, гайрәтле, уңган батырга әйләнә. Рабига да буйга тартыла, кызларның багалма кебек гүзәл чорына керә. Бер-берсенә гашыйк булган егет белән кыз Ага-базар урамнарында, Идел буенда, хан сарае янында очрашканда мәхәббәтләрен яшермиләр.

Аксак Тимер сувар халкына яу белән чыккач, Гомәр батыр аңа ярдәмгә ашыга һәм сугыш кырында һәлак була. Биләр, Сувар, Җүкәтау калаларын яндырып көлгә әйләндергәч, Аксак Тимер Болгарны камап ала. Болгар халкы үз-үзен аямыйча басып алучыларга каршы сугыша, ләкин көчләрнең тигез булмавы сәбәпле, шәһәр дөрләп яна, мәчетләр, китапханәләр көлгә әйләнә. Хан үзе дә яраланып фани дөнья белән хушлаша. Ләкин шәһәр халкы бирелми.

Аксак Тимернең гаскәр башлыгы Болгар халкына соңгы әмерен җиткерә:

— Хан кызы Рабиганы миңа тотып бирсәгез, мин моннан ары сезгә тимәскә сүз бирәм, — ди.

Туган халкын кырылып бетүдән саклап калу өчен гүзәл Рабига риза була, тик гаскәр башлыгына бер шарт куя.

— Бертуган абыем белән энемә ике юртак китерт. Шунда гына мин синеке булырмын, — ди.

Шарт үтәлә, юртаклар китерелә. Рабига туганнарына:

— Барыгыз, сөекле туганнарым, качып котылыгыз. Аннары халыкны җыеп, шушы Аксак Тимер этләрен дөмектерегез, — ди.

Егетләр, юртакларга атланып, күздән югалалар.

Рабига, ташпулат түбәсенә менеп, туган шәһәренә күз сала. Күрә, кая карама — ут, янгын, кайгы-хәсрәт, үлем. Инде аның беркеме дә калмаган, туганнары да, әти-әнисе дә, сөекле Гомәре дә.

— Юк инде, — ди ул. — Явыз дошман минем намусымны пычрата алмас. Аңа бирелгәнче, үлүең яхшырак.

Рабига ташпулат түбәсеннән ут эченә ташлана, ләкин исән кала. Болгарлылар, савыктырырга дип, аны изге күл янына күтәреп баралар, яраларын юып дәваларга телиләр. Чибәр Рабига, аңына килгәч, куе каенлык ышыгында җәелеп яткан күлгә ташлана да юк була. Дошман аны бик озак эзләсә дә таба алмый. Туган халкы аның явыз басып алучылардан качып, яшерен юл белән Иделгә агып чыккан да аннары сөйгәне Гомәр кабере янына барып вафат булган дигән фикергә ышана. Шуннан соң бу күлне намусын чиста-пакь саклап, мәхәббәтенә тугры калган Рабига күле дип йөртә башлыйлар...

Боларны ишеткән Әнисә ул көнне үзен исеме риваятьләргә, халык күңеленә сеңеп калган Рабига итеп сизде. Мәхәббәт кешене нинди биеклекләргә күтәрә, җир, күк белән бербөтен ясый ала икән. Күлдә йөзеп йөргән ике аккошны күргәч, аның күңеле тулды. Янәшәсендә аның үз аккошы бар лабаса. Ә ул аккош чыннан да янында гына, күз карашы белән иркәләп, сөюеннән очып кына йөргән Әнис иде. Аның Әнискә бик тә мөһим, менә шушында, Болгарда, Рабига күленең чирәмле матур ярында күңелен ташытып, аеруча дулкынландырып туган тәүге хисен әйтәсе килде.

— Әнис, — диде ул, — мин янәшәмдә гомерем буена син генә булуны телим. Бары син генә.

Кояш нурларында коенып яткан зәңгәр күл өстеннән җылы җил исте, ул йөрәкләренә бөек хис тулган яшьләрнең башларыннан сыйпап узды. Иреннәр иреннәргә кушылды.

10

...Пароход тавышы сискәндереп җибәрде. Ул Идел өстеннән еракка, каршы яктагы ярларга барып бәрелде, аннан кире кайтып бөтен урманлыкка, пристаньга кереп тулды. Әнис белән Әнисә кочаклашып, бер-берсеннән аерыла алмый басып тордылар. Инде аларга аерылышырга кирәк иде. Тик көчләреннән килмәде.

Басманы алырга җыенган киң җилкәле ачык йөзле матрос:

— Сез утырасызмы, юкмы? — дигәч кенә, егет кызны кочагыннан чыгарды.

— Хуш, җаным. Йә, елама инде... Сөйләштек бит инде. Бер ел күп түгел ул. Миңа да синнән аерылып китү бик авыр. Тик нишләмәк кирәк. Училище тәмам. Әрәм булма, укуыңны дәвам итә күр, диделәр. Беләсең ич. Син дә училищены тәмамла, аннан минем янга килерсең. Мин университет бетергәч, бергәләп эшкә китәрбез. Хыялыбызны тормышка ашырып, балалар укытырбыз. Йә-йә, пароход кузгала ич.

— Мин сине хәзер үк сагына башладым, — диде Әнисә. — Хәтерлисеңме, син миңа роза бүләк иткән идең. Ул исән. Кипсә дә, хуш исе аңкып тора. Мин аны синең төсең итеп саклармын.

— Алла боерса, безнең тормышта андый розалар күп булыр әле, матурым.

Алар пароход басмасына кадәр янә кочаклашып бардылар.

Әнис пароходка керүгә борылды да:

— Хуш инде, Әнисә, — диде. — Пароход төнлә генә килә. Озатып йөрмә, дип күпме әйттем. Инде караңгы төште. Җил көчәя. Болыт та килә, яңгыр булыр, ахрысы. Шәһәргә берьялгызың ничек кайтырсың. Бар инде, бар. Хатларыңны еш яз. Яме-е!

Пароходның көпчәк калаклары инде суга бәрә иде. Ул акрынлап борылды да, кап-кара суны икегә ярып, Идел уртасына таба юл алды. Пристань лампалары тоныкланып артка шуды, пароход елга култыгын узып инде күренмәс булды. Ул төн караңгысына кереп югалганчы пристаньда яулык болгап басып калган ак күлмәкле кыз Әниснең йөрәген әрнетеп, аның хәтеренә мәңгегә сеңеп калды...

Әнисәнең күз яшьләре кибә төште. Аның Әнисеннән соң бушап калган шәһәр ягына борылып китәсе килми, аягы тартмый иде. Сөйгәненең китүенә ул әллә ышанмый идеме соң? Ышанадыр ла, әнә ич егете пароходка керүгә, аяк астында шыгырдап торган басманы тартып алдылар. Әнә ич Әнисе аңа, хуш, диде, Казанга килерсең, диде. Җил, яңгыр, диде. Ә шулай да Әнис менә хәзер кинәт кенә әллә каян пәйда булыр да, гадәтенчә, арттан килеп аның күзен томалар, Әнисә танымаган булыр, ә егете шуңа шатланып көлеп җибәрер дә кысып кочаклап алыр сыман тоела иде.

Әнисә үз хыялына үзе ышанып, кинәт кенә борылып карады. Юк шул, Әнис инде еракта, ул күптәннән пароходның җылы төтен бөркегән торбасына сөялеп, күзләрен авырттыра-авырттыра караңгыга чумып калган пристань ягына карап китеп бара иде.

Кинәт көчәеп киткән җил пристаньның калай түбәсен шаулатып алды. Әнисә айнып китте. Төнне монда үткәреп булмый, кайтырга кирәк иде. Тулай торактагы дус кызлары әллә кайчан пошаманга төшкәннәрдер. Хәер, аның кая киткәнен беләләр белүен. Тәрбияче Ксения апасы да белә. Шулай уйлана-уйлана, Әнисә кайтыр юлга чыкты. Аңа әле кап-караңгы юлдан алты-җиде чакрымлап ара узасы бар иде.

Караңгыда юл кырыендагы һәр куак, һәр түмгәк әллә нинди албасты, җен, бүре булып күренә. Кыз куркуын җиңәргә тырышып атлый да атлый. Ә үзе, һич булмаса, берәр кеше очраса, болай ук куркыныч булмас иде, дип уйлый. Җил көчәйгәннән-көчәя, инде әнә Идел ягыннан беренче тамчылар да куып килә бугай. Әледән-әле күзне яшен камаштырып ала. Шөкер, инде шәһәр утлары да күренә башлады. Кыз адымнарын тагын да тизләтә төште.

— Йа Ходаем, яңгыр коя башлаганчы кайтып кына җитәсе иде.

Юл кырыена якын ук килеп үскән куаклар яныннан узганда, Әнисәгә анда кемдер посып торган кебек күренде. Кинәт ялтырап киткән яшеннән куркып, кыз чигенеп куйды. Шул мәлне кемдер, арттан муенын бик каты кысып, учы белән авызын-борынын томалады. Әнисә тыны бетеп, сыгылып төшкәч, аны куак арасына сөйрәп керделәр. Күлмәк сәдәпләренең чытырдап өзелеп төшкәнен ул ишетә алмады. Кемдер кызның өстенә авып, аның гәүдәсен тупас капшый иде. Бик нык авыртудан Әнисә кинәт айнып киткәндәй булды. Аның өстендә сасы хәмер, әче тир исе аңкытып битен яшергән берәү мыш-мыш килеп, ашык-пошык үзенең хайвани теләген үти иде...

11

Иптәш кызлары аны таң атканда гына тулай торак баскычында елап утырганын ишетеп бүлмәгә алып керделәр. Тулай торак ду килде. Кызлар бер-берсен бүлдерә-бүлдерә сораша башладылар. Әнисәнең күлмәк изүе ертылган, әчке киемнәре дә пычранып беткән иде. Үзе бертуктаусыз сулкылдап-сулкылдап елый, бер генә сорауга да җавап бирми утыра бирде.

Фаҗига иртән директорга мәгълүм булды. Сафа Нәсихов та гаҗиз калды. Мондый вәхшилекне кем эшләвен ул Әнисәдән сорашуны хатын-кыз укытучыларга йөкләде, әмма мәсхәрәләнгән кыз, телсез калган кешедәй, һаман берни дә әйтмәде, елавын белде. Кызлар директорга Әнисәнең Әнисне озатырга барганын әйткәч, Нәсихов тетрәнеп китте. Мондый эшне Әнис ничек эшли алды икән? Мин аны бик яратам, кочакларга да оялып йөрим бит, дигән иде ләбаса. Нинди явыз, кара эчле кеше булып чыкты бит бу тәти егет. Өстәвенә юләр! Болай булгач, башы бетә бит инде аның. Хәзер менә аңа университетның башкасында укырга туры килер инде, дип уйлады ачынып директор. Егетнең юлдан язганын алар ничек күрми, сизми калдылар икән соң? Фаҗига турында Сафа Нәсихов прокуратурага, милициягә җиткерми булдыра алмады. Андагыларның да районда, шәһәрдә мондый чиктән тыш вакыйгага гаҗәпләнүенең чиге булмады.

Бер-ике көн узды. Әнисә тынычлана төшкән шикелле булды. Тамагына каба башлады. Сорауларга да кыска итеп йә «әйе», йә «юк» дип җавап бирсә дә, шуннан артык узмады. Тик Әнис турында сорашырга керешкәндә ул кабат үксеп-үксеп еларга тотына да үз эченә кереп бикләнә иде.

Укучы егетләр Әнисәне шушы хәлгә төшергән кешене изеп ташларга әзер иде.

— Мин ул Әнисне Казанда барыбер эзләп табам! — диде Идмас. — Моның үчен барыбер алам, болай гына калдырмыйм!

Берничә көн шулай шау-шу килеп кайнап торган училищеда Әнис исеме һаман ешрак кабатланды. Әнисәнең дус кызлары беркөнне җыелышып директор кабинетына килеп керделәр.

— Сафа абый! Без бик нык гаҗәпләнәбез! — диде Камәрия. — Әнисне эзләп табарга да җавапка тартырга кирәк. Ә сез бернинди чара күрмисез! Бу ничек була инде, ә?

— Укучылар, мин тиешле органнарга хәбәр иттем инде. Алар тикшерү эшләре башлап җибәрделәр. Тик менә Әнисә үзе берни дә әйтми бит. Мондый явызлыкны кем эшләде, дигәч, белмим, дип елап тик тора. Ә Әнисне табабыз аны, табабыз. Ул үзенә тиешлесен алыр. Дуслык, мәхәббәт, имеш. Мәхәббәт шундый буламыни.

Директор, чыннан да, аптыраган иде. Ул бит яшьләрнең мөнәсәбәте чындыр дип ышана иде.

Менә сиңа мә! Уйлый торгач, ул бер нәтиҗәгә килде. Тикшерүчеләргә кадәр Әнисне ул үзе барып тапсын әле. Нинди йөз белән каршылар икән?! Әнис инде училищены тәмамлаган кеше булса да, дипломын әле генә алды бит. Аның бер аягы әле һаман училищеда дияргә була. Аның өчен дә җаваплылык шул ук директорга төшә ләбаса. Министрлыкта, райкомда ни диярләр! Башың әйләнерлек тә шул. Әнә бит күрше Тәтеш училищесы директорын эшеннән азат иттеләр. Әллә ни гаебе булмаса да. Анда шундыйрак бер ЧП өчен директор җаваплы булып калды. Әйе, барырга кирәк Казанга, күрергә кирәк ул оятсызны!

Ул арада училище тагын ду килә башлады. Әниснең Әнисәгә ике хаты килеп төште. Килеп төште дә кабат училищеның астын өскә китерде. Әнисәдән хатны ялына-ялына алып укыгач, барысы да шаккатты.

«Әнисәм, күз нурым! Сагынып үләм бит мин сине. Күз алдымда һаман кул болгап басып торасың, бәгърем. Ник хат язмыйсың? Бер атна чамасы узды бит инде. Вәгъдәне шулай үтиләрмени? Бер-ике көн эчендә хатың килмәсә, нишләргә дә белмим. Имтиханнарга да әзерләнә алмый башладым...»

Аның икенче хаты тагын шөбһәләнергә мәҗбүр итте. *«...Мин үзем гаепле. Син миңа рәнҗегәнсеңдер дип уйлыйм. Сине елатып, кап-кара төндә ялгызыңны калдырып киттем бит... Ник хат язмыйсың, матурым?..»*

Эшләр болайга киткәч, Нәсихов Әнисәне үз янына чакыртты.

— Сеңлем, мин барын да төпченмим... Бер генә сүз әйт. Сез бит бик матур пар идегез. Әйт әле, Әнис гаеплеме? Син, бәлки, яшерәсеңдер?

Әнисә әле генә аңга килгән кешедәй яшь тулы күзләре белән директорга карап торгач:

— Сафа абый! Ул түгел... Ул мине ярата. Мин дә аны... Әнис гаепле түгел, — диде дә әкрен генә торып чыгып китте.

Директор:

— Алайса, кем соң? — дип сорарга өлгерсә дә коридорда бәхетсез кызның аяк тавышлары гына яңгырап калды.

Бу хәл директорны янә тирән уйга батырды. Кем соң, алайса? Кем? Тикшерүчеләр ник шулай озак кыймылдый икән? Училищеда эш тавык чүпләп бетерә алмаслык, ә кул эшкә бармый. Нәсихов прокуратурага барып, берәр нәрсә ачыклап булмасмы дигән уйга килде. Кызның Әнисне гаепләмәвен дә әйтергә кирәк иде.

Олы яшьтәге тикшерүче аңа күптәннән таныш булса да, шешенке күз кабакларын өстәлгә төбәп, бик ачылып китмәде, директорны сабыр гына тыңлап торды. Аннары:

— Сез миңа яңалык әйтмәдегез. Ул кыз белән сөйләшеп, без аның егетен гаепләмәгәнен белдек инде, — диде. — Бик ярата икән ул аны. Яраткан кешесенең җавапка тартылуын теләр микән соң ул дигән сорау туа.

— Сез чыннан да Әнис гаепле дип уйлыйсызмы? Әнә бит хатында ул Әнисәгә, өзелеп яратам, дигән. Хат язмый торсаң, кайтам, дигән. Сөйгән кызын мәсхәрә кылса, ул шундый хат язар иде микән?

— Шунысы сәер дә шул аның.

— Менә-менә. Ә икенче хатында: мин үзем гаепле. Рәнҗегәнсеңдер. Сине елатып, калдырып киттем, дигән. Бу үз гаебеңне тану түгелме?

— Ә кыз, аның гаебе юк, ди ләбаса. Һич аңламассың. Кыскасы, безнең хезмәткәр Казанга китте инде. Әнисне эзләп табарга тиеш. Калганы шуннан соң ачыкланыр.

— Ярар, рәхмәт сезгә. Һөнәри сер булмаса, миңа хәбәр биргәләп торыгыз инде, зинһар.

— Карарбыз, Сафа Гыйлаҗетдинович. Мин аңлыйм. Мондый хәлләр өчен беркемнең дә башыннан сыйпамыйлар. Үзегез беләсез.

Сафа Нәсиховның тикшерүче кабинетыннан чыкканда кәефе тагын да бозыла төште. Нәрсә булып чыга соң инде бу? Ятимнәр йортыннан килгән кыз бала өчен, әлбәттә, ул үзе җаваплы. Ул бит җитәкче. Тәрбия эше начар куелган, димәк. Нәрсә карадың, диячәкләр. Ул республикада ятим балаларны укыта торган

бердәнбер училище директоры. Шуңа күрә аңа игътибар да, җаваплылык та зур. Балаларның тамагы да тук булсын, өс-башлары да бөтен булсын. Дөрес, министрлык ярдәм итә, тик тормыш тормыш бит ул. Киемсалым да туза, ертыла, продуктлар белән тәэмин итүдә дә өзеклекләр килеп чыгарга гына тора.

Авылдан килеп укучылар өчен дә җаваплылыкны беркем киметми. Ул балаларның тормышы хәтта авыррак та. Туклану, кием-салым юнәтү гаиләләре өстенә төшә. Ә илдә тормыш яхшы якка үзгәрергә бер дә охшамаган әлегә.

Шундый уйлардан башы каткан директор үз кабинетына кайтып кергән генә иде, телефон шылтырады. Чыбыкның теге башында әле генә сөйләшеп торган тикшерүче иде.

— Кайтып җиттегезме, иптәш Нәсихов? Монда тагын бер проблема чыгып тора әле. Казаннан безнең хезмәткәр шылтыратты. Теге Әнис юкка чыккан бит. Университетта да, тулай торакта да таба алмаган ул аны. — Үз гаебеннән куркып, качып йөри микән әллә? Әти-әнисенә сиздермичә, борчымыйча гына белешәсе иде, авылына кайтмады микән?

Сафа Нәсихов лып итеп кәнәфиенә утырды. Иш янына куш. Димәк, тәти егет гаепле. Югыйсә качып йөрмәс иде. Чүп өстенә чүмәлә була түгелме соң әле бу? Йомгак тагын да чуала лабаса.

Көндәлек эшләр җыелып тора. Директор бер генә эшкә кулы бармаса да, үзен кулына ручка алырга мәҗбүр итте. Әллә ничә приказ язасы, читтән торып укучылардан имтиханнар алуны оештырып җибәрәсе, тагын бакчада җәйге эшләр планын карап чыгасы, тагын әллә ниләр эшлисе бар лабаса.

Директор авыл хуҗалыгы нигезләрен укытучы Вера Кузнецованы чакыртып алды, җәйге эшләр көндәлеген төгәлләргә кушты. Ана теле укытучысы Илсөяр белән каникулда Казанга экскурсиягә баручы укучылар исемлеген аныклады, кирәк-яракларны табарга булышты. Физика укытучысы Гыйльман Әхәтов белән лабораториягә яңа уку елына нинди әсбаплар сатып алу кирәклеген ачыклады. Ләкин ни генә эшләмәсен, миен һаман борчулы уйлары бораулады: кайда, кайчан, ничек, нәрсәне күрми калдылар соң алар? Тәрбиячеләр ничек кыз баланы кемгәдер ияртеп җибәрә алганнар? Әллә күрми калганнармы? Кемгәдер дисәң... Сөйгән егетенә ләбаса. Алайса, бу фаҗигагә кем гаепле? Тикшерүче дөрес әйтә: кайда, ник югалып йөри ул Әнис. Дөрестән дә, аның дусты Илгизәрне мотоциклга гына утыртып авылга җибәрергә кирәк. Әнис анда кайтмадымы икән? Тик моны әти-әнисенә берни әйтми, сиздерми генә эшлисе иде.

Кичен өенә кайткач та аны шушы уйлары борчыды. Хатыны Гәүһәриянең:

— Син алай ук бетеренмә әле. Ашаудан калып барасың ич, — диюенә кәефе кырылды.

— Синең шул булыр инде. Ашау-ашау... — дип, бер дә юкка хатынының хәтерен калдырды.

Ә иртәгәсен аны тагын да борчулырак хәлләр көтә иде.

12

Әнисә шушы берничә көн эчендә нык суырылып, ябыгып калды. Тамагына капса капты, капмаса онытты. Тәрбиячеләр, иптәш кызлары, бигрәк тә Лилия, Фирдәвес гел аның белән бергә булдылар. Әлбәттә, күбесенең башында үз-үзенә кул гына сала күрмәсен дигән уй бөтерелде. Кызлар үзләрен Әнисә урынына куеп карыйлар да йөрәкләре жу итеп китә иде. Фаҗигагә тап булган Әнисәнең күкчәчәктәй күзләренең тоныкланып, алсу битләренең саргылт-көрәнсу төскә керүен күрү аларга бик авыр иде.

Кайвакыт Әнисә иптәшләреннән, зинһар, үземне генә калдырыгыз әле, дип үтенсә дә, аңа күз-колак булырга тырыштылар. Әнисә исә төннәрен, бүлмәдәге кызлар йоклап беткәч, торып утыра, аннары киемсалымын барлый торган булып китте. Аннары тагын уйга талып утыра-утыра да кинәт аның борынына теге хәмер, ачы тир исе кабат бәрелеп киткәндәй була. Ул хәтта укшый ук башлый. Тешләнеп, кара янып беткән күкрәкләре янә сулык-сулык итә. Үзе һаман бер нәрсә уйлый: кем соң аны шулай рисвай итте? Кем соң аның исемен шулай пычратты, бөтен шәһәргә фаш итте. Инде хәзер аңа нишләргә? Бу хәлне белгәнишеткән һәр кеше аңа бармак белән төртеп күрсәтәчәк бит. Аңа күз салып йөргән шәһәр егетләре күзен дә ачырмаячак хәзер. Йа Хода, әнисе исән булса, кайтып аңа сиенып иде. Аның бит беркеме дә юк. Шушы явыз, миһербансыз дөньяда ул берүзе калды. Хәзер аңа бәхетсез башын кайларга илтеп ташларга соң?

Сафа Нәсихов училищега килгәнче тагын прокуратурага кагылды, тик аңа анда бернинди яңалык әйтмәделәр. Ә яңалык аны училищеның үзендә көтә иде. Ул кабинетына кергән генә иде, училищеның озын коридор башындагы ишек шапылдап ябылды да ир балалар тавышы яңгырый башлады:

— Әйдә-әйдә, батыррак атла, кияү егете! Башта директорга күрен. — Тавыш Идмас Фәсхетдиновныкы иде.

— Җибәр! Җибәр, диләр сиңа! Сугыш чукмары! Синнән башка да юлны беләм. Җибәр!

Йа Хода! Бусы Әнис тавышы түгелме соң? Нәсихов идәндәге паласка сөрлегә-сөрлегә ишеккә ташланды. Кинәт ишек ачылып китте, ә анда Әнис күренде. Җилкәсеннән төртеп җибәргәнгә, ул Сафа абыена килеп бәрелә язды. Әнис артыннан Идмас Фәсхетдинов пәйда булды.

— Исәнмесез, Сафа Гыйлаҗетдинович! Мине кызлар тулай торагына барган җирдән менә бу сугыш чукмары сезнең янга сөйрәп килде, гафу итегез! — дип, Әнис директор каршына килде. — Әйтерсең мин үзем юлны белмим! Кара инде, күлмәгемнең изүен умырып төшерде.

Нәсихов, бераз үз күзенә ышанмый торгач:

— Син Әнисме? — дип урынсыз сорап куйды. — Син каян килеп чыктың? Кайчан? Сине бит милиция, прокуратура эзли.

— Прокуратура? Милиция? Мин нәрсәгә кирәк булдым аларга? — Әнис агарынып китте. — Нәрсә булды? Һич аңламыйм. Менә училище ишегалдында күренүем булды, Идмас килеп ябышты.

— Син берни дә белмисеңмени?

— Нәрсәне? Әнисә миңа хат язармын дип калды. Ә үзе язмый. Күңелем нидәндер шикләнде дә менә кайтып хәлен белим дидем.

— Алай икән.

Идмас кулларын бутарга кереште:

— Кара син аны, ә! Берни белмәгән булып кылана! Юк инде, тәти егет, җаваплылыктан котыла алмассың хәзер.

Директор инде үзен кулга алып өлгерде, ул Идмасны тынычландыра башлады:

— Тукта әле, Фәсхетдинов. Сабыр ит.

— Сез, сабыр ит, дисез. — Идмас йөзен җыерды. — Ә кем аңа йөргән кызын мәсхәрәләргә ирек биргән. Әнисәне яраткан булып кына йөргән икән. Икейөзле! Сталин үлгәч тә еламаган иде ул. Мин яхшы хәтерлим!

Боларны ишеткәч, Әнис шаккатты.

— Сафа абый, нәрсә сөйли ул?! Кем мәсхәрәләгән? Әнисәнеме?

— Туктагыз әле, егетләр. Әйдәгез, тәртип белән генә... Әнис, сине Әнисә пароходка озатырга бардымы?

— Барды, барды. Озатып калды. Нәрсә булды, Сафа абый? Әйтегез инде.

— Пристаньда син киткәндә тагын кемнәр бар иде? Араларында танышларыгыз юк идеме?

— Кеше бик аз иде. Танышлар юк иде. Балыкчылар бар иде. Йә, әйтегез инде, нәрсә булган Әнисәгә?

— Һе, белмәгән булып кылана! Нәрсә булсын, син аны көчләгәнсең ич! — Идмас төкерекләрен чәчеп сүзгә кысылды. — Белмәгәнгә салына!

— Көчләгән? Минме? Син ни сөйлисең, бакыр баш?!

— Туктагыз әле, дим, егетләр. Һм-м... Сине, Әнис, эзлиләр бит. Шик сиңа төшә...

— Миңа? Ә Әнисә кайда? Ул исәнме? Әйтәм аны хаты юк!

Әнис, кинәт сикереп торып, ишеккә ташланды. Аңа каршы төшәргә теләгән Идмас өлгерә алмый калды, Әнис чыгып йөгерде. Аның артыннан Идмас та йөгереп китте. Нәсихов коридорга чыккач, аларның кызлар тулай торагына кереп киткәннәрен күреп калды. Үзе дә шунда ашыкты. Нәсихов Әнисә яшәгән бүлмә ишеген шакыганда анда инде давыл купкан, кызлар Әнисне сарып алганнар, аны теткәләп ташларга җыенган кебек, кызарып-бүртенеп аңа ябырылганнар иде. Директор килеп кергәч тә, алар тынычлана алмадылар, кычкыруларын дәвам иттеләр:

— Син нишләдең?

— Ничек шуңа намусың җитте, ә?!

— Ярата, имеш!

— Сине бит ул өзелеп ярата иде, ә син! Их!

Әнис кызларның әле берсенә, әле икенчесенә борылып карый, нәрсәдер әйтергә тели иде, тик кызлар һаман ду киләләр, аңа авыз ачарга да ирек бирмиләр.

Нәсихов кызларны тынычландыра башлады:

— Сабыр итегез, кызлар! Сабыр итегез. Әнискә дә сүз әйтергә ирек бирегез.

Әнис, тирә-ягына каранып, маңгаендагы тир тамчыларын сөртеп алды.

— Нәрсә соң инде бу? Минем бер гаебем дә юк, кызлар, Сафа абый. Ышаныгыз. Честное комсомольское. Ул мине озатып калды. Әйттем мин аңарга, озатма, дидем. Инде караңгы төшкән иде. Болытлы төн иде.

— Болытлы булгандыр шул. Сиңа ярдәмгә. — Моны Идмас кыстырып куйды.

— Син телеңне тыясыңмы, юкмы? Нинди ярдәм! Әйтегез әле, Әнисә үзе кайда соң? Сырхауханәдәме? Кайсында? Мин барып күрим әле. Әйтәм хаты юк. Көтәм-көтәм, җавап язмый.

Кызлар тынычлана төштеләр булса кирәк, Әнисә караватына карап куйдылар.

— Әнисә үзе кайда соң?

Кайсыдыр:

— Чыннан да, ул кайда соң әле? Бәдрәфтә түгелме? — дип, якындагы бәдрәфкә йөгерде. Әнисә анда да юк иде.

Нәсихов тагын шөбһәләнә калды:

— Лилия, Фирдәвес, сез белмисезме? Сез ничек соң аны күздән югалттыгыз? Аңа игътибарлы булырга дип кат-кат әйткән идем ләбаса. Барыгыз, эзләп табыгыз, — диде ул. — Ә син, Әнис, әйдә минем белән. Училище классларын карап килик.

Кызлар дәррәү коридорга, тулай торак бүлмәләренә сибелделәр. Әнисәне бер җирдә дә таба алмагач, аның урын-җирен актара башладылар. Бәхетсез кызның әйберләре үз урынында, тик бер-ике күлмәге, җылы йон кофтасы, плащы юклыгы беленде. Тәрбияче Ксения Юрьева йөгереп кенә сестра-хозяйка янына барып килде. Әнисәнең чемоданы үз урынында иде. Яңа хәбәрне ишеткән егетләр, кызлар тиз генә училище бүлмәләрен, хәтта чарлакны тикшереп чыктылар. Әнисә беркайда да юк иде.

Хәбәр бик тиз милициягә барып җитте. Кызны инде милиция хезмәткәрләре эзли башлады. Егетләр белән көне буе анда-монда чапкан, әлсерәгән Әнисне кичен кулга алдылар.

13

Ә Әнисә бу вакытта Тәтеш ягына баручы очраклы машинага утырып Идел янына килеп җиткән иде. Кулындагы төенчеген алып машина әрҗәсеннән төшкәч, ул кабинадагы шофер янына килде дә аңа ике сум акча сузды.

— Рәхмәт сезгә, — диде ул. — Ике сум җитәдер бит?

Шофер кызга текәлеп карап торганнан соң:

— Шундый чибәр кыздан акча алсаң, җир йотар. Кирәкмәс, сал кесәңә. Кая юл тотуың, матурым? — диде. — Йөзеңнән күреп торам, бик борчылгансың. Бирешмә син, бирешмә. Дөньяда матурлык яшәмәсә, аның мәгънәсе калмый. Ярый, хуш иттек.

Машина тузаны таралгач, Әнисә Иделнең аръягына чыгучылар арасына кереп басты. Ул әле кая китәсен белми, бары тик үзен пычракка батырган район үзәгеннән, аның гүзәл мәхәббәтен изгән, яшьлегеннән мәхрүм иткән урыннан тизрәк китәргә, качарга гына тели иде. Үзен эзләргә ташланачакларын чамалаганга, Әнисә Переволоки пристанена түгел, Тәтеш пристанена китәргә карар кылды. Пристаньда эзләми, аны каян эзләсеннәр тагын. Ә Тәтешкә эзләп килсәләр, ул инде киткән булачак. Тик менә кая китсен икән ул? Казанга һич тә ярамый, анда аның Әнисе, аның бу дөньяда иң яраткан, иң якын кешесе укырга керергә йөри. Иң якын? Их, йөрәккә иң якын да бит, ә менә хәзер аларның аралары... Мәсхәрәләнеп, исеме бөтен дөньяга таралгач, Әнисенең күзләренә ул беркайчан да күренә алмаячак. Әнис белән алар бер-берсе өчен үләргә дә әзер иде. Бер-берсен мәңге ташламаска антлар эчтеләр, вәгъдәләр бирештеләр. Ә кем белгән аларның гүзәл мәхәббәте менә шулай көтмәгәндә чәлпәрәмә киләсен. «Их, Әнис, Әнисем, бәгърем, мәхәббәтем, күз нурым, хуш мәңгегә. Мәхәббәтебез хакына син мине гафу итәрсең, тора-бара онытырсың. Ә мин сиңа гомерем буе турылыклы булып калырмын. Йөрәгемдә синең урыныңны беркайчан да беркем дә били алмаячак, җаным».

Уйлана торгач, Красный Бор районының Кырыңгы авылында әнисенең сеңлесе — Сәрия апасы яшәгәне исенә төште. Башта шунда барып чыксын әле ул. Аннары күз күрер. Иң яхшысы — йә Себер, йә Урта Азия якларына юл алу. Аннан аны беркем дә эзләп таба алмас. Әнисә булган акчасын барлап, Красный Бор пристанена тикле билет алды. Дөрес, аңа Кама Тамагында икенче пароходка күчеп утырасы бар, диделәр. Бусы әйбәт тә иде. Димәк, аның эзе тагын да чуалачак.

Пароход Переволокида туктап торачагын Әнисә уйлап бетермәгән иде. Пароход кузгалып киткәч кенә аның башына уй килеп төште: әгәр аны пристаньда эзләп йөрсәләр? Ярый әле бу уй үз вакытында башына килде. Димәк, ничек тә качып калырга кирәк. Кыз «Джамбул» пароходының трюмында иң ерак, яктылык саран гына төшә торган почмак идәнендә кайсы ятып, кайсы утырып баручылар арасына кереп урнашты. Косынкасын маңгаена ук төшереп бәйләде. Ул Әнисе утырып киткән пристаньның тизрәк артта калуын теләде.

Әнисә дөрес уйлый, аны чыннан да пристаньда эзләп йөриләр иде. Эзләүчеләр арасында училище кызлары, егетләре, милиция хезмәткәрләре дә бар иде. Алар пароходка утырырга килгән кешеләргә Әнисәнең фотосурәтен күрсәтеп сораштылар, кассир хатынны аптыратып бетерделәр. Кассир хатын, юк, андый кыз миннән билет алмады дип әйттем ләбаса инде, дип, тегеләрнең өметен бөтенләй кисеп куйды. Бермәлне трюм халкы гөжли башлады, карана-карана, кесәләрен актарырга керештеләр. Әнисәнең йөрәге дөп-дөп тибә башлады. Аны алып калачаклар микәнни? Юк икән лә, контролерлар билет тикшереп

йөриләр икән. Шулай итеп, Әнисә куркыныч пристаньны узып китте. Узуын узды, ләкин шушы пристаньнан ерак түгел үзенең тормыш юлы кискен борылыш алуын искә төшерүгә, аның йөрәге әрнеп-әрнеп сулкылдады. Кем соң аны шулай мәсхәрә кылды? Нинди явызы бәхетсез итте, мәхәббәтеннән аерды. Әнисә ул бәндәгә бөтен күңеле белән ләгънәт укыды.

Бәхеткә каршы, Кама Тамагы пристаненда аңа күп көтәргә туры килмәде. Ул Красный Борга кадәр йөрүче пароходка күчеп утыргач, бераз тынычлангандай булды. Тынчу трюм идәнендә аунап төн уздыргач, Әнисә саф һава суларга пароход койрыгына чыкты. Күбекләнеп артка йөгергән Чулман суына карап бара-бара аны тагын тирән уйлар басып алды. Бүгенге кебек үк бу су көннәр, айлар, еллар буена аккан да аккан. Кемнәрне генә күрмәгән, кемнәрне генә күкрәгендә йөртмәгән бу гүзәл елга... Аның әле сөзәк, әле текә ярлары буенда кемнәр генә ял итмәгән, хәл җыймаган, бөдрә таллар, биек-биек өянкеләр баскан култыкларына карап кемнәр генә хозурланмаган. Офыкларга тоташкан хуш исле куе үлән үскән болыннарында кемнәр генә тезелешеп тирләп-пешеп печән чапмаган да тәненең һәр күзәнәгенә иксез-чиксез ләззәт биргән шифалы суында коенмаган, колач җәеп йөзмәгән. Кемнәр генә шушы изге елга буенда матур айлы кичләрдә сандугачлар җырына кушылып, йөрәктә дулаган табигый хискә бирелеп, сөйгәненә иң изге, иң саф мәхәббәтен ачмаган.

Үзенең бүгенге аяныч хәле исенә төшкән саен, Әнисәнең йөрәге әрнеп, сыкрап тибә. Мәхәббәтне иң татлы, ләззәтле, канатландыргыч хис диләр дә, ник соң ул аңа газаплы, әрнүле сулышын өрде? Бөтен табигать шау чәчәктә гөрләп утырган, һәр җан иясе яшәргә ашкынып торган бу көннәрдә мондый рухи газап кешегә каян килә? Ник җаныңны тегермән ташыдай авырлыгы белән баса, тыныңны кыса...

Әнисә кергәндә, кешеләр уянып, аннан-моннан юынгалап, тамак ялгарга керешкәннәр иде. Кайсы йомырка белән ипи кисәге капкалый, кайсы кипкән балык суыра, сохари кимерә. Әнисәнең бернинди ризыгы юк иде, булган акчасын ул бит билетка тотып бетерде. Күршеләренә карамаска тырышып, һаман йокымсырап утырган булды. Ләкин күпме генә йоклап утыра аласың инде. Юлдаш абыйлар, апалар да әнә капчыкларын баш астына салып черем итәләр, уянып дөнья хәлләрен сөйләшеп алалар, тагын яталар, торып, йөреп керәләр. Ни генә итсәң дә, аларның азмы-күпме тамаклары тук, ә менә Әнисәнең...

Аның каршында утыручы бумази күлмәк өстеннән иске халат кигән хатын кесәсеннән «Свобода» дигән нәни генә түгәрәк тартма алды да яргаланып, каралып беткән куллары белән ачып азаплана башлады. Тартма бирешмәде.

— Бирегез, үзем ачыйм әле, — диде Әнисә. Ул тырнакларын авырттыра-авырттыра тартманы ачып хатынга кире бирде. Трюмга вазелин исе таралды. Хатын бармак очы белән вазелин алып кулларына сөртте. Әнисәнең сораулы карашын күргәч:

— Әйе, наным... Авыл хатынының куллары ярылмый нишләсен, — диде. — Чүп утарга да, сыер саварга да, бәрәңге әрчергә дә, кер уарга да, бүтән мең төрле эшкә дә шул бер кул бит инде ул. Хезмәтнең ни икәнен татыган кул.

Әнисә әнисенең куллары да нәкъ шундый иде ләбаса! Ул чиста ак яулыгын арттан бәйләгән бу ягымлы хатынның тиресе яргаланып беткән кулларын үз кулларына алып күкрәгенә кысарга теләүдән чак кына тыелып калды.

Пароход дигән нәрсә ник шулай әкрен сөйрәлә икән? Агымга каршы бару авыр инде, анысы билгеле. Ник пристаньнарда шулай озак тора? Ашыйсы килүне ничек басарга соң? Әллә үзе каршында Әнисәгә ягымлы күзләре белән карап барган ападан ипи катысы булса да сораргамы? Әнисә кичкә кадәр чыдады, ләкин ашказанының сулык-сулык итүенә чыдый алмый башлагач, теге апага сүз катты:

— Апа, ачуланмагыз әле. Сезгә үтенечем бар. Минем акчам бетте. Менә төенчектә күлмәкләрем бар. Берәрсен сатып алмассызмы? — диде.

— Кичәдән бирле сиңа карап барам, кызым. Бу балага нидер булган дип уйлыйм, ә сүз катарга уңайсызланам. Укымышлы кешегә охшыйсың, андыйлар тиктомалдан сүз катуны өнәмиләр. Кил якынрак. Менә кружкага чәй ясап бирим. Ипи кисәгем дә бар. Икебезгә дә җитәр, кил әле, кил, — дип, бу апа ачык чырай күрсәтте.

— Мин бит бушлай түгел, апа. Менә шушы күлмәкне сезгә бирәм.

— Әй, бала-бала. Минем дә синең шикелле кызым бар. Ул да шулай дөнья җаен белми. Кирәкми миңа синең күлмәгең. Үзең киярсең. Нинди таза, матур, кер күтәрә торган икән.

Ягымлы караштан, җылы сүздән Әнисәнең күңеле тулып китте.

— Рәхмәт инде, апа, — диде ул.

— Син соң кая барасың болай? Берьялгызың, кыз бала?

— Кырынгы дигән авылга баруым иде. Эшем төште. Бик тиз чыгып китәргә туры килде.

— Кырынгыгамыни? Мин үзем Чишмәледән. Якташлар икәнбез. Ә Кырынгыда кемең бар?

— Әнинең сеңлесе Сәрия апа. Ул почтада эшли иде.

— Ә-ә, алай икән. Мин аны әз-мәз беләм бугай. Теге күп балалы Сәрия инде ул, алайса. Аның ире фронттан, контузия алып, бик холыксызланып кайткан дигәннәр иде. Шул инде, шул, алайса.

Кайнар чәй белән ипи кисәге капкач, Әнисәгә хәл кереп китте. Юлдаш хатын сүзләрен ишеткәч, Әнисә сүзне артык сузарга теләмәде, рәхмәт әйтеп үз урынына барып утырды. Авыр уйлар аның җанын тагын тегермән ташыдай баса башлады. Әнис хат язмаганга үпкәлидер инде. «Ничек яза ала идем соң мин аңа?! Караңгы төндә юлда тотып көчләделәр, дипме? Сүзеңне тыңламыйча сине озата барып, шушы хәлгә төштем, дипме? Әй, Әнис, Әнисем, син хәзер кайларда нәрсәләр уйлап йөрисең икән?»

14

Әнисне прокуратурага алып килделәр. Ул үз хәлен әле дә аңламый иде бугай. Ничек инде аны, Әнисәне үлеп яраткан кешене, шундый пычрак эштә гаепли алалар. Вәхши кеше эше ич ул! Ә Әнисә кайда икән соң? Ул ачыклык кертә ала лабаса. Аны таптылармы икән, юкмы икән? Көчләделәр дип үзенә-үзе кул сала күрмәсен, Ходаем. Бик тә эмоциональ кеше бит.

— Тиктомалдан кешене кулга алырга сезнең ни хакыгыз бар? Минем бер гаебем дә юк. Чишегез кулларны! — дип, Әнис һаман ачуланды. Тикшерүче ләм-мим сүз әйтми бик озаклап аның кулларын чиште дә йөзенә текәлеп торды. Тып-тын бүлмәдә стена сәгате тавышы буш мичкәгә чүкеч белән суккан кебек яңгырый башлады.

Шактый вакыт торганнан соң тикшерүче:

— Син, егет, монда тавыш күтәрмә. Шуны бел. Син миңа әйт әле, Әнисә Әхмәдуллина дигән гражданканы беләсеңме? Йә? — диде.

— Белмәскә! Бергә укыдык. Минем яраткан кызым ул. Сез аны таптыгызмы, юкмы?

— Алайса, бик әйбәт. — Тикшерүче сорауны җавапсыз калдырды. — Сөйгән кызың икән. Син аны соңгы кат кайчан күрдең?

— Кайчан дип. Моннан бер атна элек. 20 июньдә ул мине пристаньда озатып калды. Мин Казанга киткәндә.

— Сәгать ничәдә?

— Сез пароход ничәдә килә дип беләсез? 11 сәгать 20 минутта килә ул.

— Әхмәдуллина нинди киемнән иде?

— Анысы нәрсәгә инде?

— Сорауны монда мин бирәм. Җавап бирегез.

Тикшерүче астындагы урындык ямьсез итеп шыгырдап куйды.

— Чәчәкле кыска җиңле җиңел күлмәктән иде.

— Күлмәге чиста идеме?

— Сез нәрсә инде? Кыз кеше пычрак күлмәк киеп йөрсен димени?

— Ул төнне яңгыр яуды. Сез яңгырга эләктегезме?

— Юк. Мин пароходка утырганда яшен яшьнәп, яңгыр килә иде. Мин әле Әнисәгә: юкка гына озата килдең. Яңгыр килә, ничек кенә кайтырсың, дидем.

— Ә аның күлмәк изүен син ерттыңмы? — Урындык күсе тавышлары чыгарып тагын шыгырдады.

— Нишләп мин ертыйм ди. Аның күлмәге ертылганмыни?

— Сез пристаньга барганда берәр җирдә туктап тормадыгызмы?

— Туктадык. Әнисә чәчәк ярата. Бер-ике урында туктап чәчәкләр өзгәләде.

— Утырып та тордыгызмы?

— Юк, утырмадык. Армадык без. Икебез дә спортчылар. Ул акробатика белән шөгыльләнә, ә мин икенче разрядлы чаңгычы. 7–8 чакрым юл безгә нәрсә инде ул.

— Ярар, мактанма. Син монда кайчан кайттың?

— Бүген, иртәнге пароход белән.

— Ник кайттың?

— Без көн саен хат язышырга сөйләшкән идек. Мин яздым. Ә җавап юк.

— Шуннан?

— Мин бик борчылдым. Күңелем нидер сизгән кебек булды. Белергә дип кайттым.

— Нәрсәне?

— Сезнең кайчан да булса ятратканыгыз бармы? Булса, мондый сорау бирмәс идегез.

— Син сорауга җавап бир. Йә, җаваптан баш тартам, диген.

— Бу сорауга җаваптан мин баш тартам. Яраткан кеше күңелен яраткан кеше генә аңлый, күрәсең.

— Яхшы. «Баш тартам». Шулай дип язып куйыйк.

— Языгыз. Минем Әнисәгә тимәгәнемне, аның өчен үләргә әзер торуымны да язып куегыз.
— Һе-е. Шушы хәлендәдәме?
— Әйе. Әгәр аны мәсхәрәләгән кешенең кем икәнен белсәм, үтерер идем.
— Әһә-ә. Димәк, үч алыр идең...
— Алыр идем. Ә сез?
— Син кайда икәнеңне онытма.
Стена сәгате тавышы тагын көчәйде.
— Сез миннән шикләнәсезме? Соң, аның үзеннән сорагыз.
— Сорадык, сорадык. Син аны бик каты куркыткансың, ахрысы. Көчләүче син түгел, диде.
— Алайса, ник мине монда алып килдегез. Җибәрегез.
— Менә бусы тиз булмас шикелле. Бик күп нәрсәләр ачыклыйсы бар әле, — диде тикшерүче, кәгазьләрен кыштырдатып.
— Ачыклагыз. Ә мине җибәрегез. Без Әнисә белән икәү килеп барын да аңлатырбыз. Күрештерегез безне.
— Әнисәң югалды шул, таба алмыйбыз әле... Ярый, син әлегә утырып тор. Уйла, бәлки, кайбер нәрсәләрне искә төшерерсең.
Тикшерүче рәшәткәле тәрәзәгә карап бераз уйланып торды да:
— Петров, алып кит! — дип кычкырды.
Ишектә кобурасын бил каешына таккан милиционер күренде, куе зәңгәр гимнастеркасын тарткалап, Әнис янына килде дә авыр кулын аның җилкәсенә куйды:
— Киттек.
Урамга чыгуга каршыларына тупыллардан юмарт коелган мамыкларны тирә-якка очырып, ашыга-ашыга килүче Сафа Нәсихов, курсташлары Илгиз Сәләхетдинов, Идмас Фәсхетдинов, Вәгыйз Миңнуллин, тагын берничә егет очрады.
Әнис:
— Сафа абый, бу нәрсә соң инде? Минем бер гаебем дә юк бит! Ярдәм итегез. Моны карт әти-әни ишетсә, авырып егылачаклар. Аларга ишеттерә күрмәсеннәр, зинһар, — дип туктап калды.
Директор:
— Гаебең булмаса, бары да ачыкланыр, Әнис. Син артык борчылма, — диде.
— Сөйләшергә ярамый. Киттек, киттек. — Милиционер Әнисне КПЗга алып китте.
Әнис:
— Әнисәне һаман тапмадыгызмыни? Ул кайда икән соң? — дип сорарга өлгерде.
— Юк шул әле. Беркайда юк.
Әнис директор белән килгән егетләргә берни әйтергә өлгерә алмады. Аның күз алдыннан Идмасның мыскыллы карашы гына чагылып китте. Ул арада Илгиз, килеп:
— Әнис, кайгырма. Без сезнең Әнисә белән нинди дус йөрүегезне аңлатырбыз. Сине озак тотмаслар! — дип кычкырып калды.

15

Икенче көнне дә Әнистән шул ук тикшерүче сорау алды. Әнис бүген аның йөзендә нindидер үзгәреш барын шәйләде.
— Йә, егет, инде барын да сөйләп бирергә булдыңмы, юкмы? — диде ул. — Әллә һаман үз сүзеңдә торасыңмы?
Төне буе йоклый алмыйча пычрак, караңгы камерада аунаган Әнис бик йончыган, хәлсезләнгән иде. Күз кабакларын көчкә күтәреп, ул тикшерүченең йөгерек күзләренә текәлде.
— Гражданин Лотфуллин, син сорауны ишеттеңме?
— Ишеттем. Мин кабат шуны гына әйтә алам. Мин Әнисә Әхмәдуллинага кагылмадым. Мин аны яратам. Ул да мине ярата. Әнисә пристаньда озатып калганнан бирле минем аны күргәнем юк. Безне аның белән очраштырыгыз, ул табылдымы? — диде дә Әнис сыгылып төште. Ул әле дә сасы камера исеннән айный алмый иде.
— Син гаебеңне танысаң, үзеңә хөкемне җиңеләйтә төшәрләр иде. Йә, ярар... Син менә бу әйберне таныйсыңмы? — Хәйләкәр елмаеп, тикшерүче Әнис йөзенә текәлде.
— Минем югалган пәкем ич бу. Сез аны каян алдыгыз?
— Димәк, пәке синеке. — Урындык тагын күсе тавышлары чыгарып куйды. — Яхшы. Шулай дип язып куйыйк. Югалган иде, дисең инде. Ә кайчан, кайда югалтуыңны беләсеңме?

— Каян белим? Белсәм, шуннан гына табып алган булыр идем, — диде Әнис, көлемсерәп.

— Димәк, белмисең. Ә мин беләм. Җинаять урынында югалткансың син аны. — Тикшерүче күз кырые белән генә үз сүзләренең Әнискә тәэсирен күзәтте.

— Тагын җинаять... Мин бернинди дә җинаять эшләмәдем.

— Син пәкене кайчан югалттым дисең әле?

— Әллә кайчан... Яз башында ук инде.

— Ә җинаять урынына ул ничек барып чыкты икән, ә? Үз аягы беләнме?

— Пәкем югалгач, тулай торакның бүлмәсен егетләр белән кат-кат актарып чыктык без. Таба гына алмадык.

Тикшерүченең йөзенә караңгылык йөгерде. Аның ышанасы килмәве күренеп тора иде:

— Бу кайчан булды дидең әле? Кышынмы?

— Яз көне дидем ич инде.

— Моны кем раслый ала?

— Классташ, бүлмәдәш егетләрнең күбесе. Илгиз Сәләхетдинов, Хәтмулла Кәримов, Идмас Фәсхетдинов. Бүтәннәр дә. Ул пәке миңа Әнисә бүләге.

— Ә пәкегә «Ә.Л.» дип үзең тамга салган идеңме? — дип дәвам итте тикшерүче.

— Ничек? Нинди «Ә.Л.»? Кая, карыйм әле.

— Кагылма. Урыныңда гына утыр.

— Мин бернинди тамга да төшермәдем. Шундый матур пәкенең сөяк сабын бозалар димени?

— Ә яратып йөргән кызыңның сафлыгын бозсаң да ярыймы? Йә, ярый. Бар, кайтып тор.

— Әллә мине чыгарасызмы? — Әнис шатланып китте.

— Һәй, нинди өлгер син. Ашыккан ашка пешкән.

— Уф... үләм...

— Үлмисең әле, үлмисең...

Әнисне тагын камерага алып киттеләр. Ул гаебем юк дип әйтеп тора бит инде. Нишләп соң аны һаман ябып тоталар? Бу мәхшәр кайчан бетәр? Хәзер аның бөтен тормышының асты өскә килде. Менә сиңа университет. Әле кайчан гына алар Әнисә белән киләчәккә нинди матур планнар корганнар иде. Бергә тормыш итәргә вәгъдәләшкәннәр иде. Шулай итеп, бу хыялларның барысы да күккә очты микәнни? Аның хәзер бар өмете дә киселдемени?..

16

Күптәннән аралашмаган Әнисә хәбәр бирми-нитми Кырынгыга кайтып төшкәч, Сәрия апасы гаҗәпләнә калды. Әнисәнең йончыган кыяфәтенә, соргылт йөзенә карап, пошаманга бирелеп сораша башлады: нәрсә булды, ник кайттың, каникулгамы, укуыңнан кумаганнардыр ич, әйберләрең кайда?..

— Мин берничә көнгә генә. Шаршудыга барып әнием кабере белән саубуллашам да китәм, — диде Әнисә.

— Тукта әле, тукта. Гомер эчендә бер күрешеп дигәндәй... Кая ашыгасың? Ишле гаилә булганга бездә әллә ни сый булмас инде ул. Хәлдә барынча кунак итәрбез. Әнә җизнәң дә шулай ди. — Сәрия апасы иренә сораулы караш ташлады.

Тегесе:

— Дим, дим, — диде, төксе генә.

— Мин кунак булырга кайтмадым, апа. Ачуланма, артыгын сорама да. Аңлатырмын әле бер. Йомышымны соңрак әйтермен.

Сәрия Әнисәнең йотлыгып катык ашаганын күреп, аның ачыкканын аңлады. Туганының артык ачыласы килмәгәнен чамалагач, төпченеп тормады. Йомышымны соңрак әйтермен, диде ич. Төнлә Әнисәнең авыр ыңгырашканын ишеткәч, янына барып озаклап карап торды. Саташа да, ахрысы. Берәр бәхетсезлеккә юлыкканмы икән әллә?

Кайтканның икенче көнендә Әнисә апасына мунча ягарга булышты, сеңелләрен юып чыгарды. Үзе дә юынып чыкты.

Балалар белән мәш килгәч, тәне генә түгел, җаны да җиңеләйгәндәй булды. Күзләрендә аз-маз нурлар кабынып китте.

Шаршудыга барып кайтыйм, дигәч, Сәрия апасы аңа ике йомырка, бәрәңге кушып пешергән кабартмалар төйнәде. Нәни Рәхимҗан бу вакытта әнисе янында бөтерелде. Аның:

— Миңа да йомырка бир. Әни, дим, минем дә йомырка ашыйсым килә, — дигәнен ишеткәч, Әнисә тетрәнеп куйды. Йомыркаларның берсен Рәхимҗанга тоттырды. Бу йортта мин артык кашык лабаса. Тизрәк китәргә кирәк. Тик кая барырга соң, дип уйлады ул.

Шаршуды зиратына ул арт урамнан барып керде, чөнки аның беркем белән дә очрашасы килмәде. Хәер, аны танырлык кеше монда калдымы икән соң? Ул бит бик яшьли ятимнәр йортына эләкте. Шактый эзләгәч кенә ул әнисенең каберен тапты. Кабер янындагы куе үләнгә утырып уйга талды.

— Әнием, бәгърем, син минем хәлемне беләсеңме икән?! Менә хәзер миңа нишләргә инде? Син ничек киңәш итәр идең?

Тик аңа кем җавап бирсен соң?

Зиратта тын гына басып торган каеннарның җиңелчә җилдән лепелдәгән яфраклар тавышыннан башка бернинди тавыш та юк иде. Монда килгәч Әнисә тагын елармын дип уйлаган иде. Тик еламады. Елый алмады. Әллә инде күз яшьләре беткән, әллә аның иңнәренә ишелгән авыр хәлен сизенгән туган җире Әнисә җанына тынычлык иңдергән иде.

Әнисә кечкенәдән үк әбисеннән өйрәнгән бер-ике дога укыды да хушлашырга дип башын кабергә куйды. Шул мизгелдә аның күңелендә моңа кадәр таныш булмаган хис уянды. Кыз талпынып куйды. Аның әнисе ана булып дөньядан китте. Ә ул? Үзе? Беркайчан да ана булмаячакмыни? Дөньяның нинди зур гаделсезлеге бит бу! Миһербансыз бер адәм аны пычратты, мәхәббәтеннән аерды. Баланы бит аны сөйгән кешеңнән генә табалар. Югыйсә балаңны ничек сөясең? Димәк, ул да бәхетсез бала тапмаячак. Беркайчан да ана булмаячак. Кинәт аның башына коточкыч бер уй килеп, миен бораулый башлады. Әйтерсең лә Әнисәне баштанаяк кайнар су белән коендырдылар, ул хәтта бөтен тәне кызыша башлаганын тойды. Теге хәлдән соң балага узган булса! Үз хәленең тагын да хәтәррәк икәнен ул менә әле генә төшенде. Нишләрмен, кая барып егылырмын, кеше күзенә ничек күренермен? Мондый хурлыкка түзеп яшәгәнче яшәмәвең хәерлерәк түгелме дип борчылды ул.

Авыр уйларына бирелеп, Әнисә шулай шактый утырды. Инде көн сүрелеп бара, кайтырга кирәк иде. Алда бары авыр билгесезлек, бәхетсез көннәр дәвамы. Юлда аңа кемнәрдер очрады, нидер әйттеләр, сораштылар, тик ул боларны төштә күргән кебек шунда ук онытты. Аны бер генә уй биләде — каядыр барырга, нидер кылырга кирәк, тик нәрсә — Әнисә моны тәгаен белми иде. Бермәлне кылт итеп аның күз алдына Әнис килеп басты, әмма бу аның хәлен тагын да авырайта төште. Әнис инде еракта, бик еракта, бәхетле, мәхәббәтле тормышта, томан эчендә калды.

17

Әниснең үтенечен тыңлап, аны машинага утыртып пристаньга алып киттеләр. Куаклар юлга якын үскән бер урында туктап машинадан төшерделәр. Әниснең йөзен, үз-үзен тотышын җентекләп күзәтеп торган тикшерүче бу куаклар янында аның тынычсызлануын көткән иде. Ләкин Әнис башын игән килеш уйга талып тик басып торды. Йә тикшерүченең, йә машина йөртүченең куаклар арасына кереп хаҗәт үтисе килгәндер дип кенә уйлады. Куе кара кашлы тикшерүче бераздан:

— Бу куакларны танийсыңмы? — дип сорады.

Әнис гаҗәпләнде:

— Юл кырыендагы үскән барча агач, куакны ник танырга тиеш соң әле мин? Моның нәрсәгә кирәге бар?

— Ярар, танымасаң, киттек алайса. Әнисәң, менә шунда көчләделәр, дигән иде.

Пристаньга килеп җиткәч, Әнисне пассажирлар залына алып керделәр. Залда беркем дә юк иде. Яшь кенә милиционерны сакта калдырып, тикшерүче каядыр чыгып китте. Егетнең йөрәге тагын әрнеп-әрнеп тибә башлады. Әле кайчан гына алар Әнисә белән бирегә пароход көтеп, вак дулкыннарның чупылт-чупылт пристаньга бәрелеп күбекләнеп торуларын озак-озак карап тордылар. Кояшның кызарып, зураеп, аргы як яр артына төшеп китүен күзәттеләр. Шул чакта Әнис:

— Менә Җир шарының түгәрәклеген исбат иткән бер мисалны үз күзебез белән күзәттек, — дип, сөйгәнен көлдереп алган иде. Ә менә бүген! Кем уйлаган мондый хәлләрне? Ничек килеп чыкты соң бу?.. Әниснең җылы су, суүсемнәр исеннән тагын башы әйләнә башлады.

Зал ишеге сискәндереп кинәт ачылып китте, аннан тикшерүчегә ике ир-ат ияреп керде. Әнис аларны шунда ук танып алды. Болар теге көнне пристань тросына бәреләзябып килеп туктаган балыкчылар иде. Алар зал уртасына уздылар да Әнискә текәлделәр. Түземсезлек белән аларны көтсә дә, Әнис үз хәленнән уңайсызланып, оялып читкә борылды. Ә шулай да аның миеннән боларның ярдәме тими калмас дигән уй узды.

— Йә, — диде тикшерүче, ирләргә карап.

— Шул бит, — диде тегеләрнең берсе, иптәшенә карап.

— Әйе, шул егет, шул. — Икенчесе дә иптәшенең сүзен җөпләде. — Бу егет бик боевой бер кыз белән пароход килгәнне көтеп торды.

— Кайсы көнне инде ул?

— Исеңдәме, Коля, ул көнне без бик зур чуртан каптырган иек. Менә шуның хәтле. — Балыкчы, кулларын җәеп, тикшерүчегә борылды. — Мин спиннингны ыргытуым булды, кинәт леска бик нык тартылып читкә атылды. Мин әле Коляга әйтеп куйдым. Бу ике-өч килолы боевой чуртан булса, мин әйтәм, бер ярты алабыз инде, дим. Шулай булды да. Коля белән без ул чуртанны көчкә тартып чыгардык, әйе. Аны күрүгә минем хатын...

— Туктагыз әле. Анысы соңыннан...

— Соңыннан дип... Өч килолы боевой чуртан бит ул көн саен эләкми, парин. Хет елап утыр... көне буе...

— Аңлашылды, аңлашылды... Әйтегез әле, бу егет үзе генә идеме?

— Әллә шаяртасыз инде, иптәш тикшерүче! Нишләп үзе генә булсын. Аның янында бик чибәр боевой бер кыз да бар ие, дим ич.

— Әйе, әйе. Алар гел кочаклашып басып тордылар. Без кирәк-яракны, балыклы чиләкне көймәдән алып чыкканны карап калдылар. Үзләре гел елмаялар, безгә карап нидер сөйләшеп алалар.

Боларны ишеткәч, Әниснең эченә җылы йөгерде. Ул торып басты. Милиционер аны җилкәсеннән этеп кабат урынына утыртты.

— Әйе шул. Мин әле Степанга әйтеп куйдым. Их, мин әйтәм, нинди матур чаклары боларның... — Ирләрнең Коля дигәне кабат сүзгә кушылды.

— Ә ул кыз нинди күлмәктән иде?

— Кыска җиңле җәйге, көнбагыш чәчәге төшерелгән җиңел күлмәк кигән ие. Без әле аның күлмәге үзенә бик төс килгән икән дип сөйләшеп тә кайттык.

— Чибәр кыз, бик чибәр кыз иде, әйе.

— Күлмәге ертылмаган, чиста идеме?

— Ну инде...

— Сез аларны якыннан күрдегезме?

— Алар белән безнең ара 5–6 метрлап булгандыр инде.

— Әйе, шуннан артык түгел. Без көймәне пристань тросына бәйләп, йозакка бикләп калдырабыз.

— Алайса, сез инде бернинди дә шикле нәрсә күрмәдегез. — Тикшерүче һаман үз ягына каерды.

— Нинди шик инде ул. Без киткәндә дә алар кочаклашып басып карап калдылар, дим ич.

— Ярар, инде китсәгез дә ярый. Файдагыз тимәде. Кирәк була калсагыз, чакыртып алырбыз. — Тикшерүче канәгатьсезлеген яшерүне кирәк тапмады.

Балыкчылар Әнискә борылып карый-карый чыгып киттеләр. Берсе, ишек төбендә туктап, Әнискә күз кысты. Тикшерүче моны күреп калды. Аның башына берәр уй килде бугай, ул, тиз генә ишекне ачып:

— Сез сәгать ничәләрдә кайтып киттегез? — дип кычкырды.

— Сигез, тугызынчы яртылар булгандыр. Кояш әле баемаган ие, — дигән җавапны ишеткәч, тикшерүче Әнискә төбәлде.

Әниснең йөзенә алсулык йөгерде, ул еш-еш сулыш алып торып басты.

— Менә күрдегезме, — диде ул. — Минем гаепсез икәнемне хәзер аңладыгызмы инде, ә? Җибәрегез мине. Мин дә сезгә Әнисәне табарга булышыйм.

— Ашыккан ашка пешкән, дип әйткән идем инде мин сиңа. Боларның сүзе берни дә расламый әле.

— Ничек инде? Алар кочаклашып тордылар диделәрме? Көчләнгән кыз кочаклашып торыр идеме?

— Алар сезне сәгать сигезләрдә, тугызынчы яртыларда күргәннәр. Шулаймы?

— Шулай. Йә, шуннан?

— Әйтик, тугыздан соң пароход килгәнче күпме вакыт бар?

Әнис лып итеп урындыкка утырды. Эш тагын кире якка борылды, күңелендә туган өмет чаткысы кабат сүнде. Күз алдына ниндидер кара шәүлә килеп басты.

— Беләсезме нәрсә! — диде Әнис, кинәт кенә. — Без пароход килгәнне көтик алайса.

— Ни пычагыма? — Инде үзе дә йончый төшкән тикшерүче тагын усал карашы белән Әнискә текәлде.

— Бәлки, мине «Свирьстрой»ның капитаны йә берәр матросы таныр. Мин Казанга шул пароходка утырып бардым бит.

— Юк инде, егетем. Башка вакытта...

— Сез тәҗрибәле кеше ләбаса. Башка вакыт булмаска да мөмкин. Күргән кешеләрнең безне онытуы, эшләрен ташлап китүе ихтимал. Үтенеп сорыйм, зинһар, пароходны көтеп алыйк без.

Тикшерүче икеләнә калды:

— Һе... Безнең дә нәчәлство бар. Киңәшеп алыйм әле, булмаса.

Ул телефонлы бүлмә эзләп чыгып китте. Аның кире килүен көтә-көтә Әнис гаҗиз булды. Аның өчен хәзер бердәнбер өмет шул пароход кешеләрендә калды. Әгәр алар Әнисне танып, Әнисәнең яулык болгый-болгый озатып калганын әйтсәләр, котылачак бит ул, котылачак. Тикшерүче, сыра исе аңкытып, авызын сөртә-сөртә кире килгәнче Әниснең күңелендәге өмет йөз мәртәбә кабынып, йөз мәртәбә сүнеп өлгерде.

— Ярар, синеңчә булсын. Нәчәлство каршы түгел. Көтик алайса, — диде тикшерүче.

...Ниһаять, тирә-юньне яктыртып пристаньга пароход килеп туктады. Шыгырдатып басманы пристаньга сузганны көткәндә Әниснең йөрәге ярылырга җитеп кага иде.

Аның колагына тагын тикшерүче бүлмәсендәге теге сәгатьнең ярсып-ярсып типкән тавышы ишетелеп китте. Пароходтан чыгучылар да, керүчеләр дә аз иде. Тикшерүче Әнисне милиционер карамагында калдырып чыгып китте дә бераздан пароход капитанын ияртеп кире керде. Ул эшне аңлаткан булган, күрәсең, капитан бүлмәгә керүгә, Әнискә карап:

— Шушымы? — дип сорады.

Тикшерүче баш какты.

Капитан бер якынрак, бер ераграк китеп Әнискә карап торгач:

— Әллә тагын... Пароходка утырган кешеләрне каян танып бетерәсең. Пассажирлар пароходка кергәндә бер-берсен чүт кенә таптамыйлар. Юк, әйтә алмыйм, гафу итегез, мин эштә, — дип чыгып китте. Әнис өнсез калды. Инде бөтен өмет матроста иде.

20–25 яшьлек куе кара чәчле, шомырттай кара күзле, беләкләре бүлтәеп чыккан матрос егет, бүлмәгә килеп кергәч, башта аптырабрак торды.

— Минем милиция, прокуратура белән беркайчан да эш иткәнем юк. Аллам сакласын, — диде ул.

— Ярар алайса, бик әйбәт, — диде тикшерүче. — Сез менә бу егетне танымыйсызмы?

Әнис торып басты да аңа ялварулы караш ташлады.

— Һо! Бәхетле егет, бу синме? Ни булды?

Тикшерүче:

— Таныйсызмы, юкмы? — диде, коры гына.

— Кәнишне, таныйм.

— Кайда күрдегез? Сез аның белән танышмы?

— Таныш түгел түгелен. Берәр атна булыр, аны бик чибәр кыз елый-елый озатып калды. Ну чибәр иде, первый класс. Шуңа күрә без әле бер-ике пассажир белән бу егетне нинди бәхетле дип сөйләшеп алдык. Сиңа нәрсә булды соң, егет? Милиция...

— Әйе, бәхетем минем хәзер ташып тора менә.

— Ул кыз елый иде, дисез инде? — Тикшерүче үз ягын каера бирде.

— Егете дә нинди бит аның! Еларлык шул. Алар бер-берсенә шулкадәр пар килгәннәр, әй. Кара син аның дулкынланып торган чәчләрен! Кашларын!

— Бәлки, ул үпкәләп йә берәр башка сәбәптән елагандыр?

— Анысын белмим. Бәлкем, аерылып калу авыр булгандыр. Пароход киткәнче кочаклашып басып тордылар. Мин басманы алам бит, дигәч кенә, менә бу бәхетле егет кереп утырды. Мин әле соңыннан да күз салгаладым. Ул кыз бик озак яулык селкеп, кул изәп калды. Кереп утырыр алдыннан егетне үпте дә бугай. Вәт шул.

— Тагын берәр шикле нәрсәгә игътибар итмәдегезме? Киемендә, әйтик.

— Иттем. Матур күлмәген кабартып торган матур имиләренә. Ну, егет, син чыннан да бәхетле икәнсең. Йә, ярар, беттеме? Кул куясы түгелме? Йөгерим, безнең капитан ул — коры кеше. Кстати, ул төнне яшенле яңгыр булды.

— Ярар, рәхмәт, хушыгыз.

— Хушыгыз. Егет, хуш. Кызың бик чибәр синең, саклый күр син аны.

Матрос йөгереп диярлек чыгып китте. Ул арада «Свирьстрой», өченче сигналын биреп, яңа туып килгән айның су өстендәге алтын күперенә юл тотты.

...Ике көннән Әнисне ирекккә чыгардылар. Ә аның Әнисәсе суга төшкән кебек юк булды.

18

Чарджуй шәһәрендә ул көнне бик көчле җил чыкты. Күкне тузан болыты каплады, хәтта кояш та күренмәс булды. Әнисә яши торган йорт каршындагы тупыл төбе-тамыры белән гөрселдәп юлга ауды.

Тузан тәрәзәләрдән, ишекләрдән бүлмәләргә кереп тулды, шкафларга, өстәл-урындыкларга калын катлам булып ятты, кешеләрнең күзләренә керде, тешләрендә чытырдады.

Әнисәнең биредә мондый көчле туфанны беркайчан да күргәне юк иде. Җил котырынып исә башлагач, ул ишек-тәрәзәләрне япты, аннары йорт хуҗасы Саҗидә апасы янына икенче бүлмәгә чыкты да аңа сыенды.

— Курка калдыңмы әллә, Әнисәкәй? — диде апасы. — Була ул мондый хәлләр бездә, була. Көньяктан эссе җил исә дә чүлдән әллә нинди тузан өермәләре алып килә. Мәхшәр! Без чүл уртасында яшибез ләбаса. Чарджуй Ташкент та, Ашхабад та түгел шул. Асфальт аз, тузан оясы инде бер карасаң.

Әнисә моның шулай икәнен ел ярым элек килеп урнашуга ук белде. Ул тимер юл вокзалына килеп төшкәч, Сәрия биргән адрес белән Саҗидәләрне эзләп йөргәндә урамнан узып барган 15–16 яшьлек малайлар, кызларның яланаяк йөрүенә игътибар иткән иде.

Урамда калын булып яткан тузанны сөреп кенә баралар! Соңыннан моны Саҗидәгә сөйләгәч, апасы:

— Әй, сеңелкәй, без моңа гадәтләнгән инде, — диде. — Ничек кенә сакланып йөрмә, берәр җиргә барырга чыксаң, тездән тузанга батып кайтасың. Кая инде монда аяк киемнең чисталыгы!

Ләкин ничек кенә булмасын, Әнисә үзе укыткан класс укучыларын — төрекмән, рус балаларын чисталыкка өйрәтергә тырышты. Балалар мәктәпкә керер алдыннан җәй булса, аяк киемнәрен селкеп, кагып, башка вакыт булса, кырып юып, яхшылап сөртеп, чистартып керә торган булдылар. Училищеда өйрәнгән гадәт монда бик ярап куйды.

Давыл котырынды, ә яңгыр яумады. Җил басылгач, Әнисә бүлмәләргә кереп тулган тузанны сөртте, идәннәрне юып чыгарды.

Саҗидә:

— Рәхмәт сиңа, Әнисәкәй. Менә Низам абыең кайтканчы ялт иттердең, — диде. — Әнә гомере озын булыр, кайтты да бугай.

— Ул түгелдер. Ул булса, капка кагып тормас иде. Кемдер кечкенә капканы кага ич анда, — диде Әнисә. — Кая, чыгып ачыйм әле.

— Юк, үзем ачыйм. Ә син өстәл әзерли башла.

Саҗидә кечкенә капка келәсен ачкач, анда бер ят кеше пәйда булды.

— Сәмәрканд урамы, 13 нче йорт шушы буладыр бит инде, — диде бу ир-ат, тирә-ягына каранып. — Тәки таптым бит.

— Сез кем буласыз соң? Бер дә күзгә-башка күренгәнегез юк шикелле иде?

— Мин ерактан, Татарстаннан килдем, апа.

Апа дигәч, Саҗидә ир кешегә төбәлебрәк карап алды. Әйе, дөрестән дә, апа диярлеге бар икән. 24–25 яшьләрдә булырдыр шул, дип уйлады Саҗидә. Башта гына олырак булып күренгән икән. Бакыр сыман чәчле. Күзләре ничектер сәер карый. Әле изүгә, әле чәч-башка карашы төшә, гәүдәсен дә тиз генә күзе белән сыпырып алды.

— Татарстаннан укмыни?

— Әйе. Миңа менә шушы адресны биргәннәр ие. Әхмәдуллина Әнисә монда яшиме?

— Монда, монда. Әйдә, узыгыз, уз. Әнисәү, менә монда бер егет сине сорый, карале.

Ишек шыгырдап ачылып китте. Аның уемында изүен яба-яба Әнисә күренде.

— Әнисә! Таптым бит, таптым! — дип, егет шатлыгыннан нишләргә белмичә аның янына ашыкты.

— Абау! — Әнисә аптырап хәтта чигенеп куйды. — Идмас димме? Каян, ничек болай? Әллә сине давыл китереп ташладымы?

Әнисә кинәт, очынып барып, Идмасның муенына сарылды.

— Каян килеп чыктың син? Каян?!

— Әнисә, кунакны йортка алып керик. Болай ярамый инде. — Саҗидә Әнисәнең кунакка сарылуын ошатмады бугай. — Әйдәгез, узыгыз. Хәзер хуҗа абыегыз да кайтып җитәр.

Әнисә Идмас куеныннан чыкты да шатлыклы күз яшьләрен сөртә-сөртә ишеккә юнәлде. Идмас аңа иярде. Кызның алсуланып киткән яңаклары, төз, матур аяклары, сылу гәүдәсе, муенына килеп асылынганда тиеп киткән йомры күкрәкләре аңарда күптәнге хисләрен уятып җибәрде. Ләкин егет үзенең соклануын яшерергә тырышты.

— Димәк, син шушында качып ятасың икән, — диде ул. — Без сине эзли-эзли аптырап беттек.

Әнисә һаман ни әйтергә дә белмәде, ул каушаган иде.

— Качып дип. Юк, тик...

— Ә мин кичә төнлә килеп төштем. Чемоданымны саклык камерасына тапшырдым да вокзалда кундым. Урындыкта озак йокланылган. Адресың белән эзләргә чыгарга дип торганда давыл купты. Инде менә... килеп таптым.

— Ярар... йә, сөйлә, Идмас, анда ниләр бар? Утыр, утыр. Кайда яшисең, кайда эшлисең? Бергә укыган кызлар, егетләр кайларга таралып бетте? Аралашасызмы? Монда ник киләсе иттең?

Әнисә сорау артыннан сорау яудыра башлады. Бу аның каушап калуын яшерергә тырышуы булды, күрәсең. Һич көтмәгәндә бөтенләй чит-ят җирләрдә Хозыр Ильяс шикелле кинәт шулай килеп чыксыннар әле. Икенчедән, ул бит киткәннән бирле Сәрия апасыннан башка беркем белән аралашмады, хат та алышмады. Анда да сирәк кенә... Аның Төрекмәнстанда икәнлеген бары тик Сәрия апасы гына белә иде. Бары ул гына. Идмас аның адресын Сәрия апасыннан алган микәнни? Нәрсәгә? Ә апасы ник биргән инде? Әнисә бит аңа, адресымны беркемгә дә бирмә, дигән иде. Әнис исемле егет сорап килсә, бигрәк тә.

— Әнисә, Әнисә, дим, аннары, аннары... Кунак кеше шундый ерак юл килеп арыгандыр, әйдә башта чәй эчерик. Әйдә, табынга килегез, — дип, Сәҗидә яшьләрне чәйгә өндәде.

— Апа, мин сезне Сәҗидә апа дип беләм. Дөресме? Димәк, дөрес әйткәннәр, алдамаганнар. Ә мин ышанмаган да идем. Туктагыз әле, мин башта чемоданымны алып килим. Чәйне аннары эчәрбез. Анда күчтәнәчләрем дә бар ич.

Идмас йөгереп диярлек чыгып китте. Ул авыр чемоданын күтәреп вокзалдан кайтканда, Низам да өйдә иде инде.

— Алайса, син безнең Әнисәне эзләп килдең инде. Мин шулай дип беләм, — диде ул Идмаска, чәй эчкәндә. — Эзләрлек тә шул. Чибәрлеге белән таң калдыра ул. Монда әнә сөлек шикелле төрекмән егетләре дә ул килгәннән бирле безнең урамны үз иттеләр.

Болай туры бәреп сөйләшүдән Идмас бераз каушабрак калды.

— Эзләп дип... Без бит... бер училищеда укыдык...

— Шуның өчен генә дөнья читенә килеп чыкмыйлар, егетем. Бергә укыган кеше күп булыр ул, иеме, Сәҗидә?

— Йә инде, Низам, кунак кешегә бәйләнеп утырма. Менә ул алып килгән кетермәнне кимер. Арыш икмәге сохарие. Без инде аның тәмен дә оныткан идек. Монда бит лаваш та лаваш.

Хуҗаның йөзе яктырып китте:

— Менә анысы өчен рәхмәт, Идмас энем. Рәхмәт. Үпкәли күрмә, мин үз балаларымны да туры юлдан гына йөрергә, дөресен генә сөйләргә өйрәттем, Аллага шөкер. Менә дигән кеше булып үсеп җиттеләр. Улыбыз Мәскәүдә зур бер хәрби институтта эшли. Кызыбыз нефть институтында Казакъстанда укыта. Вәт шулай. — Низам горур иде.

— Сез бик бәхетле ата-ана икәнсез. Ә монда ничек килеп чыктыгыз соң?

— Без кечкенә чакта ук әти-әниләр монда күчеп килгәннәр ие. Сәҗидә апаңның да, минем дә. Кайта гына алмадылар.

— Әйе, әти-әниләр туган як дип өзелеп сөйлиләр иде. — Сәҗидә дә сүзгә кушылды. — Күрә алмый гына вафат булдылар. Бик сагыналар ие шул.

— Ник кайтмаганнар соң?

— Дөнья бит, аның мәшәкатьләре... Колхозлашу, кулакларны сөрү. Туганнарыбызны Себергә сөргәннәр... Анда ничек кайтасың?

— Әйе... Булган шул андый хәлләр, булган.

— Йә, ярар. Бүгенгә җитеп торыр. Син безгә туган яклар турында бәйнә-бәйнә сөйләрсең. Озакка килдеңме соң?

— Белмим әле. Бәлкем, монда торып та калырмын... Әйеме, Әнисә? Әнисә менә нәрсә дияр.

— Әйттем бит, юкка килмәгәнсең дип. Әнисә шикелле багалма йөгертә ул. Тик кара аны, мотри! — Низам, шаярып, Идмаска бармак селкеде.

— Низам абый, син нәрсә инде, — Әнисәнең бит очлары алланып китте. — Каламы, юкмы, аның үз эше. Биштән үткән, бишектән чыккан, диләрме әле. Минем моңа ни катнашым бар... Дөнья иркен.

— Ярар, ярар. Болай гына әйтүем. Яшьләр эшенә борын тыгуым түгел. Ходай язганча булыр.

19

Яшьләр көннәр буе сөйләшеп туя алмадылар. Бигрәк тә Әнисә кунактан барын да бәйнә-бәйнә сөйләтте. Татарстанда нәрсәләр бар? Халык һаман шулай авыр яшиме? Классташларының кайсы кайда эшли? Куйбышев сусаклагычы төзелү сәбәпле шәһәрне дә, педучилищены да бүтән урынга күчерү турында карар чыккан иде, ул эшләр ничек бара? Аның классташлары Лилия, Фирдәвес кайда икән?

— Әйе, шәһәр күченә. Училище укучыларын, укытучыларын Арчага күчерделәр дә инде. Классташларың кайсы кая юллама алып, эшкә урнашып бетте, — диде Идмас. — Ник син Әнис турында

сорамыйсың әле? Ул Казанда. Университетка кергән. Укып йөри, ди. Таҗсыз патша булырга. Имеш, өйләнергә дә исәбе бар икән... Илгизәр дусты Сәлимәгә өйләнгән.

Боларны ишеткәч, Әнисә тетрәнеп китте. Дулкынлануын яшерергә тырышып, әле чәйнеккә, әле чәшкегә сузылды. Идмас моны сизде, карашын стенада текелдәгән сәгатькә күчергән булып, Әнисәне күзәтте. Чибәр шул, чибәр. Хәзер тагын да тулыланып, матураеп киткән. Йөзе дә көньяк кешеләренеке кебек каралып тора.

— Әнис тә, уку еллары да артта калды шул инде. Истәлек булып, әрнүле истәлек булып, Идмас, — диде Әнисә. — Ярар, син үзең бит бездән ике-өч яшькә олырак идең. Армиядә түгелмени соң?

— Юк, алмадылар. Күздән гаеп тапкан булдылар. Мин моңа бер дә гарьләнмим лә. Өч-дүрт ел вакыт әрәм иткәнче, берәр вузга керермен дип торам. Син рөхсәт итсәң.

Идмас сүзен уенга санаган булып көлеп куйды, ә үзе Әнисәнең йөзе кинәт җитдиләнүгә игътибар итте.

— Минем синең тормышыңа бер катнашым да юк. Синең үзеңнеке, минем үземнеке, — диде Әнисә.

— Икебез дә ятимнәр, беркемебез дә юк. Бергә укыдык, бергә тәрбияләндек, дип кенә әйтүем. Гел чит кешеләр түгел ләбаса. Киңәш итүем дип аңла.

— Синең Зинаң бар иде ич. Ул кайда хәзер? Сез ник бергә түгел?

— Ул никтер миннән йөз чөерде. Хәзер бер ир бала тәрбияли дип ишеттем. — Идмас теләр-теләмәс кенә җавабын теш арасыннан кысып чыгарды.

— Бик дус йөрдегез ич. Ничек инде?

— Ярар ла. Рус кызының татар малае белән нинди уртаклыгы булсын. Менә син үзең турында берни сөйләмисең. Нишләп училищены ташлап киттең. Бөтен шәһәрне аякка бастырып. Сине кайдан гына эзләмәдек без. Сулыклардан, урман-болыннан. Училище, тулай торак чарлакларын әйтеп тә торасы юк. Милиция дә эзли-эзли аяксыз калды. Ә син монда качкансың икән.

— Качмадым мин... Ни дип әйтим... Шулай килеп чыкты инде. Син менә мине ничек таптың?

— Сәрия апаң синең документларыңны, әйберләреңне сорап хат язган ие. Училищега. Шуннан аның адресын белдек. Синекен сорап кат-кат хат язып, аптыратып бетердек. Җавабы бер булды — юк, белмим. Эзләгез, табыгыз, мин аның бердәнбер туганы, дип тукыды. Онытып торам, Сафа абыйны бик каты шелтәләп гади укытучы итеп башка училищега күчерделәр.

— Кызганыч. Ә син минем монда икәнлегемне каян белдең, дим?

— Сәрия апаңнарга бардым. Ире салгаларга ярата икән. Эчкән кеше ихтыяры слабый була инде ул! Сандыкларыннан синең хатларны эзләп тапты инде. Башкасы инде аның, кем әйтмешли, дело техники. Хи-хи-хи.

Идмас Әнисннең Сәрияләргә берничә хат язуын белсә дә әйтмәде. Әнис тә: «Әнисәнең кайда икәнлеген белмисезме? Белсәгез, зинһар өчен, миңа аның адресын бирегез әле», — дип язган иде. Әнисә үзе беркемгә дә берни әйтмәскә кушкач, Сәрияләр серне ачмадылар. Әнис исемле егет кызыксынса, бигрәк тә, дигән иде ич. Идмас алардан үз хатына башта кыска гына «белмибез» дигән җавап алды. Никтер ышанмады. Һәм теләгенә иреште дә. Сәриянең ире Гыйбадулланы шәплэп сыйлады. Гыйбадулла җаен туры китереп, хатынына тишми генә Әнисәдән килгән хат адресын күрсәтте.

— Дело техники, дисең инде. — Әнисәнең күзләрендә ачулы очкыннар уйнап алды. — Алай икән... Син шуннан соң Әнисне бөтенләй күрмәдеңме?

— Әйттем ич инде. Юк. Укырга кергән, өйләнергә йөри икән, дип.

— Анысын ишеттем. Мин югалгач, ул шулай тыныч кына йөрде дип әйтмәкче буласың инде син, әйеме? Ә?

— Сине көчләгән дип аны кулга алдылар ул чакта.

— Әнекәем! Миленький! — Әнисәнең йөзе ап-ак булды.

— Курыкма, курыкма... Озак тотмадылар. Чыгардылар. Гаепсез булган, имеш. Кем белә инде сезнең хәлләрне... Бик дус булып йөрдегез бит. Син, бәлкем, аны үзең йолып калгансыңдыр әле. Кагылмады, дип. Шулаймы?

— Ул шундый әшәкелеккә бара алыр дип уйлыйсыңмыни син? Аның чыннан да бернинди гаебе юк иде.

— Алайса, син ник безне шундый борчуга салдың? Аны да, мине дә. Барыбызны да.

— Миңа нишләргә кирәк иде, ничек итеп аның йөзенә күренергә кирәк иде соң? Шундый мәсхәрәгә калып... Шундый антлар эчкәннән соң... Әгәр мин аны кулга алырларын белгән булсаммы?

— Нишләр идең?

— Нишләргә белер идем. Анысы аның сиңа кагылмый ла...

Идмасның йөзе үзгәреп китте. Ирен почмакларына иронияле елмаю кунды.

— Ачуланма, сиңа бер сорау бирим әле, — диде ул. — Өйләнергә йөргәнен белә торып, син һаман аның турында уйлыйсыңмы? Шушы хәлеңдә дәме?

— Уйлыйм. Берни өмет итмәсәм дә. Ул минем бердәнберем. Яшьлекнең тәүге хисләрен онытып буламыни?

Идмас көлә башлады:

— Хи-хи-хи... Син китапча сөйлисең түгелме?

— Ә бәлки, китап безнеңчә сөйлидер.

— Акыллы син, Әнисә. Молодец та инде үзең. Тик...

— Нәрсә «тик»? Әйтеп бетер.

Әнисәнең таләпчән карашыннан Идмас читкә борылды:

— Тормыш китаптагыча гына бармый бит, диюем.

20

Бер-ике атна узгач, Идмас Әнисәне гаҗәпкә калдырды. Күренми торды-торды да килеп керүенә:

— Мине котлый аласың, Әнисәкәй. Эшкә урнаштым. Унбишенче мәктәпкә. Математика укытачакмын, физкультура дәресләрен дә миңа йөкләделәр. Менә тагын нәрсә белдем әле, — диде. — Монда каракүл арзан икән. Татарстанга алып кайтып сатсаң, шәп файда ясыйсың дигән сүз. Яшәргә була монда, була. Ничек уйлыйсың?

— Һәркем үзе белгәнчә яши. Бернинди киңәш тә бирә алмыйм, — диде Әнисә. — Шулай итеп, син монда төпләнергә уйладыңмыни?

— Шулай килеп чыга инде. Син үзең дә монда качып килгәнсең ич.

Әнисәнең күкрәк читлегенең кайсыдыр почмагында бу кешегә ачу кебек нәрсә кузгалды. Үзенең монда килеп чыгу сәбәбен аңа кат-кат аңлатты бит инде. Тәне мәсхәрәләнгән, рухы җәрәхәтләнгән Әнисә Әниснең пакьлегенә каршы нәрсә куя ала иде соң? Идмас һаман шуны аңламыймыни? Ә үзе монда нишләп йөри ул? Бәлкем, үзе качып йөридер. Әнисә, катгый бер карарга килеп, хисләренә юл куйды.

— Син һаман мине качып килгән дип уйлыйсың, — диде ул. — Ә син үзең качып йөрмисеңме икән әле. Алименттан, дим. Зинаң бер ир бала үстерә, диделәр... Синеке түгелме?

Идмас һич тә моны көтмәгән иде. Ачуташ капкан кебек, йөзе җыерылды. Бер агарды, бер кызарды, ыкы-мыкы килде:

— Син... бигрәк инде! Нишләп качып йөрим?.. Каян килеп минеке булсын... Аны кем исбат иткән?

— Зина артыннан калмый йөрдең ич.

— Аның артыннан кем генә йөрмәде. Беләсең килсә, синең Әнисең дә аның янына баргалаган икән — юмарт икән дип кайткан. Мин соңыннан гына белдем.

Әнисә дулкынлануыннан калтыранып аны бүлдерде:

— Ялган! Ялган бу! Үтерсәң дә ышанмыйм. Зинһар, бар, кит. Күрәсем дә, ишетәсем дә килми. Ничек телең бара, ә?

— Ярар, Әнисә, гафу ит. Үзең дә инде... тиктомалдан кешегә шундый гаеп ташларга... Хуш. — Идмас, ашык-пошык киенеп, Саҗидәләрдән чыгып китте. Үзен-үзе әрләп, юл буена төкеренеп кайтты, квартира хуҗасының, нишләп болай күңелсез, диюенә салкын гына җавап биреп, бүлмәсендәге караватка барып ауды. Артыгын ычкындырды шул, артыгын ычкындырды.

Ә шулай да, нишләп соң мин Әнисәгә тартылам, дип уйлады ул. Ятимнәр йортында мин бит аңа игътибар да итмәдем. Училищеда укыганда да әллә ни өзелеп тормадым. Зинаны ничек якын күрдем, аннан башка яши дә алмам кебек иде. Тик ул бер дә юкка миннән баш тартты, араны кискен өзде дә куйды.

...Зина белән алар якыннар, хәтта бик якыннар иде. Идмас Зинаның зур соры күзләренә караган саен үзен тирән чоңгылга баткан шикелле хис итә иде. Зинаның акыллы күзләре, кыю сөйләшүе, һәрнәрсәгә төпле үз карашы булу Идмасны үзенә тарта да, куркыта да иде. Ул аны киноларга алып барды, училище кичәләрендә гел аны гына биергә чакырды. Моның Зина күңеленә хуш килүен күреп сөенде. Егетнең башкалар арасыннан аерып аңа гына шундый игътибар итүе кайсы кызга гына ошамас икән? Егете дә бит төшеп калганнардан түгел. Дөрес, башкалардан ике-өч яшькә олырак. Вакыт-вакыт бүтән кызларга да күз аткалый. Аның каравы әнә нинди юан беләкле, кояш сыман җирән чәчле. Андый чәч беркемдә юк. Кочакласа! Сөякләреңне чытырдата, эретә дә сала. Тамаклары бертуктаусыз ач, ябык, аксыл чырайлы авыл малайлары түгел инде. Ә чаңгыда, тимераякта ничек йөри. Училище командасында иң күренеклеләрнең берсе. Юкка гына Казанга республика ярышларына йөртәләрме соң? Кыскасы, Идмас белән аларның өметләре күптән инде уртак.

Чыгарылыш кичәсенә бер-ике атна кала берничә кыз Бизнәгә су коеныргa төштеләр. Озакламый егетләр дә килеп җитте. Әнә шунда инде Идмас Зинаның ап-ак тәненнән, зифа буй-сыныннан, матур түгәрәк күкрәкләреннән күзен ала алмый торды да ярып салды:

— Егетләр, кызлар, без тиздән Зина белән эшкә бергә китәбез!

Егетләр дәшмәде. Кызлар да моңа гаҗәпләнмәделәр бугай.

— Шулай буласын беләдер идек!

— Бик тә вакытлы!

— Эшкә аерым-аерым юллама алсагыз, бер-берегезне эзләп йөрер идегез әле, — диештеләр.

Тик һәркайчан уйчан, тыйнак Хәлимә генә моны ишеткәч агарынып китте. Үзе дә сизмәстән Идмаска нидер әйтмәкче булып аңа тартылды, аннары, тиз генә киенеп, беркемгә берни әйтми тулай торакка кайтып китте.

Егетләрнең:

— Аңа ни булды? Әллә авырыймы? — дигәннәренә кызлар:

— Озак коенып, хәле киткәндер, — дип калдылар.

Шул кичне Идмас, балалар йортында бергә үскән үзеннән яшьрәк берничә егетне ияртеп шәһәр паркына һава суларга дип чыккач, бер эскәмиядә ялгыз гына уйланып утырган Хәлимәне күреп алды.

— Егетләр, карагыз әле, теге Хәлимә түгелме соң ул? — диде Хәтмулла.

— Ул шул, ул. Берьялгызы нишләп утыра икән? — Идмасның күзләре очкынланып китте.

— Шәһәр малайлары килеп бәйләнмәсен тагын, — диде кайсыдыр.

— Әйе, училище кызларына бәйләнергә генә тора алар.

— Ярар, егетләр, сез кайта торыгыз, мин аның янына барыйм әле, — дип Идмас күз кысты да Хәлимә янына атлады.

Хәлимә аны күргәч тә берни дәшмәде, карашын бер ноктага төбәгән килеш утыра бирде.

— Хәлимә, ник берьялгызың монда утырасың? Инде караңгы төшкән бит, — диде Идмас.

— Утырса ни... Сиңа барыбер түгелмени?

— Түгел шул. Әнә Кулясков төркеме очраган бер егетне кыйнап йөри, кызларны да куркытып бетергәннәр, диләр.

Хәлимә һаман бер сүзен кабатлады:

— Сиңа барыбер түгелмени?

— Син нәрсә инде — һаман бер сүз.

Хәлимә җавап бирмәде.

Идмас, аны сөйләштерергә теләп:

— Син эшкә юллама кайсы тирәгә алдың? — дип сорады.

— Сиңа нәрсәгә ул?

— Соң бит, ничә ел бергә укыдык лабаса. Сорасам ярамыймыни? Чит кешеләр түгел ич!

— Чит шул менә!

— Ничек инде?

— Әйтсәм әйтим инде алайса... Күз урынында синең боз кисәкләре... Күкрәгеңдә дә йөрәк түгел — таштыр ул. — Хәлимәнең сүзләре бүленеп-бүленеп чыга иде.

— Әллә?

— Син берни күрмисең! Берни сизмисең. Ничә ел буе.

— Менә иске авыздан яңа сүз. Син миңа гашыйк түгелсеңдер бит?

— Әйтәм ич таш дип. Бозлы таш.

— Үлеш! Мин каян белим соң. Үзең дә инде. Кил бер үбим әле, ичмаса... — Идмас Хәлимәне кочакламакчы иде, кыз кинәт ике кулын да аның күкрәгенә терәде.

— Юләрләнмә! Бөтен кызлар да бер кайчы белән кыркылмаган. Кайчан язылышасыз соң? Зина белән, дим.

— Причем монда ул?

— При том! Бар, аны үбәрсең!

— Әлегә минем артыма тубал тагылмаган. Мин свободный кеше.

— Алай икән. Аның белән эшкә бергә китәбез, диден түгелме соң. Ирекле кеше, имеш.

— Ирекле шул. Ә бәлкем, мин тотармын да сиңа өйләнермен!

Хәлимә уф дип башын чайкады да торып басты. Аның күзләрендә ачу да, рәнҗү дә бар иде.

— Тотмый гына тор. Идмас, әгәр мин синең сүзләреңне Зинага әйтсәм, ә?

— Әйтмәгәең. Ул миннән беркая да китми, бик беләсең килсә. — Идмас сүзләрендә үзенә күрә горурлык яңгырады.

— Их, син! Син бушкуык, пошляк, җилбәзәк тә икәнсең әле. Ничә ел яратышып йөргән кызың турында шундый сүзләр сөйләргә оят түгелме сиңа? Мин белмәгәнмен. Зина да белмәде микәнни?

— Усал да инде үзең. — Идмас Хәлимә сүзләрен уенга борып, хихылдап алды.

— Идмас, бар, кит әле. Үземне генә калдыр, икенде күләгәсе булма.

— Ярар инде, мин бит уйнап кына әйттем.

— Уйнап кына?! Зинаң моны ишетсә, нәрсә дияр иде икән, ә?

— Каян ишетсен ул?

— Мин әйтсәм? Кеше язмышы белән шулай уйнарга ярыймыни? Зинһар, кит янымнан!

Идмас үзсүзләләнеп һаман тора бирде. Аның үз нияте бар иде.

— Караңгы бит. Кайтырга куркырсың, дим.

— Юк, мин синнән куркам. Синең өчен куркам.

— Менә күрдеңме... Минем өчен. Син миңа битараф түгел бит. Әйдә озатып куйыйм, әйдә. — Идмас кызны култыкламакчы булды. Хәлимә кулын тартып алды.

— Кагылма! Хисләр сукыр була, диләр иде. Дөрес икән.

Идмас, ниһаять, кайный башлаган хисләренә юл бирде:

— Барсана! Баш-аягың бер казан. Ялындырып торасың тагын, — дип кискен борылып, аллея буйлап караңгылыкка кереп китте.

...Икенче көнне ул кызлар бүлмәсе ишеген шакыгач, Зина сикереп торды да аның каршына килеп басты.

— Моннан соң бирелә эзең дә булмасын! — диде ул. — Оныт бирегә юлны!

— Тукта әле, Зина! Сиңа ни булды? Тиктомалдан! Нинди чебен тешләде? — Идмас аптырап калды.

Зина күзләре чоңгылыннан ярсулы очкыннар чәчри иде.

— Бүгеннән мин сине белмим. Бар, алдыңнан артың матур.

— Тукта инде, аңлатып бир, нәрсәгә шултикле ачуың чыкты, ә? — Идмасны күргән кеше аның хәзер кызганыч хәлдә калганын тиз аңлар иде.

— Син мине беләсең, Идмас. Мин ике сөйләмим. Бетте. Барысы да бетте. Сиңа ачуым гына калды. Бар, чыгып кит. Мин хәзер өстемне алыштырам. Кадалып торма, дим ич.

— Зина, безнең бит инде синең белән... — Бу Идмасның алар үзләре генә белгән нәрсәләргә ишарә ясавы иде, тик Зина каты торды:

— Безнең арада берни булмады дип бел. Ишетәсеңме? Берни дә... — Зина моны бик гади, тыныч кына шундый итеп әйтте, Идмасның тәне эсселе-суыклы булып китте. Күңеле белән ул Зинаны үзенә бәйләгән нәрсәләрнең шартлап өзелгәнен тойды, ә шулай да ышанасы килмәде.

— Әллә сиңа Хәлимә берәр нәрсә сөйләдеме? Сөйләсә, безнең араны бозарга сөйләгәндер. Ул үзе миңа гашыйк булган икән, — дип, гаепне бүтәнгә сылтарга маташты. — Ярар, ачуың басылгач бер сөйләшербез әле. Болай булмый ич инде. — Идмас ишеккә борылды.

— Була икән шул, — диде Зина. — Бу безнең соңгы сөйләшү. Егет бул, ялынма да, килеп тә йөрмә.

Идмас, ни әйтергә дә белми, башын иеп чыгып китте. Ул күрше бүлмәләрнең берсендә кемнеңдер мандолинада Салих Сәйдәшев маршын уйный башлаганын ишетеп, мыгыр-мыгыр килде.

Шулай итеп, аларның аралары өзелде. Зина очрашырга да, сөйләшергә дә теләмәде. Идмас аны ашханә яннарында, китапханә бүлмәсендә, шәһәр урамнарында көтеп алса да, Зинаның сүзе бер булды:

— Киселгән икмәк кире ябышмый! Җитәр, һаман берне тәпәмә!

Инде менә Әнисә... Ул да нәкъ Зина әйткән сүзләрне әйтте бит. Бар, кит, күрәсем дә, ишетәсем дә килми, диде. Зина белән борчагы пешмәгәч, ул, бәлкем, Әнисә белән эш барып чыкмасмы дип өметләнгән иде. Инде менә ул да... Ник килде соң әле ул монда? Ник аны эзләп тапты? Теге чакта Әнис белән бәхәс чыкканда ук Әнисә аңа мөнәсәбәтен ап-ачык белдергән иде ләбаса... Шулай итеп, Әнисәнең карашын үзгәртеп булмас микәнни? Бәлкем, булыр әле. Аның да беркеме юк ич. Кәефен җибәрде инде җибәрүен. Тора-бара, суына төшкәч, бәлкем, ипкә килер, алай артык кыланмас әле. Әнис белән мөнәсәбәтләре бөтенләйгә өзелгәнен үз теле белән әйтте ич.

21

Әнисә соңгы көннәрдә суырылып калды. Идмас сүзләре аның җанын телгәләде, болай да әрнегән ярасына тоз салды. Әнис тә Зина янына барып йөргән, имеш. Ярар, шулай да булсын ди. Ә син, аны яратып йөргән егет, моңа ничек карадың, ничек түздең? Нигә күз йомдың? Бөтен училище алдында ачыктан-ачык яратышып йөр-йөр дә дус кызың янына пычрак уй белән барган егетләргә күз йом, имеш. Юк, алай булмый ул. Юләр сату түгелме соң бу?

Ә Әнис? Шул арада Әнисәсен онытып, бүтәннәр белән чуала аламы? Моның беркайчан да булуы мөмкин түгел. Ул мине үлеп-үлеп ярата иде. Тик мәңге ялгыз калмас ич инде. Үзе шундый чибәр, эчкерсез, кешелекле, тырыш егеткә күз ташлаучылар аз булмас. Тора-бара мине онытыр, хисләре дә сүрелер. Бу табигый хәл. Әнисә үзе шулай тели. Тик менә Идмас әйткәнчә була аламы икән? Юктыр, юк. Минем йөрәгем алдамый. Алайса, Идмаска моның нәрсәгә кирәге булды икән соң?

Әнисәнең боегып калуын Идмасның соңгы вакытта күзгә-башка күренми йөрүеннән дип уйлап, Сәҗидә белән Низамның егеткә җен ачулары килде. Тиктомалдан кыз баланың күңелен кузгатсын да юкка чыксын, имеш. Шул да булдымы егетлек.

Сәҗидә белән Низам, юллама алып, ике атнага гына булса да дип Фирүзә дигән бик матур урындагы ял йортына киттеләр. Ялгыз калгач, Әнисәнең эче поша башлады. Уйлары белән ул торган саен үскән, укыган җирләренә кайтты. Дус кызларым хәзер кайларда йөри икән? Тормышларын ничек кордылар, ничек эшлиләр икән? Лилия бик нечкә күңелле иде. Минем югалуымны ничек кичергәндер инде. Аңа берни әйтми юкка чыгу — шушы да буламы дуслык! Ә Әнис, дип уйланды ул.

Егет исенә төшүгә, Әнисәнең йөрәге күкрәк читлегеннән чыгарга җыенгандай ярсып тибә башлый. Менә тагын ул каршыга килеп баса да, гадәтенчә, күзләренә карап елмаеп тора.

— Синең күзләрең гаҗәп матур. Болындагы күкчәчәк төсле, — дия иде ул. Ә пристаньда Казанга китәргә торганда нәрсә диде?

— Мин рәссам булсам, зур итеп синең сурәтеңне ясар идем. Чәчәк баскан болын уртасына бастырып, кояш көнләшерлек итеп ясар идем. Чәчәкләрне кояшка түгел, сиңа каратып. Менә, ичмаса, сурәт булыр иде бу, ә? Кулыңа роза тоттырып.

Әнисә ярый әле сөйгәне биргән розаны саклый алды. Туган якларын, Әнисне үлеп сагынганда ул нәни тартмадан бүләк розаны сак кына ала да исни. Иснәве була, училище бакчасындагы гөлҗимешләр, акацияләр уртасындагы урындыкка очып кайта, колагында дус кызларының шатлыклы тавышлары яңгырый башлый. Тавыш-тынсыз гына каяндыр Әнис килеп чыга, кып-кызыл зур роза чәчәге суза, карап басып тора-тора да башын иеп китеп бара. Нинди каһәрле көн аерды соң аларны... Шәфкатьсез, рәхимсез көн... Ә көннең монда ни гаебе бар? Кояшлы матур җәйге көн иде ләбаса. Кара болыт килеп кенә бозылды ул. Әнисәнең уйлары әле тегендә, әле монда сикерә, ул торып йөреп китә, тагын барып утыра. Гомер буе шулай мәсхәрәләнгән, узасы узган, тузаны тузган кыз булып калачакмыни соң инде ул? Ә алда нинди матур хыяллар, планнар бар иде. Нинди явыз бәндә аны шушы хәлгә төшерде соң?..

Уйларына бирелеп, Әнисә капка шакыганны ишетми калды. Инде тәрәзә шакый башладылар.

Кем булыр бу, дип, Әнисә тәрәзә янына килде.

Анда Идмас басып тора, капканы ач, дип кул изи иде. Әнисә чыгып капканы ачты.

— Куркытып җибәрдең, син икәнсең әле, — диде ул. — Мин берьялгызым гына. Сәҗидә апалар ялга китте бит.

— Шулаймыни? Үзем дә шулайрактыр дип уйлаган идем. Күпме килми тордым, сагынып та беткәнсеңдер, иеме? — диде Идмас, шаяру тонында. Әнисәнең дәшмәвен үзенчә юрады булса кирәк, теле белән төлке тотарга ниятләде: — Сиңа каракүл жакет тектерергә дип, районнарга чыгып кердем әле. Тиреләр сатып алдым. Сине куандырырга исәп. Туган көнеңә.

— Миңа берни дә кирәкми, Идмас. Син бар, кайт. Ялгыз хатын-кыз янына ир-ат килүне беркем хупламый монда.

— Йә инде, Әнисә. Син дә, мин дә тиле яшьләр түгел бит. Килсә, аның ни ояты бар? — Идмас кулларын сузып, Әнисәгә якын ук килде. — Без бит инде синең белән дистә еллар бергә.

Әнисә борынына тәмсез хәмер исе килеп киткәндәй булды:

— Әллә син... эчкән димме?!

— Чүт кенә... Уңышлы сәфәрне юып кына. Әнисә, Әнисә, кил әле яныма. Шундый сагындым үзеңне. Мин ялгыз бит монда. Икебез дә ялгыз.

— Юкны сөйләмә, Идмас. Бар, кайт. Эчкән кешене җенем сөйми. Кит, дим.

— Җә инде, матуркаем. Кума инде... Кыз түгел ләбаса инде. — Идмас Әнисәне биленнән кочып, үзенә тартып китерде дә үбәргә сузылды. Әнисәнең борынына хәмер исенә кушылган ачы тир исе килеп бәрелде. Ул укшый ук башлады. Бу сасы ис аңа таныш иде. Мондый тәмсез ис теге бәхетсез кичтән соң аны бик озак эзәрлекләгән иде бит. Монда да шул ис! Әллә! Әнисәнең күзләре зур булып ачылды, таштай каткан сыны калтырый башлады. Билдән түбән бар әгъзалары сулкылдап әрнергә кереште.

— Син!

Идмас, кыршаудай кулларын ычкындырып, берни аңламый кызга текәлде.

— Син!

Әнисә кинәт очынып Идмасны уңлап-суллап яңаклый башлады. Ул үзен-үзе белештерми иде.

— Син икәнсең, кабахәт! Син булгансың!

Идмас Әнисәнең кулларын тотарга маташты, иелде-бөгелде, тик соңгы чиккә җитеп ярсыган Әнисәне туктата алмады.

— Минем мәхәббәтемне, тормышымны җимерүче син булгансың, пычрак җан! Син, син, ублюдок! Югал, югал күз алдымнан! Мә сиңа, мә!

— Әнисә, Әнисә, дим, тынычлан, җә, тынычлан инде. Узган эшкә салават, диләр бит.

— Узган эш?! Оятсыз, җирбит! Ничек монда килергә иттең! Нәрсә кирәк сиңа, ә?

— Минем ниятем чын иде бит, җә инде. Бәлки, торып китәрбез дигән идем. — Идмас челт-челт итеп күзләрен йомгалады.

Әнисә, читлектәге капландай, арлы-бирле сугылды, аннары кәнәфигә сыгылып төшеп, яшь баладай сулкылдап, үксеп-үксеп елый башлады.

— Әнисә, ярар инде, тынычлан, зинһар, тынычлан... Бер утырып барын да сөйләшербез, икебез дә ятимнәр ләбаса... — Идмас Әнисә елап тынычланыр да аннан соң аны үз ягыма аударырмын дип уйлый иде.

— «Сөйләшербез!» «Торып китәрбез!» Синең белән торганчы, гүргә керүең хәерлерәк. Кит, чыгып китәсеңме, юкмы? Югыйсә мин хәзер күршеләрне чакырам.

Әнисә чыннан да сикереп торып ишеккә юнәлде. Идмас моны көтмәгән иде, Әнисәне узып, ишек тоткасына ябышты.

— Ярар, ярар, киттем. — Ул кабалана-кабалана ишекне ачты да яшеннән качкан шайтан кебек йөгерә-атлый капкага ташланды.

Шул мәлне бу якларда җәен шактый сирәк була торган хәл — калай түбәләрне яңгыратып күктән эре тамчылар коела башлады. Яңгыр көчәйгәннән-көчәйде. Ишегалдындагы бердәнбер алмагач яфраклары, калын тузан япмасыннан арынып, ямь-яшел төскә керде. Әнисә коеп яуган яңгыр астына чыгып, озак басып торды. Чәчләре, киеме, бөтен тәне чыланганын ул сизми иде. Аның күз яшьләрен яңгыр юып ташлады. Ничек кинәт башланса, яңгыр кинәт туктады да. Әнисә өйгә кереп ут кабызды да караватка барып ятты. Ул бик-бик арыган иде.

22

Картлар йорты матур гына бакча эченә урнашкан. Янында гына яшелчә бакчасы да бар. Теләгән кеше шунда чыгып казына, төрле-төрле чәчәкләр, укроп, суган утырта. Дәрте-дәрманы беткәннәр җылы, кояшлы көннәрдә йорт янындагы урындыкларга тезелешеп салмак кына гәп коралар, черем итәләр. Шылт иткән тавышка да уянып, капканы күзәтәләр. Картларның берсе көн саен бакчаның аргы, аулак почмагындагы урындыкка ялгыз гына сеңә дә уйларына бирелә. Шәлперәйгән иске эшләпәсен агарган кашларына тикле батырып кия, инде тонган, төсен югалткан, һәрвакыт яшьле күзләрен бер ноктага төбәп карлы-бозлы яңгырлар җилләткән таш балбал шикелле сәгатьләр буе тын гына утыра бирә. Янынннан узган кешеләр аның вакыт-вакыт кулларын болгап үзалдына ниләрдер сөйләгәненә сәерсенеп карап китәләр. Карт үпкәләрен гыжылдатып авыр сулый, көрсенә, тик беркемгә берни әйтми утыра да утыра. Арыгач, кузгала, бер аягын сөйрәп диярлек бинага юнәлә, керә. Коридорда бүлмә ишеге янында туктап тыңлап тора. Аннан бүлмәдәше Гаяз тавышы яңгырый:

— Эх, син! Адәм мәсхәрәсе! Шундый козырең була торып, нәрсә карап утырдың, тизәк тутырмасы! Йә әйләндереп җибәрермен!

Картлар йортына караучысыз, терәксез калган колмак сабагыдай карт-коры гына түгел, гомеренең күп өлешен төрмәләрдә уздырып, башын кая куярга белмәгән пенсия яшендәге сукбайлар да эләгә. Гаяз шундыйларның берсе. Андыйлар пенсия алган көннәрдә үзләренә күрә бәйрәм ясыйлар. Елгырраклары кибеткә барып килә. Хәзер анда утлы суга кытлык юк, акчаң гына булсын. Интернатка түләгәннән калган акча шул «ябалак сөте»нә тотыла. Дөрес, монда балаларым йә оныкларым килеп чыкса, күчтәнәчкә, бүләккә дип акчаларын тиенләп җыючы карт-коры да бар. Аларга мондый көннәрдә бигрәк тә авыр. Хәмер яратучыларның авызларына «шайтан төкерегe» кердеме, тавыш-гауга чыгуын көт тә тор. Монда инде алдынгылар рәтендә шул ук тәүбә капкалары ябылган Гаязлар йә кайчандыр дөнья кендеге булып йөреп, җил-давыл китереп ташлаган зур бавырлы «акыл иясләре».

Тагын «төшереп» алганнар да һаман карта сугалар икән. Күпме мөмкин инде... Ахмаклар. Эт сугарып көннәр буе йөриләр дә бер уен табалар. Карт, рәнҗеп, башын чайкап ала, борылып кире китәргә исәпли, ләкин сул аягы карыша. Бүлмәдән яңгыраган тавышлардан аның бөкрәйгән гәүдәсе тагын да сыгыла төшә. Ул кыяр-кыймас кына ишекне ача. Балта элеп куярлык тәмәке төтененә кушылган хәмер, балык, суган исе борынны ярып керә.

Карт чыдый алмый:

— Тагын бүлмәне сасыткансыз, — дип мыгырдый-мыгырдый ятагына юнәлә. Анда ачы тир исе сеңгән, кыршылып беткән күн күртка, полиэтилен пакет, ипи валчыклары, газета ертыклары аунап ята. Ул аларны Гаяз караватына илтеп ташлый.

— Бүлмәдә тартырга, эчәргә ярамый, дип күпме тәкрарлыйлар... Ә сез колагыгызга да элмисез... Бүлмәдән дуңгыз абзары ясыйсыз...

Гаяз кызгылт күзләрен акайтып, йодрыкларын йомарлый. Теле күгәненнән ычкына. Хәмер исе аңкыткан авыр сулышын картның йөзенә бәрә:

— Үлә дә белмәдең, корчаңгы! Имгә яраксыз нәстә! Мыгырдаган була тагын! Синең яшьтәшләрең теге дөньяда әллә кайчан инде миллионынчы төшен күреп ята. Анаң төчкергәндә төшеп калган мәхлук.

Карта уйнаучылар бүлмәне генә түгел, бөтен коридорны яңгыратып кешниләр:

— Миллионынчы төш, ә? Ха-ха-ха!

— Ну, әйтәсең үзең! Төчкергәндә төшеп калган. Ха-ха!

— Суң, һаман мыгырдана! Мин бит аның төне буе бүлмәне пыскытып, сөрсеп ятканына зарланмыйм. Ә ул, паршивый, һаман — «сасыткансыз»! Әле тәрәзәне ач, әле яп!

Карт бүтән эндәшми, ни генә әйтсә дә, файдасы тимәсен белә. Эшләпәсен тумбочка өстенә ыргытып, стенага борылып ята. Бу карт — Идмас Фәсхетдинов. Сиксәнгә якынлашып килгән бәхетсез карт туган якларга Төрекмәнстаннан берничә ел элек кайтып егылды. СССР таркалгач, анда Рәсәйдән килгәннәргә көн бетте. Алар берәм-берәм дә, гаиләләре белән дә квартираларын, мал-мөлкәтен әрәм-шәрәм итеп, туган илләренә кайтырга мәҗбүр булдылар. Төрекмән телен белмәгән кешеләр эштән азат ителде, төрле кыенлыклар алдында калды. Идмас, гомеренең күп өлешен шунда уздырса да, ул телне өйрәнә алмады. Гомумән, аның гуманитар фәннәрдә яшьтән үк рәте булмады. Училищеда укыганда нишләп «феодал» сүзендә «е» язылы, «фиолетовый» дигәндә «и» язылы дип, рус теле укытучысы белән чатыр-чотыр бәхәсләшә иде. Фәсхетдинов күптән инде пенсиядә, эшләми иде. Эшләгәндә әле коллективта, кешеләр арасында ялгызлык ул хәтле үзәккә үтмәде. Тик менә ялга чыккач... Янына кереп хәлен белүче дә, кибеттән ризык-мазар алып кайтып бирүче дә калмады. Яман холкы, көнчелеге, хөсетлеге аркасында гаилә кора алмады, тирә-юньдәгеләрнең дә гайрәтен кайтарып бетерде.

Көннәрдән бер көнне ул туган илдә чыпчык та үлми дигән уйга килде дә булган әйберләрен, бер бүлмәле квартирасын арзанга гына сатып, бик авырлык белән Татарстанга кайтып китте. Баштарак елларда хат алышкан, каракүл тиреләре, җиләк-җимеш сатарга булышкан әшнәләре инде картайган, аңа ярдәм итәрлекләре калмаган иде. Шулай да аз-маз акчасына, алып кайткан каракүл тиреләренә кызыгучы берәү табылды, төрле юллар белән аны картлар йортына урнаштырды. Аңа да Идмас Фәсхетдинов, бөтен акчамны алдап-йолдап алып бетерде, дип рәнҗеп йөрде.

Моннан берничә ел элек аның янына карт кына бер рус хатыны килеп киткән дип сөйлиләр. Зур, матур күзләре инде төсен җуйса да, ул хатын шактый чибәр булган, имеш. Аны алып килгән илле яшьләрендәге ир читтән генә картларның сөйләшеп бетергәнен көтеп торган, якын бармаган. Аннары теге хатынны сак кына җитәкләп, машинасына утыртып алып та киткән. Шул көннән соң Идмас берничә ай авырып яткан, сул аягы начар йөри башлаган.

Еш кына Идмас Фәсхетдинов үз язмышының кайчан, ничек, ник кителгәне турында чигәләре чыңлаганчы уйланып ята. Әтисе яңа төзелгән колхоз милкен әрәм-шәрәм итүдә бер дә юкка гаепләнеп Себердә югалу вакытыннан ук башланганмы аның кара бәхете? Әллә әнисенең Идмасны карт әбисе кулына калдырып кайгыдан бик яшьли вафатыннан соңмы? Әллә бик ашыйсы килгән бермәлне кеше базын басып тотылгачмы? Шуннан сүтелде дә сүтелде инде. «Бакыр комган базга чумган», олылардан ишетеп «ата шайтан» дип үртәгән малайларны тотып яра башлагачмы?.. Үзе дә кимен куймады. Үз тиңнәренә көче җитмәсә, аларның эне-сеңелләрен кыерсытты. Кемгә кышын тимер ялатты, кемнең изүенә бака тотып салды, мәк дип тилебәрән орлыгы ашатты. Бигрәк тә ачуын чыгаралар, гарьләндерәләр иде шул.

Яшьтән үк эшкә кулы ятып тора иде бит аның. Кешедән ким җире юк иде. Дөрес, башка малайлардан гел өстен чыгарга теләде. Шуңа сугышырга, тарткалашырга гел әзер иде. Үзеннән әйбәтрәк укыганнарны, инде соңрак яхшырак эшләгәннәрне ул бер дә яратмады. Берәрсенең уңышын күрсә, нишләп аның урынында мин түгел, мин кемнән ким дигән сорау аны гомере буе әзәрлекләде, тормышының ямен алды, җанын кыйнады, ялгышларга этәрде. Үзенә каршылардан ул астыртын гына үч алырга да өйрәнде. Ярылырга җиткән чаклары да аз булмады. Хәмер капкаларга иялəшеп китүе тагын. Әйе, аның, кем әйтмешли, балта сабы кыска иде. Ялгышларын төзәтергә теләгән чаклары да булмады түгел, булды. Әмма еш кына терсәк якын да, тешләп кенә булмый икән шул.

Ник дип ул Әнисәгә барып бәйләнде инде, йә? Үзе кебек үк ятимә Әнисәгә? Аны түгел, Әнисне сөйгәнгәме? Сөйсә соң, анда синең ни эшең бар? Ярый әле теге чакта гөнаһысын белмәделәр. Белсәләр, төрмәдән башы чыкмый иде ләбаса. Ә Әнисә күпме вакытлар үткәч аның гаебен каян, ничек белә алды икән соң? Шөкер, эш күптән узган инде... Әнистән көнләшүдән генә туган бу эш фаҗигагә әйләнә язды бит...

Аның якын, дус итеп, яратышып йөргән Зинасы бар иде. Тик ул артык горур булып чыкты. Өзде дә куйды. Хәлимә гаепле инде моңа, тагын кем булсын дип уйлады ул. Казанга сәүдә эшләре белән кайткан вакытларда Идмас сораштыргалады, балалы килеш кияүгә чыгып, матур тормыш корганын, Пенза тирәсендә бәхетле генә яшәвен ишетте. Зинасы үстергән баланың үзенеке икәнен дә белә иде, ләкин аның күңелендә ул баланы барып күрү теләге ялгыш кына да тумады. Ә Хәлимә? Ул үзенчә, тыйнак кына аны яратып йөргән икән. Сиздермәгән дә. И-и дөнья, ул хәзер кайда икән?..

Яңагыннан чакма кабызып куып чыгарганына карамастан, Идмас Әнисә янына тагын бер барып карады. Бу юлы аны Әнисә генә түгел, Низам белән Саҗидә дә якын җибәрмәде. Шайтан белсен, әллә инде Әнисә аларга барын да сөйләп биргән микән?

Шулай уйланып ята-ята, күңелсез хәлләр кылт итеп исенә төшкән саен карт сискәнеп китә. Менә тагын... Әнисә белән аралары бөтенләйгә өзелгәч, ул сәүдә эшләре белән Казанга бер кайтуында һич көтмәгәндә базарда Әнисне очратты. Аз-маз хәл-әхвәл сорашып китеп кенә барырга иде дә кана. Юк, ул Әнискә, синең Әнисәң бер төрекмәнгә кияүгә чыккан икән, дип ычкындырды. Бу ялган аңа нәрсәгә кирәк булды, Идмас моны үзе дә белми, аңламый калды. Алар да минем шикелле үк каңгырап йөрсеннәр, дип уйлагандыр инде. Их! Үз ялганы белән ул аларның бер-берсен табарга ярдәм итмәдеме икән әле...

23

Ул көнне Әнис базарга аяк киеме эзләп чыккан иде. Ларекларга кергәләп, сатучылар кулындагы ботинкаларны караштырып йөргәч, ул олы яшьтәге бер хатын янында тукталды. Тегенең кулында микропор аслы, матур гына сары ботинкалар күргәч, аларны әйләндереп-әйләндереп карады. Шул арада шау-гөр килгән халык арасында бакыр баш чалынып китте. Тукта, бу Идмас түгелме соң?

— Апа, мин хәзер әйләнеп киләм, яме, — дип, Әнис теге кеше артыннан китеп барды.

Әйе, бу Идмас иде. Әнисне күргәч, ул күрмәмешкә салышмакчы иде дә, карашлары очрашты. Нишләмәк кирәк, чит кеше сыман узып китеп булмый бит инде.

— Нихәл, Әнис, — диде ул, кулын сузып. — Нишләп йөреш?

Әнис артык ачылып китмәде:

— Вак-төяк мәшәкать белән йөрим шунда. Син каралып киткәнсең. Кояшта күп буласың, ахрысы.

— Туры килә шул, йә, укып буламы? Все же университетка кердең бугай...

— Укыйм. Классташларны очратканың бармы? Кемнәр кайда икән?

Идмас ихахайлап көлде:

— Тел төбеңдә Әнисә турында берәр нәрсә белмисеңме дигән сорау инде бу. Юк, белмим мин аны. Кая китеп югалгандыр. Дөрес булса, бер төрекмән егетенә кияүгә чыккан дип ишеткән идем. — Идмас үзгәреш көтеп Әнис йөзенә кадалды. Әнә чыннан да ул агарып китте.

— Төрекмән егетенә?

Идмас көтмәгәндә артыграк ычкындырганын шәйләде:

— Тәгаен каян беләсең? Каян чыккан сүздер. Әлегә хәтле яратасыңмыни соң? Йөзеңнән кан качты.

— Яратам. Таба гына алмыйм.

— Шул хәлендәдәме? Каймагы алынган килеш тәме?

— Их син... Шуны да аңламыйсыңмы? Ниндидер бер явызы аны шул хәлгә төшергәч, ул, бәлкем, Әнис минем белән булырга теләмәс дип, рухи газапланып эзен югалтырга теләгәндер. Мин шулай уйлыйм. Аның кебек чиста күңелле кешене табарга кирәк әле.

— Чиста хатын диген инде?

— Чиста кыз. Яраткан кызым.

— Төрекмән белән яшәсә дәме?

— Каян алдың соң син: төрекмән дә төрекмән? — Әнис ачуы кабарганын басарга тырышты.

— Әйттем ич инде. Шундый сүз чыккан, дип. Утсыз төтен булмый, диләрме әле.

— Синең фәлсәфә, Идмас, бер дә үзгәрми, ахрысы. Теге чакта да шулай дип мине гаепләргә йөргән идең. Тик хаклык җиңде.

Идмасның күзләре гадәтенчә ярык кына булып калды:

— Яратып йөргән кызыңнан колак кагу да җиңү буламы?

— Син сүзне борма. Минем гаепсезлегем ачыкланды. Ә менә синең Зина белән мөнәсәбәтләрең ничек?

Мондый сорауны көтмәгән Идмас читкә борылды:

— Ничек, ничек... Берничек тә түгел. Борчак пешмәде. Кемнәндер бала тапкан, диләр.

— Кемнәндер? Бала? Синнән түгелме икән?

Идмасның ачуы йөзенә чыкты. Бу сүзне аңа кемнәр генә әйтмәде инде. Ярый әле аның бәхетенә Зина, нык торып, баланы Идмаска такмады. Шуның өчен генә булса да рәхмәт үзенә. Ә бу неудачникка нәрсә дияргә, ничек авызын томаларга? Мин син түгел дияргәме әллә? Алай дисәң, ул бит минем Зина белән ничек йөргәнне белә. Араның ничек өзелгәнен генә белми. Белмәсен дә.

— Үзем ятим үскәч, ятимлек миңа яхшы таныш. Баласы минеке булса, ике дә уйлап тормый Зинага өйләнер идем.

— Соң?

— Нәрсәгәдер кәҗәләнде... Күптән инде аның үз тормышы, минем үземнеке. Ялгыз башым, тыныч колагым.

— Ә Хәлимә?

— Нинди Хәлимә? Сары пошлакмы? Аның монда ни катнашы бар?

— Сиңа мәхәббәтен күпме генә яшерергә тырышса да күрә идек бит. Сары пошлак, имеш. Хәер, син...

— Нәрсә мин? Әйтеп бетер!

— Мәхәббәт белән уйнамыйлар. Ахыргы этәч булуың ихтимал.

— Бабайлар сүзе. Сафсата...

— Бабайларны юкка гына аксакал, ягъни акыл иясе димиләрдер. Ярар, ни эш бетереп йөрисең соң әле? — Әнис Идмас кулындагы төеннән күренеп торган каракүл тиресенә игътибар итте. — Әллә тире сатасыңмы?

— Нишләп сатыйм? Сатып алам!

— Шулай күп итепме?

Идмас сатып алам дигәндә мондый сорау булыр дип уйламаган иде. Аның куллары кыбырсый башлады.

— Күп дип... Күп түгел лә... Ни... Бүрек тектерергә исәп.

Әнис аның аптырабрак җавап бирүеннән дөресен әйтмәгәнен аңлады. Идмас авыр хәлдән чыгарга теләп, үзе дә көтмәстән тәкъдим ясады:

— Әллә чәйханәгә кереп берәр йөз грамм төшереп алыйкмы? Синең кайгыны юып... Элеккеге дуслык хакына, ә?

— Без дус идекмени? Кем соң, алайса, мине төрмәгә утыртырга атлыгып йөрде?

— Мин бит ялгышып, син гаепле дип уйлаган идем. Узган эшкә салават, диләр ләбаса.

Әниснең йөрәге кысылып куйды:

— Салават! Минем урында үзең булсаң, нишләр идең икән?

— Ярар, әйдә, берәр йөз грамм кабыйк та үпкәләрне онытыйк инде. Бу дөньяда дүрт аяклы ат та абына.

— Мин эчмим. Ат абына, дисең. Син үзеңне ат рәтенә куясыңмыни?

— Усал син, Әнис. Усал.

Шул арада болар янына халык арасыннан каратутлы бер хатын килеп басты да ярым татарча:

— Булмады, Идмас, алмыйлар. Фарт килми. Карыйлар да кыйммәт дип китәләр, — дип, кулындагы тиреләргә ымлады. — Әйдәле, Чарджуйдан тагын килгәннәр анда.

Идмасның йөзе чалшаеп китте. Ул аннан-моннан саубуллашып таю ягын карады:

— Ярар, хуш... Арытты, кайтып ятыйм әле. Бергә укыганнарны очратсаң, сәлам диген. Араларында Сөләйман йөзеген табучылар бармы икән, ай-һай...

Әниснең җавабын да көтми, Идмас халык арасына кереп китте. Каратутлы хатын да аңа иярде. Әнис алар артыннан карап, уйланып калды. Димәк, болар каракүл сатып йөриләр. Тик каян алалар икән соң аны? Каракүл сарыгын бездә асрамыйлар. Урта Азия тирәсеннән микәнни? Кызык. Теге хатынның сөйләме дә сәер. Сүзләре татарча сыман, тик безнеңчә үк түгел... Кайда яши, кайда эшли икән соң бу Идмас? Үзеннән сорарга кирәк булган икән. Хәер, нәрсәгә инде ул аңарга?

24

Көтмәгәндә бу очрашудан соң Әнис җанын авыр хисләр янә бәләкли башлады. Азмы-күпме басыла төшкән йөрәге янә урыныннан купты. Әнисә аны ниндидер төрекмәнгә алыштырсын инде, ә? Ничек инде? Ышаныргамы, ышанмаскамы? Алар бит үлгәнче бергә булырга сүз куештылар. Беткән баш беткән дип

әллә чыннан да шундый адым ясап аттымы икән? Кайда соң ул? Кемнәр арасында йөри? Күреп сөйләшәсе иде үзен! Бер генә дә сагынмый микәнни соң ул! Әниснең Казанда, университетта укыганын белә ләбаса...

Уйлана Әнис, уйлана. Һәм һаман шул Идмасның төрекмән дигән сүзенә барып төртелә. Төрекмән... Тукта әле, теге чакта Идмас янына килеп чыккан хатын да төрекмән хатыны булмадымы икән? Теле бик сәер иде, ни татарча, ни урысча. Чарджуй дигәне нәрсә икән тагын. Бергәләп китеп тә бардылар. Хәер, ул хатын нишләп үзбәк йә казакъ, йә каракалпак булмаска тиеш? Һәрхәлдә, нәрсәдер бар монда...

Лекциядә булсынмы, университетка барышлый-кайтышлый юлдамы уйлана торгач, Әнис бер карарга килде. Менә дүртенче курсның соңгы имтиханнарын биреп бетерсен дә Әнисәне тагын да ныклап эзләргә керешәчәк ул. Аның дәүләт органнарына мөрәҗәгате барып чыкмады. Эзләтергә дип гариза язып милициягә баргач:

— Әнисә Әхмәдуллина сиңа кем була соң ул? — дип сорадылар. Ул нәрсә дисен инде, сөйгән кызым, диде.

Биек фуражкалы капитан көлемсерәп кенә:

— Тапкансың эш. Һәркем йөргән кызын эзләтә башласа, үләргә кирәк монда, — диде. — Фронтовиклар, сугыш вакытында таркалган гаиләләр эшләре дә муеннан... Так что, егетем, без бу эшкә тотына алмыйбыз. Бик яратышсагыз, табышырсыз.

Әнис бергә укыган егетләр, кызларның кайберләрен эзләп табып, алардан кат-кат сорашып карады. Нәтиҗәсе генә булмады. Аның каравы үз вакытында училищеда рус теле укыткан укытучы Нинель Чепурнова Әнискә бер киңәш бирде.

— Мин барын да беләм, Әнис, — диде ул. — Синең бер гаепсез икәнеңә дә ышанам. Сезнең шундый матур дуслыгыгызга соклана идем. Әллә күз тидеме шунда. Әнисә югалгач, аның бер туганы училищеда калган документларын, әйберләрен соратып алган иде бит. Тап син ул апаны. Ул белми калмас, диюем.

— Нинель Ивановна, таптым ла мин аны. Хат артыннан хат яздым. Белсәгез, Әнисәнең адресын миңа әйтегез әле дип...

— Шуннан?

— Җавап килмәде. — Әнис авыр көрсенеп куйды.

— Их син, егет. Җавап килмәде, имеш. Шуннан тынычланып калдыңмыни? — Укытучы тавышында шелтә төсмерләре яңгырады. — Ә ник ул апаның үзен эзләп тапмадың? Янына барып сорашырга иде.

Укытучының бу сүзләре егетнең күңелен айкады. Чыннан да! Имтиханнары бетүгә ул, җәйге айлар өчен стипендия алып, Кырынгыга, Әнисәнең Сәрия апасы янына барырга ниятләде.

25

Сәрияләр аны күтәреп алмадылар. «Сезгә нәрсәгә ул? Сез кем соң? Ник безне бимазалап йөрисез, киләсез, хат язып теңкәгә тиясез. Без аның кайда икәнен белмибез... аптыратмагыз» кебек сүзләр Әниснең бар өметен кисеп ташлады. Сәриянең ире Гыйбадулла исә утка керосин сипкәндәй итте.

Кызарынып-бүртенеп тыңлап торды-торды да:

— Йөрисез шунда! Җан көекләре! Әле берсе, әле берсе килә дә: «Әнисә кайда? Әнисә кайда?» — дип сорый. Тү-тү Әнисә, тү-тү! — диде. — Таба алмыйсың син аны, тәти егет. Берегезне дә күрәсе килмәгәч, эзләвегезнең нәмәгә хаҗәте бар? Ә?

— Гыйбадулла абзый, сез, әле берсе, әле берсе килә, дидегез. Тагын кем сорап йөрде соң аны?

— Һәй! — Гыйбадулла кулын селкеп өйдән үк чыгып китте.

Булмады. Бер кире килсә, гел шулай була бит. Монда да барып чыкмады. Әнис бирегә нинди өметләр баглап килгән иде. Биштәрен аркасына асып капкадан чыккач, өй каршындагы кайрылары әллә кайчан кубып, шомарып беткән юан бүрәнә өстенә барып утырды. Озак утырды. Тәрәзәдән үзенә текәлгән карашларны да күрде.

Шулай шактый бөгелеп төшеп утырганнан соң капкадан Сәрия чыкты да:

— Энем, исемеңне Әнис дидеңме әле? Әнис... Әнис... Һем. Туры килеп тора икән. Күреп торам, бик кайгырып утырасың. Буш кеше түгел, күрәмсең. Ул бит кая киткәнен беркемгә дә әйтмәскә кушты, — диде.

Әнис күңелендә тагын өмет чаткысы уянды:

— Сәрия апа, алайса, сез аның кайда яшәгәнен беләсез?

— Ай Алла, нәрсә генә дим соң инде. — Хатын тавышында икеләнү сизелде.

— Бая ирегез, әле берегез, әле берегез килә, диде. Үзегез дә аптыратып килеп йөрисез, дигән идегез. Аны сорап тагын берәр кеше килгән идемени?

— Җирән чәчле, аксыл керфекле юан гына берәү килгән ие шул. Идмас дидеме шунда, Ильяс дидеме.

Әнис тетрәнеп китте. Идмас! Очрашканда ул бит бу хакта ләм-мим берни әйтмәде. Ничек була соң инде бу? Ул да килеп йөргән икән. Менә тагын ребус. Димәк, аның да уенда нәрсәдер бар.

— Алай икән... Сез Әнисә адресын аңа әйттегезме соң?

— Юк-юк.

— Алайса, ул Әнисәнең бер төрекмәнгә кияүгә чыкканын каян белә икән?

Инде Сәрия аптырап калды:

— Син ул Идмасны каян беләсең соң?

— Бергә укыдык. Мин университетка кердем. Ул юллама алып эшкә китте. Берәр ай чамасы элек аның белән базарда очраштык.

— Нәрсә, Әнисә төрекмәнгә кияүгә чыккан дип ул әйттеме?

— Ул.

— Ул каян белгән? — Үз соравына үзе аптырап, Сәрия уйга талды. «Әнисәнең Төрекмәнстанга киткәнен каян белде икән соң ул Идмас? Әллә... Гыйбадулла ычкындырдымы икән...» — Әнис, синең Әнисә белән бергә укыганыңны белдем инде. Ник эзлисең соң син аны? Ник шулай өзгәләнәсең? Бергә укыганнар азмыни?

— Мин бик яратам аны. Ул да мине ярата иде. Кинәт кенә тотты да юк булды... Эх! Бәлкем, ул, көчләнгән булгач, минем Әнискә кирәгем калмады, дип уйлагандыр. Шуңа күзгә күренмәс булгандыр...

— ?! — Сәриянең тыны кысылды. Битләренә тимгел-тимгел таплар бәреп чыкты. — Көч... Көчләнгән... дидеңме?

— Әйе. Мине Казанга пристаньга озатканнан соң, кайтып барганда көчләгәннәр бит аны. Мине гаепләп кулга алганнар иде. Гаебем булмагач чыгардылар. Күрә дә алмый калдым, юкка чыкты.

— Әстәгъфирулла! Син, энем, ни сөйлисең, ә?

— Сез белмәдегезмени? Үзе әйтмәдемени?

— Алай... Аңлый башладым бугай. Ах бичара, бичара... Кара әле, башларым ук әйләнеп китте. Әйтәм җирле, минем кайда икәнемне беркемгә белдерә күрмә, диде. Бигрәк тә Әнис исемле егет эзләсә, диде. Син буласың икән инде, алайса... Бик яратасыңмыни соң?

Сәриянең тавышы йомшап, икеләнеп калуын чамалап, Әнис дулкынлануыннан торып ук басты.

— Бик! Без бит вәгъдәләр дә бирешкән идек. Планнар кордык. Ә чынында менә нәрсә килеп чыкты.

Әнис сүзләрендә хатын-кыз йөрәге ихласлык сизде бугай, Сәрия үзе дә көтмәстән аның җилкәсенә кулын куйды да өйгә чакырды.

— Әйдә, энем, өйгә керик әле, әйдә әле.

Әнис Сәриягә ияреп кабат капкага юнәлде. Бая гына чылбырына буылып-буылып өргән эт бу юлы тыныч кына карап калды. Кергәч, Сәрия самоварын яңартып җибәрде, башын чайкый-чайкый уйланып ипи турады, эремчек, сөт чыгарып куйды. Бакчада бәрәңге төбенә өеп йөргән Гыйбадулланы чакырып кертте. Шау-гөр килеп уйнап йөргән балаларын урамга чыгарып җибәргәч, иренә:

— Гыйбадулла, монда без белмәгән зур хикмәт бар икән. Тыңла әле, — диде. — Ә син, Әнис энем, менә Гыйбадулла абыеңа барын да сөйләп бир. Ул ир кеше, ул ничек әйтсә, шулай булыр. Йә!

Әнис Сәриягә сөйләгәннәрен кабатлады. Гыйбадулла бүлдермәде, сикереп торып йөргәләп алса да, тыңлап бетерде. Аннары хатынына:

— Әйттем бит мин сиңа! Тикмәгә түгел бу, дип. Әйттемме? Әйттем. Ә син — юк, юк! Ярамый! Бир адресын! Бир! — дип ярсый ук башлады. — Тикмәгә шулай эзләмиләрдер. Берсенә биргәч, икенчесенә ник бирмәскә!

Гыйбадулла сулыш юлына су эләккәндәй, кинәт «ык» итеп туктап, йөткерә башлады. Үзе дә сизмәстән теге чакта кызмача баштан Идмаска адрес бирүен ычкындырды. Күзләре түм-түгәрәк булды.

— Син ни сөйлисең? Мин беркемгә берни бирмәдем. Әллә... үзең?

Гыйбадулла, борылып-сарылып тормады, беткән баш беткән диган сыман, кулын селтәде:

— Ярарсана... Булды инде андый гөнаһ. Теге Идмас дигәне коньяк чыгарып күңелне йомшатты бит, каналья.

Бу кадәр яңалыкны башка сыйдырырга кирәк иде. Әнис бер шатланды, бер кайгырды. Менә, ниһаять, аның кулында Әнисә адресы. Әйе, ул Төрекмәнстанда икән шул. Болай булгач, аның кияүгә чыгуы дөрес икән. Янына барсаң йә хат салсаң, гаиләләрен бозып куюың мөмкин. Нишләргә соң? Тагын бер башваткыч. Сәрия апасы да аның кияүдәме, юкмы икәнен әйтә алмады. Үзе бу хакта берни язмагач, белмим шул, дип кенә җавап бирде. Ә шулай да Әнис күңелендә нәни генә өмет чаткысы һаман сүнмәде. Шул чаткы аны Сәриягә рәхмәтләр укый-укый Казанга йөгертте. Уйлана-уйлана, үз-үзе белән көрәшә торгач, Әнис хәл итте: ул Чарджоуга барачак. Әнисәсен... Әнисәнең үзен күреп, барын да ачыклаячак.

Ай-яй бу Казакъстан далалары! Кая карама соры киңлек. Иртәдән кичкә хәтле горизонтта рәшә уйный. Кояш үләннәрне көйдереп бетергән дә, бу бәндәләрнең тагын нәрсәсен корытыйм икән дигәндәй, күк гөмбәзендә эленеп тора. Вагонда чыдап булмаслык эссе. Почта-пассажир поезды көчкә-көчкә сөйрәлә. Һәрхәлдә, Әнискә шулай тоела. Аның башында уйлар өермәсе. Тизрәк, тизрәк Ташкентка барып җитеп, Чарджоу поездына утырырга кирәк. Чарджоу шул Чарджуй икән инде ул. Төрекмәнчә. Менә тиздән Әнис Чарджуйга барып җитәчәк тә югалган Әнисәне күрәчәк. Башта читтән генә. Ире белән булса, ялгыз гына чыккан чагын көтеп алачак. Бер көн, ике, өч көн, бер атна, бер ай көтәчәк ул. Бәлкем әле, кияүдә дә түгелдер. И-и ул чагында... Сәрия, болай булгач, мин Әнисәгә хат салыйм әле, дип калды. Яздымы икән, юкмы икән?

Поезд эсседән әлсерәгән станцияләргә килә дә бик озак тора. Әниснең төшеп йөгерәселәре килә. Помидор-кыяр, кавын-карбыз сатып торучылар рәтләре буйлап узганда да, лаваш сатучыларга акча түләгәндә дә ул җирле халыкның мондый коры җирләрдә тормыш итә алуына гаҗәпләнә. Урмансыз, елгасыз ничек яшәргә мөмкин дип уйлый.

Юлда яшеллек шактый мул үскән зур станцияләр дә очрап куя. Тиздән шундыйларның берсе Кызыл Орда була, анда поезд озак торачак. Каршыга килә торган поездны көтәчәк, диделәр. Поезд килеп туктады, пассажирлар төшеп, кирәк-ярак ала башладылар. Казакъ егетләре, кызлары аларга балык, җиләк-җимеш, кипкән кавын кебек әйберләр тәкъдим итеп шау-гөр килделәр. Менә станциягә әкрен генә Ташкент поезды да килеп керде. Юл өстеннән салган күпер аша бу якка аның пассажирлары да төшә башлады.

Төрле милләт кешеләренең төрле телләрдә сөйләшә-сөйләшә күләгәдәге урындыкларга һава суларга утырганын шактый карап торгач, туеп, Әнис үз вагоны янына китәргә дип торганда күпер аша төшеп килгән ике кызның берсе таныш кебек күренде. Мондый эсседә күзеңә әллә нәрсәләр күренер дип уйлап, ул карашын читкә ташлады. Ләкин шул секундта ук янә борылды. Теге таныш гәүдәле кыз килә-килә... Әнисәгә әйләнде. Ул кысык кына күзле үзбәк кызы белән елмаеп сөйләшә-сөйләшә якын ук килеп җитте дә һични аңламый аптырап торган Әнискә карады. Аның төпсез күкчәчәктәй күзләрендә соң дәрәҗәдә гаҗәпләнү чагылып узды. Ул да туктап калды.

— Әнис?!

— Әнисә?!

Яшьләр бер-берсе кочагына ташландылар:

— Синме бу, сөеклем!

— Мин, мин, бәгърем!

— Ә бу синме, кояшым!

— Әйе, мин! Мин! Күкчәчәгем!

Шуны гына көткәндәй якындагы куаклар арасында кошлар чутылдады, вагоннарның берсеннән тирә-якны тутырып «Сагыну» җыры яңгырый башлады. Яшьләр бер-берсен кысып кочаклаган хәлдә әле һаман басып торалар иде. Аларны хәзер ике поезд ике якка тартса да аера алмас иде.

Беренче булып Әнисә аңга килде:

— Син кая барасың, энис алмам?

— Синең янга, бәгърем. Кабул итсәң. Ә син?

— Ә мин синең янга, гүзәлем! Әнисем!

— Әнисәм!

Төрле милләт кешеләре — ирләр, хатыннар, кызлар, егетләр — кочаклашып торган егет белән кыз яныннан елмаеп уздылар.

Ярты юлдан борылып Әнис Казанга билет алды. Тимер юл станцияләре бер-бер артлы бии-бии артка шуды. Кайтыр юл булгангамы, әллә бүтән сәбәптәнме поезд ямь-яшел урманнар, сусыл үләнле болыннар аша туган якка тиз элдертте. Алда аларны — сөйләшеп, куанып, сөешеп туя алмаячак энис алмаларын — киң кочагын җәеп гүзәл Казан, мәхәббәтле, бәхетле-сәгадәтле тормыш көтә иде. Ә алларында, өстәл өстендә, әллә кайчан Әнис Әнисәгә бүләк иткән, әле дә хуш исе аңкып торган роза чәчәге ята иде.

2005–2007

Якын йолдызлар

БЕРЕНЧЕ БҮЛЕК

Минем геройларым әле бик яшь. Әнвәргә июньдә, Гүзәлиягә июльдә унбиш кенә яшь тулды. Алар быел тулы булмаган урта мәктәпне, икенче төрле әйткәндә, җидееллык мәктәпне тәмамладылар. Алар укырга кергәндә әле Бөек Ватан сугышы бара иде. Сугыш дәвамында да, ул беткәч тә тормыш чиксез авыр иде. Ачлы-туклы булсалар да, Әнвәр дә, Гүзәлия дә чиста, пөхтә йөрделәр, тырышып укыдылар.

Алар замана балалары иде. Укытучылар, өлкәннәр укуның кирәклегенә туктаусыз өндәп торганга, Әнвәр дә, Гүзәлия дә, яшьтәшләре кебек үк, ничек тә белем алырга хыялланалар иде. Җидееллык мәктәпне бетергәндә Әнвәр инде кара чәчле, кара кашлы, түгәрәк ачык, көләч йөзле, ә Гүзәлия кара күзле, чем-кара чәчле, кара кашлы, ап-ак йөзле яшүсмерләр булып җитештеләр. Буйга тиз үстеләр, кыскасы, аларның алма кебек чаклары иде.

Гомерләрендә беренче мәртәбә беренче класска дәрескә килгәч, Әнвәр белән Гүзәлияне иң алдагы партага утырттылар. Һәм алар биш ел буена янәшә утырып укыдылар. Төрткәләшкән дә, бер телем ипине бүлгәләп ашаган, чәчләрен тарткан чаклары да булмады түгел. Яшел чирәм өстендә тәгәрәп-тәгәрәп уйнадылар, күрше урамнарда гына яшәгәнгә, алар башак, юа, чикләвек, җиләк җыярга да, балык тотарга да, сыер сакларга да үз эшләре белән бергә йөрделәр.

Әнвәр дә, Гүзәлия дә китап укырга бик хирыс иде. Берәрсе кулында үзләре укымаган китап күреп алдылармы — каян алдың, кайчан укып бетерәсең, миңа да биреп торасыңмы? Алар шулай үсте. Ул елларда радио-телевидение дигән нәрсәләр авылда юк иде. Мәктәпкә, клуб китапханәсенә дә яңа китаплар бик сирәк, аз кайта иде.

Алтынчы класста аларны аерым утырттылар. Бу чакта ике яшүсмер инде бер-берсенә вакыт-вакыт беренче генә күргәндәй карый башлаганнар иде.

Бермәлне укытучы Наҗия апалары биек булып үскән тамчы гөлне тәрәзә төбеннән идәнгә күчереп куярга кушкач, Әнвәрнең кулы Гүзәлия кулына тиеп китте. Тиеп китте дә... Әйтерсең лә аларны корт чакты! Тетрәндереп, калтыратып җибәрде. Көтелмәгән бу хәлдән икесе дә оялды, аптырады, тик бер-берсенә сиздермәскә тырыштылар.

* * *

Ул көннән соң шактый вакыт узды. Ләкин теге хәл исләреннән чыкмады. Яшүсмерләр генә булсалар да, алар дөнья хәлләре белән таныш иделәр. Мәхәббәт, ярату турында китаптан укып та, тормыштан күреп тә аз-маз беләләр иде. Тик менә аларның үзләренә килгәндә, Әнвәрнең тора-бара гел генә Гүзәлиянең кара кашларына, чиядәй иреннәренә карап торасы килүен ничек аңлатырга соң? Ә Гүзәлиянең Әнвәр баш түбәсендәге тыңлаусыз чәчләрен сыйпарга теләвен? Физкультура дәресләрендә, кышын чаңгы шуганда аларның һаман ничектер бергә туры килүен? Чаңгы сайлаганда Әнвәрнең яхшырагын, аслары кыршылмаганын Гүзәлиягә алып бирүен?

Алар үзләре моны яшерергә, сиздермәскә тырыштылар. Яңа хистән аларга оят иде, уңайсыз иде. Бер-берсенә күз төшкәндә һич көтмәгәндә кызарып китүләр, карамаска дип үз-үзеңне тыярга карар итеп тә, карыйсы килүләр... Салкын кыш көне иреннәр күгәреп чыкканчы туңсаң да сер бирмәскә тырышулар... Укуыңда гел алдынгы булырга омтылыш.

Шушы хисләр чаңгы ярышларында Әнвәргә беренчелекне алырга, җәмәгать эшләрендә Гүзәлиягә көч-куәт бирде. Минем геройларым ялгызак әби-бабайларга су китерергә, бакча казырга, бәрәңге төбен өяргә, бәрәңге алырга, утын кисәргә булыштылар.

Алтынчы класста укыганда Әнвәр авыл малайларын шаккатырды. Ул дуслары белән кырга башак җыярга чыккан иде. Җыю дип әйтү, бәлкем, дөрескә дә туры килми торгандыр, чөнки урганнан соң анда-санда калган башак эзләп кырны кат-кат таптап бетергәч, анда нәрсә генә кала иде соң? Өстәвенә әле Полевой кушаматын йөртүче гаять усал, кешелексез Сәмит балаларны атка атланып куып йөри, тотса, җыйган бер-ике уч башак салынган капчыгыңны алып китә иде. Аннары инде баланың әти-әнисен колхоз идарәсенә чакыртып тетмәсен тетәләр, хәтта штраф салалар иде.

Пычрак телле Сәмит кайдадыр аяк бармакларын өшетеп, фронттан котылып калган иде. Халыкның терлеген, казларын, басудан тоттым дип, куып алып кайтып, үз абзарына ябып куя да штраф салдырта. Ачтан интегүче терлек, кош-корт тавышы аның колагында музыка булып яңгырый диярсең. Халык штраф түләп, аңа рәте булганы — үз авызыннан өзеп йомыркадырмы, каймактырмы, булмаганы елый-елый сәгатьләр буе ялынып терлек-туарын алып кайта иде.

Менә шул Сәмит сүгенә-сүгенә кырда башак эзләп йөргән малайлар өстенә килеп чыкты. Малайлар төрле якка сибелделәр, Мансур гына нишләптер өлгерә алмый калды. Сәмит атын аның өстенә үк куалады

да, чыбыркы белән берничә мәртәбә тамызып та алды. Мансур үрсәләнеп елый башлады. Аннары Сәмит Әнвәрне куып җитте.

Менә шунда инде малайларны шаккатырган хәл булды. Полевой аты Әнвәр өстенә менәм дигәндә генә, ул җирдә яткан таякны алды да атка кизәнде. Ат читкә тайпылды. Моны һич тә көтмәгән Полевой әллә нинди оятсыз сүзләр әйтеп, ияреннән сикереп төшеп, Әнвәргә кизәнде.

— Ах син, эттән туган нәрсә! Син кем малае?! Мин синең хәзер тешләреңне коям, бетле маңка...

— Сугып кына кара! Малайлар, килегез монда! Ник кыйный ул безне? — дип кычкырды Әнвәр.

Читкә тайпылган малайлар, җирдән кантарлар алып, болар янына килеп бастылар.

— Мансурның беләген, аркасын карагыз әле. Күлмәге ертылган, тәне кара янып бүртеп чыккан бит. Ник кыйныйсың син безне? Безнең нинди гаебебез бар, ә?

— Рөхсәт юк дип күпме әйтергә була сезгә! Әтиләрегезне төрмәдә черетәсегез киләме?! Болай булгач, рәхимлек көтмәгез б...к кибәннәре! — Сәмит һаман ярсый иде.

— Безнең әтиләр сугышта үлеп калды. Ә син безне кыйнап йөрисең! Батыр, имеш. Хакың юк! — Малайлар Әнвәрнең явызга шулай кинәт каршылык күрсәтүеннән батыраеп киттеләр.

— Бирермен мин сезгә хак! Социальтик милеккә кул сузасызмы әле?..

— Социальтик түгел, социалистик... Ә монда кайда ул милек?

— Башак колхозныкы! Көлтәдәме ул, җирдәме! Кара син боларны! Даваегыз капчыкларыгызны!

— Әйдәгез, малайлар, бирик капчыкларны, — диде Әнвәр.— Башаклар да аларның төбендә генә.

Малайлар аптырап калдылар.

— Бирик, бирик. Алып китсен. Ә без директор Җәлил абый янына барыйк. Сөйләп бирик... Моның ияр астына кыстырган капчыгына һәрвакыт ашлык салып кайтканын да әйтербез. Мансур да барсын. Әйдәгез.

— Телеңә салынып торма. Куркыттыгыз... бик... Җәлил абый, имеш. Тагын бер күрсәм, карагыз аны. — Сәмит йомшый төште. — Алыгыз капчыкларыгызны. Матрите!

Сәмит сүгенә-сүгенә атына атланып китеп барды. Моннан соң малайлар гына түгел, өлкәннәр дә Әнвәрне ихтирам итә башладылар.

Җиденче класска күчкәч авыл картларының бер бик җаваплы үтенечен үтәп тә, Әнвәр рәхмәтле булды. Көз иде. Картлар ураза гаетенә әзерләнеп йөргәндә, районнан уздырмаска дигән әмер килде. Иртәгә бәйрәм дигән кичне Әнвәрне дини эшләрдә башлап йөрүче Гарифулла бабай урамга чакырды.

— Улым, син ышанычлы бала. Сиңа йомыш бар. Үтәрсеңме икән? — диде карт.

— Үтим, Гарифулла бабай. — Олыларның үзенә шулай ышаныч белдерүеннән горурланып, Әнвәр теләсә нинди йомышны үтәргә әзер иде.

— Иртәгә ураза бәйрәме. Безгә бәйрәм намазын берәр йортта укуны тыйдылар. Без аны зират янындагы тыкрыкта укырга ниятләдек. Мәрхүмнәргә дога кылырга тыймыйлар бит әле. Картларга, ир-атка шул тыкрыктагы чирәмлеккә җыелырга әйтеп чыгасы иде. Улым, эшләрсеңме шуны?

— Хәзер үкме?

— Хәзер үк.

— Кемнәргә әйтергә?

Гарифулла бабай намаз картларының исемнәрен атады. Аннары теләгән һәр кеше килә ала, тик шау-шусыз гына йөрсеннәр, диде.

Бәйрәм иртәсендә зират янындагы аулак тыкрыкта читән ышыгына җыелган ир-ат намаз укыды, мәрхүмнәр рухына дога кылды. Гарифулла бабай җыелган халыкка, колхоз эшенә соңга кала күрмәгез, дип тә өстәп куйды. Намаздан таралганда ул Әнвәргә зур рәхмәт әйтеп, бәхет-сәгадәт теләде. Әнисе аны, энеләрен бик сирәк эләгә торган нигъмәт — майлап пешерелгән коймак белән сыйлады.

* * *

Чулман җәелеп, болыннарны баскан су кире китеп, аяк асты лычкылдап торган көннәрдә малайлар, кызлар бергәләшеп болынга юа җыярга йөрделәр. Көне-төне күзгә күренеп үсә торган юа күп, инде шактый күтәрелгән, тәмле, сусыл иде. Әнвәр үз капчыгын шактый тиз тутырды. Аның күзе һаман Гүзәлия ягында булды. Әнә ул иптәшләреннән аерылып тәбәнәк таллар ышыгындагы кечкенә аланга кереп бара, иелә-иелә юа учмаларын капчыгына тутыра. Капчыгы зур, әле буш урыны да шактый иде. Булышыйм әле үзенә, дип уйлады Әнвәр. Ул зур гына юа учмасы җыйды да Гүзәлия янына атлады.

— Гүзәлия, мин менә сиңа юа алып килдем.

Гүзәлия сискәнеп китте, болай да алсуланган битләренә куе кызыллык йөгерде. Озын, кирегә кайтарылып торган керфекләрен җемелдәтеп, Әнвәргә күтәрелеп карады. Йа Хода, бу сөйкемле караш нәрсә генә аңлатмый иде!

— Рәхмәт, — диде ул. — Үз капчыгың тулган да икән инде. Бик авыр түгелме соң?

Бу урынсыз соравыннан үзе дә уңайсызланып, тагын да кызара төште.

— Һи-и, бумы? Мин икебезнекен дә күтәреп кайтырмын, яме. Мә, бу учманы ал әле.

Әнвәр учмасын Гүзәлиягә сузды. Сузды да, аны капчыгына салгач, кызның кулларын үз кулына алды.

Бу таллыкта сандугачларның көне-төне чутылдап, армый-талмый сайраган чагы иде. Ямь-яшел сусыл үләннәр арасында барча җан иясе яз килгәнгә шатланган гүзәл вакыт иде бу. Яз үзе дә барча вак-төяк борчуларны оныттырып, җан ияләренә сирәк кенә килә торган ләззәт бирим, яшәргә омтылыш тудырыйм, шатландырыйм дип килгән иде.

Әнвәр бик күп вакытлар кыюлык җыеп йөргәч, Гүзәлиянең кулларын тотарга тәүге мәртәбә батырчылык иткән көн иде бу. Ярабби! Алты ел буена бергә укып, ничә ел бер парта артында утырып, ул бу кулларны күпме генә тотмады, кысмады, бәреп җибәрмәде, хәтта каермады. Әйе, анысы да булды. Кем бала булмаган да, кем тарткалашмый үскән! Бу бит шул син мең мәртәбә тоткан куллар иде. Юк, түгел шул! Бу синең йөрәгеңә ниндидер илаһи көч агымы бирә торган, сине җир, күк, бөтен галәм белән беректерә торган яңа сихри куллар иде! Ике җанны, ике йөрәкне бергә сихри тасмалар белән бәйли торган, тетрәндерә торган, бер шашынып көләсе, һичнинди сәбәпсез кинәт елыйсыны китерә торган, шагыйрьләр теле белән дә аңлатып бетерә алмаслык бөек ләззәт чишмәсе иде.

Әнвәр Гүзәлиянең кулларын үз кулына алды да... дер-дер килә башлады. Һич көтмәгәндә үзенең шушы хәленнән оялып, коелып төште, кызның кулларын җибәрергә теләде. Тик көченнән килмәде. Калтыраган кулларны әкиятләрдәге кебек сихри көч беректергән һәм аларны аеру мөмкин түгел иде. Бармаклардан бармакларга утлы агым үтүен алар икесе дә сизде, ул агым чәч төпләрен, аяк табаннарын чымырдатып, әйтеп бетерә алмаслык рәхәт дулкынга күмде. Аларга бик-бик рәхәт тә, бик-бик оят та иде. Әнвәр, ниһаять, телен әйләндерерлек хәл җыйды. Чиксез дулкынланудан өзек-өзек итеп:

— Гүзә-ли-я... — дип пышылдады.

Якында гына тирә-якны яңгыратып тургай сайрый башлады.

Гүзәлия, кинәт талпынып, Әнвәрнең күкрәгенә капланды, йөзен яшерде дә, кайнар сулышын бүлә-бүлә:

— Әнвәр... Әнвәр... Их, менә хәзер минем канатларым булса иде. Тургай шикелле мин дә күккә очар идем, — диде.

— Мин дә, бердәнберем. Минем дә күңел гел генә югарыга талпына.

Их, Әнвәр, Әнвәр! Бу мизгелдә сиңа бүтән сүзләр дә табасы иде. Тәүге саф мәхәббәт ләззәтеннән сайрар кошка әверелгән яшь җанны кочып, назларга, гүзәленең колак йомшагын авызына кабып:

— Мин сине яратам! Бик яратам! Бәгърем, матурым, җаным! — дияргә иде... Юк шул, әйтмәде.

Ходай бүләк иткән илаһи көчтән, нәкъ үзе шикелле үк илаһи гүзәл хистән изрәгән үсмер сөйгән кызына андый сүзләр таба алмады.

Бу саф, тәүге мәхәббәтле ике яшь җанның бер-берсенә үрелгән дөньяда иң ләззәтле, әйтеп бетерә алмаслык бәхетле гомер таңының гүзәл мизгеле иде.

* * *

Кешеләрнең ачлы-туклы яшәвенә, өс-башы ахыр чиккә җитеп тетелеп төшүенә карамастан, тормыш дәвам итте. Сугыштан гарипләнеп, сәламәтлеген югалтып кайткан ир-ат, сөеклеләрен сагынып көтеп ала алмаган хатын-кыз, билен бишкә бөгеп, колхоз кырларында, урман-болыннарда ат урынына хезмәт итте. Мәчетләрнең манарасын кисеп ясалган салкын клубларда кызыл бәйрәмнәргә җыелды. Кулларына өрә-өрә бөек юлбашчы Сталин җитәкчелегендә политбюро әгъзаларын җыелышның почетлы президиумына сайлады. Алар арасында ирләре сугыш кырында ятып калган Миңлебанат һәм Зәйнәп апалар — Гүзәлия белән Әнвәрнең әниләре дә бар иде.

* * *

Җиденче класста укыганда укытучы Сөембикә апалары «Мин кем булырга телим» дигән инша язарга кушты. Әнвәр берни дә язмый озак уйланып утырды. Инде дәрес бетәргә дә күп калмады. Сөембикә апасы карап-карап торды да, гаҗәпләнеп, Әнвәргә:

— Әнвәр, син ник язмыйсың? Тиздән звонок була бит, — диде.

— Ә мин кем буласымны ачык кына белмим бит әле, — диде Әнвәр. — Минем колхоз рәисе дә, зоотехник та, Нури абзый кебек страхование агенты да буласым килми.

— Укытучы, инженер һөнәре дә кызыксындырмыймыни?

— Малайларның, кызларның күбесе, укытучы булырга телим, дип язадыр инде. Бөтенебез укытучы булса, нәрсә була инде ул. Ә инженер һөнәрен без белмибез ич. Кем ул? Нәрсә эшли?

— Башка һөнәрләр дә бетмәгән. Әйтик, диңгезче, табиб?

— Мин әле генә «Фән юлында газапланган геройлар» дигән китап укып бетердем. Анда галимнәр Джордано Бруно, Галилео Галилей, Коперник, Визалий турында язылган. Менә алар кебек галим булсаң иде, яңа ачышлар ясарга... Яисә «Батырлар китабы»нда язылган Советлар Союзы Геройлары Әгъзам Вәлиев, Ибраһим Газизуллин шикелле очучы!

— Моның өчен укырга кирәк, Әнвәр. Күп укырга.

— Җидене тәмамлагач, авылда кайда укыйсың инде. Әнә бит бездән алда бетергәннәр колхоз эшендә көне-төне эшләп...

— Ярар, ярар, бик тирәнгә төшмә әле син... Дәресләр беткәч, укытучылар бүлмәсенә кер әле. Сүзне шунда дәвам итәрбез, яме, — диде укытучы апасы.

Әнвәр керде. Бүлмәдә Сөембикә апасыннан кала башка укытучылар да, мәктәп директоры Җәлил абыйсы да бар иде. Әнвәр килеп кергәч, алар тынып калдылар.

Җәлил абыйсы:

— Утыр әле, утыр, егет, — дип, аңа озынча өстәл янында урын күрсәтте. Үзе, протезлы аягын җайлап сузып, аның каршына килеп утырды.

— Менә Сөембикә апаң миңа синең инша язмавың сәбәбен сөйләде. Димәк, сиңа авыл тормышы ошамый инде? — диде ул.

— Ошамый шул, Җәлил абый. Аның нәрсәсе ошасын инде. Безнең күрше Мәсгут абый Билаловны гына карагыз. Мәктәпне гел бишлегә бетерде. Ә хәзер кем? Сукачы. Чуаш аты. Кап-кара тузанда... Өс-башы ямалып беткән. Көне-төне хезмәттә. Үзе һаман ач. Андыйлар әзме?

— Вакыты шундый бит аның, энем. Дөньяны утсыз төтен баскан чак.

— Күп кеше шулай яши бит. — Сөембикә дә сүзгә кушылды.

— Яши шул. Ә менә шәһәрдә тормыш икенче, яхшырак, диләр.

— Кунакка кайткан авылдашлар тормышны анда да баллы күлдә йөзү түгел, диләр ич.

— Ул гел шулай калыр микәнни? Аны үзгәртәсе иде. Тик ничек итеп? Мин белмим.

Директор соргылт чәчләрен сыпырып куйды:

— Мин беләм. Син укырга, югары белем алырга тиеш, Әнвәр. Институтмы, университетмы бетерергә. Ә аныңчы урта белем алу кирәк. Казанда училищелар, техникумнар күп. Ә моның өчен син җидееллык мәктәпне бишлегә генә тәмамларга бөтен көчеңне бирергә тиеш. Синнән була ул. Менә укытучы абыйларың, апаларыңның уе шундый. Дөрес, әниең риза булса. — Аннары Җәлил абыйсы шактый озак сүзсез торганнан соң: — Ә колхоз турындагы сүзләреңне син моннан соң беркемгә дә сөйләмә, яме, Әнвәр, — диде. — Үзеңә дә, әниеңә дә тынычрак булыр, район вәкиле Әлимова колагына керә күрмәсен. Килештекме? Бер аңларсың әле. Хәзергә оныт. Мин дә ишетмәдем. Укытучы абый-апаларың да. Укуыңны бел.

— Ярар, Җәлил абый.

— Ә сез, Сөембикә, инша язмады дип, аңа икеле куя күрмәгез. Язар ул, язар.

— Ярар, Җәлил абый. Сөембикә апа, мин иртәгә үк аны китереп бирермен. Язам мин аны.

— Кем буласыңны әйтепме?

— Әйе. Кеше буласым килә дип. Хушыгыз, мин кайтыйм әле. Утын ярасым да, абзар чистартасым да бар.

Әнвәр сүзендә торды, икенче көнне үк Сөембикә апасына төнлә сукыр лампа яктысында язган иншасын китереп бирде.

Ул иншасын «Очучы буласым килә» дип атаган, ә анда болайрак язылган иде: *«Кечкенә чакта мин таган атынырга ярата идем. Бөтен дөньяны онытып, чөелеп-чөелеп, чумып-чумып озак-озак атына идем. Таганнан төшкәч, чират көткән миннән зуррак малайлар кайчак «әйләндереп» тә җибәрәләр иде. Алар суккан урынны кул белән ышкып, яңадан чиратка баса идем. Аның каравы чаңгы шуганда чират юк иде. Текә тауның башына ук менеп баскач, аска карыйсың да куркыныч булып китә. Тик ул башта гына шулай. Менә син аяк астыннан шуып төшеп китәргә генә торган чаңгы каешларын аягыңа киясең дә иелебрәк аска томырыласың. Төшкән саен тизлек арта, колакларда җил сызгыра. Очып барасыңмыни, шундый рәхәт! Күңел белән менә шулай йолдызларга тикле очып менәсе иде!*

Анда менсәң, Җир йөзендә мең төрле эш белән дөнья куып йөргән кешеләргә: «Әй, кешеләр! Тормыш мәшәкатьләреннән котылсагыз иде! Кеше бит бер генә мәртәбә яши. Мин сезгә матур тормыш телим!» — дип кычкырыр идем. Әллә миңа очучы булырга микән? Тик ничек итеп? Авыл малаена кая инде ул.

Төнлә мин уйланып ятам-ятам да торып тәрәзә янына киләм. Яртылаш бозланган тәрәзәдән күзем меңләгән йолдызларга төшә. Күңел җилкенә, минә тагын теге хис уяна — йолдызларга менәсем килә. Аларда әллә сихри көч бармы икән? Ул кадәр үзләренә тартмаслар иде. Йолдызларда кешеләр яшәсә, алар безнең турыда нәрсә уйлый икән? Хыялымнан энеләремнең йокы аралаш нидер әйтеп куюлары йә әнинең:

— Ят инде, улым, ят. Йокламыйча тагын уйланып торасың, — дигән сүзләре айнытып җибәрә. Әллә ул да уйланып ятамы икән? — Мәктәпкә энеләреңне ашатып китәрсең, — ди ул. — Мине тагын болынга печәнгә җибәрәләр.

...Төн. Бозлы тәрәзәгә саран гына ай нуры төшә».

Аннары Әнвәр, фикер сөрешен борып, халыкны сугыш китергән афәтләрдән азат итәргә теләвен, бөтен кешенең йолдызлар кебек җемелдәп торуын күрергә теләвен язган иде. Сөембикә апасы аның иншасын укыгач, бик озак уйланып утырды.

* * *

Шул елны җәен яшьләрне тагын да якынайткан бер вакыйга булды. Һич көтмәгәндә төньяктан кечкенә генә кара болыт килеп чыкты да тау өстеннән уйсулыкта урнашкан авыл өстенә үрмәләде. Урамнарда пәри туе котырынды. Беренче тамчылар тузанлы юлларга сибәләргә керешкәндә, тау ягыннан шомлы тавыш ишетелә башлады. Күп тә үтмәде, калкулыкны яргалап бетергән ерганаклардан шаулап авыл өстенә пычрак су агымы ыргылды. Көтмәгән бәла иде бу.

Вакыт-вакыт бик көчле яңгыр озак яуганда яисә көннәр буена күк йөзе еламсырап торганда мондый хәлләр элек тә булгалап тора иде. Андый чакта авыл халкы тиз генә кызыл балчыкка туенган яңгыр суын әллә кайчан казылган зур гына күлгә юнәлтә иде. Инде күл дә тулып ташыган чакта суны Актай елгасына агызырга тирән канау да казып куелган иде. Тик менә хәзер үз вакытында карап, күзәтеп, төзәтеп торучы ир-ат булмаганга, аның ярлары ишелеп, бик саеккан, урыны белән бөтенләй күмелеп беткән иде. Шуңа күрә күл тулып ташыганда су белән актарылып, агып килгән кызыл балчык бәрәңге бакчаларын басып китә, ә аннары кояш астында ул балчык таш булып ката иде. Моннан соң анда нинди бәрәңге үссен инде? Ә бәрәңге бит авыл халкының төп ризыгы иде. Шуңа күрә көчле яңгыр килсә, авыл халкы, ышыкланып тормыйча, тизрәк көрәк-сәнәк алып урамга ашыга, шаулап агып төшкән суны күлгә, бакчалардан читкә борырга тырыша иде.

Бу юлы яңгыр көтмәгәндә килде. Ерганаклар ярларын ашап, балчыкка туенып, су авылга ыргылды. Күл күзгә күренеп тула башлады. Ул ташыса, су инде бакчаларга үтеп, аларны балчык басасы көн кебек ачык иде. Хәвефтән курыккан хатын-кыз урамга йөгерде, коеп яуган яңгырга да карамыйча, иске канау янына ташланды.

Яңгыр ява башлаганда Әнвәр яшьтәш дуслары Фәрит, Газизҗан, Әмир, Фирдүсләр белән Актайның комлы яры буенда балык каптырып утыра иде. Хәлнең мөшкеллеген алар бик тиз аңлады.

— Малайлар, пычрак су бакчаларга тулганчы, әйдәгез, тизрәк иске канауны чистартыйк, суны елгага борыйк! Югыйсә бакчалар бетә, — диде Әнвәр.

— Ай-яй, ишелеп беткән канауны ничек алай тиз генә казып өлгерәсең, — диде кайсыдыр.

— Әйдәгез, йөгерик, кем өйдә, шуларга әйтегез, ярдәмгә чыксыннар. Ә без көрәкләр алып килик.

Әнвәргә ияреп малайлар урамга ташландылар.

Малайлар килеп җиткәндә, колхоз эшеннән бушап торган хатын-кыз, карт-коры кабалана-кабалана канауны чистартырга керешкән иде. Яңгыр чиләкләп орса да, беркем дә ышыкка качарга теләмәде. Кешеләрнең өс-башы лычма су булды. Су аркаларга үтеп керде, аяк киемнәренә кереп тулды. Хатын-кызлар, малайлар сулу алырга да туктамады, күл тулып ташый башласа, эш харап иде.

— Сай була түгелме соң бу, файдасы тияр микән? — диде бер хатын.

— Ага гына башласын, су үз юлын таба ул, — диде Әнвәрләр күршесе Галимҗан бабай.

Ул арада ярдәмгә елга аръягыннан да кешеләр килеп җитте. Эш тагын да көчәеп китте.

— Әнекәем, карагыз әле, ерганактан нинди дулкын килеп чыкты! — дип кычкырып җибәрде Рәисә исемле кыз. — Гүзәлия, дим, кит читкәрәк, кит!

Гүзәлия исемен ишеткәч, Әнвәр аның да монда икәнлеген аңлады, тик күтәрелеп карарга да вакыты юк иде. Авыш кыр өстенә койган яңгыр суы, ерганаклар буйлап тагын да көчәйгән дулкын булып, кысан ярларга сыймыйча түбәнгә ташый иде.

Көрәкләр чыкы-чыкы бер-берсенә бәрелде, сулыш алу авырайды, үпкәләрдән чыккан кайнар һава тамакларны пешерде. Күл тулды, пычрак су ташый башлады, аның бакчаларны басасы инде ап-ачык иде.

— Малайлар, әйдәгез, күл суын да канауга ерып җибәреп карыйк әле, — диде Фирдүс.

Берничә малай күлнең сөзәк ярын казырга керештеләр. Аларга олылар да йөгереп ярдәмгә килде. Менә, ниһаять, су күлдән дә канауга үрмәли башлады. Малайлар, кызлар канауның ишелгән урыннарын актара бардылар. Күлдән шаулап агып чыккан су, канау кырыйларын ашап, елгага таба ага башлады. Ташкын суы елгага бәреп чыккач, барысы да иркен сулап куйдылар.

Кызгылт су агымы көчәйгәннән-көчәйде, тик ул хәзер инде куркыныч түгел иде. Су кырыйдагы бәрәңге бакчаларына үтеп керде, буразна араларында ялтырады, ләкин аның зарары күп булмаячак, чөнки төп агым күлгә, аннан инде канаудан елгага юл тотты.

Яңгыр ничек кинәт башланса, шулай кинәт туктап та калды. Күк йөзе болыттан арынып, кояш та килеп чыкты. Уйсу урыннардагы кызгылт күлдәвекләрдә кояш нурлары ялтырый башлады.

— Бу яңгыр безне чистый җен кыяфәтенә кертте, — диде Газизҗан.

Кешеләр бер-берсенә карашып көлешә башладылар. Барысының да өс-башлары, бит-куллары балчыкка буялып, пычранып беткән иде. Шунда Әмир Әнвәргә читкә карарга ымлады. Әнвәр борылып карагач, алар янына Гүзәлиянең әнисе килүен күрде.

— Әнвәр, рәхмәт, улым. Сиңа да, барыгызга да рәхмәт яусын, — диде ул.

Гүзәлияләрнең бәрәңге бакчасы нәкъ күл кырыенда иде. Шунда җор телле Галимҗан бабай кыстырып куйды:

— Кияү диген инде син аңа, Миңлебанат сеңел. Кияү диген.

Ана сүзен кыска тотты:

— Син аларга никах укымагансыңдыр ич, Галимҗан абзый? Язмышларында язылган булса, кияү дә булыр, Аллаһы боерса. Пәри кияүләмәбез. Ходайдан тәүфыйк сорыйк. Бәхетләренә кырау гына тимәсен.

И Хода, изге күңелле ананың теләге кабул гына булса!

* * *

Әнвәр белән Гүзәлия кичләрен боргаланып аккан Актайның сөзәк ярында яфраклары суга ук тиеп үскән юан, биек өянке янына килеп утыра башладылар. Актайның сап-сары комы өстеннән тыныч кына аккан сай суны чуарлап җылы җил исеп куя. Тирәнрәк урыннарда маймычлар мыж килә, нәни култыкларда су бөтерелә-бөтерелә ага. Каяндыр агып килеп эләккән яфраклар, үләннәр тын гына, туган якларыннан аерылырга теләмәгәндәй, һаман бөтереләләр. Җил агым суга алып чыкса гына алар каядыр билгесез еракка сәяхәтләрен дәвам итәргә китеп баралар.

Әнвәрдән алданрак килгән чакларында Гүзәлия суга, күккә карап уйларга бирелә. Менә безгә чаклы да шушы мәңгелек җирдә, мәңгелек күк астында миллионнарча кешеләр яшәгән дип уйлый ул. Һәркайсы каядыр омтылган, бәхетле булырга хыялланган. Ә кыз баланың бәхете нәрсә икән соң ул? Мул тормышмы? Бәлки. Аны ничек мул итәсе соң? Әнә бит авыл халкы ничек интегә. Колхозда көне-төне ат шикелле эшли, ә тамак туйдырудан ары уза алмый. Фронттан яраланып, эштән чыгып кайткан ир-ат та көннекен-көнгә ялгый алмый азаплана. Салымнар баса. Ач-ялангач кеше бәхетле була аламы?

Бәхет, бәлкем, мәхәббәттер. Ни өчен Әнвәр янында чакта аңа рәхәт була? Әгәр Әнвәр булмаса? Бу уен Гүзәлия читкә куа. Әле дә Әнвәре бар аның.

Кешегә мәхәббәт этәргеч буладыр. Шулайдыр. Әнә бит кешеләр иккән кырлар, алар салган калалар, алар язган китаплар. Барысы да безгә кадәр яшәгән кешеләр мирасы. Мәхәббәт булмаса, кешеләр боларны эшли алырлар идеме? Менә мин Әнвәрне өзелеп яратам. Ул да мине ярата. Ә без кешеләргә нәрсә калдыра алабыз? Мәхәббәт тарихымы? Игелекле эшләр калдыра алырбызмы?

Гүзәлия үзен биләгән бу уйларны Әнвәргә дә сөйли. Әнвәр бераз тын гына уйлап утыра. Аннары:

— Калдырырбыз, кара күзем. Калдырырбыз! — ди. — Чын мәхәббәт беркайчан да югалмый дип уйлыйм мин. Мәхәббәт дөньяны матурлый торган бердәнбер нәрсә.

— Без укыган Нәвои поэмасында Фәрһад белән Ширин мәхәббәте фаҗигале беткән. Без дә шулай булмабызмы икән, ә?

— Һәй, шушы юкка шикләнүләрең... Безгә кем аркылы төшсен. Ханнар, солтаннар заманы түгел ич. Тик... — Әнвәр әйтергәме-юкмы дип туктап кала.

— Нәрсә «тик»? Әйт, әйт.

— Тик... Рәшитнең күзе синдә генә... Маймыл!

— И җүләр! Аның күзен томалап куя алмыйм ич инде мин. Карамагае.

— Карамасын. Әйт үзенә.

— Үзең әйт.

— Гүзәлия!

— Әү дим ич инде.

— Беләсеңме... ни...
— Белмим әле.
— Тагын көләсең... Беләсеңме, минем сине кытыклыйсым килә.
— Уф, көлдереп үтерәсең бит. Юк инде, кытыкламый гына тор. Бигрәк тагын...
— Мин бит кабыргаңа бер генә кат менә шулай орынып кына алырмын дигән идем.
— Менә орындың ич инде. Булды. — Гүзәлия читкәрәк шуыша.
— Һәй, куркак куян. Карале, Гүзәлия, бер-берсен яратышып өйләнешкән кешеләр гел кытыклашып кына торалардыр, әйеме?
— Хыялый. Алайса, парлы кешеләр гел көлеп кенә йөрер идеме?
— Йөрсеннәр шул. Барысы да. Тормыш нинди җиңел булыр иде.
— И-и, тормышны аны көлеп кенә җиңеләйтеп булса!
— Әйдә, без сүз бирешик, Гүзәлия. Кайда гына яшәсәк тә, кем генә булсак та, гел кешеләргә ярдәмчел булыйк. Менә шушы матур көнебез хакына. — Әнвәрнең тавышы калтырап чыкты.
— Син, Әнвәр, хыялый гына түгел. Син изге...
— Ризамы?
— Риза, җаным. Әнвәр, никтер минем күңелем ташыйм дип тора. — Гүзәлия башын Әнвәрнең иңбашына куя.
— Һәй, әле генә барча кеше дә көлеп йөрсә иде дип теләп тордың лабаса. Юк, син елама. Беркайчан да. Көл генә. Көлгәндә синең бит уртасындагы чокырлар тагын да матурлана.
— Сиңа шигырь язарга кирәк.
— Язармын әле. Язганым да бар.
— Китсәнә! Сөйләп күрсәт әле, ә?
— Көлмәссеңме?
— Үзең бер көл, бер көлмә дисең... Юк инде, көлмим.

Сандугач ник талда сайрый?
Башка агач беткәнме?
Гел күрәсем килеп тора
Йөрәк якын иткәнне.
Сандугач ник талда сайрый?
Талда ул таймый микән?
Талдан моңлы җыр таратып,
Сөйгәнен сайлый микән?

— Әнвәр, Әнвәр, дим. — Гүзәлия серле күзләре белән Әнвәргә текәлде. — Сөйгәнеңне сайлап алалармыни?
— Кеше үзе сайламыйдыр аны. Йөрәк сайлыйдыр.
— Шулай дисәң генә. Мине йөрәгең сайладымы?
— Йөрәгем.
— Минем дә шулайдыр инде ул, әйеме? Минем кояш баешын мең мәртәбә күргәнем бар, ә менә быел ул бигрәк тә матур. Нишләп алай икән ул, Әнвәр, ә?
— Без үскәнгә шулай күренәдер ул. Элегрәк күрә белмәгәнбездер... Ә мин ак болытларны яратам. Зәңгәр күктә алар каз бәбкәләре кебек йомшактыр кебек тоела. Әй шулар арасында очып йөрсәң иде! Әллә миңа очучылыкка укырга микән? Шәп һөнәр бит, ә?
— Аңа кайда укыталар икән соң? Кемнәрне алалар икән, авылдан да алалар микән?
— Белмим шул. Җәлил абыйдан сорап карыйм әле. Ул белми калмас.

Уку-укыту эшләре белән Казанга бер киңәшмәгә баргач, Җәлил Хөсәенов шәһәрдә 9 нчы махсус мәктәп барлыгын белеп кайтты. Анда җидееллык мәктәп бетергәннәрне дә алалар икән, диде ул. Өч ел укып, аны тәмамлагач, егетләрне очучылар әзерли торган училищега җибәрәләр икән, ди. Тик ул махсус мәктәпкә керер өчен комиссия узасы бар, ә ул бик читен эш, берничә фәннән имтихан да бирергә кирәк, ди. Имтиханнар урысча икән. Менә, Әнвәр, бик теләсәң, син булдыра аласың, сиңа шунда юл тотарга кирәк. Моның өчен тагын да яхшырак укырга кирәк. Рус телен шәп итеп өйрән. Җидееллык мәктәпне сиңа гел бишлегә генә тәмамларлык булсын. Ә мин сиңа булышырмын, ди.

Боларны ишеткәч, Әнвәрнең түбәсе күккә тиде. Үзен ялтырап торган йолдызлы погоннар таккан хәрби формадан күз алдына китергән саен аның йөрәге дөп-дөп тибә башлый иде.

Очучы! Самолетта ак болытлар арасында очып йөрүче бәхетле җан! Аның хыялы тормышка аша түгелме соң? Менә ул хәрби очучы киеменнән авылга Гүзәлияне алырга кайта. Авыл халкы шакката.

Безнең авылдан да шундый лачын чыгар икән, дип. Малай-шалайның күзләрендә көнләшү, юк, кызыгудан ут яна! Их!

Беркөнне алар арасында мондыйрак сүз булды.

— Нишләп син бүген шулай күңелсез? Бер-бер хәл булмагандыр ич? — дип сүз башлады Әнвәр.

— Юк ла.

— Соң?

— Галия апага мунча ягарга су китергән идем. Аның кәҗәсе авырый икән. Гата бабай кибән куйганда, егылып төшеп, аягын каймыктырган, ди. Ә без менә синең белән шундый бәхетле, — диде Гүзәлия, гаепле кеше сыман.

— Һәй, син бигрәк инде. Кәҗә авырганга кайгырып утырыйкмы инде.

— Карт кешенең карап торган бер кәҗәсе бит ул. Галия апаны мин бик жәллим. Тернәксез, япа-ялгыз. Иренең, улының үлем хәбәрен алганнан бирле бөтенләй кара көйде, диләр. Ничек түзәдер.

— Кемгә генә җиңел икән соң хәзер?! Әтиләр сугышта үлеп калды. Әниләр нужа иләгеп или. Үзебез дә җигелеп, бөтен өй эшен тартабыз. Урманнан коры чыбык-чабык җыйган өчен генә дә урманчы Василий Маратның балтасын алып калган. Штраф салган.

— Шулаен шулай да...

— Ник тагын тын калдың? Әйт әле.

— Ишетмисеңмени? Һаман синең белән сөйләшеп утырам ич. Ялгыз калуымны күз алдына да китерә алмыйм, дидем. Галия апа сыман калмасам иде, дидем.

— Мин үзем дә ялгыз чакта эчтән генә гел синең белән сөйләшеп йөрим. Чыннан да, без икебез дә хыялый бугай, әйеме?

— Булса ни. Әйт әле, андый чакта син миңа ниләр сөйлисең?

— Һәй! Әллә нинди планнар корам. Дөньяны матурлыйм.

— Ул нинди планнар соң, Әнвәр?

— Күп инде алар, күп. Әйтеп бетерерлек түгел. Тормыш гел шулай бармас дип, балаларыбызны укытырга юллар эзлим.

— Балаларыбызны?

— Ник читкә борылдың, бердәнберем минем?

— Оялам ла.

— Мин үзем дә оялам анысы. Тик бөтен кешенең балалары була ич. Менә мин училищены бетереп, сине кайтып алырмын, аннары гел бергә булырбыз. Син шәһәрдә укытучы. Мондагы кебек караңгыдан караңгыга тикле бушлай эшләү юк ди анда.

— Син киткәч, мин ничек түзәрмен соң? Мин? — Гүзәлия Әнвәр йөзенә текәлә.

— Белмим. Үзем дә белмим. Түзәргә кирәк, шуны гына беләм. Тормыш куа кешене, бердәнберем. Минем ике энекәш барын беләсең. Аларга да, әнигә дә ярдәм итәргә кирәк бит. Мин аларның терәге. Чыдарбыз инде.

— Әнвәр, син китсәң, мин яши алмам сыман. Шуны белеп тор.

— Гүзәлия, бәгърем, син ни сөйлисең инде! Кил, кочаклыйм әле бер.

— Һе, оста. Өйләнгәч кочакларсың.

— Һи, аныңчы әле... Без гел шулай күзгә-күз карашып кына йөрербезме?

— Кулымны әнә ничек тотасың. Җиткән! Синең кулың нинди кайнар.

— Синеке дә. Ник икән ул?

— Кем белә инде... Бәлкем, шушыдыр инде ул бәхет.

Гүзәлия Әнвәрнең иңенә башын салды. Әнвәр бик шикләнеп кенә, бер кулы белән аны кочып алды.

— Әнвәр, минем башка бүген бер күңелсез уй килде.

— Нинди уй, сөйлә әле.

— Сөйлисем дә килми.

— Йә инде.

— Исеңдәме, без, малайлар, кызлар, урманга җиләккә барганыек. Шау-гөр килеп авылга кайтып җиткәндә генә, синең кулыңдагы тырыс тузанга төшеп капланды. Җиләкләрең юлга чәчелде. Син җыя башладың, мин дә булыштым. Тик өлгерә алмадык. Сыер көтүе килеп чыкты да... бөтен җиләгеңне таптап узып китте. Ә тояклары! Һаман күз алдымда... Тегермән ташлары тикле. Лап-лап итеп изеп бетерделәр.

— Андый гына хәлләр була инде ул.

— Була да бит... Берәр күңелсезлек килү галәмәте була күрмәсен. Көне буе шул хәл искә килә дә төшә, килә дә төшә.

— Әйтәм аны бүген синең күзләр юешләнгән. Галия апаның кәҗәсе дә авырып киткән, җитмәсә.

— Көлмә әле.

— Көлмим ич. Оныт син ул уеңны, яме. Юк-бар өчен дә борчылма. Исән булыйк. Авырмыйк. Дөнья киң, яшибез әле, бердәнберем. Яле, елмай әле. Менә шулай.

Гүзәлия Әнвәргә сыена. Аның күңелендәге шикләр эреп юкка чыга. Дөнья тагын түгәрәкләнә.

* * *

Кара кышның бер көнендә Әнвәрне дәрестән укытучылар бүлмәсенә чакырдылар. Әнвәр шикләнеп кенә бүлмә ишеген шакыды да эчкә атлады. Анда Сталин портреты астында директор Җәлил абыйлары утыра иде.

— Син нинди олы бәйрәм килгәнен беләсеңме, егетем? — диде директор, ә үзе нигәдер серле елмая иде.

— Яңа елдыр инде, Җәлил абый, — диде Әнвәр.

— Аңа хәтле тагын бик зур бәйрәм бар әле. Бөек Сталинның җитмеш еллык юбилее. Ул декабрьдә. — Директор һаман елмая иде. — Менә сине бер йомыш үтәргә чакырдым. Бәйрәм кичәсендә авыл халкы алдында син чыгыш ясарсың. Бөтен укытучылар, укучылар исеменнән. Бөтен шәһәрләрдә, авылларда хәзер, Сталинны котлап, яңа хатлар кабул итәләр. 21 декабрьдә Көектә дә хат кабул итәрбез. Аңлыйсыңмы?

— Әй, абый, мин нәрсә генә сөйләрмен икән. Белмим дә. Булмас ул миннән...

— Син мәктәбебезнең иң яхшы укучысы. Колхозчылар көнкүреше хакында син тагын нindидер сүз ычкындыргансың. Сүзләрең югарыдагыларга ишетелгән бит, энем. Шуңа күрә дә син чыгыш ясарга тиеш.

Менә кайчан гына бөтен халык надан иде. Ә хәзер аңа укырга, белем алырга мөмкинлек туды. Балаларга кая да юл ачык, диярсең. Менә синң да. Шуның өчен рәхмәт әйтерсең. Чыгышың кыска гына булсын.

— Булдыра алырмын микән соң, абый?

— Син дә булдырмасаң! Дружина советы председателе. Аннары укучылар, укытучылар концерты була. Анысын да син алып барырсың. Килештекме?

— Ярар соң инде. Тик минем адәм рәтле киемем юк бит, Җәлил абый!

— Ул ягы бар инде барын. Ярар, рәтләрбез анысын.

Күп тә үтми кием юнәттеләр тагын. Мәктәпне алданрак бетергән бер колхозчы егетнең чалбары Әнвәргә ярап куйды. Ак күлмәк тә таптылар. Сталин туган көнне клубка халыкны укытучылар җыйды. Мичкә яккан булсалар да, клубта салкын иде. Концерт бирергә җыенган балалар туңып калтырадылар, өс-башлары бик юка иде шул.

Башта бөек Сталинга котлау хатын мәктәпнең уку-укыту эшләре мөдире укыды. Аннары бер-ике колхозчы чыгыш ясады. Менә Әнвәргә сүз бирделәр. Ул сәхнәгә чыгып басты да сүзсез генә залга карап тора башлады. Кемдер тыелып кына көлеп куйды. Әнвәр шул якка карап алды да яңгыравык тавыш белән сөйләргә кереште.

— Хөрмәтле авылдашлар! Менә әле генә без бөек юлбашчыбыз иптәш Сталинга котлау хаты тыңладык. Анда барысы да әйбәт язылган. Шуңа кушылып, мин бер генә нәрсә әйтәм. Без, Көек тулы булмаган урта мәктәбе укытучылары, укучылары, бөек Сталинга рәхмәтләребезне, сәламнәребезне юллыйбыз. Аңа исәнлек телибез. Ул исән-сау булса, безнең тормыш тагын да яхшырыр әле.

Яшәсен иптәш Сталин!

Залның кинәт гөрләтеп кул чабуыннан Әнвәр аптырап калды. Ул үзен шулхәтле күтәреп алырлар дип уйламаган иде. Сәхнә артына кереп, Җәлил абыйлары аны күкрәгенә кысты. Аннары концерт булды. Әнвәр концертны матур итеп алып барды. Гүзәлия дә концертта катнашты. Тавышы матур булганга аны еш җырлаталар иде. Ул Сталин турында русча җыр башкарды. Аның:

Сталин — наше знамя боевое,
Сталин — нашей юности полет.
С песнями борясь и побеждая,
Наш народ за Сталиным идет! —

дигән куплеты кул чабуларга күмелде. Концерттан алар бергә кайттылар.

— Син яхшы сөйләдең, — диде Гүзәлия.

— Син дә бик яхшы җырладың. Ничек кул чаптылар!

Бу көнне алар эшкә ярап куйганга шат иделәр. Тик итегенең тишек олтаны аша кергән яңа яуган кар гына Әнвәрнең теңкәсенә тиде.

* * *

Беркөнне Әнвәр Гүзәлиядән:

— Карале, бердәнберем, синең төш күргәнең бармы? — дип сорады.

— Ник сорыйсың?

— Мин бүген гаҗәеп бер төш күрдем әле. Югарыда кулларымны канат шикелле җилпи-җилпи очып йөрим икән. Аннары кайдадыр бер матур урман аланына, хәтфә үлән өстенә килеп төштем. Тирә-юньдәге куакларда меңләгән кошлар сайрый. Алан төрле-төрле чәчәкләр белән капланган. Алардан хуш ис аңкый. Гөлләр арасында бөҗәкләр гөжләп тора. Чәчәктән чәчәккә кунып, бал кортлары, күбәләкләр оча. Шундый рәхәт икән. Мин үзем ашыгам да кебек, китәсем дә килми икән.

Бераз яткач каядыр барырга кузгалдым. Ә юлны белмим икән. Йөгерәм, эзләнәм, таба алмыйм. Аптырагач агачтагы кошларга эндәштем:

— Әй, гүзәл җан ияләре! Миңа юлны табып бирегез әле! — дим.

Менә аларның берсе минем уң җилкәмә килеп кунды да, колагыма нидер чутылдап, агач ботагына күчте. Аннары тагын еракка очты. Мин аның мине үзе артыннан ияртергә теләгәнен аңладым. Ияреп киттем шулай. Ул сайрый-сайрый алга оча, мин артыннан барам. Бара торгач бик якты, бик матур, әллә нинди нурлы тагын бер аланга килеп чыктым. Андагы алма, чия, кура җиләге дисеңме! Юан-юан каеннар, имәннәр башларын күккә чөйгәннәр. Ә алан уртасында бик биек, матур бер йорт тора. Бизәкле тәрәзәләреннән нурлар сирпелә. Мин курка-курка гына аның болдыры янына килдем дә керергәме, юкмы дип шикләнеп торам икән. Шулай икеләнеп торганда кемнеңдер кеткелдәп көлгәнен ишетеп, борылып карадым. Ә анда!

Ап-ак чәчле, ап-ак түгәрәк сакаллы, ап-ак киемле көләч йөзле бик матур бер карт басып тора. Ә күзләре!.. Күзләреннән шулхәтле нур, шулхәтле якынлык балкый. Мин үземне-үзем тыя алмыйча аның җылы кочагына сыендым. Әйтерсең лә үз бабам. Ул зур куллары белән минем башымнан сыйпый икән. Шулай рәхәтләнеп басып торгач, матур бабай:

— Хуш килдең, бәбкәм, — ди. — Менә рәхмәт. Син, улым, Әнвәр атлы бит әле, әйеме? — ди. — Авылымнан берәрегез килгәнне зарыгып көтә идем.

Мин бабайның нурлы күзенә карыйм да озак кына исемемне әйтә алмый торам икән. Аннары:

— Ә син, бабакай, аны каян беләсең? — дим.

— Беләм инде, улым, беләм, — ди. — Сезнең барчагыз да минем оныкларым бит.

Минем телем ачылып китте.

— Ә син, бабай, үзең кем буласың? — дип сорыйм.

— Авылыгызның исеме Көек бит, — ди ул. — Мин шул Көеккә нигез салган бабаң инде, бәбкәм.

— Көек бабаймыни? Әти-бабайлар безгә авылны Көек бабай салган диләр шул, — мин әйтәм.

— Сөбханалла, хак әйтәләр... Мин инде ул, мин, — ди бабай. — Усал кавем безне туган җиребездән кугач, ят дин тага башлагач, мин кабиләмне менә шушы якларга алып килдем. Монда тоташ урман иде. Без аны кистек, турадык. Йортлар салдык. Бушаган җирләргә иген чәчтек. Шулай итеп, матур гына яшәп киттек, бәбкәм. Безнең елга-күлләрдә балык, урманнарда киек тулып ята ие. Син беләсең ич, әнә хәзер дә әле Мәшкелебездә балык нихәтле. Болыннарда юа, кузгалак, чия, күгән, җиләкнең исәбе-хисабы юк. Тик, улым, әрәм-шәрәм, исраф кына итмәгез. Шулай булса, Ходай биргән ул байлык бик күп буыннарга җитәр. Бу җиргә, илгә хәзер сез хуҗа.

— Әй, бабай, рәхмәт инде сиңа. Ә яңагыңдагы җөй каян килде соң? Авыртадыр инде ул, ә? — дип сорадым.

—Бумы? — Бабай кулы белән яңагына үрелде. — Без шулай ару гына яшәп ятканда каяндыр явызлар килеп, авылга ут салды. Менә шул афәттән йортларыбызны, мал-туарларыбызны саклаганда, киемемә ут капты, сакал-мыегым көйде. Тәнем җәрәхәтләнде. Шуннан калган җөй инде ул, улым. Инде авыртуына килгәндә, әллә ни түгел, балам. Менә авылыбызда бер-бер күңелсез хәл килеп чыкканда гына сызлый башлый.

Бабайның минем белән шулай матур итеп, үз итеп сөйләшүеннән мин батыраеп киттем.

— Син шушы матур йортта яшисеңме, Көек бабай? — дим.

— Әйе, улым. Миһербанлы, шәфкатьле, вөҗданлы, гадел гомер иткән халкым һәммәсе шушында яши. Мондагы кәүсәр чишмәсе бик шифалы. Шул суны эчеп рәхәтләнәләр. Ризыклары — бәйрәм ризыгы.

— Көек бабай, минем моннан китәсем килми, — дим икән. Ә бабай шундый итеп башымнан сыйпый, минем бөтен тәнемәниндидер рәхәтлек йөгерә.

— Беләм, беләм, — ди бабай. — Син монда ашыкма әле. Синең, улым, халкыбыз мәнфәгатенә эшлисе эшләрең күп әле. Җир йөзендә гаделлек аз, кешеләрнең бер-берсенә ихтирамы җитми. Менә шуларны

сизеп торам мин, шуңа йөрәгем әрни. Син игелекле бала, кулыңнан әле бик күп мәрхәмәтле эшләр килер. Эшләрсеңме, улым?

— Эшләрмен, Күек бабай, — дим.

— Рәхмәт, улым. Кара әле, син бу аландагы хуш исле үләннәрне күрәсеңме?

— Күрәм, бабай.

— Шуларның берсен сиңа бирим әле, бәбкәм. Менә мәтрүшкә, дәва үләне. Син кайткач аның орлыгын авыл тирәсендәге таулыкларга, урман аланнарына сип. Үрчесен. Ул сиңа гына түгел, бөтен халкыма файдалы, шифалы булыр. Сырхаулаганда шуның белән дәваланыгыз. Онытма, Әнвәр улым.

— Онытмам, Күек бабай. Рәхмәт. Ант итәм.

—Кирәкмәс, улым. Ант итмә, мин сиңа болай да ышанам. Антыңны онута калсаң йә үти алмасаң, рухи газап кичерерсең. Җә, улым, сиңа кайтырга вакыт. Бар инде. Хәерле юл сиңа. Ходай үзеңә дә, барча Күек халкына да бәрәкәтле мул тормыш бирсен. Амин.

Бабай шулай дип җылы кулы белән кабат башымнан сыйпый-сыйпый мине алан читенә хәтле озата килде. Аннары тагын:

— Хуш, бәбкәм! — дип аркама кагылды. Мин борылып караганда ул юк иде инде.

Шул чакта мин:

— Күек бабай, хуш! — дип кычкырганыма уянып киттем. Уянсам, өйгә тәмле мәтрүшкә исе таралган иде.

— Бик хикмәтле төш күргәнсең син, Әнвәр. Мәтрүшкә авырганда, салкын тигәндә бигрәк тә шифалы бит. Дөрестән дә, аны күбрәк үрчетергә кирәк, әйеме?

— Әйе.

— Карале, син моны шундый матур итеп сөйләдең, ул бабай бик матур, мөлаем булып минем дә күз алдыма килеп басты бит.

ИКЕНЧЕ БҮЛЕК

Менә аларның аерылышу көне килеп җитте. Иртәгә Әнвәр авылдан олы юлга чыгып китә. Хәл кылынган, ул Казанның 9 нчы хәрби һава көчләренең махсус мәктәбенә укырга керергә китә. Җәлил абыйлары белешеп кайткач, ул ныклап шул теләк белән янып йөрде. Җидееллыкны тәмамлаган өлгергәнлек кәгазендә бары бишле билгеләре генә тезелеп тора. Гүзәлиянең дә шулай.

Җәлил абыйлары Әнвәргә геометрия, алгебра буенча рус дәреслекләре алып кайтып бирде. Махсус мәктәпкә керү имтиханнары рус телендә икән ич. Әнвәр теоремаларны, кагыйдәләрне русча да өйрәнде, ә рус теле белән әдәбияттан ул болай да гел бишлегә генә укыды.

Ул көнне иртән үк Актай өстенә соры болытлар күләгәсе ятты. Әле көзгә шактый ерак булса да, елга көзге төскә керде. Гүзәлиянең көне буе эче пошты, кулы эшкә бармады.

Алар бүген кичен үзләре яраткан урында, зур ябалдашлы өянке янында очрашачаклар. Алда бер Ходай гына белгән олы юл. Ничек керерләр алар ул юлга, ничек үтәрләр?.. Кайчан кабат очрашырлар? Алда аларны ниләр көтә?

Әнвәр, каралып киткән суга карап, уйларының очына чыга алмыйча шактый утырды. Гүзәлиясе һаман күренмәде. Нәрсә булды икән дип борчылып бетте. Менә, ниһаять, Гүзәлия, йөгереп килеп, аның муенына сарылды. Алар кочаклашкан килеш озак басып тордылар. Әйтәсе сүзләр инде әйтелгән, ә әйтелмәгәннәре... Алар бик күп, тик киләчәкнең билгесезлеге икесенең дә йөрәген телгәли, ташып торган күңелләрен сулкылдап әрнетә, нишдидер шомлы уйларга батыра иде.

— Эшләрне җайга салуга мин сиңа хат язармын, яме, Гүзәлия! — Әнвәр алда торган вакыйгаларның котылгысызлыгын җиңеләйтер өчен кара күзле гүзәленә елмаерга тырышып карый. Кыз нидер әйтергә тели, тик әйтә алмый, кысылган тыны аны калтырата, ул баш кына селки.

— Син дә педучилищега кер, имтихан бирәсең юк. Отличница. Ә мин комиссия узып, имтиханнарны бирүгә кайтып җитәрмен. Кышкы каникулда гел бергә булырбыз. Ризадыр бит?

— Ри-за-а... — Кызның сүзе бүленеп чыга. Гүзәлия чыдарга тырыша, тамагына килеп тыгылган төер белән көрәшә. Тик менә күзләренә килеп тулган яшьләре буйсынмыйча ага башлый.

— Йә инде, җаным, сабыр булыйк. Йә инде. — Әнвәр Гүзәлиясенең яшьле күзләрен сөртә, кызның күңелен күтәрәсе килеп: — Син инде мин ерак дип, берсенә дә күз саласы булма, яме? — дип, Гүзәлиянең яшьле күзләренә карый. Ә анда бу сүзләргә рәнҗүле дә, сөюле дә, әрнүле дә хисләр ташкынын күреп, урынсыз шаяртуын аңлый. — Әйдә... кайда гына, кемнәр белән генә... яшәсәк тә... бер-беребезгә тугры булырга... ант итик, Гүзәлия... Антмы, Гүзәлия?

— Ант, Әнвәр җаным, сөеклем. Хуш, бәгърем. Менә сиңа истәлегем итеп кулъяулык чиктем. Исеңә төшкәндә алып карарсың.

— Ай, нинди матур. Рәхмәт.

— Йә, мине соңгы кат озатып куй инде. Кайтыйм. Иртәгә сине кыр капкасы янына озата чыгармын. Ярыймы?

— Ярый гынамы соң, җаным. Көтәрмен. Тик «соңгы кат» диюең генә әллә ничек шунда.

— Соң, китәсең ич. Әле тагын кайчан очрашырбыз, тагын кайчан озатып куярсың...

Әнвәр бердәнберенең кайнар кулларын тотып, капка төпләренә хәтле озата барды. Гүзәлия кереп киткәч тә озак кына шунда басып торды. Аның күкрәк читлегеннән нәрсәдер өзелеп төшкән кебек булды.

* * *

Урынына кереп яткач, Гүзәлияне тагын авыр уйлар биләп алды, үзен кая куярга белми озак газапланды. Үзе генә калгач, көннәрен ничек уздырыр ул? Кичләрен дус кызлары, егетләр клубка чыкканда ул нишләр? Әнвәр булмагач анда ник барсын, барса, кем белән нәрсә турында сөйләшсен?

Кызның күзләреннән ихтыярсыз яшь акты. Ул әнисе ишетмәсен дип мендәрен тешли-тешли елады. Инде күптән өченче әтәчләр кычкырды. Елый торгач, башына якты бер уй килде. Бу уй төнге күкне яктыртып узган аҗаган кебек булды. Әгәр дә хәзер берәр кеше кызның бу мизгелдә кинәт ачылып киткән йөзен күрсә, аның нindидер карарга килүен чамалар иде.

Дөрестән дә җаен тапты бит ул. Иртән Әнвәрне озатырга баргач, янында әнисе булса да, кулына ябышам да җибәрмим, дип уйлады. Китмә, калдырма мине, китсәң, алып кит, дияр. Югыйсә мин үләм, дияр. Шулай итсә, китмәс, аны да алып китәр. Ул үзе дә уйларыннан интегеп ятадыр, риза булыр, дип фикер йөртте кыз.

Инде хәзер йокламаска, иртән басу капкасы янына соңга калмаска, күрүгә кулына ябышырга... Үзе генә калса... шаша бит ул.

Газаплы уйлар тулы төн үзенекен итте. Инде торырга вакыт җиткәндә Гүзәлиянең күзләре үзләреннән-үзләре азга гына йомылып китте. Их, Гүзәлия, Гүзәлия! Соң гына кайтып, авыр сулап, лышкылдап елаганын ишетүеннән битәр йөрәге белән тоеп яткан әнисе изрәп йокыга талган кызын уятырга кызганды. Янына килеп, сулып калган йөзенә карап башыннан сыйпады да йорт эшләренә чумды. Уятмады, сорашмады. Кыз чагында кем еламый да, кемнең йөрәге кем өчендер сулыгып типми инде ул...

* * *

Яшь йөрәкләрнең татлы газабына битараф кояш бераз күтәрелүгә, Әнвәр изрәп йоклап яткан энеләренең өстендәге юрганнарын әйбәтләп япты, әнисен кочаклап үпте дә төенчеген алып юлга чыкты. Капканы ачкач, баганага сөялеп уйга калды. Аның багананы сыйпаганын күргән әнисе:

— Улым, әллә китмисеңме, ә? — дип, тагын бер кат йөрәген телгәләгән уйларын әйтеп карады. — Авыл баласы бит син. Таз толымы тотып кына калмассыңмы, дим.

Әнвәр, айнып киткәндәй, әнисенә борылды:

— Әни-и... Сөйләштек ич инде.

— Озатырга гына барыйм инде алайса?

— Анысын да сөйләштек. Ярар, хуш, әни, хуш.

Үсмер егет нык-нык атлап урам буйлап басу капкасы янына китеп барды.

Гүзәлия киләм дигәч, Әнвәр әнисенең озата чыгарга теләвен кире какты. Егетнең бер күзе әле олы юлда, әле авыл урамында иде. Авыл халкы Өчкүлдән Алексеевскига сөт ташучы машина килгәнне көтеп аптырап бетә. Шул машинага өлгерсәң, Казанга көне белән барып җитә аласың. Өлгермәсәң, очраклы берәр машина көтеп, көн буе утырган чаклар була. Машина күренгәнче Гүзәлия килеп өлгерерме икән? Киләм, озатам, диде бит. Машина озаграк килми торса ярар иде, дип уйлады ул.

Кояш инде әнә каравыл йорты түбәсенә менеп җитте. Чирәмдәге чык та кибеп өлгерде. Гүзәлия генә һаман күренмәде. Чү, олы юлда тузан болыты пәйда булды түгелме? Әйе шул, әнә машина тавышы да ап-ачык ишетелә башлады. Ул да түгел, әрҗәсендәге сөт флягаларын шалтыратып килеп тә җитте. Капка төбендә көтеп утыручыларның гадәттә капчык-төргәкләренә ябышканнарын күрергә өйрәнгән шофер авыл урамыннан күзен ала алмаган яшь егеткә икеләнеп карап алды да машинасын туктатты.

— Әйдә, егет, китәргә җыенгансың, күрәм. Кереп утыр кабинага. Синең бәхеткә күрше авылларда юлчы булмады, — диде ул.

— Абый җаным, бераз гына көтә алмыйсыңмы, ә? Әйберемне онытып калдырганмын, әни шуңа йөгерде. Өлгерә алмый, күрәсең, — дип Әнвәр хәйләләп маташты. Елмаеп торган шоферга күз салгач, үзе комач шикелле кызарды.

— Ярар, биш минут эчендә генә сөт әчемәс әле, тик озак тора алмыйм шул, егетем, — диде шофер.

Юк шул, Гүзәлия һаман күренмәде. Килер әле, ярты сәгатьтән, эчке күлмәге өстенә кофта гына эләктереп, сулуы кабып, алсу иреннәре кибеп, атлыгып килеп җитәр. Тик Әнвәр машина әрҗәсендә бәреләсугыла, сөт флягаларына атланып, әрнегән йөрәген басар өчен иреннәрен күгәрткәнче тешли-тешли шактый китеп өлгергән булыр.

— Йә, егет, әйдә, кереп утыр, китсәң... Бүтән көтә алмыйм, — диде шофер, ни өчендер гаепле кеше тавышы белән. Әнвәрнең өзгәләнеп биеп торганын күреп, әллә ул яшь егетнең хәлен аңладымы? Бәлки, шулайдыр, йөрәк кемдә дә бар ич, бәлкем, сизенгәндер.

Тартмады Әнвәрнең аягы, юк, һич тартмады. Ул кабинага кермәде, югарыга, әрҗәгә үрмәләде. Машина авыл кырыеннан узганда аның күзе һаман урамнарны сөзде. Аңа менә-менә кадерле таныш гәүдә күренер дә кул изәр кебек тоелды. Юк шул, Гүзәлиясе күренмәде.

Их, дөнья... Менә авылның тузанлы юл тасмасы артта сузылып калды. Тау өстендәге зират, кырдагы ялгыз җил тегермәне дә инде тоныкланып артка шуды. Үсмер егет шулай олы, катлаулы дөньяга чыгып китте. Юк шул, аның шәүләсе генә китте. Ә җаны, рухы, сулкылдап әрнегән кайнар йөрәге туган авылының яшел чирәмле урамнарына, урман-болыннарына, Актай янындагы өянкеләргә, комлы ярларга, анда үскән әрекмәннәргә уралып калды. Соңгы чиккә кадәр, авыл күздән югалганчыга хәтле, Әнвәр каерылып-каерылып борылып карады, Ходайдан могҗиза көтте, өметләнде, өзгәләнде. Ләкин бу дөньяда могҗиза аз шул, булмады.

Машина такыр юлга чыккач тагын да тизрәк җилдертә башлады. Шул мизгелдә Әнвәрнең күз алдыннан мәһабәт Көек бабайның бик җитди йөзе чагылып узды. Үсмер егет: «Бабай нигәдер борчыламы икән әллә?» — дип уйлап куйды...

Гүзәлия Әнвәр киткән көннән үк хат көтә башлады. Кәгазь капчык ертыгына язылган конвертсыз хат, дөрестән дә, аңа икенче көнне үк килде. Аны Гүзәлиягә биргәндә хат ташучы Нәфига апа, телен шартлатып:

— Их, наный! Менә шундый мәхәббәтне татырга өлгерә алмадым шул. Гәрәем бәгърем «яратам» дип әйтергә дә өлгерә алмыйча фронтка китеп югалды, — диде. — Менә ичмаса егет бу синең Әнвәрең! Ничек дип язган бит: «Синең гүзәл күзләрең төбеннән ургылган сөю нуры миңа Алишер Нәвоиның Фәрһаде сыман тау-таш актарырга көч бирә».

Алтын кош тоткандай басып торган Гүзәлиянең сораулы карашын күргәч, Нәфига аңлатып та бирде.

— Теге сөт машинасында йөрүче татар егете калдырып китте. Әнвәр аның белән барган икән. Ул егетнең машинасына минем дә утырып йөргәнем бар. Ипле егет. Кыр капкасы янында туктады да:

— Сине очратуым әйбәт булды әле, — ди. — Мәле, шушы хатны бер бәхетле кызга илтеп бир әле, — ди. — Гүзәлия икән исеме. Әнвәр дигән яшь кенә бер егет, бүтән кәгазе булмагач, аны менә шушы капчык кәгазенә юлда язып калдырды. Анда аның үзе чыгарган җыры да бар. Бирә күр, яме, — ди. — Бер күрүдә яраттым мин ул егетне. Маршрутымны үзгәртеп, Чулманга хәтле илтеп куйдым үзен. Башта озак кына әрҗәдә барды. Аннары чакырып кабинага утырттым. Шундый уйчан егет икән. Бик сорагач, аңлатып бирде. Авылдан Казанга укырга китеп баруы икән. Өзелеп яраткан кызым никтер озатырга килми калды, ди. Бик кайгырып баргач, мин әйтә куйдым:

— Алай үзеңне бетермә, — дим. — Кызлар табылыр ул, — дигән идем, шундый итеп карады!

— Ничек инде? Нинди кызлар? Миңа Гүзәлиямнән башка бүтән беркем дә кирәкми, — ди.

— Ярар, — мин әйтәм. — Дөрес итәсең. Яраткач, яратырга кирәк. Тик син ул тикле кайгырма. Авыруга сабышуың бар. Андый чакта хатын-кыз елый, ә син җырла, — дим. Берәр җыр беләсеңме?

— Беләм, ник белмәскә, — ди. Менә әле юлда килгәндә генә үзем дә берне чыгардым, — ди.

— Китсәнә! Вәт, молодчина, — дим. — Йә әле, җырлап кара. Җырлады бит. Чулманга җиткәнче, мин аның ул җырын отып та алдым. Шултикле ошады ул миңа.

Яратуым шулкадәрле көчле,
Минутлар гомердәй тоела.
Ләззәтле дә, газаплы да чагым,
Син генә, син генә уемда.
Зәңгәр күкләр, зәңгәр күлләр миңа
Синең күзләр кебек күренә.
Бары син, бары син мәңгегә
Юл салдың күңелем түренә.

Шушы җыры белән өзде үзәкне. Ул егет кәгазь капчык ертыгына язып сөйгән кызына дип менә шушы хатны миңа тоттырып китте.

Гүзәлия кәгазьне утлы күмер тоткандай алды да күкрәгенә кысты. Озын кара, кайтарылып торган керфекләре дерелдәп китте, аның алсу битләре буйлап эре күз яшьләре тәгәрәде. Их, күздән түгел, җанның, бәгырьнең үзеннән ихтыярсыз саркыган шул саф яшьләрне күрмәс-булдырмас өчен мин әллә ниләр бирер идем. Мәхәббәт янында күз яшьләре булмасын иде. Алай дисәң... Әллә булсынмы икән? Саф мәхәббәт татлы газап белән өретелгән түгелме соң ул? Җан белән тән кебек алар бары тик бергә, бербөтен булып кына яши алалар түгелме соң?

Яшьләре кибә төшкәч, Гүзәлиянең күзләре шәмәхә карандаш юллары буйлап йөгерә башлады. *«Гүзәлия, бердәнберем! Күз нурым! Кайнар сәлам сиңа! Аерылганыбызга берничә сәгать кенә булса да, еллар узган шикелле тоела. Озатырга килә алмадың. Юк, бәгърем, үпкәләмим. Өзелеп сагынганга гына язам. Менә китеп барам, ә йөрәгем синең белән, авылым белән калды. Уемда син генә. Өзелеп-өзелеп сине дә, авылны да яратам мин. Шуны белеп тор, бердәнберем. Машинадан сикереп төшеп, кире йөгерергә ничә кат талпындым. Тик кеше көләр дип кенә тыелып калдым. Хуш, бәхетем. Озак тормам, кайтырмын. Кайда гына булсам да, синең матур күзләрең төбеннән ургылган нурлар миңа Алишер Нәвоиның Фәрһаде сыман тау-таш актарырга көч бирә. Ачуланма. Менә әле генә чыгарган җырым. Очрашканчы минем төсем булсын. Әнвәрең».*

Әнвәрнең Гүзәлиягә бу беренче һәм соңгы хаты булды. Йа Ходаем, бу гөнаһсыз кыз балага сабырлык бир. Кәгазь капчыгы ертыгына шәмәхә карандаш белән язылган бу хатны Гүзәлия бик күп тапкыр укыды. Шул кәгазь ертыгы аның өчен дөньяда иң кадерле, иң кыйммәт нәрсәгә әйләнде. Басып та, ятып та, утырып та, караңгы төшкәндә дә, таң атканда да йөрәге, җаны сөюдән, юксынудан талкынганда Гүзәлия шул хатны алып укыды. Укыган саен үрсәләнде, тора-бара карашын каядыр еракка төбәп, күңел түрендә генә йөрткән егет сурәтен күз алдына китереп, инде әллә кайчан хәтергә сеңеп калган хаттагы сүзләрне кабатлап, йөрәгенә ял алды.

* * *

Казан Әнвәрне көтеп алмады. Битараф кына капты да йотты. Аның кебек бәхет эзләп килгән яшүсмер егетләр, кызлар азмыни монда? Киләләр, ФЗӨләргә, һөнәр училищеларына керәләр, укыйлар, эшләргә өйрәнәләр. Чыдаганы чыдый, чыдамаганы... Анысы инде аның үз эше.

Менә Әнвәрне дә олы хыяллары, матур тормышка омтылышы шәһәргә алып килде. Тырышлыгы да, сәләте дә бар аның. Никадәр генә сагынмасын, өзгәләнмәсен, укыр, кеше булыр. Акча да юнәтә башлар, әнисенең кул астына керер, энеләрен аякка бастырырга ярдәм итәр. Гүзәлияне дә шәһәргә алып килер. Юк әле, юк, аңа хәтле ул ялтырап торган погонлы, алтын төймәле кителе йә киң каеш белән буган гимнастерка, формалы чалбар киеп авылга кунакка кайтыр. Хәбәр шунда ук бөтен авылга таралыр, аны Гүзәлиясе дә ишетер. Үрсәләнеп, кич җиткәнне көтәр, эңгер-меңгер төшүгә яраткан өянкеләре янына йөгерер. Ә Әнвәр күптән инде анда булыр, кочагын җәеп каршы алыр. Бер ел буена күңелендә күкрәк читлеген актарып чыгарлык булып җыелган назлы сүзләрен пышылдар. Аларның йөрәкләре тагын бергә кушылып тибәр. Шуңа шатланып Зөһрә йолдыз тагын да матуррак җемелдәр. Гүзәлия тагын, алып кит мине, дияр. Әнвәр аны тынычландырыр, бер ел чыдадың бит инде, калганына да түз, дияр. Үзең дә укый тор, дияр. Аннары мәңгегә бергә булырбыз, бәгърем, дияр. Гүзәлиясен ничек тә күндерер. Ә бүгенгә...

Бүгенгә әле дөнья мәшәкате муеннан. Бу хәрби мәктәпкә керер өчен ай-яй нинди медицина комиссиясе үтәсе бар икән. Әнвәр шикелле унбишләп үсмерне бер командага туплап, кабинеттан кабинетка ничек кенә йөгертмиләр!

Әйләнгеч урындыкка утыртып, күзеңне йомдырып, әйләндереп-тулгандырып карыйлар икән. Караңгы бүлмәгә алып кереп тикшерәләр, таблицалар укыталар, еректан, арка ягыннан торып озын-озын саннар кабатлаталар. Әллә нинди катлаулы диаграммалар, таблицалардан төсле-төсле өчпочмаклар, квадратлар, түгәрәкләр санаталар. Гәүдәңне аркылыга-буйга үлчәп, капшап бетерәләр икән.

Берничә көн шулай изалаганнан соң Әнвәргә, ниһаять, «годен» дигән нәтиҗә чыгардылар. Инде аңа рус теленнән, геометриядән, тарихтан, алгебрадан имтихан гына тапшырасы калды.

Медицина комиссиясе беткән көнне Әнвәрне зәңгәр гимнастерка өстеннән биленә киң каеш салган, зур гына башлы, эре сөякле, зур авызлы, сирәк сары чәчле бер егет туктатты. Әнвәр аны үз юлында моңа чаклы да күргәләп, аның чәченең сирәклегенә гаҗәпләнгән иде.

— Комиссия узып беттеңме? — дип сорады сирәк чәч, әллә кайчан таныш кешесенә мөрәҗәгать иткәндәй.

— Уздым.

— Слушай, минем сиңа бер үтенечем бар. — Зур авызына ирек биреп, сирәк чәч эре сары тешләрен күрсәтеп елмайгандай итте. — Әллә нәрсә түгел инде ул. Аптырап калма. Менә мин күз буенча үтә алмадым. Минем үтенечне үтәрсеңме?

— Белмим шул. Нинди үтенеч икән ул?

— Пустяк. Минем исем-фамилия язылган менә шушы медицина кәгазе белән күз табибына яңадан кереп чык әле.

— Ничек инде? — Әнвәр аңламады. — Алай буламыни? Анда синең фотосурәтең ябыштырылган ич.

— Әй, анысы чепуха аның... Минекен алып, синекен ябыштырып куябыз. Кыскасы, бер ярты сәгатькә генә син мин булып торасың. Шуның белән шито-крыто.

Ниһаять, Әнвәр төшенә башлады. Бу зур авыз аны алдауга өнди ич.

— Юк, мин риза түгел.

— Мин Казаннан. Имтиханнарга бергәләп әзерләнер идек, ә?

— Юк, юк! — Әнвәр борылып китеп үк барды.

Икенче көнне мәктәп ишеге төбендә Әнвәрне теге егет белән бер хатын каршы алды.

— Менә шушы авыл малае инде ул, — диде хатынга сирәк чәч.

— Энем, минем улым карточкасы белән күз табибына кереп чыксаң, акча бирер идек. — Хатын Әнвәрнең шактый таушалган, тез башлары калкып торган чалбарына карап алды. — Имтиханнарга да бездә бергәләп әзерләнер идегез. Тыңла әле, менә бу балбес, бик тә летчик буласым килә, ди. Син дә шулаймы?

— Әйе.

— Менә күрдеңме? Теләгегез дә уртак. Дус булырсыз.

Иреннәрен кып-кызыл итеп буяган бу хатынга Әнвәрнең ачуы килә башлады. Ник шулай малаен кайгыртып йөри икән ул? Ә үзе «балбес» ди. Ә безнең ишене кем кайгыртсын?..

— Апа, мин һич тә риза түгел. Алдау ачылса, кем җаваплы була? Минме?

— Нишләп алдау? Нишләп ачылсын? Алдашу түгел бу. Яшь кешенең очучы булырга дигән теләге генә тормышка аша.

— Юк, мин каршы. Хушыгыз.

Әнвәр борылып китеп барды. Мәктәп Бауман урамына якын гына урнашкан иде. Урамга төшеп җиттем дигәндә генә, Матбугат йорты янында аны теге сирәк чәч куып җитте.

— Соңгы кат әйтүем, Хөснуллин, риза буласыңмы, юкмы? — диде балбес.

— Юк! Әйттем — бетте.

— Ну, алайса, үзеңә үпкәлә! Киребеткән деревенщина!

Балбес ачуыннан таптанып алды да кискен генә борылып халык арасына кереп китте.

Икенче көнне Әнвәр соң гына, апасының сүзен тыңламыйча, шәһәр карарга чыккан иде. Җәяү генә кайтышлый Спартак урамының караңгы почмагында аны куаклар арасыннан чыгып, дүрт-биш яшүсмернең үзе артыннан килүен күрде. Әнвәр, шикләнеп, адымнарын тизләткән иде, тегеләр йөгереп аны куып җиттеләр. Кайсыдыр:

— Шулмы? — дип сорады.

— Шул, үзе.

Үсмерләрнең буйга озынрагы:

— Каяле, авыл егете, син байдыр... Безгә акчаңны чыгар әле, — дип, Әнвәргә якын ук килде.

— Минем бернинди акчам юк. Авыл кешесе булгач, миңа акча каян килсен.

— Ялганлама. Кая, кесәңне карыйк әле!

Үсмер Әнвәрнең кесәсен актара башлады. Аннан ике-өч сум акча килеп чыкты. Әнвәр аның кулын эләктереп алды:

— Нишлисең син! Юлга дигән соңгы акча бит ул!

— Егетләр! Карагыз әле моңа! Алдаша бит бу! — Үсмер Әнвәрнең эченә китереп сукты. Әнвәр авыртудан бөгелеп килсә дә, үзен-үзе тиз кулга алды. Кинәт кенә тураеп, ул сугыш чукмарына ташланмакчы иде, кинәт башына бик каты итеп бәргәннән алга сөрлекте, аның күз аллары караңгыланды.

— Нишләвегез бу, кабахәтләр! — Әнвәр сүзләрен әйтеп бетерә алмады, юл читендәге күлдәвеккә ауды. Шул мәлне әллә каян Көек бабайның кайгылы йөзе пәйда булды. Карт башын чайкый-чайкый еракка, караңгылыкка очты. Сугыш чукмарлары, тынсыз калган Әнвәрне төрле яктан рәхимсез типкәләп, куаклар арасына кереп юкка чыктылар...

Исламия апаларына Әнвәрне һава суларга чыккан күршеләре алып кайтты. Энесенең күгәреп чыккан күз төпләрен, пычрак киемен күргәч, апасы һушын югалта язды.

— Наным, нәрсә булды? Нишләттеләр сине? Кем?! — дип, бер алдына, бер артына чыкты.

Җизнәсе дә аның янында бөтерелде:

— Әйткән идек бит... үзең генә чыгып йөрмә, дип. Менә инде, ә... Менә инде.

Хәле авыр булса да, Әнвәр «ашыгыч ярдәм» машинасы белән китүдән баш тартты.

— Андый гына хәлләр була инде ул, — диде. — Бер-ике көннән терелəм мин, терелəм.

Дөрестән дә, ике-өч көн дигәндә ул аякка басты, аппетиты да ачылды, тик эче бик каты авыртса да, апаларына әйтми йөрде. Кызыша башлаганын да яшерде. Берничә көннән эче урыны-урыны белән кара янып чыкты. Шуннан соң гына хәлен әйтми булдыра алмады. Хастаханәгә илтеп салганда аның эче әрнеп-әрнеп туктаусыз авырта иде.

Табиблар эч ярысы ялкынсынган, үлеге инде эчәкләренә таралган дигән диагноз куйдылар...

ӨЧЕНЧЕ БҮЛЕК

Сөлек кебек нәфис буйлы, дулкын-дулкын кара чәчле, кара кашлы, кара күзле яшь егетнең үлем хәбәре авыл өстенә зират ягыннан зәңгәрсу-кара болыт ишелеп, дөньяны томалап алган мәлне килеп иреште. Ул яктан болыт килгәндә авыл берьюлы тынып кала. Ара-тирә борчылып эт өргән тавышлар гына ишетелгәләп ала. Карт-корының урамда уйнап йөргән оныклары исенә төшә. Яшеннән куркып йөгерә-йөгерә кайткан балалар да әби-бабаларының пошаманлы йөзләрен күреп тып-тын калалар.

Барча кеше, хәвефтән, зыян-зәүрәттән Ходай үзе сакласын дип теләк тели-тели, йөрәкнең әллә кайсы почмагында гасырлар буе саклаган курку хисенә бирелә. Сиздермәскә тырышса да, барыбер табигатьнең илаһи куәте каршында үзенең көчсезлеген, ваклыгын аерата шул чакта күрә.

Хат ташучы Нәфига Әнвәрләр капкасыннан давылның беренче сулышы бакча читәннәрен, коймаларны чөереп аткан минутта ук килеп керде. Капка аның кулыннан ычкынып шапылдап ябылды. Нәфига, ян тәрәзә яныннан йөгереп диярлек үтеп, өйалды ишегенә килеп сыенды да, аны кагып та тормастан, эчкә атлады. Аннары ике кулын алъяпкыч астында кушырып торган Зәйнәп апага сары кәгазь сузып тынып калды.

— Нәфига, сеңлем, шундый мәхшәр вакытында нишләп йөрисең? — диде Зәйнәп апа, ләкин үзе урыныннан кузгалмады, кулын да сузмады.

Нәфига кинәт лып итеп идәнгә утырды, үксеп-үксеп елап җибәрде.

— Менә бит, менә, — дип, сары кәгазьне селкеп-селкеп алды.

— Нәрсә ул... ни булган... ник елыйсың?

Олы кешенең кинәт шулай сыгылып төшүеннән аптырап, ана, ниһаять, Нәфига янына килде, теге кәгазьне алды, күз йөртеп чыкты. *«Мама приезжай скорее Казань. Погиб Анвар. Твоя дочь Исламия».*

Зәйнәп апа моны кабат-кабат укыды, берни аңламады. Аннары тәрәзә янынарак барып та укып карады. «Погиб» сүзе һаман аның аңына барып җитми иде.

— Погиб, дигән бит, Зәйнәп апа. Погиб, дигән Исламия апа. Әнвәргә нидер булган... Сине чакыра бит...

— Соң... чакыргач... барырга кирәк инде...

— И Ходаем, китеп тә өлгермәгән бала... Ни генә булды икән соң?.. Ничек шулай тиктомалдан үлде икән соң ул?..

Нәфиганың шул «үлде» дигән сүзе кинәт Зәйнәп апаның йөрәгенә кадалды. Ана чайкалып китте, егылмас өчен диварга тотынды, ава-түнә сәкегә таба атлады. Уллары Мансур белән Хәйдәр, әниләренең егылырга җитешкәнен күреп, аның итәгенә барып ябыштылар. Аларның елаган тавышы Зәйнәп апаны айнытып җибәргән кебек булды. Ул улларын башларыннан сыйпап, сәкегә барып утырды. Елый алмады ул. Күңеленә нидер булды, ул карашын каядыр еракка төбәде.

— Менә ник... ике-өч көн буена... йөрәгем чәнчегән икән...

Шушы көннән бәхетсез ана саңгырауланып калды. Тышта давыл котырынды, капкаларны, коймаларны чөереп ыргытты, шатыр-шотыр яшен яшьнәде, чиләкләп бозлы яңгыр койды. Ярларын ишеп ташыган ерганаклардан шаулап аккан су бәрәңге бакчаларына кызыл балчык китереп өйде.

Әнвәрне шәһәр зиратына күмделәр. Әнисе Зәйнәп апа аны соңгы юлга озатырга килеп өлгерсә дә, авылга алып китә алмады.

* * *

Әнвәрнең үлем хәбәре хәвеф өстенә хәвеф булып ятты, сәгате-минуты белән авылга таралды. Суынмады-нитмәде, Гүзәлияләр ишеген дә атлап керде. Кичерешләреннән, йөрәген өзлексез имеп торган сагынуыннан җанын кая куярга белми йөргән сәгатьләрнең берсендә Гүзәлия күрше Миңнафа апасы белән әнисе нидер сөйләшеп торганына игътибар итте. Әнә әнисе, Гүзәлиягә ымлап, бармагын иренемә тидерде.

Гүзәлиянең бу ишарәне күреп калганын сизенгәч, әнисе белән Миңнафа апа почмак ягына кереп киттеләр. «Миннән нәрсәдер яшерәләр», — дип уйлап алды Гүзәлия.

...Тирә-юньдәге кешеләр белән очрашкач, аларның никтер карашларын яшерүләреннән шомланып, Гүзәлия ник шулай итәсез, дип сорарга базмады. Әнисенең күзендә әллә ничә тапкыр яшь күреп аптырап йөрде. Аның никтер саргаеп киткән йөзендә, ирен почмакларында нәни йомгаклар ешрак уйный башлавын шәйләде. Көн саен ике-өч кереп чыга торган дус кызы Миңлегөл дә күренмәде. Гүзәлия сорап кергәндә ул авылның әле теге очына, әле кибеткә, әле район үзәгенә авыздан өзеп җыйган май, йомырка сатарга киткән була иде. Ә Әнвәрдән өзелеп көткән хатлар һаман юк иде.

Гүзәлиянең күңелендә туган кайнар хис аның йөрәген биләде, сагынуга кушылып, түземлеген җуярга мәҗбүр итте.

Актайга су алырга төшкәндә басмада ике хатынның:

— Үзе килә, үзе, — дигән сүзләрен ишетеп калгач, Гүзәлиянең тез буыннары бушап китте. Күңеленнән куып йөргән хәвефле уйларын ул инде яшерә алмас булды. Кайтты да, чиләкләрен капка янында ук онытып калдырып, әнисен барып кочаклады. Коточкыч фаҗигане ничек кенә әйтим дип йөргән ана кызының шулай сүзсез генә килеп кочаклаганын үзенчә юрап:

— Сабыр бул, кызым... Ходайдан сабырлык сора... Үлгән артыннан үлеп булмый бит. Әнвәрнең тәкъдире шундый булган, күрәсең, — дип юатырга теләде.

Кинәт җир убылды, кояш күк гөмбәзеннән аска тәгәрәде, упкынга төшеп капланды. Дөньяны дөм караңгылык басты. Гүзәлия, әнисе кочагыннан шуып, җиргә ауды. Аның куллары үзләреннән-үзләре йомарланды. Ул йодрыклары белән Җир-ананы төя башлады:

— Минем мәхәббәтемне син күтәрә алмадыңмыни, җир? Синең салкын кочагыңа Әнвәр нәрсәгә кирәк булды?! Ансыз мин хәзер нишлим инде, ә? Ул юкка гына күккә ыргылмаган икән шул!

— Чү, балам, чү! Зинһар, сабыр бул... Сабырлыкка ни җитә... — Ана баласын түземлеккә өндәде. Гүзәлияне көч-хәл белән өйләренә алып кереп урынга салды.

И Җир-ана! Яшь гүзәлне, гөнаһсыз балаңны, зинһар, гафу ит. Синең бер гаебең юк икәнне каян гына белсен инде ул. Гаделсезлек инде бу, нишлисең бит. Кешеләр үз авырлыкларын еш кына сиңа сылтыйлар, ә син күтәрәсең. Рәнҗеми генә бусын да күтәрсәң иде. Синең сабырлык кешеләргә дә иңсен иде, Җир-ана.

Гүзәлиянең хәлен җиңеләйтер өчен әнисе ни генә кылмады. Нәни баланы көчләп ашаткан кебек кулына кашык тоттырып ашатты, эчертте. Урамга чыкса, артыннан калмады. Гүзәлия кич җитүгә Әнвәре белән очраша торган урынга — Актай ярындагы өянке янына юнәлә, сәгатьләр буена шундаауган агач өстендә тын гына утыра иде. Күзеннән мөлдер-мөлдер яшь ага, ә карашы һаман суда, әйтерсең лә анда Әнвәр йөзен күрә иде. Эндәшсәң, җавап та бирә, эндәшмәсәң, кичләр буе ләм-мим сүзсез утыра. Тыгыз кара чәч толымнарын сүтеп, таратып ташлый, аннары тарый, үрә, үзе тирән уйга чума.

Карт өянке әллә каян килеп бәрелгән җилдән кинәт кенә шаулап ала да тына. Аның суга тияр-тимәс чайкалган сыек ботакларыннан бер-ике сары яфрак тымызык суга төшеп, балдак-балдак түгәрәкләр ясый, аннан әйләнеп йөри-йөри дә агып китә. Аңа көндез энә караклары менеп кунаклый, маймычлар килеп төртелә.

* * *

Тормыш дәвам итә. Тик менә аның, Гүзәлиянең генә, күге караңгы, күңеле китек, тормышы комга терәлгән көймәдәй туктап калды. Ул шулай уйлый, ә тирә-юньдәгеләр башкача фикер йөртә — авырлыкка бирештеңме, ул сине баса, кешелектән чыгара. Шуңа күрә чыдам, түземле булырга, тормышка яраша да белергә кирәк.

...Мәктәп директоры Җәлил Хөсәенов киңәше белән Гүзәлиянең туганнан туган фронтовик Әхәт абыйсы безнең сылуыбызны ияртеп район үзәгенә барды, гариза яздырып, аның документларын педагогия училищесына тапшырып кайтты.

Шулай итеп, Гүзәлия педучилище студенткасы булды. Мәктәпне гел бишлегә генә бетергәнгә, аны имтихансыз кабул иттеләр.

Уку елы башлангач, авылдан, өйләреннән аерылып тору тагын авыр булды. Ул авылын сагынды, Әнвәр белән йөргән сукмакларны сагынды, яшь йөрәгенә урын таба алмый интекте. Ял көннәрен җиткерә алмыйча тилмерде. Үзеннән алдарак укырга кергән егетләр, кызлар, аның ачы кайгысын белеп, хәленә керергә, азга гына булса да авыр кичерешләрен җиңеләйтергә тырыштылар.

Беркөнне өлкән курста укучы Зәкия Гүзәлия янына тулай торакка килде. Ул квартирада яши иде.

— Гүзәлия, без, студентлар, авылыбызга кайтып концерт куярга җыенабыз. Синең матур җырлаганыңны барыбыз да белә. Әйдә, син дә катнаш, — диде. — Нинди җыр җырлыйсың?

— Миңа җырлап йөрергә генә калды шул. — Гүзәлиянең күзләрендә әрнүле очкыннар уйнады.
— Гүзәлия, матурым. Дөньяда гашыйк булмаган кеше юктыр ул. Мин дә гашыйк, тик... Әй, сөйләрмен әле бер. Йә, нинди җыр җырлыйсың?
— Ә үзем чыгарган җырны җырларга ярыймы?
— Син җыр чыгардыңмы? Ну, молодец... Ярый гынамы соң? Бик яхшы булыр.
Үзебезнең авыл студентлары концерт куялар дигәч, халык клубка шыгрым тулды.
Концерт төрле-төрле интермедияләр, скетчлар, җырлар, биюләр белән аралашып барды. Халык рәхәтләнеп ял итеп утырды. Менә концертны алып баручы Кәрим:
— Ә хәзер сезгә Гүзәлия Гайнетдинова үзе чыгарган җырын башкара! — дигәч, халык тып-тын булды. Гүзәлиянең бәхетсез мәхәббәтен кем генә белми дә, кем генә аны кызганмый иде.
Гүзәлия чыгып басты, бераз залга карап торгач, тирән сулап куйды. Зал да, сәхнә артындагы иптәшләре дә карашларын аңа төбәп көтәләр иде. Гүзәлия башын аска иеп, үзәккә үтәрлек моңлы тавышы белән җырлый башлады.

Сөюнең мин ләззәтеннән мәхрүм,
Ә газабы буа буарлык.
Күз яшьләрем кипте, хәсрәт калды,
Көч калмады аны юарлык.

Залда кемдер сулкылдап алды.

Кара язмыш миңа күлмәк текте,
Ул күлмәгем кара бизәкле.
Сагынуга түзеп була икән,
Өметсезлек өзә үзәкне.
Ялгыз башын кая куяр диеп,
Язмыш мине изеп күзәтте.
Ялгызлыкка түзеп була икән,
Өметсезлек өзә үзәкне.

Гүзәлия җырлап бетергәч, залга карады.
Залдагы әбиләр, апалар елый иде. Алар арасында сөекле ирләрен, улларын югалткан, әрнеп-әрнеп, өметләнеп көткәннәр бик күп иде шул. Кемдер «аһ!» дип тынын кысты, кайсыдыр, тулган күңелен кеше алдында бушатудан тарсынып, уңайсызланып, ишекне шап итеп ябып тышка атлыкты. Кемдер кул чабарга тотынган иде, күршесе аңа:
— Тик кенә утырсана! — дип кырт кисте.
— Өздең, җаным, үзәкне өздең, Гүзәлия... Рәхмәт сиңа, күңелләрне айкадың. Ходай Тәгалә сиңа тәүфыйклы, бәхетле озын гомер бирсен.
Гүзәлия сәхнәдән төшеп, студент иптәшләре, сәхнә артына йөгереп кергән авыл кызлары кочагына барып ауды...

* * *

Беренче семестр бетеп, имтиханнар тәмамлангач, Гүзәлия дә, авылның бүтән студентлары да каникулга кайтты. Яшьләр кичләрен клубта биюләр оештырдылар, бер-берсенә кунакка йөрешә башладылар. Гүзәлия беркая чыкмады, өйдә китап укып утырды, әнисенә өй эшләрендә булышты. Вакыт-вакыт, онытылып, бер ноктага карап уйга тала иде...
Беркөнне аларга укытучы Нәҗия апасы килеп керде. Гүзәлиядән ничек укуын, хәл-әхвәлләрен сораштырды. Гүзәлиянең җаваплары кыска булды — яхшы, барысы да әйбәт.
— Сеңлем, күзеңнән күрәм, син һаман сагышланасың бит, — диде Нәҗия. — Әнә әниең дә әйтте, сөйләшеп кара әле, ди. Баланың җанын уятасы иде. Син аны ничә еллар укыттың бит, ди. Мин сине аңлыйм, бик аңлыйм, Гүзәлия. Син Әнвәрне бик ярата идең. Ул да сине. Укытучы күзе үткен була бит ул. Ләкин хәзер нишләмәк кирәк. Дөнья бу. Синең яшисең бар әле. Шушы яшьтән үзеңне-үзең бетерү бер дә кирәкмәс иде.
— Ә мин яшәмиммени? Мин мәхәббәтем белән яшим, Нәҗия апа.
— Аңлыйм, сеңлем. Бик аңлыйм. Тик... Ничек дип әйтим... Үлгән артыннан үлеп булмый, ди бит халык.
— Их, Нәҗия апа. Мәхәббәт үләмени соң ул? Әнвәр юк, беләм. Ә аны яратуым исән. Аны нишләтим?
— Онытырга да кирәк бит... Югыйсә...

— Онытырга?! Әнвәрнеме? Сез ни сөйлисез, Наҗия апа! Онытсам, мин уртак мәхәббәтебезгә хыянәтче булам ич. Аны онытсам, бу дөнья миңа нәрсәгә? Актаебыз, урманнарыбыз, болыннарыбыз, кояш, күк нәрсәгә? Әнә Актай янындагы өянке. Ул минем өчен шундый якын. Ул да Әнвәрне хәтерли. Миңа аның яфраклары шавында Әнвәрнең «җаным, бәгърем» дип пышылдавы ишетелә. Мин Әнвәр яраткан урманнар, кошлар белән яшим. Шуларны ташлап, мин кемгә якын кеше була алам? Вак-төяк мәшәкатьләргә буйсынып, мин кемгәдер җан көеге булыйммы?

— Соң бит... мәшәкатьсез тормыш буламыни? Барчабыз да шулай яши ләбаса.

— Наҗия апа, ачуланмагыз... Бер сорау бирим әле. Сез кайчан булса да өзелеп яраттыгызмы?

Мондый сорауны укучысыннан һич тә көтмәгән укытучы йөзеннән караңгы күләгәләр йөгереп узды. Кинәт бирелгән сораудан аның тыны кысылды. Ни дип әйтсен инде ул? Һәркем үзенчә ярата. Наҗия дә үз вакытында берәүне яратты. Тик үзенең физик кимчелеге аркасында (ул тумыштан аксап йөри иде) мәхәббәтенең янып китүенә киртә куйды. Тора-бара сүнде, сүрелде. Эш белән мавыгып, онытырга тырышты. Ә авыл укытучысының эше тавык та чүпләп бетерерлек түгел. Наҗиянең тормышы зарланырлык булмады, укучылары аны ихтирам итте. Аңа «Республиканың атказанган укытучысы» исемен дә бирделәр. Әмма тормышының бер ягы китек иде шул. Ул гомеренә карт кыз булып калды. Мәхәббәт сүзен ул инде китап, дәфтәр, икмәк, сөт, газета кебек сүзләр белән беррәттән куярга өйрәнгән иде.

Туры бирелгән сорауга туры җавап кирәк. Ә Наҗиянең беркайчан да хакыйкатьтән качканы булмады. Дистәләгән укучыларын да ул гаделлеккә, турылыкка өйрәтте. Тик менә бүген ул ничек дип җавап бирә ала иде соң? Гүзәлия аның йөрәк түренең әллә кайсы күзәнәгенә яшеренеп яткан хисенә кагылды. Әрнетер өчен түгел, үзе әрнүдән. Шуңа күрә укытучы карашын яшермәслек көч тапты.

— Яратуын мин дә яраттым. Мин дә тере кеше ләбаса. Тик синеке кебек көчле булмагандыр ул минем мәхәббәтем. Яралган да сүнгән... Ачуланма, сеңлем. Мин бит син өзгәләнгәнгә ярдәм итим дип килдем. Әниең дә үтенде. Җәлил абыең да нишләргә белми аптырап йөри.

— Наҗия апа... Ни сөйлисез... ни сөйлисез?..

— Әйдә, Гүзәлия, моннан соң «син» дип кенә сөйләшик әле.

— Булдыра алсам...

— Күрәм, син бүген үзең минем өчен укытучы дәрәҗәсенә күтәрелдең. Рәхмәт... Ярый, мин китим инде.

— Сезне... сине озатып куйыйм әле. Бәлки, Әнвәр турында берәр нәрсә сөйләрсең.

— Киттек алайса.

— Ичмаса, бер фоторәсеме дә калмады.

— Тукта әле, Гүзәлия. Бер елны сез район үзәгенә пионер слетына бардыгыз ич. Син дә, ул да. Дүртенчеме, бишенчеме класста укыганда...

— Барган идек шул. Ник сорыйсыз?

— Шунда фотога төштек, дип, Нәкыя апаң сөйләгән иде.

— Әйе, хәтерлим. Төшкән идек. Тик минем дә, Әнвәрнең дә акчасы юк иде. Фотоларны сатып ала алмадык. Менә хәзер исемә төште.

— Авыр еллар иде шул... Ярар, сезнең белән слетка барганнарның берәрсе ул сурәтне сатып ала алгандыр ич. Эзләп карыйк әле. Сез бит унлап кеше барган идегез.

— Һәй, табып булса!

* * *

Эзли торгач, ул рәсем табылды. Заманында бик яхшы укыган, хәзер Казанда яшәүче Наилә исемле кызның альбомында ул фотоның барлыгы билгеле булды. Моны белгәч, Наҗия кош тоткандай шатланып Гүзәлияләргә килеп керде.

— Гүзәлия, таптык бит теге фотоны. Классташың Наиләдә бар икән ул. Казанга барып кайтасың инде, болай булгач. Шунда күчермәсен дә алдырырсың, — диде укытучы.

Әнвәрен кабып йоткан Казанны яратмаган Гүзәлия көне-сәгате белән юлга җыенды.

— Кызым, акыллым, тыңла әле мине. — Ана инде йөзенче кат кызын тынычландырырга, хәсрәтеннән айнытырга теләде. — Ярар, бардың, аның каберен күрдең ди. Мин сине бик аңлыйм, йөрәгем белән аңлыйм. Ә шулай да... Хәсрәтең генә яңарыр бит. Бармыйсыңмы әллә? Тыңла әле сүземне, ә?

— Әни... Туктатма инде мине. Үпкәләмә, сорыйм әле. Син этигә яратып кияүгә чыктыңмы?

— Менәтерә мә! Иске авыздан яңа сүз. Һи-и, синең этиең шикелле бер дигән кешене яратмый буламыни!

— Ул хәзер менә мәрхүм. Син аны хәзер дә яратасыңмы?

— Яратам, кызым, яратам. Ә бәлкем, исәндер дә әле. Ялгыш җибәрелгән кәгазьләр булгалый, диләр бит.

— Менә күрдеңме. Әтинең үлгән хәбәре килсә дә, көтәсең, әле дә яратасың. Әнвәр дә мәрхүм хәзер. Ник мин аны яратмаска, онытырга тиеш соң, ә?

— Йа Хода... Әнә нинди акыллы бит үзең. Минем хет өметем бар. Бар әле, бар. Ә синең... Ярар инде, барып кайт. Үзеңне жәлләп кенә әйтүем иде, кызым. Сиңа карап йөрәгем телгәләнә ләбаса.

— Рәхмәт, әни. Хәтерең калмасын инде, яме. Синнән дә якын кешем юк бит минем.

Ана белән кыз арасында менә шундый сүз булды. Икенче көнне Гүзәлия Казанга чыгып китте.

Фоторәсемдә галстуклы кызлар, малайларның кайсы утырып, кайсы басып төшкән. Арттагы рәттә, уртадарак Әнвәр басып тора. Карашында ниндидер гаҗәпләнү дә, арыганлык та сизелә. Күзләрен тутырып объективка караган. Чәчләре матур итеп таралган. Ак күлмәге чалбарына кыстырылган, муенында пионер галстугы.

Слетка алар җәяү бардылар, җәяү кайттылар. Шәһәр карап йөрделәр, төрле спорт ярышларында катнаштылар, бик арыдылар. Әнвәр дә арыды. Авылга кайтып җиткәндә генә аның көне буена берни ашамаганлыгы беленде. Үзе белән алып бармаган, күрәсең. Әллә алырга берни дә булмадымы икән?

Гүзәлия шул чакта, нишләп моны белми калдым икән соң, дип уйлады. Аның бит ул чакта әнисе пешереп биргән ике йомыркасы да, бәрәңге пәрәмәче дә бар иде. Әллә кайчангы сәхифәләр булса да, Гүзәлиянең йөрәге сулкылдап-сулкылдап әрнергә тотынды. Ә Әнвәр берни белми, сизми, кара кашлары астыннан матур күзләре белән карап тик тора. Сурәтнең әрнергә йөрәге юк шул.

Фотоательеда рәсемнең күчермәсен бик тиз эшләп бирделәр. Менә хәзер Әнвәр белән гел бергә булырга, аның белән сөйләшергә, киңәшергә дә була иде...

Казанда Гүзәлия Әнвәрнең апасын эзләп тапты. Озак кына таптанып торганнан соң ишекләрен какты.

— Кем анда? Керегез, кер, ишек ачык! — Бүлмәдән хатын-кыз тавышы яңгырады.

Гүзәлия керде, туктап калды. Ул Әнвәрнең апасын таныды, ире белән аларның авылга кунакка кайтканда күргәне бар иде.

— Мин Көектән килдем, Исламия апа, — диде Гүзәлия. — Менә әни сезгә күчтәнәч итеп бераз май, мәтрүшкә җибәрде. Гүзәлия булам мин...

— И Хода... Әйдә уз, сеңлем. Уз. Утыр. Менә нинди кунак килгән! Газиз, Газиз, чык әле монда, — дип, хуҗа хатын күрше бүлмәдәге иренә эндәште.

Бүлмәдән чәчләренә ак төшә башлаган 45–50 яшьләрендәге ир күренде. Ул авызы тулы ап-ак тешләрен ялтыратып елмая иде.

— Ишетәм, Көектән икәнсез! Һай ул Көек! Аның урман-болыннарының матурлыклары! Балыклы елга-күлләре! Менә Исламия шикелле, сезнең шикелле чибәрләр шул матур болыннарда гына үсәдер ул! — дип шау-гөр килде. — Әйдә, әнисе, чәеңне яңарт, кунак кызга тәмле чәй эчер. Исемеңне ничек дидең әле?

— Гүзәлия мин... Гүзәлия.

— Аһ, шулаймыни? Әнвәр... Әнвәрнең... — Газиз абзый барын да берьюлы төшенеп, ни әйтергә белми аптырабрак калды. — Гүзәлия диген, ә? Бик күрәсем килгән иде. Бик. Менә күрдем. Тик минем сөйләшеп утырырга вакытым гына юк. Эшкә китәм. Син, сеңлем Гүзәлия, авылга кайтканчы тагын кил әле. Бергәләп Әнвәр янына да барырбыз. Кил, яме, ял көне кил. Әнисе, мин киттем алайса. Хуш, сеңлем, — дип, Газиз эшкә чыгып китте.

Ул киткәч, Гүзәлия:

— Исламия апа, Әнвәрнең соңгы көннәре турында күбрәк итеп сөйләгез әле, — диде.

— Сеңлем, изге күңелең, олы мәхәббәтең өчен нинди генә рәхмәтләр әйтим инде сиңа? — Исламия тирән итеп көрсенеп алды. — Бик нечкә күңелле иде шул ул. Шагыйрь булыр дип уйлый идем. Шигырьләр, хәтта бәет тә язганын хәтерлим. Хәер, үзең дә беләсеңдер инде... Гел синең турында сөйләде. Бик сагынды.

— Аны кыйнаган кешеләрне һаман таба алмадылармы?

— Юк, юк шул. Эзләп бик озак йөрделәр. Берни белә алмадылар. Тикшерүчеләрне әйтәм. Күңелеңә авыр алма, әйтим әле. Һәр кешенең үз язмышы, үз бәхете... Синең бөтен гомерең алда әле. Үзең гаҗәеп чибәр дә.

Гүзәлия Исламиянең тел төбен тиз аңлады, бүлдерергә генә кыенсынды. Аннары... аның тавышында, хәрәкәтләрендә Әнвәр төсмерләре барлыгын тойды. Аңа рәхәт иде.

— Рәхмәт, Исламия апа. Сезне тыңлый-тыңлый уйланып утырам әле, — диде ул.

— Үткән белән яшәп булмыйдыр, шулайдыр. Киләчәккә карарга кирәктер... Тик Әнвәр бит минем тәүге мәхәббәтем. Кайберәүләргә карыйм да... боларны тормыш ыгы-зыгысы басып киткән икән, дип уйлыйм.

Тик андый чакта да чын мәхәббәт югалмый икән. Тормыш ничек кенә катлаулы булмасын, сөешеп кушылган кешеләрнең күз карашында, гади сүзләргә үзләре генә аңлый торган мәгънә салып сөйләшүләрендә мин әнә шул йөрәк түрендәге якынлыкны тоям.

Газиз абыйның кулына әнә ничек йомшак кагылдыгыз. Ә ул сезгә ничек елмая! Мин күрдем бит. И-и, әрнүле йөрәккә кагылгач, күпме сүз табыла. Китим әле мин, рәхмәт чәегезгә.

— Сеңлем, изге җан син. Алла сиңа түземлек, саулык-сәламәтлек бирсен. Минем күңелне дә айкап куйдың бит әле. Еш кына дөньяның тәмен белеп яшәргә онытабыз шул. Ял көне тагын кил. Әнвәр янына барырбыз, Газиз абыең да шулай диде.

— Килермен, Исламия апа. Рәхмәт сезгә.

Әнвәрнең апасы, җизнәсе белән сөйләшкәч, Гүзәлиянең күңеле ничектер бераз тынычланып киткәндәй булды. Әллә аңа шулай тоелды гына микән? Бәлкем, туктаусыз уйланып, сагышланып йөргәннән соң кеше табигатенең үзенә күрә бер бушанып китүе, саклану чарасы гына булгандыр бу. Ләкин тормыш һич көтмәгәндә кешегә нинди генә сынаулар куймый. Гүзәлияне ишек төбендә үк яңа тетрәнү көтә иде. Ул ишек тоткасына орынган гына иде, ишек ачылып китте һәм анда... Әнвәр пәйда булды.

* * *

Палата түшәме ап-ак, чиста. Ә шулай да озак карап ятсаң, анда да әллә нәрсәләр табып була. Әнә андагы акбур төерчеге Әнвәрнең кара кашы өстендәге нәни генә ак эзне хәтерләтә. Гүзәлиягә аны Әнвәр кармак сабы белән сугып Рәхимҗан салды дип сөйләгән иде. Һәрчак ярылып торган шалпык иренле, акай күзле ул малай Әнвәрләрдән, Гүзәлияләрдән ике-өч яшькә олырак иде. Әле мәктәптә үк, кыш булса, кызларның элгечтәге пәлтә-бишмәтләренең төймәләрен яру, кесәләренә, букчаларына оятсыз сүзләр язылган кәгазь кисәкләре салу дисеңме, җәй булса, су коенган малай-кызларның киемнәрен суга манчып бәйләп «каз боты» кимертү дисеңме, зираттагы карга ояларын туздырумы, бала-чага берәр төрле ризык тотып чыкса, аны алдалап-йолдалап алумы — боларның барысына да ул маһир иде. Олылар аны юкка гына потка бер кадак тулмаган нәрсә дип әрләмәгәннәрдер инде. Шул Рәхимҗан сукты инде Әнвәрнең маңгаена.

Бик матур җәйге көннәрнең берсендә кызлар, бәрәңге төбен өеп арыгач, Актайның авыл читендә, ферма янындагы тирәнрәк бер урынына су коенырга барганнар иде. Чишенеп суга керүләре булды, биек әрекмәннәр арасыннан фермада эшләүче шул шалпык ирен үрмәләп килеп чыкты да кызларның киемнәрен җыеп алды. Аннары аларның җиңнәрен, балакларын суга манчып, кысып-кысып, тыгызлап бәйләде дә комга күмде. Кызлар шуннан соң ул китәр дип уйлаганнар иде дә, кая ул! Авызын ерып, кызларның судан чыкканын көтеп утыра бирде. Кызлар ялынып-ялварып та карадылар, тик ул ыржаеп утыруын белде. Судагы кызлар күшектеләр, тешләре тешкә тими, елаша башладылар.

Рәхимҗан тыкрыктан сыерларны су эчәргә алып төшүче көтүче Мияссәр абзыйны күргәч кенә шылды. Кызларның кайсыдыр моны фронттан кайтканнарның берәрсенә әйткәндер, күрәсең, бер-ике көннән күпер өстендә балык каптырып утырган малайлар янына Рәхимҗан килеп басты. Аның күз төбе күгәреп чыккан, ярылып торган иреннәре шактый шешкән иде. Гадәте буенча ул балыкларны куркытырга суга таш ата башлады.

Әнвәр:

— Син ник алай эшлисең инде? Нинди кызык табасың үзеңнән кечерәкләрне кыерсытып? — дип торып басты. — Әле эләккәне җитмәдемени?

Рәхимҗан бер малайның кулыннан кармак таягын тартып алды да Әнвәрнең башына орды. Җәрәхәт зур булмаса да, кан ага башлады. Ачуы чыккан Әнвәр, каян шултикле көч тапкандыр, Рәхимҗанны биленнән эләктереп, уңга-сулга селки башлады. Тегесе моңа башта игътибар бирмәде, уенга сабыштырды, хихылдады, ләкин ул абайлап өлгергәнче Әнвәр аны ярдәмгә килгән дусты Әмир булышлыгы белән күпердән суга бәреп төшерде.

Һич көтмәгәндә шундый каршылыкка очрап, мәсхәрәгә калган Рәхимҗан шыр җибәрде бугай, Әнвәргә бүтән кагылмады, ләкин Әнвәр маңгаендагы җөй мәңгегә калды.

Түшәмдәге ак тап әнә шул Әнвәр маңгаендагы яра эзенә охшаган иде. Бәлкем, түгелдер дә, ләкин Гүзәлиянең күзенә ул нәкъ шуның кебек күренде.

Район хастаханәсенә Гүзәлия бер ай элек эләкте. Казандагы теге хәлләрдән соң аның битләре алсуланып, кызарып, купшаклана башладылар. Табиблар төрле мазьлар, майлар сылап карадылар. Бетмәде. Аннары, сораша торгач, Гүзәлиянең кичерешләрен белгәч, авыруның нервлар какшаудан икәненә төшенделәр. Кызны тынычландыру, авыр уйларыннан арындыру бик читен булды.

Хәзер инде эш савыгуга таба бара. Ә шулай да Гүзәлия Казандагы хәлләрне исенә төшерсә, авыр сулап уйга тала. Ә ул чакта...

* * *

Ишектән һич көтмәгәндә Әнвәр килеп керде. Каратутлы, дулкын-дулкын кара чәчле, кара кашлы. Карашында гаҗәпләнү дә, аптырау да бар сыман. Гүзәлия аңа карады да катты. Әнвәр аптырап кызның кинәт агарып киткән йөзенә, әле Исламиягә карап басып торды.

— Әни, вакытым тар. Чәй эчәм дә тренировкага йөгерәм, — дип кул юарга кереп китте.

Тез буыннары бушаган Гүзәлия егылмас өчен шкафка сөялде. Аның йөрәге дөп-дөп тибә, авызы кипкән, бер генә сүз әйтерлек тә хәле калмаган иде. Гүзәлиянең кинәт төсе китүен күреп, Исламия урындык китереп куйды. Бу бик вакытлы булды, Гүзәлия шунда сыгылып төште.

Егет ваннадан чыгып өстәл янына килеп утырды.

Әнисе:

— Менә, улым, безнең авылдан Гүзәлия килгән. Таныш булыгыз, — дигәч, кунакка елмаеп карап куйды.

Гүзәлия егетнең йөзенә текәлеп, ни әйтергә белми утыра бирде. Егетнең каш өстендәге теге җөе юк иде. Борын яфраклары да бераз киңрәк. Әйе, бу Әнвәр дә, түгел дә иде.

— Әни, дим, чәй эчим дә йөгерим.

— Хәзер, Әхмәт, хәзер.

Ниһаять, Гүзәлия аңына «әни», «улым» сүзләре барып җитте. Бу егет Исламия апаның улы икән ләбаса. Йа Хода, кеше охшаса да шултикле охшар икән! Ул кул хәрәкәтләре, күз карашлары... Ә елмаюы!

— Исламия апа, гафу итә күр. Ничектер буыннарым изрәде. И җаным, улыгыз коеп куйган Әнвәр икән бит.

Исламия дә кызның хәлен тулысынча аңлап җиткерде бугай, аны җилкәсеннән кочаклап алды.

Икенче көнне алар тагын очраштылар. Гүзәлия, Әнвәр кабере янына баргач, нишләрмен, үз-үземне белештерми елап, егылып ятмаммы, дип бик нык хәсрәтләнеп барды. Юк, еламады, егылмады. Аңа әллә нәрсә булды. Ул үзен ничектер читтән, бүтән кеше күзе белән күрә башлады. Әнә ул мөмкин кадәр тыныч калырга тырышып, кульяулыгын тарткалап, чардуганга сөялеп тора. Ап-ак йөзендә тирән уй чагыла. Менә шунда, аның аягы янында, Әнвәр ята. Тыныч кына ята. Элеккечә колагына берни дә пышылдамый, кайнар сулышын да өрми. Ничек була соң инде бу, ә?! Үләргә житешеп, өзгәләнеп йөргән Гүзәлиясен ул берничек тә сизмимени? Күккә, йолдызларга менәм дип йөргән хыялый бөркет Әнвәр шулай тыныч кына җир астына кереп яттымыни? Кайда монда гаделлек? Кая киткән аның мәхәббәте?

Гүзәлия айнып киткәндәй башын күтәрде. Аның каршында Исламия апа белән Газиз абый басып тора. Алар нидер әйтәләр, ә Гүзәлия аларны ишетми. Менә аның күзе тере Әнвәргә — аларның уллары Әхмәткә төшә. Күз алдында Әнвәрне әле Әхмәт, әле Әхмәтне Әнвәр алыштыра. Каш өстендәге җөй бер күренә, бер югала. Әхмәт-Әнвәр елмая. Бу елмаю Гүзәлиянең каткан күңелен эретеп җибәрә. Ниһаять, ул дөньяга әйләнеп кайта, ишетә башлый.

— Әйдә инде, Гүзәлия сеңлем. Кайтыйк. Менә Әнвәр белән дә күрештегез. Тыныч кына йокласын, авыр туфрагы җиңел булсын...

* * *

Хастаханәдә дәваланып ятканда үзе дә көтмәгәндә Гүзәлия башына бер уй килде. Терелеп чыгып, имтиханнарын тапшырып авылга каникулга кайткач, ул уй тагын да ныгый төште. Гүзәлия башта аны куып та карады, тик уе аның саен ныгый гына барды. Һәм, ниһаять, Гүзәлия аны беркөнне әнисенә ачып салды:

— Әни, бәгърем, рәнҗемә, — диде ул. — Мин укырга Казан училищесына күчәм.

— Ничек инде? — Әнисе аптырап калды. — Тиктомалдан... Анда кайда, ничек яшәрсең? Ә мин?

— Укып бетереп эшкә урнашкач, мин сине үз яныма алырмын. Ә үзем... Стипендия алам ич мин. Авырга китсә, кичке бүлеккә күчәрмен, ә көндез берәр эшкә керермен.

— Әй, бала, бала... Бу нәрсә була соң инде? Киңәш тотасы иде бит, Җәлил абыең белән... туган-тумача белән.

— Алла боерса, бары да әйбәт булыр, әнием. Борчылма, риза гына бул.

— Бул, дип. Булмый нишлисең... Кайда торырсың соң син? Карале, башларым әйләнеп китте.

— Берәр квартира йә тулай торак табылыр әле. Исламия апалар да булышыр дип уйлыйм.

— Йа Алла, Ходай шулай язгандыр, күрәмсең. Мин каршы килә алмыйм инде. Син хәзер сабый бала түгел.

...Шулай итеп, Гүзәлиябез Казан кызы булды. Педагогия училищесының кичке бүлегенә укырга күчте, вакытлыча эшкә дә урнашты, тулай торак та тапты. Хәзер аңа Әнвәр-Әхмәтне теләгән саен күрергә мөмкинлек туды. Бер кичне ул Әнвәр төшендә күргән бабайны хәтерләп, озак уйланып ятты. Ходайның рәхмәте, Көек бабай аның да төшенә керде. Хәер, берни дә әйтмәде, елмаеп Гүзәлиягә кулын гына сузды. Аның кулыннан Гүзәлия иңенә тургай очып кунды да матур итеп сайрап җибәрде.

2004

У каждой любви — своя история,
своя цена страданий!

Ч.Айтматов

Несколько слов моему дорогому читателю

Если ты не веришь, что на свете живет настоящая любовь, не утруждай себя чтением этой книги. Если ты не веришь в святую, трепетную, радостную и чистую любовь, которая, подобно солнцу, освещает твои дни, вдохновляет, дарит твоей душе крылья, заставляя ее петь... Если ты не веришь, что на белом свете есть любовь — и сладкая, и мучительная одновременно, способная потрясти твою душу и тело, размыть границы между мечтой и реальностью, способная вести тебя к милосердию, доброте и свету, к необозримым высотам, — не читай...

Однако если когда-нибудь всего тебя захватывала горячая волна любви, заставляя петь, плакать, грустить, и поднимала от земли к звездам, то — молод ты или стар, девушка ты или юноша — будь любезен, прочитай.

Автор

Анисовые яблоки

1

Теплый ветер чуть шевелит листья на яблонях, и они тихо шелестят — словно шепчутся. В саду разливается аромат спелых яблок. На ветках акации с сухим треском лопаются стручки, и из них обильно сыплются на землю высохшие семена. Птицы, в другое время жадно набрасывающиеся на любой корм, сейчас сыты и спокойны: они уже вывели птенцов, подняли их на крыло, и теперь беззаботно чистят свои перышки, клювы и порхают среди веток по одним только им известным делам.

Анис с Ильгизом пришли в библиотеку училища за учебниками для второго курса. Прежде чем войти в каменное здание, они, не сговариваясь, решили посидеть немного на скамейке в яблоневом саду. Было тепло и удивительно спокойно. В голубом небе медленно плыли белые облака...

— Как думаешь, в деревне уже начали убирать картошку? Погода что надо — ясная, сухая.

— Да вряд ли, Ильгиз. Наверно, еще хлеба не убрали. Эх, поехать бы, помочь...

— Уроки-то пропускать нельзя. Уедешь без спросу — попадешь в кабинет директора... Анис, а ты скучаешь, а?.. По деревне, я имею в виду.

— В этом году уже терпимо. Видимо, все-таки привыкаешь ко всему... Но в прошлом году!..

— А я все так же скучаю. Во рту еще сохранился вкус домашнего молочного супа, а сердце уже рвется, как бабочка, попавшая в паутину...

— А кто у тебя остался в деревне, Ильгиз?

— Мама. Мамочка... Зрение у нее совсем плохое. С тех пор, как получила похоронку на отца, плачет и плачет. Уж сколько лет...

— Да-а... Наверно, она очень любила его.

— Она и сама так говорит.

— Ты только подумай, как это удивительно! Как сильно человек может любить человека, да? Что же это за любовь такая?..

Анис и Ильгиз теперь частенько вспоминают тот давний свой разговор. С тех пор прошел целый год. И какой год! Год, который, подобно внезапно налетевшей буре, порядком растормошил их молодые души. И этот учебный год, ознаменованный приходом первой и чистой любви, и навсегда отпечатавшийся в памяти незабываемыми событиями, как раз и начался в тот самый солнечный, теплый, чудесный, пропахший яблоком сентябрьский день.

2

Анис только взялся за ручку двери, но она внезапно распахнулась, и из нее выбежали со смехом несколько девушек. Если бы эту сцену снимал кинооператор, то он непременно показал бы, как Анис, отступив назад, пропустил девушек, а затем камера крупным планом показала бы его широко открытые глаза и выражение восхищения и удивления на его лице. А голос за кадром, вероятно, прокомментировал бы так: «...Это огромное, возвышенное чувство зародилось внезапно в сердце Аниса в чудесный, теплый и солнечный сентябрьский день».

Девушки тем временем забежали в ворота училища. Анис, начисто позабыв, что пришел в библиотеку за учебниками, постоял некоторое время в задумчивости у двери, а затем сел прямо на ступеньки. Мимо него сновали туда-сюда молодые ребята и девушки. Те, что поступили в училище только что, шагали неуверенно, внимательно оглядываясь вокруг. Старшекурсники — напротив, шумно перепрыгивая через две-три ступени. А Анис продолжал сидеть. Перед его глазами все еще стояло нежное лицо девушки с толстыми косами, выпорхнувшей в середине той стайки девчат. Глаза девушки были ярко-голубыми, словно васильки на лесной поляне, и в них плескалась радость от жизни, молодости и здоровья. Взгляд девушки лишь скользнул по лицу Аниса, но успел зажечь огонь в его груди. От этого огня по всему его телу теперь разливалась какая-то сладостная тревога, и почему-то хотелось летать или бежать куда-то... Нахлынувшее состояние Анису было немного знакомо. Точно так же он чувствовал себя, когда в лесу или на лугу неожиданно набредал на поляну, усыпанную красными ягодами. Сейчас были примерно те же ощущения, но... горячее, сильнее и... приятнее. С этого дня Анис потерял аппетит и покой. Он сидел на уроках, но его там не было. Взгляд юноши был устремлен куда-то далеко, на что бы он ни смотрел, перед ним вставало нежное белое лицо девушки, ее голубые глаза, тяжелые косы. Он не слышал недоуменных вопросов учителя: «Анис, что с тобой? Ты не слушаешь. О чем я только что рассказывала?» В таких случаях его приводил в чувство только толчок соседа — Вагиза. И Анис, очнувшись, отвечал:

— Извините, я прослушал.

— Надо быть внимательнее на уроке, — предупреждали его, а Анис, возвращенный к реальности, удивлялся про себя: «Я же на уроке! Опять задумался».

Все в этой жизни имеет свой предел. Так и мысли в смятенной голове Аниса после некоторого времени начали, наконец, приобретать реальные очертания. Он начал потихоньку понимать причину того, что ему все время хочется видеть эту улыбчивую девушку с васильковыми глазами. Ему приходилось читать об этом. Герой романа Габдрахмана Абсалямова «Золотая звезда» Галим Урманов испытывал точно такие же чувства...

На переменках Анис издалека наблюдал за синеглазой незнакомкой. По тому, что она все время была с девушками, поступившими в училище из детского дома, Анис понял, что его избранница — тоже сирота. Такие ребята ходили в одинаковой одежде. «Васильковые глазки» была одета точно так же, видимо, у нее тоже не было родителей. Каждый раз, когда он думал об этом, его сердце болезненно сжималось. Эх, как бы он хотел погладить девушку хоть раз по ее волосам!

Но в один из дней Анису привалило счастье: он узнал имя свой синеглазой красавицы. Как уже было сказано, при училище был разбит очень красивый яблоневый сад и огород. В саду росли яблони разных сортов, и дни сбора урожая становились в училище веселым праздником. Ах, этот пряный яблочный дух! Опьянев от душистого запаха, кружатся в воздухе пчелы и осы. Сад гудит от молодых голосов. В эти дни вместе с учениками работают и учителя, даже директор — рослый мужчина с густыми волнистыми черными волосами — помогает грузить ящики с яблоками на телегу, шутливо переговаривается с молодежью, иногда даже вступает с ними в спор. Эту простоту любят в нем и ученики, и учителя. Впрочем, в городе вряд ли нашелся бы хоть один человек, который не знал и не уважал бы его. Приезжая в райцентр из деревень по своим делам, люди частенько узнавали его на улице и обязательно подходили:

— Здравствуйте, Сафа Гилязетдинович, как ваши дела?..

Все потому, что слава о педагогическом училище разлетелась по всей республике. А руководит им уже многие годы отличник просвещения Сафа Насихов.

Для деревенских парней и девчат, с детства привычных к любой физической работе, сбор яблок разве трудное дело?! А уж когда работа коллективная, да еще на глазах у директора и учителей!.. Нынче год оказался урожайным на яблоки; ребята осторожно, стараясь не помять плоды, срывают их с веток, укладывают в ящики и отвозят на склад. Этих яблок хватит и на то, чтобы поесть, и для столовой — варить зимой компот. Так говорит сам директор.

Недалеко, взобравшись на лестницу, в компании своих одноклассников собирает яблоки и та самая девушка... Анис видит ее не только глазами, но и своим сердцем. Ах, как она смеется! Словно серебряный колокольчик звенит! Этот голос проникает в самые отдаленные уголки души Аниса. Он оглядывается на девушку и забывает о ящике, который собирался закинуть себе на плечо.

— Ящик, похоже, слишком тяжел для Аниса. — Насмешливо замечает однокурсник Аниса Ильгиз. — Давай помогу! — И он берется за края ящика.

Да разве это тяжесть для Аниса? И разве он позволит помогать себе на глазах у всех? Вот сейчас он покажет, чего он стоит... Анис рывком поднял ящик с земли, но, потеряв равновесие, чуть не уронил его на землю. Верхние яблоки посыпались на землю. Кто-то засмеялся. Девушки, сочувственно заохав, украдкой посмотрели на учителей и директора. Анис, не поднимая голову от смущения, начал подбирать яблоки с земли. Его щеки стали такими же красными, как эти яблоки. А в голове крутилась только одна мысль: заметила ли она?.. И что скажут учителя?..

Опытная учительница русского языка поняла состояние Аниса:

— Ничего страшного, ребята, постарайтесь быть поаккуратнее, — сказала она, сразу сняв напряжение. — А с яблоками ничего не случилось, они же на мягкую землю упали.

Анис благодарно улыбнулся ей, тяжелый камень, навалившийся на сердце, растворился и исчез бесследно.

В то же мгновение неподалеку разом вскрикнули несколько девушек. Оказалось, что девушка с васильковыми глазами потянулась за яблоком, лестница под нею упала. Теперь бедняжка висела, ухватившись за ветку, и кричала: «Помогите же!..»

Увидев это, Анис бросился на помощь. Туда же побежали и другие ребята. Но вы только посмотрите на рыжего Идмаса! В мгновение ока он добежал до лестницы, приставил ее к яблоне. Затем, взобравшись по ней, притянул девушку к себе и помог ей спуститься на землю.

Кто-то из подруг заметил:

— Аниса, у тебя рука расцарапана, надо смазать йодом. — И девушку увели в медпункт училища.

Анис тем временем, не веря своим ушам, огляделся по сторонам. Ее назвали Анисой? Ну да... Значит, ее зовут Аниса. Что же это получается? Ведь он сам — Анис. Интересно... Анис то радовался этому, то удивлялся. И правда, удивительно. Какое совпадение! Анис — Аниса. Впрочем, мало ли на этом свете людей, которым родители дали похожие имена? Но вот когда такие люди встречаются — это уже дело божье. Значит, эта девушка — тезка Аниса...

В ту же секунду сердце Аниса кольнула другая мысль — неприятная. Почему до Анисы первым добежал не он, а рыжий Идмас? Если бы он был порезвее, Аниса сказала бы спасибо не Идмасу, а ему, Анису.

Но все же настроение у него было приподнятое. Он узнал имя обладательницы васильковых глаз. Аниса... Надо же!

3

Довольно долгое время Анис предпринимал попытки встретить Анису наедине. В то же время он не представлял, как начнет разговор и что скажет, если ему улыбнется такое счастье. Поэтому, встречая девушку в компании ее подруг, он был даже рад этому.

К октябрьским праздникам в училище обычно готовились серьезно. Студенты участвовали в праздничной демонстрации. Проходя перед зданием райкома, где у памятника Ленину обычно стояло районное начальство, ребята дружно махали руками. А из динамиков доносилось радостное:

— Приветствуем студентов педагогического училища!

Молодые люди, услышав слово «студенты», радостно кричали на всю улицу: «Ур-ра-а!»

В самом училище перед праздником обычно устраивают большой концерт. Выступление русского отделения смотрят студенты татарского отделения и наоборот. За кулисами, трясясь от страха, ждут своего выхода на сцену ребята с сольными номерами, в том числе и те, кто играет на музыкальных инструментах. После концерта — танцы. Актовый зал гудит от множества голосов — здесь девушки в белых блузках и

белых фартучках и юноши в галстуках, которые придают им серьезный вид. Ведь что ни говори — праздник, что ни говори — молодость...

А в этом году для Аниса праздник получился двойной. Сыграв в составе оркестра несколько произведений, Анис спустился со сцены и тут же присел на первое попавшееся свободное место. Однако не успел он устроиться, как сидевшая рядом девушка шепнула ему:

— Здесь занято.

Анис повернулся к девушке... Это была Аниса!

— Это место моей подруги. Вон она сама идет, — сказала девушка.

— Молодой человек, освободите, пожалуйста, мое место, — раздалось прямо над ним. Подняв голову, Анис увидел перед собой русскую девушку. От неожиданности он даже встать забыл.

— Ты что, словно в первый раз видишь?! Что ты уставился? — сказала Аниса и рассмеялась.

И тут Анис не к месту шепнул ей:

— Ты ведь Аниса. А я — Анис. — И тут же, встав, быстро ушел.

Несколько дней после этого Анис ходил окрыленный, испытывая какое-то внутреннее удовольствие и ожидая перемен. Ведь он сказал свое имя этой голубоглазой, сказал! Значит, они познакомились. Однако никакой перемены не случилось. Аниса изредка попадалась ему то в библиотеке, то в коридоре, всегда в компании подруг и такая же равнодушная к нему. В такие дни душа Аниса страдала. Ну, как же так?! Она даже не оборачивается при встрече, а ведь они уже познакомились? Похоже, ей совершенно безразлично, есть на свете Анис или нет его. Хотя... она, наверно, права. Кто он такой, чтобы такая красивая девушка стала обращать на него внимание? Одежда на нем — одно название. В училище действует установленный директором жесткий закон: в общежитии ты можешь носить какую угодно, даже латаную одежду, но в училище изволь ходить пусть в самом простеньком, но отглаженном костюме. Рубашка всегда должна быть чистой. На шею — обязательно галстук. Об обуви даже говорить нечего. Она должна быть чистой. Иногда у порога училища, независимо от того, весна на дворе или осень, стоит сам директор и проверяет одежду и обувь. Все это продиктовано одним его желанием — научить будущего учителя одеваться аккуратно и чисто.

Ребят, принятых на учебу из детского дома, в училище кормят и одевают. Это находится под жестким контролем воспитателей. И одежда на них красивая. Одни только шерстяные свитера чего стоят. Некоторые шустрые ребята сами время от времени требуют от воспитателей обновления гардероба. Имеем право — дайте! А что у Аниса? Прошлой весной во время половодья он таскался по коридорам училища в огромных калошах с предательски выглядывающей изнутри красной подкладкой. И умирал от стыда, замечая многозначительные взгляды девушек, которыми они обменивались между собой.

Родители в этом году продали овцу и кое-как наскребли Анису на ботинки, новые брюки и рубашку. Но все равно его одежда намного хуже той, что выдают учащимся-сиротам. И еще эти волосы! Густые и черные, они непокорными вихрами торчат на макушке. Сколько их ни приглаживай, ни смачивай — бесполезно. Отрастить бы их подлиннее, так и забот бы никаких. Но нельзя: увидит директор и все — стригись. Потому что ты будущий учитель!

Анис в последнее время сравнивает свои густые черные брови с другими и тоже расстраивается. У других брови как брови — словно нарисованные. А у него — почти сросшиеся. Правда, у него зубы ровные и белые. Но зато нос... Совсем как у девчонок. Ведь у мужчины нос должен быть крепким и сразу бросаться в глаза. И на подбородке хорошо бы иметь впадину. И скажите, пожалуйста, почему у него так торчит кадык?! Этот кадык во время еды так и ходит вверх-вниз. Что касается глаз — то это вообще сплошной позор! Они то серые, то становятся зелеными. Эх, ну разве могут быть у мужчины такие глаза?! Конечно, зачем Анисе обращать внимание на такого, как он? У нее глаза — нежные васильки. Эх!

Куда бы он ни пошел, что бы ни делал, перед его глазами все время стояла Аниса. С золотистыми косами и васильковыми глазами... Красивая Аниса, которой не было дела до него. Ну, и сколько можно так жить? Нет, надо что-то предпринять, как-то встретиться, заговорить с нею. Вот так!

4

И он ее встретил. Но было бы лучше, если бы не встретил. Как-то, проходя мимо спортзала училища, Анис услышал там какой-то гомон. Ребята и девчата о чем-то шумно и весело переговаривались. Открыв дверь, Анис заглянул в зал. А там... там... парни и девушки, одетые в майки и трусы, окружили Анису и сообща пытаются закрепить ее толстые косы на голове.

— Надо завязать. Иначе волосы тебе будут мешать прыгать и кувыркаться, — сказал кто-то.

— А может, отрезать их? Скоро соревнования. А мы до сих пор не разучили несколько упражнений, — заметил другой.

Однокурсник Аниса — Марс, увидев его в дверях, предложил:

— Анис, может, и ты запишешься в наш кружок акробатики? Давай заходи.

Все повернулись к Анису. И Аниса тоже.

— Нет, нет! — Смутившись, Анис быстро прикрыл дверь и пошел в библиотеку.

Взяв нужные книги, он сел в читальном зале. Но сколько бы он ни пытался читать, в голову ничего не лезло. Перед его глазами все еще стояла давешняя картина: ребята и девушки окружили Анису плотным кольцом и суетятся вокруг нее. В какое-то мгновение Анис вдруг подумал: а почему, собственно, целиком отдаваясь учебе, он не участвует в таких вот мероприятиях и кружках? Правда, в прошлом году он записался в оркестр училища и научился неплохо играть на альте и контрабасе. Вон как здорово они играют на праздничных вечерах в училище! Не-ет, так не пойдет! А ведь его звали в лыжную секцию! Но тренировки там приходились на выходной день, и он отказался. Надо записаться и ходить. А тренироваться можно и вечером, после уроков. Кстати, в деревню и обратно можно будет ходить на лыжах. Ведь это тоже тренировка. Да еще какая!

Поговорив с учителем физкультуры, Анис начал тренироваться. Видя его усердие, директор разрешил держать лыжи и ботинки в одном из чуланов общежития. Оказалось, что многие уже давно так делают и при каждом удобном случае надевают лыжи и катаются. Теперь Анис старался не отставать от них. Попутно сделал для себя удивительное открытие: раньше он думал, что занятия спортом будут мешать ему в учебе, но получилось наоборот. Анис научился правильно распределять свое время. На лыжных соревнованиях в училище он вышел на второе место. А тут и вторая радость — его включили в сборную команду училища. Тренировки стали еще более интенсивными.

Жизнь между тем продолжалась, и ей не было дела до каких-то там переживаний и сомнений Аниса. Приближался конец первого семестра и пора экзаменов. Сдача экзаменов в училище была событием гораздо более значительным, нежели просто проверкой знаний. Потому что, получив «тройку» по какому-нибудь предмету, студент терял право на стипендию. А как без нее прожить? Здесь без стипендии могли учиться только ребята из обеспеченных семей. Для многих, поступивших сюда после деревенских школ, трудно дается сочинение по русскому языку. Ладно, если на экзамене попадется знакомая тема, по которой уже писали сочинение в классе. Иначе — беда! Поэтому на протяжении семестра ребята пишут несколько сочинений на разные темы. Преподаватели тщательно проверяют их, исправляют ошибки. Затем ученики заучивают сочинения наизусть до последней запятой. Если на экзамене попадется одна из этих тем, радости не бывает границ. Потому что, даже если не будет «пятерки», появляется надежда получить «четыре». А это значит, что ты сможешь получать стипендию и продолжать учебу. Анису повезло: он сдал сессию только на «5» и «4».

5

В конце января прошли лыжные соревнования на первенство района. В них принимали участие школьники, представители комсомольских организаций района, сборная команда училища. Весь город гудел. В эстафете на десять километров победили ребята из училища. По личным достижениям первенство занял Анис. Директор Сафа Насихов объявил ученикам благодарность. Районный комитет ДОСААФ, признав достойными их успехи, запросил для них в республиканском комитете нагрудные значки спортсмена второго разряда. Вручение значков прошло в торжественной обстановке на общем собрании училища. Оказалось, что чтение постановления было поручено Анисе. Первым директор вызвал на сцену Аниса и пожал ему руку. После этого к Анису подошла Аниса, тоже пожала его руку и, сказав «Поздравляю!», вручила цветы. Ее ладонь почему-то была очень горячей... Забыв сказать «спасибо», Анис начал спускаться со сцены и чуть не упал — у него почему-то вдруг ослабли колени.

Как только закончилась экзаменационная сессия, команду лыжников начали готовить к республиканским соревнованиям, которые должны были пройти во время каникул в феврале. Тренировки стали проходить еще чаще. Ребята по многу раз проверяли лыжи, ботинки, крепления, подбирали лыжные мази. Но Анис, к сожалению, так и не смог поехать в Казань. Накануне отъезда вечером он решил пробежаться на лыжах еще раз, и прямо посередине улицы одно из креплений на его лыжах с треском сломалось. Взяв в руки обломок, Анис рассмотрел его и не поверил глазам: крепление было испорчено — то ли подпилено, то ли специально согнуто. За ночь найти новое крепление и ботинки было, разумеется, невозможно. Это происшествие впоследствии немало удивило и директора, и учителя физкультуры. Команда уехала в Казань без Аниса, а он вернулся на каникулы в деревню. Вернуться-то он вернулся, но

уже на следующий день сердце его начало тревожно биться, как у лошади после скачек на Сабантуе. Он думал: где сейчас Аниса, что она делает, с кем общается. Чтобы освободиться от этих мыслей, он ожесточенно колол дрова, чистил снег, на санках возил воду во фляге, помогал родителям в различных мелких делах по хозяйству. Но он так и не смог отогнать от себя мысли, заставлявших беспокойно биться его сердце.

...Наконец настал последний день каникул. Уложив в сумку каравай хлеба и маленькую банку со сливочным маслом, Анис снова направился в районный центр. Февральский день был холодным и метельным, но Анису было жарко, — он рвался в город, и на его лице играла улыбка.

6

В тот год май выдался очень теплым. Ребята, пользуясь редкими свободными минутами, начали ходить на Бездну купаться. Река протекала недалеко от училища, между красивых кудрявых ив. Парни знали глубокие места, поэтому ныряли в воду с высокого мостика, иногда даже устраивали соревнования по подводному плаванию. Время от времени сюда приходили купаться и городские дети, и наблюдать, как они с визгом плещутся и играют в воде, тоже было своего рода удовольствием.

А однажды, когда Анис с друзьями загорали на песке, лениво наблюдая за тем, как городские мальчишки прыгают с мостика в воду, один из мальчишек лет десяти-двенадцати сорвался с моста в воду прямо в одежде и обуви. Бедняга хотел столкнуть в воду товарища, уже изготовившегося к прыжку, но не рассчитал — тот прыгнул чуть раньше. Сила инерции не дала мальчишке удержаться на ногах, он полетел вниз и сразу начал тонуть. Услышав захлебывающийся крик о помощи, Анис сразу бросился в воду. С трудом, но ему все же удалось вытащить перепуганного мальчика с глубокого места на мелководье.

Через несколько дней после утренней музыкальной зарядки директор училища при всех учениках поблагодарил Аниса. Это настоящий мужской поступок, сказал он. Как об этом происшествии стало известно директору, Анис так и не узнал. Но зато его обрадовало то, что, начиная с этого дня, девушки в училище при встрече стали ему улыбаться. Особенно юноше нравилось, как мило улыбается ему своими васильковыми глазами Аниса.

В один из последних теплых дней мая студентов училища повели на берег залива Камы выгружать с баржи дрова, которые предназначались для училища. На разгрузку большой баржи был выделен всего один день. До Камы предстояло идти шесть-семь километров, а до этого еще надо было переправиться через Бездну, протекавшую возле самого города. Вот тогда-то и выпал случай Анису показать себя: он умел грести! Он сажал в лодку по пять-шесть человек, перевозил на тот берег, затем возвращался назад. Душу Аниса грела радостная мысль — среди тех, кто стоял на берегу в очереди, была и Аниса. Девчонки пищат и звонко смеются, а Анис гребет изо всех сил. Ему хочется, чтобы эти счастливые минуты длились как можно дольше. Ведь на берегу стоит она, девушка с васильковыми глазами, которая смотрит, как ловко он разворачивает лодку возле берега, кормой утыкая ее в прибрежный песок. А когда очередная группа ребят садится, Анис, не дожидаясь, пока кто-нибудь оттолкнет лодку, снова начинает грести.

Он хочет, чтобы Аниса подольше стояла на берегу: пусть она увидит, какой он ловкий и сильный! Наконец и Аниса с подругами села в лодку. Анис снова взялся за весла.

— Анис, может, кто-нибудь из ребят сменит тебя? — Вдруг предложила учительница. — Ты весь запыхался. Устал, наверно. Может, кто-то еще умеет грести?..

— Нет-нет, Ляйля апа, я не устал, — ответил Анис и начал грести еще энергичнее.

На том берегу он встал, чтобы помочь девушкам выйти из лодки. Уже настала очередь Анисы, когда предыдущая девушка, спрыгнув, сильно качнула лодку. Аниса, испуганно вскрикнув: «Ой, мама!», замешкалась. Анис протянул ей руку и помог выбраться на берег. Аниса одарила его в ответ улыбкой... Тепло рук девушки словно окрылило его, и Анис начал грести с удвоенной энергией. Высаживая из лодки последних учеников, он ощутил, что ладони нещадно горят. На обеих ладонях в нескольких местах он увидел набухшие волдыри величиной с лесной орех.

Ребята работали целый день, и к вечеру баржа была выгружена. Тем временем появился буксир и, чадя черным дымом, утащил баржу. На берегу остались сложенные в многочисленные поленницы дрова.

За два дня до экзамена по алгебре Анис почувствовал, что правая рука начала нещадно ныть. Волдыри на ладонях заполнились красновато-желтой жидкостью. Проткнув их острием пера, Анис дал вытечь жидкости, и боль как будто немного стихла, но через некоторое время рука покраснела и начала опухать.

Не в силах терпеть боль, Анис ходил по комнате от окна к двери и обратно. Он то ложился, то вставал, то, налив в стакан холодную воду, опускал туда пальцы, пытаясь найти облегчение. Особенно тяжело было ночью. Ребята спят, а к нему сон не идет. В один из таких мучительных дней к вечеру, в неурочное время,

он провалился в сон. Как раз в этот момент в комнату общежития вошли девушки — члены профсоюзного бюро. Увидев спящего Аниса, они удивились.

— Что это он дрыхнет в такое время? — с недоумением спросила одна из них, подойдя к кровати Аниса.

Соседи по комнате объяснили ситуацию. Узнав о неприятности, члены бюро в один голос сказали, что надо показаться врачу, и начали будить Аниса. Тот сел на кровати и спросонья с недоумением уставился на девушек. Внезапно он увидел стоящую чуть поодаль Анису, хотел было вскочить, но ударился больной рукой о край кровати. Из его глаз посыпались искры, и, не в силах справиться с болью в опухшей ладони, он рухнул на кровать. Ахнув, девушки окружили его со всех сторон.

— Ну-ка, покажи!

— Ты почему к врачу не пошел?

— А вы, ребята, куда смотрели?!

— У него же рука совсем красная!

— Миленький, как же ты терпишь, а?

Последние слова сказала Аниса. Она взяла его руку, повертела ее, осмотрев со всех сторон, и сказала, что надо немедленно вызвать врача из городской больницы. Другие тут же поддержали Анису, поддакнув, что все это может плохо кончиться. Ильгиз срочно побежал в больницу.

Между тем впечатлительная Аниса никак не могла прийти в себя и все время повторяла:

— Миленький, как же это случилось? Как же можно такое терпеть?!

Мальчишки тут же рассказали ей, что он натер себе волдыри веслами, а потом проткнул их пером.

— Но тогда это может быть заражение крови! Эх вы!

...Врачи решили положить Аниса для лечения в больницу. Проведать его частенько приходили ребята и девушки. Уколы и лекарства сделали свое дело, Анис выздоровел и вскоре выписался из больницы. В эти дни у него было особенно приподнятое настроение. Во-первых, он был снова здоров, во-вторых, среди навещавших его девушек была и Аниса. Правда, Анис переживал за несданный экзамен по алгебре, но однажды к нему в общежитие заглянула учительница математики Халида Хакимовна и сообщила, что по текущим оценкам она вывела ему за год «четыре». Это значило, что Анис будет продолжать получать стипендию. Но все же самым радостным во всех этих событиях было то, что Аниса назвала его «миленьким». С тех пор это слово постоянно звучало в его ушах.

7

Будущие учителя за годы учебы должны были освоить массу разных специальностей. В числе обязательных дисциплин была и практика по «Основам сельского хозяйства», которую студенты проходили на приусадебном участке училища. Каждый должен был вырастить какой-нибудь овощ — любой, какой твоя душа пожелает. Для этого ученику выдавались орудия труда и необходимые удобрения, а учитель биологии помогал советами.

Анис взялся выращивать на своем участке помидоры. Вскапывая землю, он сразу внес в почву органические и минеральные удобрения. Очень бережно вырастил рассаду, время от времени прореживая ее, затем осторожно пересадил растения в почву. После уроков он бежал на огород поливать свои помидоры. По мере того, как вытягивались стебли, Анис подвязывал их к колышкам. С помощью учителя он научился убирать лишние побеги, появляющиеся на стебле у основания листьев. Не забывал Анис и об удобрениях. Если некоторые брезговали даже подходить к бочкам с разведенными в воде коровьим навозом и птичьим пометом, то деревенский парень Анис не ломался и щедро поливал ими свои грядки. В результате стебли его помидоров выросли мощными, а листья были темно-зелеными и образовали густую крону. Когда настали жаркие летние дни, начали созревать первые помидоры. После того, как помидоры взвесят и сдадут руководителю практики, ученику разрешалось и самому воспользоваться плодами своего труда.

По мере того, как созревал урожай, Анис взвешивал свои ярко-красные сочные крупные помидоры и сдавал их в столовую. Даже во время летних каникул он не усидел в деревне и больше двух недель работал на своем участке и на участках тех ребят, которые не смогли приехать. Результаты его стараний были налицо. Совершенно неожиданно для себя Анис снял со своего участка урожай, превышающий норму в три раза.

Но приятные неожиданности на этом не закончились: Аниса наградили путевкой в Москву на Всесоюзную выставку достижений народного хозяйства. Но самое радостное заключалось в том, что точно такую же путевку получила и Аниса за высокий урожай огурцов. В путевке был обозначен предстоящий

маршрут: на пароходе «Павел Бажов» они должны были доплыть из Горького до Москвы и тем же маршрутом вернуться обратно.

20 августа они выехали в Горький. Анис, который чувствовал себя на седьмом небе от этого неожиданно свалившегося на него счастья, был очень внимателен к девушке, носил ее чемодан, помогал устроиться в каюте, утром и вечером приглашал в столовую. Сначала Аниса немного сторонилась его, но постепенно на экскурсиях стала предпочитать его общество. Для Аниса это были самые счастливые дни. Наконец-то он мог видеть Анису каждый день и разговаривать с ней. В поволжских городах — Ярославле, Костроме, Кинешме, Угличе, Владимире — они вместе фотографировались. При каждом удобном случае Анис угощал девушку мороженым, ладно еще стипендию за летние месяцы выдали вперед.

Ох, и огромный же город — Москва! А сколько там машин! А сама выставка — экспонаты, потрясающе красивые позолоченные скульптурные композиции, посвященные дружбе народов! Строящееся величественное и огромное здание Московского университета просто поражало воображение! А каким удобным для студентов оно должно было стать! Оказывается, в часы, встроенные в стену университета, может поместиться двухэтажный дом. А уж о музее подарков, сделанных Сталину, даже говорить не приходится! Выставленные там письмо Сталину, написанное на маленьком рисовом зернышке, шахматная доска, изготовленная из кусочков многочисленных видов древесины, позолоченные вазы, личные вещи вождя, подарки от глав иностранных государств — все это навеки отпечаталось в памяти Аниса и Анисы.

А на пароходе произошли два события, еще более сблизившие их. Красота Анисы и здесь привлекла к себе внимание многих. Одним из них был матрос парохода. На следующий день после того, как Анис и Аниса сели на пароход, этот матрос появился в красивой форменной одежде. Каждый раз, встречаясь с Анисой, он говорил ей: «Привет, красавица!». Во время танцев он все время крутился возле нее, в кинозале старался сесть рядом. А в один из дней, свободных от вахты, матрос попытался зазвать Анису к себе в каюту в гости. Наблюдавший за всем этим Анис места себе не находил от злости. Однако проблема вскоре благополучно разрешилась благодаря находчивости Анисы. Как-то они стояли с Анисой на палубе и смотрели на проплывающие мимо красивые волжские пейзажи, когда рядом снова возник тот матрос. Неожиданно обхватив девушку за плечи, он сказал:

— Красавица моя! Я ведь влюбился в вас. А вы даже не замечаете. Пожалейте меня, несчастного... — И матрос потянулся, чтобы поцеловать.

Аниса резко вывернулась из его рук и, кивнув в сторону напрягшегося всем телом Аниса, воскликнула:

— Отстаньте! Вот мой парень, и он, между прочим, боксер! Мне ведь и капитану вашему сказать ничего не стоит!

Матроса и след простыл. (И с этого дня он при встрече делал вид, что не видит их.)

— Анис, ты не сердишься, что я тебя назвала своим парнем? — спросила девушка. — Он замучил меня своей наглостью — лезет и лезет.

— Я бы с радостью был твоим парнем... — начал Анис и замолчал. В его ушах все еще звучало сказанное матросу «отстаньте».

Аниса понимающе улыбнулась...

На пароходе была парикмахерская, как-то Анис зашел туда и попросил постричь под «бокс» его длинные волосы, которые он все лето отращивал «под польку». Девушка-парикмахер заспорила:

— Вы шутите, да? Такие красивые волосы? Нет-нет, я не стану портить их.

— Да отрастут они еще! Стригите, — сказал ей Анис. А сам подумал, что с такими длинными волосами в училище он все равно появиться не сможет — только до первой встречи с директором. И отец как-то спросил недовольно, мол, разве нельзя носить волосы покороче?

— Вы что, проиграли свои волосы в карты? У нас тут отдыхающие чего только не вытворяют.

— Нет, что вы! Давайте уж, стригите! — начал настаивать Анис.

— Нет, — уперлась парикмахерша. — Я вас тут встречала с девушкой с очень красивыми глазами и толстыми косами... Что же она скажет?

Ситуация вдруг показалась Анису забавной. И в самом деле, а что скажет Аниса?

— Может, мне ее привести?

— Приведите.

Вызвав Анису из каюты, Анис привел ее к парикмахеру. Девушка-парикмахер тут же начала ей жаловаться:

— Ваш молодой человек хочет испортить себе прическу. Как вы думаете? У него же такие красивые волосы!..

Серебристый, словно звон колокольчика, смех огласил комнату. Аниса-то знала порядки, царящие в училище!

— Я не могу противиться желанию моего молодого человека. Это его личное дело, — сказала она и посмотрела на Аниса изучающим взглядом.

Парикмахерша начала стричь, всем своим видом демонстрируя несогласие. Время от времени она горестно вздыхала. К удивлению Аниса, Аниса не ушла, а села в сторонке и смотрела. Когда работа была закончена, она усмехнулась:

— Вот теперь ты стал настоящим деревенским парнем.

— Что поделаешь, если я и есть деревенский...

А деревенский парень между тем был очень рад. Ведь его снова назвали при Анисе «ее парнем», и она не возмутилась. Может, не слышала, а может, не обратила внимания. Но она не сказала: «Это не мой парень!»... До этого дня Анис все собирался с духом, чтобы предложить Анисе, на деревенский манер, «дружить». Теперь он понял — в этом нет необходимости. Оказывается, можно дружить и так.

8

Из этого интересного путешествия они вернулись полные впечатлений. Когда начался учебный год, сокурсники забросали их вопросами:

— Какая она, столица? Красивая? В метро ездили?

— Сталина не видели?

— Москвичи как одеваются?

— А шлюзы и в самом деле такие красивые, как написано в «Юном сталинце»?

— В Москве татары живут?..

Путешественники, вооружившись привезенными открытками, подробно рассказали обо всем, что видели сами.

Расстояние между молодыми людьми сокращалось все больше и больше. Анис уже приглашал девушку в кино, и Аниса, сияя своими васильковыми глазами, радостно соглашалась. Теперь они частенько ходили вместе и в читальный зал, и на концерты, спектакли, проходившие в училище и в городе.

Однажды Аниса вызвал к себе в кабинет директор училища. Будучи хорошо осведомленным обо всем, что касалось его учеников, он, тем не менее, расспросил Аниса об учебе, родителях. А затем добавил:

— Анис, я вижу, вы с Анисой очень подружились. А ты знаешь, что она сирота? У нее ведь нет никого.

— Знаю, Сафа абый, — ответил Анис. — Она рассказала мне. Да я и сам теперь чувствую, когда с ней что-то не так.

— Вот-вот. Она может слишком привыкнуть к тебе... Между юношей и девушкой есть грань, которую нельзя переходить. В первую очередь это относится к тебе, как к мужчине... Понимаешь, о чем я?

Анис, разумеется, понял. И покраснел, засмущавшись.

— Сафа Гилязетдинович, я даже за руку взять ее стесняюсь, — сказал он. — Честное комсомольское. Она и сама очень скромная. Не беспокойтесь.

Вскоре после этого разговора Анис узнал, как к нему относится на самом деле его голубоглазая. Деревенские мальчишки танцевать не умеют, да и кто их научит? Поэтому во время танцевальных вечеров, проходивших иногда в училище, Анис старался держаться поодаль, участвуя лишь иногда в танцах попроще, вроде краковяка. Однажды он набрался храбрости и поговорил с одной из студенток по имени Людмила, которая обучала танцам некоторых его товарищей. Девушка согласилась, и они начали заниматься танцами после уроков. Однажды они разучивали вальс в пустом классе, когда неожиданно дверь открылась и на пороге возникла Аниса. Ее лицо мгновенно изменилось, она быстро закрыла дверь и ушла. С этого дня девушка начала избегать Аниса, а если он ее куда-нибудь приглашал, то неизменно отказывалась. Наконец Анис подкараулил ее после кружка акробатики.

— Аниса, что случилось? Я в тот день купил билеты в кино. В городе показывают китайский фильм «Седая девушка». А ты даже не вышла ко мне... — сказал он.

— Тебе, по-моему, есть с кем ходить в кино. Что скажет твоя Людмила? — голос Анисы дрожал.

— Она же меня танцевать учит. Я сам попросил ее.

— А я, значит, научить тебя не могу?! — И она бросила на него такой взгляд, что Анису сразу все стало понятно.

— Прости меня, я все понял. Значит, ты будешь меня учить. Просто я не хотел тебя беспокоить. А перед Людой я извинюсь, — сказал он.

...Жизнь — это не гладкая дорога, время от времени на ней встречаются рытвины да ухабы. Осенью, когда учащихся повезли на уборку картошки в соседний колхоз, между Идмасом и Анисом произошла ссора. Анису было поручено грузить мешки с картошкой на телегу и отвозить их на колхозный ток. Через два-три дня работы Идмас выразил Анису свое крайнее недовольство:

— Ты отлыниваешь от работы! Собирай картошку, как и мы! На лошади возить любой дурак может. Теперь я буду возить! — со злостью сказал он и ухватился за вожжи.

— Бригадир мне поручил, а не тебе, — возразил Анис.

Идмас по своему обыкновению попытался решить проблему при помощи кулаков. Уже начиналась драка, когда их разнял бригадир.

— Нашли из-за чего сыр-бор разводить, — сказал он. — Стыдно! А еще будущие учителя! Мешки тяжелые, их погрузить на телегу, а потом разгрузить — дело тоже нешуточное.

О конфликте узнал и директор. Анису от него досталось, потому что Идмас успел припугнуть всех мальчишек — свидетелей спора, и они в один голос подтвердили, что зачинщиком был Анис.

С этого дня Идмас невзлюбил Аниса. Его раздражала и дружба Аниса с Анисой. Однажды, прищурив глаза, обрамленные белесыми ресницами, он ехидно заметил:

— Напрасно ты увиваешься вокруг Анисы. Мы же с ней из одного детдома. За ней многие пытались ухлестывать. Но она никого и знать не желала. Для нее главное — учеба.

— Может, ты и сам был в числе этих ухажеров? Потому и нервничаешь? Наверно, она решила, что ты для нее слишком стар?

У Идмаса вместо глаз остались узкие щелочки:

— Если захочу, я легко ее у тебя отобью. С того дня, как я снял Анису с яблони, прошло немало времени. А она все еще улыбается мне при встрече.

— Ты, Идмас, языком-то зря не молоти. — Анис ненавидел хвастливых людей. — Ты, кажется, и между Ильгизом и Салимой пытался вбить клин? А им хоть бы хны!

Идмас воровато огляделся по сторонам:

— Спорим? Убедишься сам! Помнишь, мы в раймаге видели красивый нож с костяной ручкой? Проигравший покупает его победителю. Договорились?

— Нет, не договорились. Ты слишком высокого мнения о себе. Ты не сможешь испортить наши отношения. О причинах — промолчу.

С этого дня Идмас ни на шаг не отставал от Анисы. Покупал билеты в кино. Дарил ей книги. Надо — не надо, предлагал свою помощь по физике, биологии. Но Аниса отказывалась от всего, не принимала подарков. И в кино она сходила с ним только один раз. Однажды она чуть обиженным тоном сказала Анису:

— Ты видишь? Или ты ничего не замечаешь? Этот наглый Идмас все время крутится возле меня. Неужели тебе все равно?

— Обычно он клеится к другим, когда поссорится со своей Зиной. А теперь пыжится тем, что легко тебя покорит, — ответил ей Анис.

— Я его и близко к себе не подпущу... Они частенько ходили с Зиной на берег Бездны. Что опять между ними произошло? И причем тут я?

— Покрутится и отстанет... Не волнуйся. Он, видимо, считает себя неотразимым красавцем, перед которым ни одна девушка не устоит. Это самообман. Ему лишь бы доказать свое.

— Что доказать?

Анис попытался перевести неприятный разговор в другое русло:

— Да ладно, не обращай внимания. В кабинет физики пойдем? Ты вроде говорила, что тебе надо повторить законы оптики?

— Если найдешь время... Я буду там после обеда.

Придя после уроков в кабинет физики, Анис довольно долго прождал Анису, но она так и не появилась. Анис пошел в общежитие, но девушки там не было. Зато соседки по комнате сообщили, что за Анисой зашел Идмас и увел ее будто бы по какому-то очень важному делу. Для Аниса это была удивительная новость. Он был в недоумении. Как же так? Сама сказала, что Идмаса и близко к себе не подпустит, а сама... Он решил дожидаться Анису хоть до вечера, но непременно выяснить, что происходит. Впрочем, вскоре в воротах училища показалась сама Аниса.

— Аниса, я уже устал тебя ждать: сначала в кабинете, теперь здесь, — сказал он, выходя ей навстречу.

— Замучился, наверно? — голос Анисы звучал очень жестко.

— Ты где была? Девушки сказали, что ты ушла с Идмасом.

Аниса не торопилась с ответом.

— Да, я была с ним. Ну и что? Если устал, то иди домой, ложись спать, наберись сил. — И девушка повернулась, чтобы уйти.

— Аниса, я ничего не понимаю. Какая муха тебя укусила, а?

— Я тоже тебя не понимаю. И понимать не хочу! Эх ты! — В ее глазах вдруг показались слезы, она быстро вытерла их платочком и почти бегом направилась к общежитию.

Несколько дней Анис ходил несчастный, как в воду опущенный. Ну что же это такое? А его голубой василек с этого дня и видеть его не желала. Анис несколько раз спускался на берег к березке, возле которой они любили сидеть вдвоем, в тайной надежде: а вдруг появится Аниса? Но нет, девушка так и не пришла. Анис пытался и у подруги Анисы — Лилии разузнать, что случилось с Анисой.

Но Лилия лишь плечами пожала: не знаю. Значит, Идмас все-таки победил. Вон он какой довольный ходит, улыбается. Правда, с того дня, говорят, Аниса и с ним не общается. Об этом Анис узнал от Лилии. Тогда в чем дело?.. Прошло еще несколько дней. Они показались Анису месяцами. Однажды ребята сидели в комнате общежития над домашними заданиями, вдруг кто-то громко постучался в дверь.

— Заходите, не заперто.

В комнату вошли Аниса и Лилия.

— Добрый вечер, мальчики. — Аниса решительным шагом прошла по комнате и остановилась возле Аниса.

— А что, Идмаса нет дома? Я надеялась застать вас обоих. Вот возьми, ты выиграл, — сказала она и сунула ему в руку тяжелый складной ножик с костяной ручкой. Она как-то видела, с каким восхищением он смотрел в магазине на этот ножик с десятью предметами.

— Что значит — выиграл? Откуда этот нож? Я ничего не понимаю! — Удивление Аниса отразилось на его лице.

— Оказывается, вы с Идмасом поспорили на нож. Ты выиграл. Вот! Забирай! — Губы девушки задрожали.

— Погоди, Аниса. Давай разберемся. Никакого спора не было. Кто тебе сказал об этом? Идмас сказал? Говори! — Анис схватил девушку за руку.

— Сорока на хвосте принесла!

— Никакого спора не было. Наоборот, этот рыжий похвастался, что сможет завлечь тебя. А я сказал, что ты даже не посмотришь в его сторону. Правильно я сказал?

— А он рассказал по-другому. Сказал, что поспорили, и что проигравший покупает нож. Сказал, что проиграл он.

— Ладно, хоть это он понимает. Но никакого уговора не было. Это вранье. Не верь. А еще комсомолец! Ребята, скажите хоть вы! Был такой уговор или нет? Вы же слышали, как он тут хвастал!

Тут вскочил Иглам:

— Идмас врет! Не было ничего. Аниса, Лилия, не верьте Идмасу.

Тут и другие ребята подтвердили: мол, не было никакого спора.

— А ведь я обиделась на тебя. Я же не кукла какая-нибудь. Я восприняла это как оскорбление. — Аниса заметно повеселела.

— Так ты на меня обиделась из-за такого пустяка? — Анис был рад, что размолвка наконец-то закончилась.

— Пустяка? Разве это не издевательство — дружить только ради того, чтобы получить нож?

— Ну ладно тебе, Аниса. Все уже выяснили. Просто я хотел узнать, нет ли какой другой причины?..

— А ты сам как думаешь? Зная, что задумал Идмас, ты спокойно наблюдал за этим издали. Разве это по-мужски?!

Анис не ожидал такого поворота разговора. Действительно, как он мог позволить такое?!

— Вот здесь я виноват. Прости меня. И в самом деле... Наверно, это оттого, что я тебе верю, — сказал он. — Ну, теперь все?

— Все.

— Тогда отдай этот ножик обратно Идмасу. — И Анис протянул девушке этот красивый, но словно обжигающий его ладонь, нож.

— Как бы не так! Возьми себе. Это мой нож, а не его. Считай, что это мой тебе подарок. Я же знаю, как он тебе нравится...

А Идмас, как бы ни хорохорился тогда, потерпев неудачу с Анисой, обиделся и замкнулся в себе. Анису он не сказал ни слова. Анис тоже повел себя по-мужски и больше не вспоминал об этой истории. Подумал только, что бодливой корове Бог действительно порой не дает рогов.

9

После завершения третьего курса студентов повезли на экскурсию по району. Район действительно славился свой богатой историей и историческими памятниками. В селе Антоновка ребятам рассказали о крестьянском восстании под предводительством Антона Петрова, вспыхнувшем в селе, называвшемся тогда Русская Бездна, после оглашения манифеста Александра II об отмене крепостного права, и о том, какому наказанию подвергли участников восстания. Студенты возложили цветы на могилу Антона Петрова, казненного царскими приспешниками. Побывали они также на знаменитом конном заводе в селе Никольском, на судоремонтном заводе в затоне имени Куйбышева. В древнем городе Булгаре посетили будоражащие сердце и ум исторические развалины.

Местные экскурсоводы привели их к красивому озеру, называвшемуся озером Рабиги, и рассказали удивительную древнюю легенду о том, откуда взялось это название.

Там, на этом озере, Аниса впервые открыла Анису свои чувства, дотоле хранившиеся в самой глубине ее сердца. Рассматривая развалины Булгара, она вдруг всем своим существом почувствовала себя юной булгаркой...

...Ханская дочь Рабига каталась с подружками на лодке по Волге, когда неожиданно сорвалась в воду и начала тонуть. Ее заметил молодой юноша по имени Гумер, ловивший рыбу в камышах, бросился на помощь и спас ее. Так благодаря этому драматическому событию состоялось знакомство молодых людей. Юный и гордый, меткий и быстрый Гумер через несколько лет превратился в красивого, сильного и храброго воина. Рабига тоже подросла, войдя в чудесную девичью пору и став прекрасной, как спелое яблочко. Влюбленные друг в друга молодые люди, встречаясь где-нибудь на улицах Ага-базара, на берегу Волги или возле ханского дворца, уже не скрывали своих чувств.

Когда Хромой Тимур прошел на суваров войной, Гумер пошел на войну и погиб на поле боя. Разорив и спалив дотла города Биляр, Сувар, Джукетау, Тимур окружил Булгар. Горожане сражались с врагом, не щадя себя, но, поскольку силы были неравные, город был сожжен, мечети и библиотеки превратились в горы пепла. Хан, получив смертельное ранение, скончался. Но жители города все еще не сдавались.

Тогда предводитель войска Хромого Тимура объявил булгарцам волю своего хозяина: всем им будет дарована жизнь, если они выдадут Тимуру ханскую дочь Рабигу.

Чтобы спасти свой народ от истребления, красавица Рабига согласилась покориться, но выдвинула одно условие.

— Приведите моим братьям — старшему и младшему — по рысаку, — сказала она. — Только тогда я буду в вашей воле.

Условие было выполнено, коней привели. Прощаясь с братьями, Рабига сказала:

— Идите, мои любимые братья, спасайтесь. А потом соберите народ и уничтожьте этих ненавистных псов Хромого Тимура.

Юноши вскочили на коней и тут же скрылись с глаз.

А Рабига поднялась на крышу дворца и окинула прощальным взором родной город. Куда ни посмотри — огонь, пожары, горе, смерть. Теперь у нее уже никого не было — ни братьев, ни родителей, ни любимого — Гумера.

— Нет, — сказала она себе. — Никогда жестокому врагу не замарать мою честь. Лучше смерть, чем неволя.

И Рабига бросилась с крыши прямо в огонь... Но она чудом осталась жива. Булгарцы отнесли ее к святому озеру, окруженному густой березовой рощей, чтобы промыть ее раны и вылечить. Придя в себя, красавица Рабига бросилась в озеро и исчезла. Враги очень долго искали ее, но так и не нашли. А народ Булгара решил, что дочь хана по тайному ходу выплыла к Волге, отыскала могилу Гумера и умерла на ней. С тех самых пор это озеро стали называть именем Рабиги — именем девушки, сохранившей в чистоте и незапятнанности свою честь и оставшейся верной своей любви.

Услышав эту историю, Аниса в тот день ощутила себя той самой Рабигой, оставшейся жить в древней легенде и народной памяти. На какие только высоты не поднимает человека любовь, она способна поставить его вровень с Небом и Землей. Увидев плавающих по озеру двух лебедей, Аниса окончательно растрогалась. А ведь у нее тоже есть свой лебедь! И этим лебедем был Анис, который смотрел на нее бесконечно любящими глазами и который буквально парил над землей от переполняющего его чувства. И Анисе очень захотелось сказать ему о том потрясающем и ослепительном первом чувстве, которое родилось в ее сердце именно здесь, в Булгаре, на этом красивом, заросшем травой берегу озера Рабиги.

— Анис, — сказала она, — я хочу, чтобы рядом со мной всю жизнь был ты. Только ты...

Над синим озером, купавшимся в золотистых солнечных лучах, повеял теплый ветерок, он нежно погладил волосы юноши и девушки, сердца которых сейчас до краев были наполнены великим чувством. Губы прикоснулись к губам и слились в поцелуе...

10

...Гудок парохода раздался неожиданно, заставив их вздрогнуть. Звук полетел над Волгой вдаль, ударился о противоположный берег, затем вернулся и заполнил собой прибрежный лесок и пристань. Анис и Аниса стояли обнявшись, не в силах расстаться. Им давно уже было пора прощаться, но они не могли оторваться друг от друга. Только после того, как широкоплечий веселый матрос крикнул: «Садиться будете или нет?!» и взялся за сходни, Анис выпустил девушку из своих объятий.

— До свидания, родная. Ну же, перестань плакать... Мы же договорились. Год — это не так много. Мне тоже тяжело оставлять тебя. Но что делать? Учеба завершена. Все твердят, что мне надо двигаться дальше. Ты и сама все понимаешь... Доучишься, приедешь ко мне. Я окончу университет, поедем вместе работать. Сбудутся наши мечты — станем учить детей... Ну же, ну, пароход сейчас тронется...

— Я уже скучаю по тебе, — сказала Аниса. — Помнишь, ты когда-то подарил мне розу? Она все еще у меня. Хоть и высохла, но сохранила свой аромат. Я буду хранить ее как память о тебе.

— Даст бог, милая, в нашей жизни будет еще очень много таких роз.

Они шли к сходням, обнявшись. Взойдя на пароход, Анис обернулся:

— До свидания, Аниса. Ведь говорил тебе, что пароход приходит ночью и тебе не стоит меня провожать! Вот уже и стемнело. Ветер усиливается. Наверно, будет дождь, видишь, какие тучи. Как же ты одна до города доберешься?! Иди, иди скорее! Пиши мне письма чаще! Ладно?!

Колеса парохода с шумом замолотили по воде. Медленно развернувшись, разрезая черную гладь воды, пароход взял курс на середину Волги. Огни пристани, помутнев, отодвинулись назад, и пароход, миновав залив, постепенно скрылся с глаз. Но пока пристань еще не утонула окончательно в ночной темноте, Анис всматривался в берег, и вид одинокой фигурки девушки в белом платье терзал его сердце, навсегда запечатлевшись в его памяти...

Наконец, слезы на глазах Анисы высохли. Ей не хотелось возвращаться в город, опустевший после отъезда любимого — ноги не шли. Разве она не понимает, что Анис уехал?.. Да все понимает! Ведь стоило ему ступить на палубу парохода, как эти противно скрипящие сходни сразу убрали. Анис попрощался с ней, сказал, что она потом приедет в Казань... Сказал, что гроза надвигается... А все равно ей казалось, что вот сейчас неожиданно откуда-то появится Анис, как обычно, подойдет сзади и прикроет ей ладонями глаза... Аниса сделает вид, что не узнает его, а он в ответ радостно засмеется и крепко-крепко ее обнимет...

Поверив вдруг своей фантазии, Аниса резко обернулась. Но, увы, Анис был уже далеко, он уже давно стоял, прижавшись спиной к пароходной трубе, извергающей теплый дым, и до боли в глазах всматривался в сторону потонувшей во мраке пристани.

Внезапно усилившийся ветер громыхнул железом на крыше пристани. Аниса словно очнулась. Не ночевать же здесь, надо было возвращаться. Наверно, и девчонки в общежитии уже давно волнуются. Впрочем, они, конечно, знают, куда она пошла. И воспитательница, тетя Ксения, знает. Погруженная в мысли, Аниса двинулась в обратный путь. Ей еще предстояло преодолеть шесть-семь километров по абсолютно темной дороге.

Во мраке каждый куст, каждая кочка у обочины казались лешим, чертом, волком и еще бог знает чем. Девушка шагала, стараясь подавить нарастающий в сердце страх. А в душе теплилась слабая надежда, что, если бы кто-нибудь встретился, было бы не так жутко. Ветер тем временем становился все сильнее, кажется, со стороны Волги ее уже догоняли первые капли дождя. Время от времени глаза ослепляла молния. К счастью, вдали уже показались огни города. Девушка прибавила шагу. «Господи, только бы успеть домой до дождя...»

Когда Аниса приблизилась к кустам, разросшимся вплотную к дороге, ей вдруг почудилось, что там кто-то притаился. Сверкнула молния, от неожиданности девушка отпрянула назад. В то же мгновение кто-то схватил ее сзади за шею и закрыл ладонью рот и нос. Задохнувшись, Аниса потеряла сознание. Она уже не чувствовала, как ее обмякшее тело потащили в кусты, не слышала, как с треском полетели пуговки на ее платье. Кто-то, навалившись на девушку, грубо щупал ее тело. Аниса очнулась от резкой боли. Кто-то, отвратительно пахнущий перегаром и потом, придавил ее к земле и, пряча лицо, торопливо, с сопением, удовлетворял свою звериную похоть...

11

Подруги, услышав на рассвете плач, обнаружили ее сидящей на крыльце общежития. Все общежитие забурлило. Девчонки, перебивая друг друга, пытались узнать подробности. Платье Анисы было разорвано на груди, белье было перепачкано. Она не переставая плакала и не отвечала ни на один вопрос.

Утром о трагедии стало известно директору. Сафа Насихов тоже не смог ничего добиться. Тогда он поручил преподавателям-женщинам расспросить Анису и выяснить, кто совершил это грязное свинство, но несчастная словно онемела и ничего не говорила, продолжая рыдать. Когда девушки сообщили, что Аниса ходила на пристань провожать Аниса, директор ужаснулся. Как мог Анис совершить такое? Он же говорил, что очень любит Анису и стесняется даже обнять ее. Каким же жестоким и подлым оказался этот славный вроде бы парень! И к тому же — дурак! Ведь теперь ему конец. Теперь ему придется учиться в других университетах, зло подумал директор. Как же они не заметили, не почувствовали, что парень пошел по дурной дорожке?.. Хочешь не хочешь, пришлось сообщить о происшествии в прокуратуру и милицию. Там тоже немало были удивлены столь невиданным в этих краях преступлением.

Прошло несколько дней. Аниса словно бы немного успокоилась. Начала есть. Но на вопросы отвечала односложно: «да», «нет» — не более того. Только когда начинали расспрашивать об Анисе, она принималась горько плакать и тут же замыкалась в своем молчании.

Сокурсники Анисы готовы были разорвать того человека, который сделал это с красавицей Анисой.

— Я этого Аниса все равно разыщу в Казани! — сказал Идмас. — Все равно отомщу, я это так просто не оставлю!

На протяжении нескольких дней в училище, гудевшем, как пчелиный рой, имя Аниса звучало все чаще и чаще. Однажды в кабинет директора пришли подруги Анисы.

— Сафа абый! Мы крайне удивлены! — начала активная Камария. — Аниса надо срочно отыскать и привлечь к ответственности. А вы ничего не предпринимаете! Как же так?!

— Девочки, родные, я уже сообщил в соответствующие органы. Они начали расследование. Но сама Аниса молчит. И на все вопросы о том, кто это был, отвечает: не знаю. Аниса мы найдем, обязательно найдем. Он свое получит. Дружба, видите ли, любовь у него... Разве любовь такой бывает?!

Директор и в самом деле был в замешательстве. Он ведь искренне верил, что молодых людей связывает настоящее чувство.

В результате своих мучительных размышлений он сделал для себя один вывод. До того, как Аниса разыщут органы, он должен сам найти его. Интересно, с каким лицом встретит его Анис? Конечно, училище он уже окончил, но диплом-то получил только что. Так что одной ногой Анис все еще в училище. И ответственность за него падает на него, директора. Что скажут в министерстве, в райкоме! Голова кругом! Вон директора соседнего Тетюшского училища освободили от должности. Хотя вины особой за ним не было. Тоже в каком-то ЧП обвинили директора. Да, надо немедленно ехать в Казань и найти этого подонка!

Тем временем в училище снова все встало с ног на голову: Аниса получила два письма от Аниса. Кому-то удалось выпросить их у Анисы. Прочитав, народ ахнул от удивления.

«Аниса моя, свет моих глаз! Я умираю от разлуки с тобой. Милая, ты все еще словно стоишь перед глазами и машешь мне на прощание рукой. Почему не пишешь? Ведь прошла почти неделя. Разве так держат слово? Если в течение двух-трех дней от тебя не будет письма, я не знаю, что со мной будет. Я теперь даже к экзаменам уже не в состоянии готовиться...»

Но второе письмо всех насторожило: *«...Я сам виноват. Наверно, ты обиделась на меня. Я оставил тебя одну темной ночью, всю в слезах... Почему ты не пишешь, любимая...»*

Увидев, куда поворачивается дело, Насихов вызвал к себе Анису.

— Дочка, я не спрашиваю подробностей... Скажи только одно. Вы были такой красивой парой... Скажи, Анис виноват? Может, ты его прикрываешь?

Аниса, словно только сейчас очнулась, смотрела некоторое время на директора полными слез глазами и ответила:

— Сафа абый! Это не он... Он меня любит. И я его... Анис не виноват. — И тихо вышла из кабинета.

— Кто же тогда? — крикнул вдогонку директор, но ответом ему был лишь удаляющийся звук шагов несчастной девушки.

Этот разговор снова погрузил директора в глубокое раздумье. Кто же тогда? Кто?! И почему так долго идет расследование? В училище дел невпроворот, а у него ни к чему душа не лежит. Тогда Насихов решил сходить в прокуратуру и разузнать: может, они хоть что-то выяснили. К тому же надо было сообщить, что Аниса не обвиняет своего парня.

Пожилой следователь был его давним знакомым, но ничего нового говорить ему не стал, а сидел и терпеливо слушал, прикрыв глаза опухшими веками.

— Вы ничего нового мне не сообщили, — наконец сказал он. — Мы уже побеседовали с девушкой и знаем, что она не обвиняет своего парня. Похоже, она очень любит его. В связи с этим возникает закономерный вопрос: захочет ли она, чтобы любимого человека привлекли к ответственности?

— Вы и в самом деле думаете, что виноват Анис? Но в письме он пишет, что очень любит ее. Говорит, что приедет, если не получит от нее письма. Если бы он совершил с нею такое, неужели бы стал так писать?

— Вот это-то и странно.

— Вот именно. А в другом письме написал: я сам виноват. Ты обиделась, наверно, оставил тебя в слезах... Похоже на признание своей вины...

— Но девушка говорит, что это не он. Непонятно. Короче, наш сотрудник уже выехал в Казань. Он найдет Аниса. Остальное выяснится после этого.

— Ладно, спасибо вам. Если это не будет профессиональной тайной, пожалуйста, держите меня в курсе.

— Посмотрим, Сафа Гилязетдинович. Я все понимаю. За такие дела никого не погладят по голове. Сами знаете...

После разговора со следователем настроение Сафы Насихова еще больше испортилось. Что же это получается? За девушку-сироту, прибывшую из детского дома, разумеется, в ответе он. Потому что он — руководитель. Значит, воспитательная работа поставлена плохо. Скажут: куда смотрел? Он — директор единственного в республике училища, где учатся дети-сироты. Поэтому к нему и внимание большое, но ответственности еще больше. Дети должны быть и накормлены, и одеты, и обуты. Конечно, министерство помогает, но жизнь есть жизнь. Одежда изнашивается, в снабжении продуктами случаются перебои...

И никто не избавляет его от ответственности и за ребят, которые приезжают в училище из деревень. У них жизнь даже сложнее. Потому что вся забота о них ложится на плечи семьи. Между тем что-то не похоже, чтобы жизнь в стране поворачивалась к лучшему.

С этими печальными мыслями директор и зашел к себе в кабинет, и тут же раздался телефонный звонок. На том конце провода был следователь, с которым они только что расстались.

— Вернулись, товарищ Насихов? Тут у нас возникла еще одна проблема. Из Казани позвонил наш сотрудник. Анис пропал. Его нет ни в университете, ни в общежитии. Возможно, испугавшись ответственности, он ударился в бега. Надо потихоньку разузнать, не появлялся ли он дома, в деревне, только сделать это надо так, чтобы родители ничего не узнали.

Насихов тяжело плюхнулся в кресло. Час от часу не легче. Значит, этот славный паренек все-таки виноват. Иначе зачем ему прятаться? Это что же получается? Мало было проблем, вот вам еще?! Клубок еще более запутывается...

Дел скопилось огромное количество. Хоть и не хотелось ему сейчас ничего делать, а все же заставил себя взяться за перо. Ведь надо было написать несколько приказов, организовать прием экзаменов у заочников, просмотреть план летних работ на приусадебном участке училища и сделать еще много чего.

Вызвав преподавателя по «Основам сельского хозяйства» Веру Александровну, Сафа Гилязетдинович велел ей завершить дневник летних работ. С молодой учительницей татарского языка Ильсияр Галимовной уточнил список тех, кто поедет в каникулы на экскурсию в Казань, помог раздобыть для этого все необходимое. С учителем физики Гильманом Ахатовым составил список пособий, которые необходимо купить для лаборатории к новому учебному году и т.д. Но что бы он ни делал, его мозг продолжали сверлить тревожные мысли: где, когда, как и что они просмотрели?! Как могли воспитатели отпустить девушку с кем попало? Или они просто проморгали ее уход? Впрочем, «кто попало» — это, вообще-то, парень, которого она любит. Но тогда кто виноват в этой трагедии? Следователь прав: почему Анис исчез? Надо отправить его друга Ильгиза на мотоцикле в деревню — разузнать, не вернулся ли Анис. Но надо это сделать как-то тихо, чтобы родители парня не узнали...

Эти мысли мучили Насихова и вечером, когда он пришел домой.

— Ты зачем так себя изводишь? Уже и есть перестал, — заметила ему жена Гаухария.

Но замечание жены только подлило масла в огонь, и он огрызнулся, ни за что ни про что обидев жену:

— У тебя одно на уме... Лишь бы поесть!

Наутро его ждали еще более неприятные известия.

12

Аниса за эти несколько дней сильно похудела и осунулась. Ела через раз, порою напрочь забывая о еде. Воспитатели и подруги, особенно Лилия, Фирдаус, старались все время быть рядом с ней. Разумеется, у

большинства в голове вертелась одна мысль: лишь бы Аниса не наложила на себя руки. Девушки представляли себя на месте Анисы, и сердца их сжимались от ужаса. Было очень тяжело видеть, как помутнели и словно угасли васильковые глаза Анисы, а всегда румяные щеки приобрели желтовато-коричневый оттенок.

Порою подруги внимали просьбам Анисы оставить ее одну хотя бы ненадолго, но каждый раз старались незаметно следить за ней. А Аниса вдруг заимела привычку вставать ночью, когда подруги по комнате засыпали, и перебирать свою одежду. Иногда она задумывалась, но вдруг до ее ноздрей словно доносился тот отвратительный запах алкоголя и вонючего пота. Воспоминание было настолько сильным, что ее даже начинало тошнить. Она ощущала, как снова начинали ныть ее искусанные и покрытые синяками груди. А в голове одно: кто же так надругался над ней? Кто запачкал ее имя, опозорил на весь город? Что же теперь делать? Ведь теперь каждый, кто слышал об этой истории, может ткнуть в нее пальцем. А городские парни, которые с интересом посматривали в ее сторону, теперь проходу ей не дадут. О Господи, если бы была жива ее мама, она бы утешила. Но у Анисы нет никого. Она одна-одинешенька в этом жестоком, безжалостном мире. Куда же ей теперь преклонить свою несчастную головушку?..

По дороге в училище Сафа Насихов снова заглянул в прокуратуру, но там никаких новостей не было. Зато новость его ждала в училище. Не успел он зайти к себе в кабинет, как в конце длинного коридора училища хлопнула дверь и послышались приближающиеся возбужденные голоса:

— Давай-давай, смелее шагай, женишок! Сначала покажись директору. — Голос принадлежал Идмасу Фасхетдинову.

— Отпусти! Отпусти, говорят тебе! Я и без тебя дорогу знаю. Убери руки!

О боже! Это же голос Аниса! Спотыкаясь о палас, Насихов бросился к двери. Внезапно она распахнулась, и на пороге возник Анис. Кто-то с силой толкнул его сзади, а потому он чуть не ударился о директора. За Анисом появился Идмас Фасхетдинов.

— Здравствуйте, Сафа Гилязетдинович! Я шел к девушкам в общежитие, а тут налетел этот скандалист и к вам потащил, извините! — сказал Анис. — Как будто я сам дорогу не знаю... Ну вот, посмотрите, он мне воротник оторвал...

Не веря своим глазам, Насихов невпопад спросил:

— Это ты, Анис? Ты откуда взялся? Когда? Тебя ищет милиция, прокуратура...

— Прокуратура? Милиция? А зачем я им нужен? — Анис побледнел. — Что случилось? Ничего не понимаю... Только появился во дворе училища, а тут на меня Идмас набросился.

— Так ты ничего не знаешь?

— А что я должен знать? Аниса обещала мне писать. А сама не пишет. Я забеспокоился и приехал...

Тут опять вмешался Идмас:

— Вы только посмотрите на него, а? Как будто он ничего не знает! Нет уж, милый, теперь ты не уйдешь от ответственности.

Директор тем временем уже успел взять себя в руки и начал успокаивать Идмаса:

— Ты погоди, Фасхетдинов. Не горячись.

— Не горячись... — Идмас нахмурился. — А кто дал ему право позорить свою девушку? Выходит, он только делал вид, что любит Анису. Притворщик! Когда Сталин умер, он, кстати, тоже не плакал. Я хорошо помню!..

Но Анис уже не слышал его последние слова и удивленно спросил:

— Сафа абый, о чем он говорит?! Кого опозорили? Анису?!

— Погодите, ребята. Давайте по порядку... Анис, тебя Аниса на пароход провожала?

— Провожала. Сафа абый, что случилось?! Скажите, наконец!

— Кто еще был на пристани, когда ты уезжал? Какие-нибудь знакомые были?

— Народу было очень мало. Были рыбаки. Знакомых я не заметил. Ну скажите же, что случилось с Анисой?!

— Он еще изображает, что ничего не знает! — Брызгая слюной, Идмас снова включился в разговор. — Ты же изнасиловал ее! И теперь прикидываешься!

— Изнасиловал?! Я?! Ты, рыжий, соображаешь, что говоришь?!

— Погодите, я вам сказал! Гм-м... Анис, тебя ведь ищут. Подозрение падает на тебя...

— На меня? А где Аниса? Она жива? Теперь понятно, почему она не писала мне!

Неожиданно вскочив, Анис бросился к двери. Идмас попытался перехватить его, но не успел. Анис выбежал из кабинета, за ним ринулся Идмас. Выйдя за ними следом, Насихов увидел, что ребята побежали в общежитие...

Когда директор добрался до комнаты, где жила Аниса, внутри уже разгорелся настоящий скандал. Девчонки окружили Аниса и бросались на него, словно хотели разорвать на части. Появление директора нисколько их не остановило: они не могли успокоиться и продолжали кричать.

— Что ты наделал?!

— Как ты мог?!

— Любит он, видите ли!..

— Она ведь так любила тебя, а ты! Эх!..

Анис растерянно смотрел то на одну, то на другую, пытаясь что-то сказать, но девушки продолжали буйствовать, не давая ему и рта раскрыть.

Насихов попытался успокоить девушек:

— Успокойтесь, девушки, тихо! Дайте ему сказать!

Анис, затравленно оглядевшись вокруг, вытер взмокший лоб.

— Что же это такое? Девчонки, я ни в чем не виноват! Сафа абый... Поверьте. Честное комсомольское... Она меня проводила. Я говорил ей — не надо меня провожать. Стемнело уже. И ночь была облачная...

— Конечно, облачная! Тебе в помощь! — Это вставил Идмас.

— Ты заткнешься или нет? Какая помощь? А где сама Аниса? В больнице? В какой больнице? Я пойду к ней... То-то писем от нее не было. Я жду, жду, а она не пишет...

Девчонки, по-видимому, немного успокоились. Только тут они посмотрели на пустую кровать Анисы...

— Кстати! А где она? Может, в туалете? — спросила одна и побежала искать ее.

Но в туалете ее не оказалось. Насихов опять встревожился:

— Лилия, Фирдаус, вы что, не знаете, где она? Как же вы ее выпустили из поля зрения? Ведь я сто раз говорил вам, что надо быть внимательнее! Идите и разыщите ее быстро, — сказал он. — А ты, Анис, пойдем со мной. Обойдем все классные комнаты.

Девушки гурьбой вышли из комнаты и рассыпались по помещениям общежития. Нигде не найдя Анисы, подруги начали ворошить ее постель. Выяснилось, что вещи на месте, однако не хватало пары платьев, теплой шерстяной кофты и плаща. Воспитательница Ксения Юрьева сбегала к сестре-хозяйке. Чемодан Анисы оказался на месте... Взбудораженные этими новостями, ребята спешно обошли все училище и проверили даже чердак. Анисы нигде не было.

Вскоре о последних новостях уже знали в милиции. Теперь и она подключилась к поискам девушки. Уставший Анис, целый день пробегавший вместе со всеми в поисках Анисы, вечером был взят под стражу.

13

Тем временем Аниса, севшая на случайную попутку, ехавшую в сторону Тетюшей, уже подъезжала к Волге. Подхватив небольшой сверток, Аниса спрыгнула из кузова автомашины, подошла к водительской кабине и протянула шоферу два рубля.

Тот изучающе посмотрел на девушку и сказал:

— Грех брать деньги у такой красавицы. Не надо, спрячь. Ты куда путь держишь, милая? По лицу вижу — у тебя неприятности. Ты держись, не сдавайся. Если красоты на земле не будет, жизнь потеряет всякий смысл. Ладно, прощай, поеду я...

Когда рассеялась пыль, Аниса затесалась в толпу людей, стоявших в очереди, чтобы переправиться на тот берег, где была пристань. Она еще не знала, куда направится, она лишь хотела поскорее уехать подальше от этого райцентра, который втоптал ее в грязь, от места, которое раздавило ее чистую любовь, лишило ее беззаботной юности. Предположив, что ее начнут искать, Аниса решила садиться на пароход не с пристани Переволоки, а в Тетюшах. Где же еще будут ее искать, как не на пристани? А когда сообразят, что она могла уплыть из Тетюшей, ее к тому времени здесь уже не будет. Но только вот куда ей ехать? В Казань никак нельзя, там ее Анис, там поступает учиться самый любимый, самый близкий для нее человек на свете. Самый близкий?.. Эх, для сердца он самый близкий, но теперь между ними такое расстояние! После того, как ее опозорили и прославили ее имя на весь мир, она никогда не сможет показаться Анису на глаза. А ведь они с Анисом были готовы умереть друг за друга! Они обменялись взаимными клятвами не бросать друг друга. Кто знал, что их волшебная любовь неожиданно вдребезги разобьется! Эх, Анис, мой Анис, родной, любовь моя, свет моих глаз, прощай навеки. Ты простишь меня в память нашей любви и со временем забудешь. А я буду верна тебе всю свою жизнь. И никто и никогда не сможет занять твое место в моем сердце, милый...

Поразмыслив, Аниса вспомнила, что в Красноборском районе в деревне Крынги живет младшая сестра матери Сария апа. Надо сначала поехать к ней. А потом видно будет. Самое лучшее — уехать в Сибирь

или Среднюю Азию. Там ее никто не найдет. Пересчитав свои деньги, Аниса купила билет до пристани Красный Бор. Правда, ее предупредили, что в Камском Устье ей придется пересесть на другой пароход. Но теперь это было ей на руку. Значит, ее следы окончательно затеряются.

Аниса не сообразила, что пароход, на который она села, делает остановку в Переволоках. Только когда пароход отчалил, ее осенило: а если ее ищут на пристани? Хорошо, что эта мысль пришла к ней вовремя. Значит, надо будет как-то спрятаться. Девушка спустилась в трюм парохода «Джамбул» и устроилась в самом дальнем углу, куда едва падал свет, прямо на полу среди сидящих и лежащих людей. Надела косынку, надвинув на самый лоб. Всеми силами своей души она хотела, чтобы пристань, с которой уехал ее Анис, поскорее осталась позади.

Аниса была права — на пристани ее уже искали. Студенты педучилища и сотрудники милиции ходили среди народа, расспрашивали тех, кто стоял в очереди на посадку, показывали фотографию Анисы. Замучили расспросами женщину-кассира, и та уже в который раз объясняла, что девушка с фотографии билет у нее не покупала...

В трюме парохода вдруг все разом заговорили, зашевелились, начали оглядываться и рыться в карманах. Сердце Анисы гулко забилось. Неужели ее сейчас найдут и высадят? Но тревога оказалась напрасной — это просто контролеры проверяли билеты. Вскоре суета улеглась, и Аниса благополучно миновала эту опасную пристань. Миновать-то миновала, но тут же вспомнила, что недалеко от этого места ее судьба сделала резкий поворот, и сердце тягостно заныло. Кто же мог сделать с ней такое?! Какой подонок обрек ее на несчастье, лишил любви?.. Аниса от всей души прокляла этого человека.

К счастью, в Камском Устье ей не пришлось долго ждать. Пересев на пароход, идущий до Красного Бора, она немного успокоилась. Проведя ночь в душном трюме на полу, Аниса вышла на корму парохода глотнуть свежего воздуха. Она смотрела на камскую воду, пенным шлейфом убегающую назад, и незаметно для себя снова погрузилась в раздумья. Эта вода текла здесь всегда — текла дни, месяцы, годы. Кого только не видела и кого только не носила на своей груди эта чудная река... Кто только не отдыхал на ее пологих или крутых берегах, не набирался сил, кто только не наслаждался красотой заливов, густо поросших плакучими ивами. Сколько их было — тех, кто на ее покрытых душистыми травами лугах, уходящих к горизонту, косили, двигаясь рядком и взмахивая дружно косами, обливались потом и затем, разгоряченные, купались, широко раскинув руки, в ее целебной воде, дарящей каждой клеточке тела бесконечное наслаждение. Сколько их в красивые лунные вечера на берегу этой чудесной реки под невозможные трели соловья, отдаваясь во власть рвущегося из сердца зова природы, признавались своим любимым в самой чистой и светлой любви...

Каждый раз, когда Аниса вспоминает свое нынешнее положение, в сердце ее словно начинает болезненно двигаться острая заноза. Говорят, что любовь — это самое сладкое, приятное, вдохновляющее чувство, но почему же тогда она опалила ее, Анису, своим мучительным болезненным дыханием? В то время как вся природа расцветает, каждое живое существо стремится жить, откуда свалилась на нее такая душевная мука? Почему она давит на душу, словно мельничный жернов, не дает дышать...

Когда Аниса вернулась в трюм, многие уже проснулись и, кое-как умывшись, принялись за свой скудный завтрак. Кто-то достал яйцо с хлебом, кто-то грыз воблу или сухари. У Анисы еды не было, все деньги были потрачены на билет. Стараясь не смотреть на жующих соседей, она сделала вид, что задремала. Но дремать вечно было невозможно. Ее попутчики — мужчины и женщины — ели, потом, подложив под голову мешки, спали, затем, проснувшись, говорили о том о сем, снова спали, встав, выходили подышать на палубу... Но главное — у них худо-бедно была еда, а вот у Анисы...

Сидевшая напротив Анисы женщина в старом халате, надетом поверх бумазейного платья, достала из кармана маленькую круглую коробочку с надписью «Свобода» и начала вертеть ее, тщетно пытаясь открыть своими темными потрескавшимися пальцами.

— Давайте я открою, — предложила Аниса. Ломая ногти, она все же открыла коробочку и протянула ее женщине. По трюму распространился запах вазелина. Кончиками пальцев женщина начала втирать вазелин в кожу рук. Увидев вопросительный взгляд Анисы, пояснила:

— Да, дочка... У деревенских руки всегда в трещинах, а как же иначе? И полоть, и доить, и картошку чистить, и стирать, и еще тысяча дел — все вот этими самыми руками. Руками, которые знают, что такое труд.

Аниса подумала, что у ее мамы были такие же руки. Она едва удержалась от желания взять растрескавшиеся руки этой приветливой женщины в чистом белом платке, повязанном назад, в свои и прижать их к сердцу.

Почему так медленно тащится этот пароход? Конечно, идти против течения тяжело. Но почему он так долго стоит на остановках? Как же подавить голод? Может, попросить у этой женщины, которая смотрит

на нее так ласково, хотя бы корочку хлеба?.. Анисе удалось продержаться до вечера, но потом, не в силах больше вынести желудочных спазмов, она обратилась к женщине.

— Апа, вы не рассердитесь?.. Я вас хотела попросить... У меня закончились деньги. Вот тут платья... Может, купите какое-нибудь?

— Дочка, я на тебя уже второй день гляжу. Что-то с нею случилось, сказала я себе, но заговорить самой было неловко. Ты, видно, девушка с образованием, а такие не любят, когда к ним лезут с разговорами. Садись-ка ближе. Давай я тебе чаю налью. И хлеб у меня есть. Нам хватит, иди сюда, иди, — затараторила женщина.

— Я ведь не бесплатно, апа. Я могу отдать вам вот это платье...

— Ах, деточка, деточка... У меня есть такая же дочка, как ты. Она похожа чем-то на тебя — такая же неприспособленная к жизни. Мне твое платье не нужно. Самой пригодится. Вон оно какое красивое, и немаркое к тому же.

От ласкового взгляда и участия Аниса расчувствовалась.

— Спасибо, апа, — сказала она.

— А ты куда едешь? Девушке-то одной не с руки...

— В деревню Крынги. У меня там дело. Пришлось ехать срочно, даже собраться толком не успела.

— В Крынги? Я сама из Чишмале. Так мы с тобой землячки, оказывается. А кто у тебя в Крынги?

— Младшая сестра матери — Сария апа. Она на почте работает.

— А-а, вот как. Я, кажется, припоминаю ее. Это, наверно, та многодетная Сария. Говорили, что муж у нее на фронте контузию получил, потому характер у него — не приведи бог. Значит, это она самая...

Выпив горячего чая с куском хлеба, Аниса немного ожила. Последнее замечание попутчицы отозвалось в сердце болью, потому она не стала продолжать тему и, поблагодарив, ушла на свое место. И снова на нее навалились тягостные мысли. Анис, наверно, обиделся на нее за то, что она не писала писем. Но что я могла ему написать?! Что темной ночью меня изнасиловали на дороге? Что зря не послушалась его и пошла провожать?! Ах, Анис, милый, где ты сейчас и о чем думаешь?..

14

Аниса доставили в прокуратуру. Он, похоже, все еще не понимал, во что оказался втянут. И искренне недоумевал, как это его, человека, который безумно любит Анису, могут обвинять в таком грязном преступлении? Это же дело рук какого-то варвара! Но где сама Аниса? Ведь она может внести ясность. Нашли ее или нет? О Аллах, только бы она не наложила на себя руки из-за всей этой истории. Она ведь очень впечатлительная и эмоциональная...

— Какое имеете право просто так задерживать человека? — возмущался Анис. — Я ни в чем не виноват. Развяжите руки!

Следователь молча освободил ему руки, затем некоторое время пристально смотрел ему в лицо. В тишине, повисшей в кабинете, тиканье часов на стене стало казаться таким гулким, словно удары молота по пустой бочке. После продолжительного молчания следователь сказал:

— Ты, парень, не шуми тут. Имей это в виду. Ты лучше скажи, знакома ли тебе гражданка Аниса Ахмадуллина? Ну?

— Конечно знакома! Мы вместе учились. Это моя подруга. Вы нашли ее или нет?

— Это очень хорошо. — Следователь проигнорировал вопрос. — Значит, подруга... Когда ты ее видел в последний раз?

— Когда... Неделю назад. 20 июня она меня провожала на пристани. Я в Казань уезжал.

— Во сколько это было?

— А во сколько приходит пароход? В 11 часов 20 минут.

— Во что была одета Ахмадуллина?

— Это еще зачем?

— Вопросы задаю я. Отвечайте.

Стул под следователем неприятно скрипнул.

— Она была в легком цветастом платье с короткими рукавами.

— Платье на ней было чистым?

— Вы что? Разве девушка может ходить в грязном платье?!

— В ту ночь был дождь. Вы попали под дождь?

— Нет. Когда я сел на пароход, как раз приближалась гроза. Я еще сказал ей, что зря она пришла меня провожать. Собирается дождь, как же ты теперь до дома доберешься, сказал я ей...

— А платье на груди ты ей порвал? — Стул снова скрипнул, издав крысиный визг.
— Зачем мне его рвать? А что, ей порвали платье?
— По дороге к пристани вы где-нибудь останавливались?
— Останавливались. Аниса любит цветы. Пару раз остановились, она цветы собирала.
— Присаживались?
— Нет. Мы не устали. Мы же оба спортсмены. Она занимается акробатикой, а у меня второй разряд по лыжам. 7–8 километров для нас — не расстояние.
— Ладно, не хвастай. Ты когда приехал сюда?
— Сегодня утренним пароходом.
— Зачем приехал?
— Мы договорились писать друг другу каждый день. Я писал. А ответа не было.
— Ну и?..
— Я разволновался. На душе было неспокойно. Приехал узнать...
— Что узнать?
— Вы когда-нибудь любили? Если да, то не стали бы задавать такой вопрос.
— Ты отвечай на вопрос. Или скажи, что отказываешься отвечать.
— Я отказываюсь отвечать на этот вопрос. Видимо, влюбленного может понять только тот, кто сам любит.
— Хорошо. «Отказываюсь». Так и запишем.
— Пишите. И еще запишите, что я не трогал Анису, что я готов умереть за нее.
— Даже в ее нынешнем положении?
— Да. Если бы я знал, кто ее опозорил, я бы убил его.
— Ага... Иначе говоря, ты бы отомстил...
— Отомстил бы. А вы?
— Не забывай, где ты находишься.
Настенные часы застучали еще громче.
— Вы что, подозреваете меня? Спросите у нее самой.
— Спросили, уже спросили. Видимо, ты ее здорово напугал. Она сказала, что насильник не ты.
— Тогда почему вы меня здесь держите? Отпустите!
— А вот это, похоже, случится не скоро. Надо еще многое выяснить, — ответил следователь и начал деловито перелистывать бумаги.
— Выясняйте. А меня отпустите. Мы придем к вам с Анисой вдвоем и все объясним. Мне надо увидеться с ней.
— Аниса пропала, не можем найти... Ладно, ты пока посиди. Подумай, может, что вспомнишь...
Следователь некоторое время размышлял, уставившись на зарешеченное окно, затем крикнул:
— Петров, уводи!
В дверях появился милиционер с кобурой на ремне. Оправляя темно-синюю гимнастерку, он подошел к Анису и положил тяжелую ладонь ему на плечо:
— Пошли.
Когда они вышли на улицу, к ним спешным шагом, разгоняя ботинками клубы тополиного пуха, направились директор училища Сафа Насихов и однокурсники Аниса — Ильгизар, Идмас, Вагиз и другие.
— Сафа Гилязетдинович, что же это такое? — воскликнул Анис, остановившись. — Я же ни в чем не виноват! Помогите! Если мои родители узнают, их же удар хватит. Ничего не говорите им, ради Бога!
— Если не виноват, все прояснится, Анис. Ты сильно не переживай, — сказал директор.
— Разговаривать запрещено. Пошли, — милиционер повел Аниса по направлению к КПЗ.
Анис успел только спросить:
— Вы все еще не нашли Анису? Где же она может быть?
— Не нашли. Ее нигде нет.
Анис больше ничего не успел сказать ни директору, ни ребятам. Только краем глаза перехватил презрительный взгляд Идмаса. Но все-таки Ильгиз крикнул ему вдогонку:
— Анис, держись! Мы расскажем, что вы дружили с Анисой. Тебя не станут долго держать, не переживай!

На следующий день Аниса допрашивал тот же следователь. На его лице Анис заметил сегодня какую-то перемену.

— Ну что, парень, будем рассказывать, как было дело? — спросил он. — Или так и будешь стоять на своем?

Анис, всю ночь провалявшийся без сна в грязной и темной камере, чувствовал себя измученным и обессиленным. С трудом подняв веки, он тяжело уставился в бегающие глаза следователя.

— Гражданин Лотфуллин, ты вопрос слышал?

— Слышал. Я могу повторить только одно. Я не трогал Анису Ахмадуллину. Я ее люблю. И она меня любит. С тех пор, как она проводила меня на пристани, я ее не видел. Мне надо увидеться с ней, вы нашли ее? — сказал Анис и согнулся пополам. Он до сих пор не мог прийти в себя после затхлого воздуха камеры.

— Если ты признаешь свою вину, то облегчишь наказание. Ну, ладно... Ты узнаешь вот эту вещь? — Хитро улыбаясь, следователь немигающими глазами уставился на Аниса.

— Это мой нож, я потерял его. Откуда он у вас?

— Значит, нож твой... — Стул снова по-крысиному взвизгнул. — Хорошо. Так и запишем. Значит, говоришь, потерял... А когда и где потерял, ты помнишь?

— Откуда мне знать? Если бы знал, там и нашел бы, — усмехнулся Анис.

— Значит, не знаешь. А я знаю. Ты потерял его на месте преступления. — Следователь искоса наблюдал за тем, какое впечатление его слова произведут на Аниса.

— Опять «преступление»... Я не совершал никакого преступления.

— Когда, ты говоришь, потерял нож?

— Давно... Еще в начале весны.

— А как он попал на место преступления, а? На своих ногах дошел?

— Когда нож потерялся, мы с ребятами несколько раз перерыли всю комнату в общежитии. Но не нашли.

Лицо следователя потемнело. Было видно, что ему не хочется верить.

— Когда ты сказал это случилось? Зимой?

— Я же сказал, что весной.

— Кто это может подтвердить?

— Многие из одногруппников и ребята по комнате. Ильгиз Салахетдинов, Хатмулла Каримов, Идмас Фасхетдинов. И другие тоже. Этот ножик мне подарила Аниса.

— А инициалы «А.Л.» ты сам нацарапал на ноже? — спросил следователь.

— Что? Какие «А.Л.»? Дайте посмотреть.

— Сидеть! Не двигайся.

— Я ничего не царапал. Как можно портить такую красивую вещь?

— А невинность любимой девушки, значит, портить можно? Ну, ладно. Иди пока.

— Вы меня выпускаете? — обрадовался Анис.

— Ох какой ты быстрый! Поспешишь — людей насмешишь.

— Уф... Я больше не могу...

— Можешь еще, можешь...

Аниса снова увели в камеру. Но ведь он объяснил им, что невиновен. Почему его опять запирают? Когда кончится этот кошмар? Вся его жизнь перевернулась вверх дном. Вот тебе и университет! Еще совсем недавно они с Анисой строили планы на будущее. Клялись друг другу всегда быть вместе. Неужели все эти мечты улетели, как дым? И не осталось никакой надежды...

16

Когда давно не подававшая о себе никаких вестей Аниса неожиданно появилась в Крынги, ее тетя, Сария, была крайне удивлена. Увидев измученный вид и серое лицо племянницы, она встревожилась. Посыпались вопросы: что случилось? почему вдруг приехала? на каникулы или как? уж не исключили ли из училища? где вещи? и т.д.

— Я только на несколько дней. Съезжу в Шаршуду, попрощаюсь с могилой мамы и уеду, — сказала Аниса.

— Постой, постой... В кои-то веки приехала... куда ты торопишься? У нас, конечно, разносолов всяких нет — семья большая. Но примем как гостью. Вон и Гибадулла то же самое говорит... — Сария бросила вопросительный взгляд в сторону мужа.

— Говорю, говорю, — грубовато ответил тот.

— Я не гостить приехала, Сария апа. Не сердись и не расспрашивай. Когда-нибудь все объясню. А просьбу свою скажу позже.

Увидев, как жадно Аниса набросилась на катык, Сария поняла, что девушка очень голодна. Поскольку племянница не очень-то была расположена изливать душу, Сария не стала допытываться. Аниса сказала же, что позже все объяснит. Ночью, услышав, как племянница тяжело стонет во сне, Сария подошла к ней и долго смотрела на нее. «Бредит, бедная девочка... Что же случилось с нею, неужто несчастье какое?..»

На следующий день Аниса помогла тете натопить баню, помыла сестренок. Потом и сама попарилась.

Повозившись с детишками, Аниса вдруг ощутила, что не только ее тело, но и душа словно немного очистились. В ее красивых глазах снова появился блеск. Разохотившись, она даже рассказала девчушкам, что не отставали от нее ни на шаг, о полезных свойствах некоторых трав.

Провожая Анису в Шаршуду, Сария дала ей на дорогу два вареных яйца и кусок ватрушки с картошкой. Маленький Рахимджан, крутившийся в это время возле ног Анисы, вдруг заканючил:

— Мне тоже дай яйцо! Мама, я тоже хочу яйцо!

Услышав это, Аниса содрогнулась и тут же отдала одно яйцо Рахимджану. В этом доме я лишняя, подумала она. Надо скорее уезжать. Но куда?..

Добравшись до Шаршуды, Аниса прошла на кладбище околицей — ей не хотелось ни с кем встречаться. Впрочем, остался ли здесь кто-нибудь, кто мог узнать ее? Ведь она попала в детский дом очень маленькой. Могилу матери Аниса нашла не сразу: пришлось долго искать. Опустившись в густую траву возле могилы, она задумалась.

— Мамочка, милая, знаешь ли ты, как мне плохо?.. Что же мне делать? Подскажи...

Но кто ей ответит?..

Кроме легкого шелеста ветра в кронах берез, тихо стоящих на кладбище, вокруг не было никаких звуков. Собираясь сюда, Аниса думала, что снова будет плакать. Но не заплакала. Не смогла. То ли слезы закончились, то ли родная земля, почувствовав, какое горе свалилось на ее плечи, подарила душе Анисы умиротворение.

Аниса прочитала две-три молитвы, которым научилась в детстве от бабушки, и прижалась лицом к могиле матери, прощаясь. В этот миг в ее душе родилось незнакомое чувство. Девушка даже вздрогнула. Ее мама ушла из этого мира после того, как стала матерью. А она? Сама Аниса? Неужели она никогда не станет матерью? Но ведь это величайшая в мире несправедливость! Какой-то негодяй испоганил ее, разлучил с любовью. А ведь ребенка рожают только от любимого человека. Иначе как потом любить это дитя? Значит, она никогда не родит несчастного ребенка. Никогда не станет матерью... Внезапно ей в голову пришла ужасная мысль. Анису словно с головы до ног ошпарили кипятком, она даже почувствовала, как полыхнуло жаром тело. А если она... от того подонка... забеременела?! Только что она сообразила, что ее положение гораздо ужаснее, чем она думала. Что я буду делать, куда приткнусь, как покажусь людям на глаза? Не лучше ли попрощаться с жизнью, чем жить с таким позором?..

Аниса долго просидела в плену своих тяжелых мыслей. День уже клонился к вечеру, пора было в обратную дорогу. Впереди — лишь тяжелая неизвестность, череда горьких дней... По дороге ей кто-то встретился, о чем-то расспрашивал, но она тут же забыла об этом, как утром забывают о сне. Ее теперь занимала только одна мысль — надо куда-то уезжать, что-то делать, но что — Аниса точно не знала. В какое-то мгновение перед ее глазами возник Анис, но от этого стало еще тяжелее. Анис остался далеко, очень далеко, словно в тумане... Он в той счастливой жизни, где есть любовь... К нему теперь дороги не было.

17

Вняв просьбам Аниса, его повезли на пристань. По дороге в том месте, где кусты разрослись вплотную к дороге, машина остановилась и Аниса высадили. Следователь, внимательно следивший за поведением и выражением его лица, ждал, что возле этих кустов Анис занервничает. Но юноша стоял спокойно, в задумчивости опустив голову. Ему и в голову не приходила истинная причина остановки, по простоте души он решил, что кому-то из сопровождающих приспичило по нужде. Наконец, бровастый следователь спросил:

— Узнаешь эти кусты?

Анис удивился:

— А почему я должен узнавать каждый куст и дерево вдоль дороги? Зачем это мне?

— Ладно, если не узнаешь, поехали. Аниса сказала, что ее изнасиловали здесь.

Подъехав к пристани, Аниса завели в пассажирский зал. Он был совершенно пуст. Оставив молоденького милиционера охранять задержанного, следователь куда-то ушел. Сердце Аниса сладко заныло. Еще совсем недавно они с Анисой ждали тут пароход, и стояли, обнявшись, глядя, как мелкие волны плещутся о пристань, образуя пену. Они следили, как большое красное солнце понемногу уходило за противоположный берег. Тогда Анис еще насмешил свою любимую, сказав:

— Сейчас мы собственными глазами наблюдали явление, доказывающее, что Земля круглая.

А сегодня!.. Кто бы мог подумать, что все так сложится. Как же это получилось... От запаха теплой воды и водорослей у Аниса снова закружилась голова.

Дверь зала ожидания резко открылась, и вместе со следователем вошли двое мужчин. Анис тут же узнал их, но узнают ли они его? Это были рыбаки, которые вечером в день его отъезда причаливали к пристани и чуть не ударились о трос. Дойдя до центра зала, мужчины остановились и уставились на Аниса. С нетерпением ожидавший их Анис вдруг застеснялся положения, в котором оказался, и отвернулся. Но в его мозгу молнией пронеслась мысль: может быть, эти люди все же помогут ему?

— Ну, — сказал следователь, глядя на рыбаков.

— Это он, — сказал один, посмотрев на товарища.

— Да, это тот самый парень, это он. — Подтвердил другой. — Этот парень был с очень красивой девушкой, и они ждали пароход.

— В какой день это было?

— Помнишь, Коля, мы в тот день поймали огромную щуку. Вот такую. — Раскинув руки, рыбак повернулся к следователю. — Только я забросил удочку, как сразу клюнуло и удочку повело вбок. Я еще Коле сказал, мол, если это щука потянет на два-три килограмма, то купим бутылку. Так и вышло. Мы с Коляном еле вытащили эту щуку. Когда женка моя ее увидела...

— Постойте. Об этом потом...

— А что потом?.. Трехкилограммовые щуки каждый день не попадаются, парень. Хоть целый день сиди на берегу да молись...

— Понятно, понятно... Скажите, этот парень был один?

— Вы шутите, что ли, товарищ следователь? Зачем один! Я же сказал, что с ним была очень красивая девушка.

— Ну да, да. Они все время стояли, обнявшись. И смотрели, как мы выгружаем из лодки снасти и ведро с уловом. Они все время улыбались и, глядя в нашу сторону, о чем-то говорили...

По мере того, как мужчины рассказывали, по груди Аниса начало разливаться тепло. От радости он даже встал. Но милиционер тут же схватил его за плечо и заставил сесть.

— Да-да. Я еще сказал Степану... Эх, мол, какое прекрасное у них время... — снова включился в разговор мужчина по имени Коля.

— А в каком платье была девушка?

— В летнем платье с короткими рукавами, на нем были нарисованы подсолнухи. Мы еще поговорили между собой, что девушке очень идет это платье.

— Да, девушка была очень, очень красивая.

— А платье не было порвано, оно было чистое?

— Ну, скажете тоже...

— С какого расстояния вы их видели?

— Между нами было, наверно, метров пять-шесть.

— Да, не больше. Мы обычно привязываем лодку к тросу пристани и вешаем замок.

— Значит, ничего подозрительного вы не заметили?.. — гнул свое следователь.

— Какие могут тут быть подозрения! Мы когда уходили, они все еще стояли обнявшись, говорю же вам!

— Ладно, вы свободны. Никакой пользы от вас. Если понадобитесь, мы вас вызовем. — Следователь даже не пытался скрыть свое недовольство.

Рыбаки, попеременно оглядываясь на Аниса, пошли прочь из зала. Один, остановившись в дверях, подмигнул Анису. Следователь заметил это. Кажется, его осенила какая-то мысль, и он крикнул вдогонку, высунувшись в дверь:

— Во сколько вы ушли с пристани?

— Часов в восемь, полдевятого. Солнце еще не село...

Услышав ответ, следователь повернулся к Анису.

Щеки Аниса порозовели, он часто дышал.

— Вот видите, — сказал он, вставая. — Теперь вы поверите, что я не виноват? Отпустите меня. Я помогу вам найти Анису.

— Я, кажется, уже говорил тебе, что поспешишь — людей насмешишь. Показания этих людей ничего не доказывают.

— Как же так? Они же сказали, что мы стояли обнявшись! Разве девушка, которую изнасиловали, стала бы обниматься?

— Они видели вас в восемь или полдевятого. Так?

— Так. И что?

— Скажем, сколько времени оставалось после этого до прибытия парохода?

Анис тяжело плюхнулся на стул. Дело снова принимало скверный оборот, искра надежды в его сердце снова погасла. Перед глазами словно встала какая-то черная тень.

— Ну, тогда придется дожидаться парохода, — сказал он.

— На кой черт? — Уже начинавший уставать следователь уперся злым взглядом в Аниса.

— Может, меня узнает капитан парохода или кто-нибудь из матросов... Я ведь на нем плыл до Казани.

— Нет уж, парень, в другой раз...

— Ведь вы же опытный человек! Другого раза может и не быть. Те, кто нас видел, могут забыть или уволиться. Я очень вас прошу, пожалуйста, давайте дождемся парохода!

Следователь заколебался.

— Да-а... У нас ведь тоже начальство есть. Посоветоваться надо.

И он пошел искать телефон. Анис весь измучился, ожидая его возвращения. Его единственная надежда теперь была связана с командой парохода. Если они узнают Аниса и подтвердят, что Аниса действительно провожала его на пристани и махала ему платком, он спасен. Спасен... К моменту, когда следователь наконец вернулся, распространяя вокруг запах пива, надежда в душе Аниса успела сто раз зажечься и сто раз угаснуть.

— Ладно, будь по-твоему. Начальство не против. Будем ждать, — сказал следователь.

...Наконец, освещая все вокруг своими яркими огнями, к пристани подошел пароход. Пока Анис ждал, когда скрипучие сходни протянут к пристани, его сердце начало биться так, будто вот-вот разорвется. Вдруг в его ушах послышалось яростное и безжалостное тиканье часов, которые висели в кабинете следователя.

Сходивших с парохода и тех, кто готовился к посадке, было мало. Оставив Аниса на попечение милиционера, следователь вышел и вскоре вернулся с капитаном парохода. Видимо, он уже объяснил суть дела, потому что, зайдя в зал, капитан сразу посмотрел на Аниса и спросил:

— Этот?

Следователь утвердительно кивнул.

Капитан начал разглядывать Аниса: он то подходил ближе, то отходил, а затем сказал:

— Определенно не могу сказать... Невозможно запомнить всех, кто садится на пароход. Во время посадки частенько бывает давка. Нет, не могу сказать. Извините, я на работе...

Когда он ушел, Анис весь сжался. Теперь вся надежда была на матросов...

Войдя в комнату, черноволосый, черноглазый матрос лет двадцати-двадцати пяти, с выпуклыми буграми мышц на руках, сначала немного растерялся.

— Я никогда не имел дела с милицией и прокуратурой, — сказал он. — Упаси бог.

— Это очень хорошо, — ответил следователь. — Вы узнаете вот этого молодого человека?

Анис встал и устремил на матроса умоляющий взгляд.

— Хо, это ты, счастливчик! Что случилось?

— Вы его узнаете или нет? — спросил следователь сухо.

— Конечно узнаю.

— Где вы его видели? Вы знакомы?

— Вообще-то мы не знакомы... Но примерно неделю назад его тут провожала, вся в слезах, красивая девушка. Красотка — просто высший класс! Мы еще тогда с двумя-тремя пассажирами перекинулись, мол, какой счастливчик этот парень. Так что с тобой случилось, брат? Почему милиция?..

— Да. Счастье теперь просто прет из меня...

— Так вы говорите, что девушка плакала? — гнул свое следователь.

— Так ведь какой парень! Заплачешь, пожалуй. Они так подходили друг другу...

— Может, она обиделась на него или плакала по какой-то другой причине?..

— Этого я не знаю. Может, тяжело было расставаться. Так они и стояли все время, обнявшись. Только когда я крикнул им, что убираю сходни, этот парень поднялся на пароход. Я потом еще посмотрел:

девушка долго махала ему платочком и рукой. А перед тем, как парень сел на пароход, она, кажется, поцеловала его. Вот так.

— Не заметили ничего подозрительного? Скажем, в ее одежде?..

— Заметил. Ее выпуклые груди под платьем. Ну, парень, ты и в самом деле счастливчик. Ну, что, все? Подписываться не надо? Побегу, а то наш капитан — человек суровый. Кстати, в ту ночь была гроза...

— Ладно, спасибо, до свидания.

— До свидания. Пока, брат. У тебя очень красивая девушка, ты уж береги ее.

Матрос почти выбежал из зала. Почти сразу же раздался третий гудок парохода, и «Свирьстрой» взял курс на зыбкий золотой мост, протянувшийся по тихой глади реки — это отражался в черной воде только что родившийся месяц.

...Через два дня Аниса освободили. Но Аниса бесследно исчезла, как в воду канула.

18

В тот день в Чарджоу был сильный ветер. Небо заволокло пылью, сквозь эту пелену не было видно даже солнца. Тополь, росший перед домом, где поселилась Аниса, вырвало с корнями, и он с ужасным грохотом повалился на дорогу. Горькая соленая пыль, проникая через окна и двери, заполнила комнаты, легла толстым слоем на шкафы, столы и стулья, забивалась в глаза, скрипела на зубах.

Никогда прежде Аниса не видела здесь такого урагана. Когда ветер превратился в ураганный, она закрыла окна и двери, затем вышла в другую комнату, где сидела хозяйка дома, ее тетя Сажида, и села рядом, прижавшись к ней.

— Испугалась, что ли, Анисочка? — спросила тетя. — У нас такое бывает, бывает иногда. Подует ветер с юга и несет из пустыни клубы пыли. Светопреставление! Ведь мы живем в середине пустыни. Чарджоу — это, к сожалению, не Ташкент или Ашхабад. Асфальта мало, сплошная пыль, если подумать...

Аниса поняла это еще полтора года назад, когда только приехала сюда. Прибыв на железнодорожный вокзал, она пошла по адресу, который дала ей Сария апа, и сразу же обратила внимание: 15–16-летние мальчишки и девчонки ходили здесь по улицам босиком. Они буквально пропахивали ногами пыль, лежавшую на улице! Позже Сажида апа сказала ей:

— Эх, сестричка, да мы уже привыкли к этому. Как ни старайся, но, пока дойдешь до места, по колено перепачкаешься в пыли. Где уж тут заботиться о чистоте обуви!

Но, как бы там ни было, Аниса старалась учеников своего класса — туркменов, русских — научить аккуратности. Летом перед тем, как войти в школу, дети отряхивали обувь, в другое время — мыли, вытирали и заходили только в чистой. Очень пригодилась Анисе привычка к порядку, которую она приобрела в училище.

Ураган рвал и метал, но дождь так и не пролился. Когда ветер утих, Аниса протерла в комнатах пыль, вымыла полы.

— Спасибо тебе, Анисочка. Дала мне передохнуть до прихода Низама, — сказала ей Сажида. — Ага, долго будет жить — вон, кажется, и сам вернулся.

— Вряд ли это он. Он бы не стал стучаться. Кто-то стучит в калитку, слышишь? — сказала Аниса. — Пойду открою.

— Я сама. А ты накрывай на стол.

Открыв калитку, Сажида увидела незнакомца.

— Это улица Самаркандская, дом 13, надеюсь? — сказал незнакомый мужчина, озираясь по сторонам. — Нашел все-таки!

— А вы кто? Я вас вроде бы никогда не видела...

— Я, апа, приехал издалека, из Татарстана...

Услышав «апа», Сажида посмотрела на мужчину внимательнее. Да, действительно, она и впрямь была для него «тетей». Лет 24–25, подумала Сажида. Почему-то вначале он показался ей старше. Рыжеватые волосы. Глаза смотрят как-то странно. Смотрит то на вырез платья, то на волосы, успел скользнуть взглядом и по телу...

— Неужели из самого Татарстана?

— Да. Мне дали вот этот адрес. Ахмадуллина Аниса здесь живет?

— Здесь, здесь. Давайте, проходите. Анисочка, тут тебя молодой человек спрашивает...

Дверь со скрипом отворилась, в проеме, закрывая рукой вырез на груди, показалась Аниса.

— Аниса! Я нашел тебя, нашел! — вне себя от радости, парень шагнул к ней.

— Ой! — От удивления Аниса даже попятилась. — Идмас... ты?! Откуда, как? Тебя ураган принес, что ли?

Встрепенувшись, Аниса бросилась Идмасу на шею.

— Откуда ты взялся? Откуда?!

— Аниса, веди гостя в дом. Так нельзя. — Кажется, Сажиде не понравилось, что Аниса кинулась обнимать гостя. — Давайте проходите. Сейчас и хозяин вернется.

Аниса выскользнула из объятий Идмаса и двинулась к двери, вытирая радостные слезы. Идмас пошел за ней. Раскрасневшиеся щеки девушки, красивые стройные ноги, круглые груди, прикоснувшиеся к нему, когда она бросилась ему на шею, пробудили в нем давние чувства. Но парень постарался скрыть свое восхищение.

— Значит, здесь ты прячешься, — сказал он. — А мы замучились тебя искать.

Аниса не знала, что ответить, она была смущена.

— Прячусь?.. Нет, но...

— А я приехал вчера ночью. Сдал чемодан в камеру хранения и переночевал на вокзале. От усталости заснул беспробудным сном... Когда, наконец, пошел искать тебя по адресу, начался ураган. И вот теперь... я тебя нашел.

— Ладно... ну, рассказывай, Идмас, как там? Садись, садись. Где живешь, где работаешь? Куда разъехались наши девчонки, ребята? Вы общаетесь? Как надумал сюда приехать?

Аниса сыпала вопрос за вопросом. Видимо, это была попытка спрятать смущение. Еще бы — совершенно неожиданно, здесь, на чужой земле, вдруг является к тебе человек, как пророк Хызр-Ильяс. К тому же с момента своего отъезда сюда она ни с кем, кроме Сарии апа, не общалась и не переписывалась. Да и с нею — очень редко... Только Сария апа знала, что она в Туркмении. Только она. Неужели Идмас взял адрес у нее? Зачем? И почему тетя дала адрес? Ведь Аниса просила никому не давать. Особенно, если придет парень по имени Анис...

— Аниса, Аниса, потом, я тебе говорю, потом... Гость приехал издалека, наверно, устал, давай сначала чаем напоим. Давайте к столу, — пригласила Сажида молодых людей к чаю.

— Вы ведь Сажида апа, правда? Значит, правильно мне сказали, не обманули. А я не верил. Постойте, я сначала принесу с вокзала свой чемодан. Чай будем пить потом. У меня же там есть гостинцы.

И Идмас ушел. К тому времени, когда он вернулся с тяжелым чемоданом, глава семьи, Низам, уже был дома.

— Значит, ты сюда попал не случайно, а искал нашу Анису. Я так понял, — сказал он Идмасу за чаем. — Она стоит того, чтобы искать. Ее красота покоряет всех. С тех пор, как она здесь, на нашу улицу частенько захаживают такие молодые красавцы-туркмены.

От такого прямого разговора Идмас несколько смутился.

— Ну... как сказать... Мы ведь... учились в одном училище...

— Но только из-за этого на край света не едут, молодой человек. Мало ли с кем ты вместе учился, так ведь, Сажида?

— Ладно тебе, Низам, не приставай к гостю. Вот, попробуй лучше сухарики, которые он привез. Ржаные. Мы даже вкус ржаного хлеба забыли. У нас тут ведь все лаваш да лаваш.

Лицо хозяина просияло:

— Вот за это спасибо, братец! Спасибо. Ты не обижайся, я и своих детей учил ходить по прямым дорожкам и всегда говорить правду. Слава Аллаху, дети выросли хорошими людьми. Сын работает в Москве в одном серьезном военном институте. Дочь преподает в нефтяном институте в Казахстане. Вот так. — Низам весь светился гордостью.

— Вы очень счастливые родители. А как вы сами сюда попали?

— Наши родители приехали сюда, когда мы были маленькими. Да... И мои, и родители Сажиды. Только обратно уехать не смогли.

— Да, они так скучали, рассказывали о своих родителях, родных краях. — Включилась в разговор Сажида. — Но так и умерли, не побывав на родине. Они очень тосковали.

— А почему не уехали обратно?

— Жизнь закрутила, проблемы, то да се... Коллективизация, раскулачивание. Наших родственников сослали в Сибирь... Как туда поедешь?

— Да... Были дела, были.

— Ну, ладно. На сегодня хватит. Ты потом подробно расскажешь нам о нашей родной сторонке. Ты сюда надолго?

— Пока не знаю. Может, и останусь тут... Да, Аниса? Как вот Аниса скажет...

— Я же говорил, что ты неспроста приехал. Да, она как яблочко наливное, не грех и побегать за ней. Но смотри у меня! — И Низам шутя погрозил Идмасу пальцем.

— Низам абый, ну что ты! — Щеки Анисы заалели. — Останется или нет, это его личное дело. Причем тут я?.. Вольному воля. Мир велик...

— Ладно, ладно. Я это так, к слову. Я в дела молодые встревать не собираюсь. На все воля Аллаха.

19

Молодые люди проговорили весь день. Анису интересовало все. Как в Татарстане? Как люди живут — так же трудно. Как прежде? Где работают одноклассники? Тогда, помнится, в связи с предстоящим строительством Куйбышевского водохранилища было решено переместить город в Булгар. Как сейчас? Где мои одноклассники? Лилия? Фирдаус?..

— Да, город перемещается. Учеников и преподавателей училища уже перевели в Арск. Все твои одноклассники получили распределение и давно работают, — сказал Идмас. — А почему ты не спрашиваешь об Анисе? Он в Казани. Говорят, учится в университете. Будет королем без короны... Говорят еще, что вроде бы собирается жениться... Его друг Ильгиз женился на Салиме.

При этих словах Анису передернуло. Пытаясь скрыть волнение, она начала хвататься то за чайник, то за чашки. Идмас почувствовал ее замешательство и, делая вид, что изучает часы на стене, исподтишка наблюдал за Анисой. Красивая, ох красивая! Сейчас она стала еще краше, словно соком налилась. И лицо стало смуглым, как у южанки.

— И Анис, и годы учебы уже остались позади. Как память, как горькая память, Идмас, — сказала Аниса. — Ладно, а сам-то ты... Ты же был года на два-три старше нас. Ты разве не в армии?

— Не взяли. Со зрением у меня не все в порядке. Но я не расстраиваюсь. Чем терять три-четыре года впустую, думаю, может, поступлю в какой-нибудь вуз. Если ты не против.

Давая понять, что это шутка, Идмас хихикнул, в то же время отметив, как сразу стало серьезным лицо Анисы.

— Я не имею никакого отношения к твоей жизни. У тебя своя, у меня своя, — сказала Аниса.

— Мы оба сироты, у нас никого нет. Учились вместе, вместе воспитывались... Все-таки не совсем чужие люди... Думай, что советуюсь с тобой.

— У тебя же Зина была. Где она сейчас? Почему вы не вместе?

— Она вдруг почему-то отвернулась от меня. Слышал, что сейчас она растит сына. — Идмас говорил нехотя, едва цедя слова сквозь зубы.

— Вы же так дружили. Как же так?

— Да ладно. Что общего может быть у русской с татарином?.. Ты вот о себе ничего не рассказываешь. Почему бросила училище? Весь город на ноги поставила. Где только мы тебя не искали. И в водоемах, и в лесу... Об училище и чердаке общежития я уж и не говорю. Милиция с ног сбилась, пока искала.. А ты, оказывается, сюда сбежала...

— Я не сбежала... Как бы это сказать... так получилось. А вот как ты меня нашел?

— Твоя Сария апа написала в училище письмо и попросила выслать твои документы и вещи. Так мы узнали ее адрес. Стали писать ей письма с просьбой сообщить твой адрес. У нее ответ был один: не знаю. И твердила одно: ищите, найдите, я ее единственная родственница. Да, кстати, совсем забыл: директору объявили выговор и перевели в другое училище рядовым преподавателем.

— Ой как жалко! А все-таки, откуда ты узнал, что я здесь?

— Я съездил к Сарии апа. Оказалось, что ее муж — любитель выпить. А у таких воля бывает слабой! Отыскал он мне в сундуке твои письма. Остальное, как говорится, дело техники. Хи-хи-хи...

Идмас не сказал, что Анис тоже прислал Сарии несколько писем. Он тоже просил: «Не знаете ли, где Аниса? Если знаете, дайте мне, ради Бога, ее адрес», — писал он. Но, поскольку Аниса просила тетю никому ничего не говорить, они не стали раскрывать ее тайну. Ведь Аниса особо упомянула имя Аниса, категорически запретив что-либо сообщать ему. Идмас сначала получил от них краткий ответ: «не знаем», но почему-то не поверил. И добился-таки своего. Напоил мужа Сарии Гибадуллу. А тот тайком от жены улучил момент и показал Идмасу конверт с адресом Анисы.

— Значит, говоришь, дело техники... — В глазах Анисы полыхнули сердитые огоньки. — Вот как, значит... Ты после этого Аниса ни разу не видел?

— Я же сказал — нет! Он поступил учиться, собирается жениться.

— Это я слышала. То есть ты хочешь сказать, что после того, как я пропала, он совершенно спокойно продолжал жить? Да?

— Тогда его арестовали, решив, что это он тебя изнасиловал.

— Мама! Миленький! — Лицо Анисы стало белым как мел.

— Не волнуйся, не волнуйся... Недолго держали. Выпустили. Сказали, что невиновен. Кто знает, что там между вами было... Вы же очень дружили. Может, ты сама его и спасла... Сказала, что он тебя не трогал. Так, что ли?

— Ты что же, считаешь, что он способен на такую гнусность? Он и в самом деле был невиновен. Совершенно!

— Тогда почему ты так себя повела? Всполошила всех — и его, и меня... всех.

— А что мне было делать, как показаться ему на глаза? Пережив такой позор... И это после наших взаимных клятв и обещаний... Но, если бы я могла предположить, что его задержат...

— Что бы ты сделала?

— Я нашла бы что. Да это тебя и не касается...

Лицо Идмаса передернулось. В уголках его губ появилась ироническая усмешка.

— Ты не сердись, у меня к тебе вопрос, — сказал он. — Зная, что он собирается жениться, ты все равно думаешь о нем? Даже в твоем положении?

— Думаю. Хотя и не надеюсь ни на что. Он для меня по-прежнему единственный. Разве можно забыть юность и первые чувства?

Идмасу стало смешно:

— Хи-хи-хи... Ты прямо по-книжному заговорила.

— А может, это книги говорят, как мы.

— Умная ты, Аниса. Ты такая молодец. Но...

— Что «но»? Договаривай. — Под требовательным взглядом Анисы Идмас отвернулся.

— Я хотел сказать, что жизнь складывается не по-книжному.

20

Через пару недель Идмас удивил Анису. Исчезнув на несколько дней, он вдруг явился и с порога объявил:

— Можешь меня поздравить, Анисочка. Я устроился на работу. В пятнадцатую школу. Буду преподавать математику, и физкультуру мне дали. И вот еще что я узнал... Здесь, оказывается, очень дешевый каракуль. Если продавать в Татарстане, можно получать хорошую прибыль. Здесь можно жить, можно. Как ты думаешь?

— Каждый живет, как может. Я тебе советовать не могу, — сказала Аниса. — Значит, ты надумал здесь обосноваться?

— Так складывается. Вот ты ведь тоже спряталась здесь от всех...

Аниса почувствовала, как в каком-то дальнем уголке ее души шевельнулось что-то вроде злобы к этому человеку. Она же уже сто раз объясняла ему причину своего приезда сюда. Что могла предложить она, с испоганенным телом и раненой душой, чистоте Аниса? Неужели Идмас не может этого понять? А что он сам здесь делает? Может, он сам от кого-то прячется?.. Словно приняв какое-то решение, Аниса дала волю чувствам.

— Ты думаешь, что я приехала сюда, скрываясь от кого-то, — сказала она. — А сам ты не скрываешься ли? От алиментов, например?.. Ты сказал, что у Зины растет сын... Это не твой случайно?

Идмас этого никак не ожидал. Его лицо сморщилось, словно он лизнул горчицу. То бледнея, то краснея, он, наконец, проговорил с запинкой:

— Ты... ты уж совсем! Зачем мне скрываться?.. С какой стати этот ребенок должен быть моим?.. Где доказательства?

— Ты же за Зиной ухаживал.

— Кто только за ней не ухаживал! Если хочешь знать, твой Анис тоже, оказывается, ходил к ней несколько раз. Сказал потом, что она очень щедрая девушка... Я это потом узнал.

Дрожа от возбуждения, Аниса его прервала:

— Это ложь! Ложь! Не поверю, хоть убей меня! Прошу тебя, уйди! Я тебя ни видеть, ни слышать не хочу! Как у тебя язык повернулся, а?!

— Ладно, Аниса, прости. Ты и сама... ни с того ни с сего бросать такие обвинения... Пока... — Торопливо одевшись, Идмас ушел. Всю дорогу он ругал себя на чем свет стоит. Придя к себе на квартиру, он, холодно буркнув что-то в ответ на попытку хозяина пообщаться, зашел к себе в комнату и бросился на кровать. Эх, лишнего брякнул, лишнего...

И все-таки, почему меня так тянет к Анисе? — думал он. Ведь в детдоме, где мы росли вместе, я даже не смотрел на нее. И в училище не особо ею интересовался. Вот Зина была мне очень близка, казалось, без нее и жизни нет. А она из-за пустяка прогнала меня и порвала все связи...

С Зиной они были близки, даже очень близки. Каждый раз, заглядывая в большие серые глаза девушки, Идмас чувствовал себя так, словно тонет в глубоком омуте. Ее умные глаза, смелая речь, наличие своего независимого взгляда на все и притягивали Идмаса, и пугали его. Он водил ее в кино, только ее приглашал танцевать на вечерах в училище. И радовался, видя, что это нравится Зине. Какой девушке не понравится, если парень среди многих будет выделять именно ее? Да и парень он — не последний. Правда, старше других на два-три года. И временами, бывает, постреливает глазами на других девчонок... Зато вон какие у него крепкие руки и рыжие волосы цвета солнца. Таких волос ни у кого больше нет. А когда он обнимает!.. Кости трещат, и вся ты словно таешь. Это тебе не вечно голодные, худые и бледные деревенские ребята. А как он бегает на лыжах и катается на коньках! В команде училища он — заметная фигура. Не зря же его посылают в Казань на республиканские соревнования. Одним словом, у них с Идмасом уже давно общие планы и надежды на будущее...

За несколько недель до выпускных экзаменов несколько девушек пошли на Бездну купаться. Вскоре подошли и ребята. Вот там-то Идмас, не в силах оторвать глаз от белой кожи Зины, ее стройного тела, красивых круглых грудей, возьми да скажи:

— Мы с Зиной работать поедем вместе!

Ребята промолчали. Девушки тоже, кажется, не удивились этому:

— Да мы уж знали, что так будет!

— Наконец-то!

— Если бы получили распределение на работу порознь, пришлось бы вам потом искать друг друга, — сказал кто-то. Только всегда задумчивая и скромная Халима побледнела при этом известии. Она даже как будто хотела что-то сказать Идмасу, но потом передумала и, быстро одевшись, ушла.

— Что это с ней? Заболела, что ли? — заметил кто-то из ребят.

— Устала, наверно, долго же плавали, — ответили девушки.

В тот вечер Идмас вместе с другими ребятами помладше, с которыми они вместе воспитывались в детском доме, вышел в городской парк подышать воздухом и увидел на одной из скамеек сидящую в одиночестве Халиму.

— Ребята, смотрите, уж не Халима ли это? — сказал Хатмулла.

— Она. Что это она делает тут одна? — Глаза у Идмаса загорелись.

— Как бы к ней городские не пристали, — заметил кто-то.

— Да, они к девушкам из училища привязываться любят.

— Ладно, пацаны, вы давай идите, а я к ней подойду, — подмигнул Идмас и направился к Халиме.

На его появление девушка никак не среагировала и продолжала сидеть, уставив глаза в одну точку.

— Халима, ты почему одна? Уже совсем стемнело, — сказал Идмас.

— Ну и одна... А тебе-то не все равно?

— Нет, представь себе. Вон, говорят, группировка Куляскова бьет всех встречных парней, да и девчонок совсем запугали.

Но Халима снова повторила:

— Тебе не все равно?

— Ты что заладила одно и то же?

Халима промолчала.

Желая ее разговорить, Идмас спросил:

— Куда получила распределение?

— А тебе это зачем?

— Столько лет вместе учились. Нельзя спросить, что ли? Мы же не чужие люди!

— А вот и чужие!

— Почему?!

— Ладно, скажу уж, раз ты такой непонятливый... У тебя вместо глаз — лед... А в груди у тебя не сердце, а камень... — Голос Халимы прервался.

— Боже... Неужто...

— Ты ничего не видишь! Не чувствуешь. Столько лет!..

— Вот это новость! Ты что, влюбилась в меня, что ли?

— Я же говорю — камень. Ледяная глыба...

— С ума можно сойти! Мне откуда знать? Ты сама тоже хороша! Дай-ка я тебя поцелую хотя бы... — Идмас потянулся обнять Халиму, но неожиданно девушка уперлась обеими руками ему в грудь.

— Ну и дурак же ты! Всех девушек не стриги под одну гребенку. Когда расписываетесь?.. С Зиной, я имею в виду.

— Причем здесь она?

— Притом! Иди, ее поцелуй!

— Ну... вообще-то пока у меня семеро по лавкам не сидят. Я свободный человек.

— Ах вот как! Не ты ли сказал, что вместе едете по распределению? Свободный он, видите ли!

— Да, свободный. А может, я вот возьму и на тебе женюсь?

Раздраженно покачав головой, Халима встала со скамейки. В ее глазах читались и злость, и обида одновременно.

— Не возьмешь... Идмас, а что, если я твои слова передам Зине, а?

— А мне-то что? Она от меня никуда не денется... если очень хочешь знать... — Последние слова Идмас произнес с некоторой гордостью.

— Эх, ты! Оказывается, ты еще пустомеля и пошляк! Не стыдно тебе так говорить о девушке, с которой столько лет любовь крутил?! Я тебя совсем не знала. Неужели и Зина не знает?

— Ох и злая ты! — хихикнул Идмас, пытаясь все превратить в шутку.

— Идмас, иди отсюда. Оставь меня, не стой тут как истукан.

— Да ладно тебе, я же пошутил.

— Пошутил?! А что скажет Зина, если узнает, а?

— А как она узнает?

— Например, я скажу! Разве можно так играть с судьбой другого человека? Уйди ты, ради Бога!

Но Идмас не уходил. У него была своя цель.

— Темно уже. Я говорю, страшно одной возвращаться...

— Нет. Я тебя боюсь. И за тебя боюсь.

— Вот видишь... За меня... Ты же неравнодушна ко мне. Давай я тебя провожу, ну давай... — Идмас попытался взять девушку под руку. Но Халима выдернула руку.

— Не прикасайся! Не зря говорят, что чувство бывает слепо. Так и есть.

Наконец Идмас дал волю вскипевшим чувствам:

— Вали отсюда! Скатертью дорога! Еще ломается тут, — проговорил он и, резко развернувшись, скрылся в темноте аллеи.

...На следующий день не успел Идмас по привычке постучаться в комнату девушек, как перед ним в дверях возникла Зина.

— С этого дня чтобы духу здесь твоего не было! — сказала она. — Забудь сюда дорогу!

— Постой, Зина! Что случилось? Ни с того ни с сего! Какая муха тебя укусила? — Идмас был удивлен.

В бездонных глазах Зины полыхала ярость.

— С этого дня я тебя знать не знаю. Иди, проваливай!

— Погоди, объясни, на что ты злишься? — Вид у Идмаса был по-настоящему несчастный.

— Ты меня, Идмас, знаешь. Я дважды говорить не буду. Кончено. Все кончено. У меня к тебе, кроме злости, ничего не осталось. Уходи. Мне надо переодеться. Не стой тут, я сказала!

— Зина, у нас же с тобой... — Это был намек на обстоятельство, о котором знали только они двое, но Зина была непреклонна:

— Считай, что между нами ничего не было. Слышишь? Ничего... — Зина сказала это так буднично и спокойно, что Идмас похолодел. Он вдруг сердцем ощутил, как лопнули нити, связывавшие с ним Зину. Но все еще не хотел верить.

— Тебе Халима что-то наболтала, да? Если так, то она просто хотела испортить наши отношения. Представь себе, оказывается, она была в меня влюблена... — попытался найти виноватого Идмас. — ...Ладно, поговорим потом, когда ты успокоишься. Нельзя же так сразу... — Он повернулся к двери.

— А вот, оказывается, можно, — сказала Зина. — Это наш последний разговор. Будь мужчиной, не унижайся и больше не приходи.

Не зная, что ответить, Идмас опустил голову и вышел. В соседней комнате кто-то наигрывал на мандолине марш Салиха Сайдашева, Идмас, что-то бормоча под нос, поплелся по коридору.

На этом их отношения закончились. Зина не захотела ни встречаться, ни объясняться. Идмас поджидал ее возле столовой, в библиотеке, подкарауливал на улице, но Зина твердила одно:

— Отрезанный ломоть обратно не приклеишь! Хватит, не будем об одном и том же.

А теперь вот Аниса... И она сказала те же самые слова, что и Зина. Сказала: уходи, не хочу ни видеть, ни слышать. После того, как Зина порвала с ним, он надеялся, что, может быть, сложатся отношения с Анисой. А теперь вот и она... И зачем только он сюда приехал? Зачем искал ее? Ведь она еще тогда, в училище, когда Идмас затеял с Анисом тот глупый спор, очень ясно дала понять, как относится к нему... Значит, теперь все... Отношение Анисы изменить невозможно? А вдруг?.. Ведь и у нее нет никого из близких. Расстроил он ее, конечно. Но со временем, когда остынет, может, все наладится, и она не будет так задирать нос. Она же сама сказала, что их отношения с Анисом закончились навсегда.

21

Аниса в последние дни осунулась. Новость, которую сообщил Идмас, терзала ее сердце, словно соль, просыпанная на незажившую рану. Значит, Анис тоже ходил к Зине. Ну, хорошо, допустим, это так. Но ты-то, ты, раз любишь ее, как же стерпел это?! Как мог допустить такое? Получается, на глазах всего училища ты крутишь с девушкой любовь и не реагируешь на парней, которые лезут к ней с грязными мыслями. Нет, так не бывает. Что за бред!

А Анис? Разве может он так быстро забыть об Анисе и связаться с другой? Это невозможно. Он так меня любил! Разумеется, он не сможет вечно оставаться одиноким. Красивый, искренний, добрый и целеустремленный, Анис способен увлечь многих. Со временем он забудет меня, и чувство его угаснет. Это естественно. Аниса и сама этого желает. Но разве может быть так, как сказал Идмас? Нет, нет! Мое сердце не обманывает меня... Но тогда зачем все это нужно Идмасу?

Сажида и Низам подавленность Анисы поняли по-своему и по-настоящему разозлились на куда-то запропастившегося в последние дни Идмаса. Как же так можно — появился внезапно, взбаламутил девичье сердечко и исчез. Разве это по-мужски?!

Вскоре, взяв путевку, Сажида с Низамом уехали на две недели в дом отдыха, расположенный в чудесном месте под названием Фируза. Оставшись одна, Аниса окончательно потеряла покой. Мысли все время уносили ее туда, где она росла и училась. Где сейчас подруги? Как они устроились в этой жизни, где работают? Лилия была очень впечатлительной девушкой. Как она пережила мое исчезновение? Ну и хороша же я! Исчезла, не сказав ей ни слова — разве это дружба?! И Анис...

Как только Аниса вспоминала его, сердце ее начинало бешено колотиться, готовое выпрыгнуть из груди. Вот опять... Он стоит совсем рядом и по обыкновению с улыбкой смотрит в ее глаза. «У тебя удивительно красивые глаза. Как васильки на лугу», — шептал он ей часто... Постой, а что он ей сказал тогда на пристани, перед тем, как уехать в Казань?..

«Если бы я был художником, я бы нарисовал большую картину. Ты стоишь посередине цветущего луга, вся в солнечных лучах и теплом ветре... И цветы вокруг тебя смотрят не на солнце, а на тебя. Вот это была бы картина, да?! А в руках у тебя роза...».

Хорошо, что Аниса сумела сохранить бутон той розы, которую когда-то подарил ей любимый. Когда тоска по родине и Анису становится невыносимой, она осторожно достает из маленькой коробочки свое сокровище и вдыхает его нежный аромат. Один вдох — и она словно переносится в сад педучилища, на скамейку, укрывшуюся среди кустов шиповника и акаций, в ушах начинают звучать радостные голоса ее подруг. Неслышно откуда-то появляется Анис, протягивает ей огромную ярко-красную розу, стоит некоторое время молча, затем уходит, опустив голову. Будь проклят день, который разлучил их! Безжалостный, жестокий день... Хотя... при чем тут день? Тогда было лето, и сияло солнце. Только черная туча все испортила... Мысли Анисы начинают перескакивать с одного на другое, она то нервно встает, то садится. Неужели для нее теперь все кончено и ее удел — вечно хранить в памяти пережитый позор?.. А какие были впереди красивые мечты и планы! Какое жестокое сердце было у того, кто совершил над нею такое!..

Вся во власти мыслей, Аниса не услышала, как постучали в ворота. Очнулась она уже от стука в окно. «Кто бы это мог быть?» — рассеянно подумала Аниса, отодвигая штору.

За окном стоял Идмас и знаками просил открыть ворота...

— Ты напугал меня... — сказала она, впуская его в дом. — Я одна. Сажида апа с мужем уехали отдыхать.

— Да? То-то я смотрю, не открывает никто... Мы так давно с тобой не виделись, ты, наверно, по мне уже соскучилась, да? — сказал Идмас шутливым тоном.

Молчание Анисы он истолковал, видимо, по-своему, и продолжал плести словесные кружева:

— Я в районы ездил... Хотел справить тебе жакет из каракуля. Вот, шкурки привез... Хочу сделать тебе подарок. На день рождения.

— Мне ничего не надо, Идмас. А ты иди, пожалуйста, домой. Здесь мужчинам не принято приходить в дом к одинокой женщине.

— Да ладно тебе, Аниса. Мы же с тобою оба не какие-нибудь молодые придурки. Если даже пришел — что в этом стыдного? — Протянув руки, Идмас подошел совсем близко к Анисе. — Мы же с тобой знакомы не один десяток лет.

Аниса вдруг уловила неприятный запах алкоголя.

— Ты... выпил, что ли?!

— Чуть-чуть... В честь удачной поездки. Аниса... Аниса, иди ко мне... Я так соскучился по тебе. Я же тут совсем один. Мы оба одиноки...

— Не болтай ерунды, Идмас. Иди домой. Я терпеть не могу пьяных. Иди, я сказала.

— Ну же, красавица моя. Не гони... Ты же не девочка, в самом деле! — Идмас обнял ее за талию, прижал к себе и потянулся, чтобы поцеловать. Аниса почувствовала запах алкоголя вперемешку с резким запахом пота. Ее затошнило. Этот отвратительный запах был ей знаком. Он очень долго преследовал ее после того несчастного вечера. И вот снова тот запах! Неужели?.. Глаза Анисы широко раскрылись, ее напрягшееся тело начала колотить сильная дрожь...

— Ты!

Разомкнув от неожиданности кольцо своих рук, Идмас непонимающе уставился на девушку.

— Ты!

И Аниса начала ожесточенно бить Идмаса по лицу. Она словно обезумела.

— Так это ты, подонок! Это был ты!..

Идмас вначале пытался схватить ее за руки, уклонялся от ударов, но остановить дошедшую до крайней степени ярости Анису он уже не мог.

— Ты разбил мою любовь, мою жизнь, подлец! Ты, ты, ублюдок! Уйди, уйди с глаз моих! Вот тебе, вот!..

— Аниса, Аниса, успокойся, ну же, успокойся! Что было, то прошло...

— Прошло-о-о?! Подлец! Как ты смел сюда приехать?! Что тебе надо?

— У меня были серьезные намерения... Я думал, может... мы будем вместе жить... — Идмас заморгал.

Аниса заметалась по комнате, словно пантера в клетке, затем рухнула на кресло и разрыдалась, как ребенок.

— Аниса, ну ладно уж, успокойся, ради бога, успокойся... Давай сядем с тобой и поговорим, мы же оба сироты... — Идмас все еще надеялся, что Аниса выплачется, успокоится, и ему удастся уговорить ее.

— «Поговорим»! «Будем вместе жить»! Да лучше умереть, чем жить с тобой! Уходи! Ты уйдешь или нет?! Иначе я сейчас соседей позову!

Аниса и в самом деле вскочила и пошла к дверям. Идмас, не ожидавший такого расклада, первым подскочил к двери.

— Ладно, ладно, я ухожу, — сказал он, торопливо нашаривая дверную ручку. Открыв дверь, он вышел и спешно, словно черт, испугавшийся молнии, понесся к воротам.

В это же мгновение случилось весьма редкое в этих краях явление — с неба посыпались, гремя по железной крыше, крупные капли дождя. С каждой секундой дождь усиливался. Листья одинокой яблони, стоящей во дворе, освободились от толстого покрывала пыли и стали ярко-зелеными. Аниса вышла под проливной дождь и встала, раскинув руки. Она не чувствовала, как промокли насквозь ее волосы, одежда, тело. Ее слезы смыл дождь... Так же резко, как начался, дождь и прекратился. Аниса вошла в дом, зажгла свет и легла на кровать. Она очень-очень устала.

22

Дом престарелых расположился в уютном саду. Рядом был и огород. Тот, кто хотел, мог пойти туда и покопаться в земле, посадить цветы или укроп, лук... Не ради урожая, а просто чтобы чем-нибудь заняться. Совсем слабые и дряхлые в теплые солнечные дни обычно садятся рядком на скамейки, установленные вдоль стены здания, и вполголоса беседуют или мирно дремлют. Но достаточно любого щелчка — и все они как по команде зорко взглядывают в сторону ворот. Но один старик каждый день садится на скамейку в дальнем потаенном углу сада и погружается в одиночестве в свои стариковские мысли. Надвинув старую обвислую шляпу по самые седые брови, он устремляет свои помутневшие, поблекшие и всегда слезящиеся глаза в одну точку и сидит часами неподвижно, как каменный балбал, обветренный снегами и дождями.

Тот, кому случится пройти мимо него, с удивлением заметит, что иногда старик размахивает руками и что-то бормочет себе под нос. Дыхание у него шумное, с присвистом. Старик то и дело глубоко вздыхает, но продолжает сидеть в одиночестве. Устав, он встает и, приволакивая одну ногу, плетется ко входу в здание. В коридоре возле двери в свою комнату старик останавливается и сначала прислушивается. Из-за двери доносится голос его соседа по комнате — Гаяза:

— Эх, ты! Позорище! Имея такого козыря, куда же ты смотрел, мешок с г...ном?! Щас как врежу!..

В дом престарелых попадают не только одинокие старики, которым некуда приклонить голову, но и престарелые бродяги, просидевшие большую часть своей жизни в тюрьме и теперь оставшиеся не у дел. Гаяз — один из них. Такие постояльцы в день пенсии устраивают себе нечто вроде праздника. Те, что пошустрее, бегут в магазин. Теперь проблем с «огненной водой» нет, были бы деньги. То, что остается после оплаты содержания в интернате, тратится вот на такие «посиделки». Правда, в доме престарелых живут и такие, что до копейки откладывают свои деньги — на гостинцы и подарки детям и внукам, на случай, если они вдруг вздумают навестить их. Таким старикам в дни «гулянок» особенно тяжело. Попадет капля водки в рот любителя выпить — непременно жди скандала. И здесь в первых рядах такие прожженные типы, как Гаяз, или еще какие-нибудь «бывшие», которые когда-то были пупом земли, а теперь волею судьбы оказались заброшенными сюда.

...Опять они выпили и режутся в карты. Ну, сколько можно!.. Идиоты! Дурака валяют целый день, а потом находят себе какую-нибудь забаву. Старик обиженно качает головой, хочет развернуться и уйти, но его левая нога сопротивляется. От громких выкриков, раздающихся в комнате, его сутулая фигура еще больше сгибается. Он нерешительно открывает дверь. В лицо ему бьет плотный, так что топор можно вешать, воздух, насыщенный табачным дымом, парами алкоголя, запахом рыбы, лука и еще черт знает чего.

— Опять провоняли всю комнату, — не выдержав, ворчит старик и плетется к своей кровати. На ней валяются потертая кожаная куртка, от которой противно несет потом, полиэтиленовый пакет, крошки хлеба, газетные обрывки. Собрав все в охапку, старик относит это на кровать Гаяза.

— Сколько раз сказано, что в комнате нельзя курить и пить... А вы и в ус не дуете! Превратили комнату в свинарник...

Гаяз широко выпучивает свои красные глаза и сжимает кулаки. Его зловонное дыхание, наполненное запахом дешевого вина, бьет прямо в лицо старику:

— Что ж ты никак не сдохнешь, пес шелудивый! Дрянь! Еще он тут вякает! Твои ровесники уже давно на том свете свой миллионный сон досматривают. Недоносок сраный! Выкидыш вонючий!

Компания дружно гогочет, сотрясая стены не только комнаты, но и всего коридора:

— Миллионный сон? Ха-ха-ха!

— Ну, ты и скажешь! «Недоносок сраный»! Ха-ха!

— Ну, дак... ворчит и ворчит! Я ж не жалуюсь, что он всю ночь воздух тут портит. А он, паршивец, все талдычит: провонял, провонял. То открой ему окно, то закрой!..

Старик ничего не отвечает, — он знает, что слова тут бесполезны. Кинув шляпу на тумбочку, он ложится и отворачивается к стене. Этого старика зовут Идмас Фасхетдинов. Несчастный старик, которому теперь почти восемьдесят, несколько лет назад вернулся на родину из Туркмении. Когда СССР развалился, жить там всем, кто не был туркменом, стало совсем невмоготу. И люди поодиночке и даже семьями были вынуждены распродавать за бесценок квартиры, имущество и возвращаться к себе на родину. Тех, кто не знал туркменского языка, увольняли с работы, им чинились всяческие препятствия. Идмас, проживший в Туркмении большую часть своей жизни, выучить местный язык так и не смог. В сфере гуманитарных дисциплин у него с детства не было способностей. Еще в училище он ожесточенно спорил с учителем русского языка, требуя объяснить, почему слово «феодал» пишется через «е», а слово «фиолетовый» — через «и». Фасхетдинов уже давно был на пенсии и не работал. Пока ходил на службу, крутился среди людей, одиночество не так донимало его. Но выход на пенсию подкосил его окончательно. Не осталось никого, кто бы спросил его, как дела, или принес бы из магазина продукты. Из-за своего скверного, ревнивого и завистливого характера, он не смог создать семью и настроил против себя всех, кто его знал.

В один из дней ему в голову пришла мысль, что в родной сторонке выжить будет легче. Тогда он продал по дешевке все вещи, однокомнатную квартиру и кое-как, с большим трудом приехал в Татарстан. Его дружки, с которыми он прежде переписывался и которые в свое время помогали ему тут продавать шкуры каракуля, сухофрукты, уже состарились и ничем помочь ему не могли. Один, правда, все-таки клюнул на его небольшие сбережения и привезенные с собой каракулевые шкуры, и, использовав свои лазейки, устроил Идмаса в дом престарелых. Но и на него Идмас Фасхетдинов был страшно обижен за то, что тот будто бы вытянул из него все его оставшиеся деньги.

Рассказывали, что несколько лет назад к Фасхетдинову приезжала пожилая русская женщина. Женщина была довольно красивой, с уже поблекшими, но все еще прекрасными большими глазами. Ее привез мужчина лет пятидесяти, который наблюдал за их разговором издали и близко подходить не стал. Дождавшись конца беседы, мужчина бережно усадил женщину в машину, и они уехали. После этого Идмас несколько дней хворал, а когда выздоровел, его левая нога перестала его слушаться.

Теперь Идмас Фасхетдинов часто и до боли в висках размышляет над тем, когда, как и почему его жизнь дала трещину. Не с того ли началась черная полоса в его судьбе, когда его отец был незаслуженно обвинен в растрате колхозного имущества и сгинул в Сибири? Или все началось после того, как его мать совсем молодой умерла от горя, оставив Идмаса на руках старой бабушки? Или в тот момент, когда он, не выдержав голода, обокрал чужой погреб и попался? И покатилось все после этого... Или когда начал бить мальчишек, которые, подражая взрослым, дразнили его «сатаной»... Он и сам был хорош! Если не хватало силенок на сверстников, он измывался над их младшими братьями и сестрами. Кому давал зимой лизнуть железяку какую-нибудь, кому лягушку совал за пазуху, кого кормил беленой, уверяя, что это мак. Очень уж его злили и обижали...

А ведь с юных лет он был работящим и способным ко многому. Ничем не хуже других. Правда, стремился всегда быть лучше других. И готов был доказывать это кулаками. Он ненавидел тех, кто учился лучше, а позже — тех, кто работал лучше него. Если он видел чей-то успех, его сразу начинала терзать мысль: а почему не я, чем я хуже него? И эта мысль лишала его жизнь радости, терзала душу, толкала на глупости. Он научился исподтишка мстить тем, кто сопротивлялся ему. Заводясь с полоборота, он часто чуть не лопался от злости. А потом пристрастился к выпивке. Конечно, он делал попытки исправить свои ошибки, не без этого. Но... близок локоток, да не укусишь...

И чего он привязался к этой Анисе? К такой же сиротинке, как и он сам... Неужели из-за того, что она любила не его, а Аниса? Ну и пусть себе любила, тебе-то какое дело?! Ладно еще, не узнали о тогдашнем его грехе. Если бы узнали, гнить бы ему в тюрьме. Но как могла Аниса через столько времени догадаться, что это сделал я?! Слава богу, все это уже в прошлом... Тот поступок, продиктованный исключительно завистью к Анису, чуть не привел его к катастрофе...

У него была Зина, которая была другом, и которая любила его. Но она оказалась слишком гордой. Взяла и поставила точку в их отношениях. А виновницей их разрыва была Халима, кто же еще, — подумал он. Во время своих наездов по торговым делам в Казань Идмас разузнал, что мог, о Зине. Оказалось, что она родила мальчика, потом удачно вышла замуж и счастливо живет где-то около Пензы. Идмас прекрасно знал, что Зина растит его ребенка, но в его душе даже на секунду не возникло желания увидеть сына. А Халима? Она ведь тоже по-своему, незаметно и тихо, любила его. И ничем не дала понять этого. Эх, жизнь, интересно, где Халима сейчас?..

Невзирая на то, что Аниса отхлестала его по щекам и выгнала, Идмас сходил к ней еще раз. Но дома оказались Низам и Сажида, которые и близко не подпустили его к девушке. Черт их знает, но, видимо, Аниса все им рассказала...

Проживая в воспоминаниях свою жизнь, старик порою вздрагивает, — это на память ему приходят неприятные эпизоды. Вот опять... Однажды, когда с Анисой окончательно было порвано, он приехал по делам в Казань и на рынке совершенно неожиданно повстречался с Анисом. Эх! Ему бы тогда поговорить о том о сем да и уйти. Так ведь нет, ляпнул вдруг зачем-то, что Аниса вышла замуж за какого-то туркмена. Зачем ему была нужна эта ложь, Идмас и сам не успел понять. Наверно, хотел, чтобы и они жили так же неприкаянно, как и он. Эх! Может, он сам и помог им найти друг друга этой своей ложью?..

23

В тот день Анис вышел на базар купить ботинки. Походил по ларькам, посмотрел одно, другое и остановился возле пожилой продавщицы. Она держала в руках довольно приличные ботинки из желтой кожи и на подошве из микропорки. Анис попросил посмотреть. В этот момент среди гудящей толпы он краем глаза заметил рыжую шевелюру. Уж не Идмас ли это?..

Увидев Аниса, Идмас вначале хотел сделать вид, что не заметил его, но глаза их встретились. Что делать, теперь уже было поздно.

— Здорово, Анис, — сказал он, протягивая руку. — Как дела, что покупаешь?

Анис откровенничать не стал:

— Да вот, за мелочью всякой заглянул. А ты загорел. На солнце, похоже, часто бываешь.

— Приходится... Ну, как учеба? Ты ведь, кажется, в университет поступил...

— Учусь. Одноклассников не встречаешь? Интересно, кто где работает...

Идмас хихикнул:

— Надо полагать, что на самом деле ты хочешь спросить, не знаю ли я что-нибудь об Анисе? Нет. Ничего не знаю. Она куда-то пропала. Правда ли, нет ли, но я слышал, что она вышла замуж за какого-то туркмена. — И Идмас уставился на лицо Аниса в ожидании: не изменится ли оно? Вот оно и в самом деле побледнело.

— За туркмена?

Идмас понял, что сгоряча ляпнул лишнего:

— Да кто ее знает? Кто это сказал, не знаю. А ты что же, до сих пор любишь ее? Ты аж побелел.

— Люблю. Но не могу отыскать ее.

— Она тебе нужна даже такая? Сливки-то уж сняты...

— Эх, ты... Как ты не понимаешь? После того, как какой-то подлец сделал с нею такое, она, может, подумала: «Анис не захочет теперь быть со мной» и захотела исчезнуть из моей жизни. Я думаю, так и было. Человека с такой чистой душой, как у Анисы, еще поискать надо.

— Чистую женщину — скажи еще.

— Чистую девушку. Ту, которую я люблю.

— Даже если она живет с туркменом?

— Вот заладил: туркмен, туркмен... — Анис с трудом подавил в себе раздражение.

— Я же сказал: так люди говорят. Обычно дыма без огня не бывает...

— Твоя философия, Идмас, похоже, никогда не изменится. Ты и тогда пытался меня обвинить. Но справедливость восторжествовала.

Глаза Идмаса по обыкновению превратились в две узкие щелочки:

— Потерять любимую девушку — это, по-твоему, тоже торжество, да?

— Ты не увиливай от темы. Моя невиновность была доказана. А вот у тебя как с Зиной?

Не ожидавший этого Идмас отвернулся:

— Как-как... да никак. Ничего не вышло. Говорят, родила от кого-то.

— От кого-то? Родила? Не от тебя ли?

На лице Идмаса отразилась злоба. Кто только не говорил ему эти слова. Ладно еще, на его счастье, Зина оказалась стойкой и ребенка на него вешать не стала. Спасибо ей хотя бы за это. Но что сказать этому неудачнику, как заткнуть ему рот? Может, сказать, мол, я не ты?.. Но он знает, как мы с Зиной крутили любовь. Не знает только, как мы расстались. И не надо ему это знать.

— Я сам рос сиротой, поэтому знаю, что такое безотцовщина. Если бы ребенок был мой, я бы ни минуты не сомневался и женился на Зине.

— Ну и?..

— Она почему-то уперлась... У нее уже давно своя жизнь, у меня — своя. Я сам себе хозяин, так спокойнее.

— А Халима?

— Какая Халима? Эта белобрысая? А причем тут она?

— Все же видели, как она влюблена в тебя, хотя и скрывала это. «Белобрысая», видите ли. Ну, ты, конечно...

— Что я? Говори!

— С любовью не шутят. Можешь оказаться третьим петухом.

— Стариковские сказки. Чепуха!

— Стариков не случайно называют аксакалами, то есть мудрыми... Ну ладно, чем занимаешься? — Анис заметил, что из свертка, который Идмас держал в руках, выглядывает мех каракуля. — Ты что, шкуры продаешь?

— Не продаю, а покупаю.

— Так много?

Идмас снова был застигнут врасплох. Его руки суетливо задвигались.

— Много?.. Это разве много?.. Я это, того... Шапку хочу сшить.

Из его растерянного ответа Анис понял, что Идмас говорит неправду. Желая выйти из затруднительного положения, Идмас неожиданно предложил:

— Может, нам заглянуть в рюмочную и махнуть по сто грамм? Запьем твое горе? Ради прошлой дружбы, а?

— Мы разве дружили? А кто тогда мечтал посадить меня в тюрьму?

— Я же думал, что ты виноват. Кто старое помянет, тому глаз вон, говорят...

У Аниса сжалось сердце:
— «Старое»! Интересно, что бы ты делал на моем месте?
— Да ладно, пошли, опрокинем по сто грамм и забудем старые обиды. Конь о четырех ногах и то спотыкается в этой жизни.
— Я не пью. Конь спотыкается... А ты, значит, равняешь себя с конем?..
— Злой ты, Анис. Зло-о-ой.
В это время, вынырнув из толпы, к ним подошла смуглая женщина и, указывая на шкуры в руках Идмаса, проговорила на каком-то языке, похожем на татарский:
— Не получилось, Идмас, не берут. Фарта нет сегодня. Смотрят и уходят, говорят: дорого. Пошли, там из Чарджуя еще прибыли.
Лицо Идмаса перекосилось. Он начал суетливо прощаться:
— Ну, ладно, пока... Устал, пойду на квартиру, прилягу. Если встретишь кого из наших, передавай привет. Но сомневаюсь, что кому-нибудь среди них удалось отыскать Соломоново кольцо...
Не дожидаясь ответа Аниса, Идмас скрылся в толпе. Смуглая женщина ушла вместе с ним. Анис задумчиво смотрел им вслед. Значит, они продают каракуль. Но где они его берут? У нас нет таких овец. Может, привозят из Средней Азии? Интересно. И женщина эта странно говорит. Слова похожи на татарские, но не совсем по-нашему... Где живет и где работает этот Идмас? Надо было спросить его. Хотя... зачем это мне?

24

После этой неожиданной встречи Аниса снова начали обуревать тяжелые мысли. Немного успокоившееся сердце вновь заныло-загрустило. Значит, Аниса променяла его на какого-то туркмена? Как же так? Верить или не верить этому? Ведь они обещали друг другу быть вместе до самой смерти. Или она от отчаяния пошла на такой шаг? Где же она? Где живет? Повидать бы ее, поговорить! Неужели она совсем не скучает по мне? Ведь знает, что я в Казани, учусь в университете...
Думает Анис, думает день и ночь. И каждый раз мысли его упираются в это слово — «туркмен»... Постой, а та женщина, которая была с Идмасом, не туркменка ли? Язык у нее был странный, похожий на татарский. И что такое Чарджуй? Они ушли вместе. Впрочем, почему бы этой женщине не оказаться узбечкой или казашкой, или каракалпачкой?.. Но, в любом случае, во всем этом что-то есть...
Думая об этом на лекциях, по дороге в университет и обратно, Анис принял решение. Вот закончатся последние экзамены за четвертый курс, и он снова начнет искать Анису. Его обращение в государственные органы ни к чему не привело. Когда он пришел с заявлением в милицию, там его спросили:
— Кем тебе приходится Аниса Ахмадуллина?
Что ему оставалось сказать? Сказал, что это его любимая девушка. Капитан в фуражке с высокой кокардой усмехнулся:
— Нашел занятие, тоже мне. Если каждый будет искать свою девушку, нам останется только лечь и умереть. У нас тут по горло дел фронтовиков и разлученных во время войны семей... Так что, парень, за твое дело мы даже приниматься не будем. Если очень любите, как-нибудь отыщете друг друга.
Анис разыскал нескольких сокурсников, поговорил с ними, в надежде услышать что-нибудь об Анисе. Безрезультатно. Однако учительница русского языка Нинель Чепурнова дала Анису совет.
— Анис, я все знаю, — сказала она. — И верю, что ты ни в чем не виноват. Я восхищалась вашими отношениями. Вас словно сглазили. Когда Аниса исчезла, одна ее родственница попросила выслать по почте ее вещи и документы. Ты найди эту женщину. Думаю, она наверняка знает.
— Нинель Ивановна, да я нашел ее. Писал ей письмо за письмом. Просил: если знаете, дайте мне адрес Анисы...
— Ну и?..
— Ответа не дождался. — Анис тяжело вздохнул.
— Эх, парень... Не дождался он, видите ли. И ты успокоился? — В голосе учительницы послышались осуждающие нотки. — А почему ты не повидался с нею? Надо было съездить к ней и поговорить лично.
Слова учительницы словно открыли Анису глаза. И в самом деле, почему?! Тогда он решил: после завершения сессии он получит стипендию за летние месяцы и поедет в Крынги, к тете Анисы.

25

В доме Сарии ему не обрадовались и встретили недоуменными вопросами: зачем она тебе? Ты кто такой? Почему беспокоите, приезжаете, закидываете письмами? Мы не знаем, где она... Не донимайте... От подобных слов погасла последняя надежда. А муж Сарии — Гибадулла вообще вышел из себя так, словно в огонь плеснули керосином. Он сидел, насупившись и весь красный от гнева, а затем вдруг взорвался:

— Ходите тут! Шантрапа! То один, то другой приезжает: где Аниса? Ту-ту Аниса, ту-ту! Теперь ты ее не найдешь, красавчик. Раз она не хочет никого видеть, зачем искать, я не понимаю? А?

— Гибадулла абый, вы сказали: то один, то другой. А кто еще ее спрашивал?

— Да ну вас! — махнул в сердцах рукой Гибадулла и вышел из дома.

Не получилось. Как с начала пойдет все наперекосяк, так и продолжится. И здесь не получилось. А ведь Анис ехал сюда окрыленный надеждой. Надев на плечи рюкзак, он вышел за ворота и присел на толстые, до блеска отшлифованные солнцем и ветром бревна, наваленные у забора. Сидел долго. Видел взгляды в окне, нацеленные на него. Наконец, из ворот вышла Сария.

— Ты сказал, тебя Анис зовут? Анис... Анис... Да-а... надо же такому случиться. Я вижу, переживаешь очень. Видимо, не пустой ты человек. А ведь она велела никому не говорить, куда уехала...

В душе Аниса снова проснулась надежда:

— Сария апа, вы знаете, где она живет?

— О Аллах, как же быть... — В голосе женщины послышалось сомнение.

— Ваш муж сказал: то один, то другой. И вы сказали, что замучили вас тут всякие. Значит, кто-то еще приезжал и спрашивал об Анисе?

— Рыжий такой, с белыми ресницами, полноватый. Идмас, что ли, он сказал, или Ильяс...

Анис передернулся. Идмас! А ведь при встрече он об этом ни слова не сказал! Как же так? Значит, он приезжал. Вот еще один ребус. Следовательно, у него на уме что-то есть.

— Вот как... А вы сказали ему адрес Анисы?

— Нет, конечно!

— Откуда тогда он знает, что Аниса вышла замуж за туркмена?

Теперь был черед Сарии удивиться:

— За какого туркмена?! А ты разве знаком с этим Идмасом?

— Вместе учились. Я в университет поступил. А он по распределению уехал работать. Где-то месяц назад мы с ним встретились на базаре.

— И он сказал, что Аниса вышла замуж за туркмена?

— Да.

— Откуда он знает? — Сама удивившись своему вопросу, Сария задумалась. «Откуда Идмас узнал, что Аниса уехала в Туркмению? Может... Гибадулла проболтался?!»

— Анис, вы с Анисой вместе учились, теперь я это знаю. Но зачем ты ее ищешь? Почему так рвешься ее увидеть?..

— Я ее люблю. И она любила меня. А потом внезапно исчезла... Эх! Может, она решила, что после того, как ее изнасиловали, она не будет мне нужна?.. Наверно, потому и скрылась с глаз...

— ?!

Сария обомлела. Лицо ее пошло пятнами.

— Изнас... Изнасиловали, ты сказал?

— Да. После того, как она на пристани проводила меня, по дороге домой ее изнасиловали. Сначала обвиняли меня. Но я был невиновен, и меня выпустили. Но я даже повидать ее не успел, она пропала.

— Астагафирулла! Что ты говоришь, а?!

— А вы не знали? Она не сказала?

— Так... Теперь я, кажется, начала понимать. Ах, бедная, бедная девочка... Постой, у меня от всего этого даже голова закружилась. То-то она просила никому не говорить, куда уезжает. Особенно, сказала, если спрашивать будет парень по имени Анис. Значит, это ты Анис... А ты очень ее любишь?

Услышав, как смягчился голос Сарии, и увидев ее колебания, Анис в волнении вскочил:

— Очень! Мы же клятвы давали друг другу. Планы строили. А вот что получилось на самом деле.

В словах Аниса женское сердце почувствовало искренность. Сария неожиданно для себя положила руку на его плечо:

— Пойдем-ка, братец, в дом...

Анис снова вошел вслед за Сарией во двор. Собака, еще недавно яростно и до хрипа лаявшая на незнакомца, в этот раз посмотрела на него совершенно спокойно. Войдя в дом, Сария снова поставила самовар, в задумчивости нарезала хлеб, выставила творог, молоко. Потом позвала с огорода окучивавшего там картошку Гибадуллу. Отправив шумно игравших детей на улицу, сказала мужу:

— Гибадулла, здесь дело такое, о котором мы не знали ничего. Послушай-ка его, — и, повернувшись к Анису, сказала: — А ты, Анис, расскажи обо всем Гибадулле. Он мужчина, как он скажет, так и будет. Ну!

Анис повторил то, что рассказал Сарии. Гибадулла не перебивал и, хоть вскакивал временами и нервно ходил по комнате, все-таки дослушал до конца. А затем сказал жене:

— Я же говорил тебе! Это все неспроста! Говорил? Говорил! А ты — нет, нет! Нельзя! Дай адрес! Дай! — начал кипятиться он. — Неспроста он так ищет ее. Раз одному дали, почему другому не дать!

Неожиданно Гибадулла смолк, словно поперхнулся, и закашлялся в замешательстве. Совершенно неожиданно для себя он ненароком проговорился, что в тот раз под хмельком дал Идмасу адрес. Глаза его округлились.

— Ты о чем сейчас? Я никому ничего не давала. Или... ты сам?

Гибадулла выкручиваться и врать не стал, махнул рукой, мол, будь что будет:

— Да ладно тебе... Был такой грех. Этот Идмас, каналья, коньяк привез, ну я и раскис немного...

Все эти новости надо было переварить. Анис то радовался, то горевал. Вот, наконец, в его руках адрес Анисы. Да, она, оказывается, действительно в Туркмении. Значит, правда и то, что она вышла замуж. Если поехать к ней или написать письмо, могут быть проблемы в семье. Что же делать? Еще одна головоломка. И Сария апа не смогла сказать, замужем она или нет. Аниса ничего не писала об этом... Но в душе Аниса все-таки не гасла искра надежды. И эта искра теперь торопила его в Казань. После долгих раздумий и внутренней борьбы Анис решил: он поедет в Чарджоу. Он увидит свою Анису... Увидит Анису и все выяснит сам.

26

Ох уж эти казахстанские степи! Куда ни глянь — серые дали. С утра до вечера на горизонте дрожит марево. Солнце спалило всю растительность и теперь висит в небе, словно раздумывая: что бы еще сжечь этим людям? В вагоне невыносимо жарко. Почтово-пассажирский поезд еле тащится. Во всяком случае Анису так кажется. В его голове — круговерть мыслей. Надо быстрее, быстрее добраться до Ташкента и пересесть на поезд в Чарджоу. Чарджоу — это, оказывается, и есть тот самый «Чарджуй» по-туркменски. Скоро Анис доберется до Чарджуя и увидит пропавшую Анису. Сначала посмотрит на нее издалека. Если она будет с мужем, он подождет, пока она появится одна. Он будет ждать день, два, три, неделю, месяц... Но, может быть, она и не замужем вовсе. И тогда... Сария апа сказала, что напишет ей письмо. Интересно, написала она или еще нет?..

Поезд останавливается на изнемогших от жары станциях и подолгу стоит. Анису в такие моменты хочется выйти из поезда и бежать вперед сломя голову. Проходя между рядами продавцов помидоров, огурцов, дынь, арбузов или покупая лаваш, Анис удивляется тому, как могут жить люди в такой пустыне. Он думает: как же можно жить без леса и реки?..

По дороге попадаются и большие станции, щедро заросшие зеленью. Скоро будет одна такая — Кзыл-Орда, и там поезд будет стоять долго. Пассажиры переговариваются: будем пропускать встречный. Наконец, поезд прибыл на станцию, пассажиры потянулись на перрон, покупать нужные вещи и продукты. Казахские парни и девушки наперебой и шумно предлагают рыбу, фрукты, сушеную дыню. Вот на станцию медленно вполз ташкентский поезд. Вскоре по навесному мосту на эту сторону начали спускаться пассажиры с этого поезда.

Анис некоторое время наблюдал за людьми на станции, которые сидели в прохладе тенистых скамеек и переговариваясь на разных языках, затем ему это надоело, и он повернулся, чтобы вернуться к своему вагону. Внезапно фигура одной из двух девушек, спускавшихся по мосту, показалась ему знакомой. Подумав, что в эту жару может привидеться все что угодно, он отвел взгляд. Но в ту же секунду снова обернулся. Девушка подходила все ближе, ближе... и превратилась в Анису! Весело разговаривая с молодой узкоглазой узбечкой, Аниса подошла вплотную к недоумевающему Анису, посмотрела на него и остановилась как вкопанная. В ее бездонных незабудковых глазах плеснулось безграничное удивление.

— Анис?!

— Аниса?!

Они бросились в объятия друг друга.

— Это ты, любимый?

— Я, я, родная!

— Ты ли это, солнышко мое?

— Это я! Я! Василек ты мой!

И, словно только этого и ждали, в кустах запели птицы, и, заполняя пространство вокруг, из какого-то вагона зазвучала песня «Томление». Молодые все еще стояли, обнявшись. Теперь их уже ничто не могло разлучить, — даже если бы их тянули в разные стороны два поезда. Первым очнулся Анис:

— Ты куда едешь, анисовое яблочко?

— К тебе, родной. Если примешь... А ты?

— А я к тебе, красавица моя! Аниса моя!

— Анис...

Люди разных национальностей — мужчины, женщины, девушки, парни — с улыбкой шли мимо обнявшихся юноши и девушки.

Развернувшись с полпути, Анис купил билет в Казань. Одна за другой, словно танцуя, железнодорожные станции скользили назад. То ли потому, что это была дорога домой, или по какой другой причине, но поезд мчался к родной земле очень быстро — через зеленые леса, луга с сочными травами. Впереди моих любимых героев, — которым еще долго не наговориться, не нарадоваться, не налюбиться, — с распростертыми объятиями ждала прекрасная Казань, ждала жизнь, наполненная любовью, счастьем и благополучием. А перед ними на столе лежал подаренный давным-давно, но до сих пор благоухающий цветок розы.

2005–2007

Перевод Гаухар Хасановой

Близкие звезды

ПЕРВАЯ ЧАСТЬ

Мои герои еще очень молоды. Анвару пятнадцать исполнилось в июне, Гузалии — только в июле. Они оба закончили в этом году неполную среднюю школу, говоря другими словами — школу-семилетку. Когда они пошли в первый класс, еще шла Великая Отечественная война. И во время войны, и после нее жизнь была очень тяжелой. Однако оба, хоть и жили впроголодь, всегда оставались чистюлями и усердно учились.

Они были детьми своего времени. Поскольку и учителя, и вообще все взрослые постоянно призывали их получить образование, Анвар и Гузалия старались учиться хорошо. К моменту окончания школы-семилетки Анвар вырос в улыбчивого черноволосого и чернобрового подростка с круглым открытым лицом, а Гузалия превратилась в девушку с нежной белой кожей, блестящими черными волосами и черными бровями. Оба продолжали стремительно расти, короче говоря, оба вошли в пору расцвета.

...Когда-то давно, когда Анвар и Гузалия пришли на первый в своей жизни урок, их обоих посадили за первую парту. Так они и просидели пять лет вместе. Бывало за эти годы всякое: и ругались, и кусок хлеба делили на двоих, и за волосы друг друга таскали. А еще они вместе играли и валялись на зеленой травке, а поскольку жили на соседних улицах, то в одной компании ходили в поле собирать колоски или шли на луг — за диким луком, по ягоды, вместе ловили рыбу, пасли коров...

И Анвар, и Гузалия страстно любили читать. Стоило одному увидеть в руках другого новую книгу, тут же сыпались вопросы: откуда взял, когда дочитаешь, потом дашь мне?.. Так они и росли. В те годы радио и телевизоров в деревне не было. Новые книги в школу и библиотеку клуба привозили редко и в небольших количествах.

В шестом классе их рассадили. К этому времени два подростка уже начинали поглядывать друг на друга так, словно видели впервые.

Однажды учительница Нажия апа попросила их перенести разросшийся цветок бальзамина с подоконника на пол. Анвар рукой случайно коснулся руки Гузалии. Коснулся и... словно оса обоих ужалила! Дрожь прошла по их телу... От неожиданности оба застеснялись, растерялись, но постарались не подать виду.

* * *

С этого дня прошло немало времени. Но то свое состояние оба не забыли. И хотя были пока еще подростками, однако ж многое в этой жизни видели и понимали. И немного знали о любви, о чувствах из

книг и из своих наблюдений над жизнью. Но в том, что касалось их самих, было много необъяснимого: почему, например, так получилось, что теперь Анвару хотелось смотреть только на черные брови Гузалии и ее пухлые, словно вишня, губы? А ее почему так тянет погладить непослушные прядки на макушке Анвара? И как объяснить, что на уроках физкультуры или зимой, катаясь на лыжах, они почему-то всегда оказываются рядом? Или, скажем, то, что Анвар выбирает для Гузалии самые хорошие лыжи?

Сами они старались все это скрывать от окружающих. Им было стыдно от этого нового незнакомого чувства. Они краснели, невзначай взглянув друг на друга, пытались взять себя в руки, давая себе слово не смотреть, и вдруг осознавали, что не смотреть абсолютно не получается... И в жестокие морозы, замерзнув до посинения губ, они по-прежнему старались друг перед другом не подавать виду... И старались в учебе быть первыми. Мои герои помогали одиноким старикам, носили воду, вскапывали огород, окучивали и собирали картошку, пилили дрова.

А в шестом классе Анвар удивил всех деревенских мальчишек. Как-то вместе с друзьями они вышли в поле собирать колоски. Впрочем, «собирать» — наверно, громко сказано, так как в поисках этих оставшихся колосьев поле настолько вытаптывалось, что вряд ли что-нибудь ценное там оставалось. К тому же на поле детей выслеживал и верхом на лошади гнал так называемый «полевой» — злой и бесчеловечный человек по имени Самит. Если ему удавалось кого-нибудь поймать, то он отнимал у жертвы мешок с жалким пучком колосьев. Затем родителей ребенка вызывали в правление колхоза, ругали на чем свет стоит и даже штрафовали.

Сквернослов Самит где-то отморозил пальцы ног, а потому на фронт не попал. Он любил загонять чужую скотину и гусей к себе в хлев, мол, согнал их с поля, вынуждая народ платить штраф. Казалось, что жалобные крики проголодавшейся живности в его ушах звучали музыкой. Главное начиналось потом — односельчане шли к нему на поклон выпрашивать свою животинку — кто-то, отрывая от семьи, нес яйца и сметану, а те, у кого ничего не было, подолгу слезно умоляли выпустить «пленников».

Вот этот самый Самит и налетел с криками и руганью на мальчишек, вышедших в поле за колосьями. Мальчишки бросились врассыпную, лишь Мансур почему-то замешкался. Самит развернул лошадь прямо на мальчика и с ходу огрел его несколько раз плетью. Мансур горько заплакал. А Самит тем временем догнал Анвара.

Вот тут-то и произошло то, что так поразило мальчишек. В тот самый момент, когда лошадь полевого достигла Анвара, он поднял с земли палку и замахнулся на нее. Лошадь дернулась в сторону. Не ожидавший этого полевой, выкрикивая грязные ругательства, соскочил с седла и начал надвигаться на Анвара:

— Ах ты, сучонок! Ты чей?! Тебе зубы, что ли, надо пересчитать, вшивая сопля?!

— Только попробуй тронь! Пацаны, давай сюда! Почему он бьет нас?! — крикнул Анвар.

Разбежавшиеся мальчики, подобрав комья земли, подошли и встали рядом с ним.

— Гляньте на руку и спину Мансура! Рубашка порвана, на теле синяки и ссадины. Ты почему нас бьешь? За что?!

— Сколько раз вам говорить, что нельзя сюда ходить! Вы что, хотите своих матерей в тюрьме сгноить? Ну, тогда пощады не ждите, выродки! — все более ярился Самит.

— Наши отцы на войне погибли... А ты бьешь нас!.. Тоже герой нашелся!.. Не имеешь права!.. — Одновременно начали кричать мальчишки, осмелев от неожиданного отпора Анвара этому зверю.

— Я вам дам право! На социальную собственность посягаете?!

— Не социальную, а социалистическую... А где здесь эта собственность?

— Колосья — колхозные! И в снопе, и на земле! Ты только посмотри на них! А ну, давай сюда мешки!

— Давай, пацаны, отдадим ему мешки, — сказал Анвар. — Тем более что и набрали мы мало.

Мальчишки растерялись.

— Дайте ему мешки! Пусть забирает. А мы пойдем к директору — Залилю абый. Расскажем ему обо всем... Заодно сообщим, что сам полевой под седлом прячет мешок, в котором все время привозит домой зерно. И Мансур пойдет с нами. Пошли!

— Ты язык-то больно не распускай. Ой-ой-ой, испугал... Залиль абый, видите ли. Еще раз увижу, смотрите у меня! — Самит заметно смягчился. — Забирайте свои мешки. Смотрите у меня!..

Ругаясь вполголоса, Самит погрузился на лошадь и уехал. С этого дня не только мальчишки, но и взрослые начали относиться к Анвару с уважением.

А в седьмом классе Анвар выполнил очень ответственное поручение деревенских стариков, за что получил их особую благодарность. Это было осенью, старики готовились отметить окончание месяца Рамазан совершением праздничного намаза, когда из райцентра пришел запрет на его проведение. Вечером

накануне праздника Анвара вызвал из дома на улицу дед Гарифулла, который в деревне втихомолку занимался всеми религиозными делами.

— Сынок, ты мальчик надежный. Есть к тебе просьба... Выполнишь ли? — спросил старик.

— Выполню, дедушка Гарифулла. — Гордый оттого, что ему доверяют взрослые, Анвар сейчас был готов исполнить любое поручение.

— Завтра праздник Ураза-байрам. Читать праздничную молитву в каком-нибудь из домов нам запретили. Поэтому мы решили собраться возле кладбища. Ведь читать молитвы за упокой душ усопших пока не запрещают. Так вот, надо обойти стариков, мужчин и сообщить, чтобы собирались в переулке около кладбища. Сделаешь, сынок?

— Прямо сейчас?

— Прямо сейчас.

— Кому сказать?

Дед Гарифулла перечислил имена стариков, которых следовало позвать. И добавил, что прийти может каждый, кто захочет, но только без лишнего шума.

Утром в день праздника, собравшись в укромном переулке под сенью ограды кладбища, мужчины провели богослужение и прочитали молитву за души усопших. Завершая церемонию, дед Гарифулла напомнил, чтобы не опаздывали на колхозную работу. Народ уже расходился, когда старик подошел к Анвару, поблагодарил его и пожелал счастья. Дома Анвара ждала мама с редким в их доме угощением — целой тарелкой блинов, политых маслом.

* * *

В те дни, когда разлившаяся и затопившая прибрежные луга Кама отступила обратно, оставив после себя пропитанную влагой землю, мальчишки и девчонки вместе начали ходить на луг собирать дикий лук. Он рос буквально на глазах, заполонив все вокруг, вытянулся, налился соком и вкусом. Анвар быстро наполнил свой мешок. А глаза его неотрывно следили за Гузалией. Вот она, отделившись от подруг, направилась к маленькой лужайке под сенью невысоких ив и, нагнувшись, начала срывать пучки лука и складывать в свой мешок. Мешок был большой и полупустой. Помогу-ка я ей, подумал Анвар. Если не прогонит. Набрав большую охапку лука, он пошел в сторону Гузалии.

— Гузалия, я тут принес тебе...

Гузалия вздрогнула, ее и без того румяные щеки густо покраснели. Захлопав своими густыми, загнутыми кверху ресницами, она подняла глаза на Анвара. Боже, что только не читалось в этом милом взгляде!

— Спасибо, — сказала она. — А у тебя мешок уже полный... Не тяжело? — И, застеснявшись своего неуместного вопроса, она покраснела еще больше.

— Это разве тяжесть?! Я оба понесу, ладно? Вот, возьми-ка этот пучок...

Анвар протянул Гузалии лук. Когда она положила его в мешок, он взял руки девушки в свои ладони.

Это было то самое чудесное время, когда день и ночь неустанно пели соловьи. Когда все живое в объятиях молодой и сочной ярко-зеленой травы и листьев радовалось приходу весны. И сама весна пришла стремительно и радостно, желая скорее подарить всем столь недолгие часы наслаждения, пробудить в них желание жить и забыть хотя бы на время все свои заботы.

И это был день, когда Анвар, после долгих сомнений и нерешительности, наконец, впервые осмелился дотронуться до рук Гузалии. О Господи! За те шесть лет, что они проучились вместе, и за те годы, пока они сидели за одной партой, сколько раз он касался этих рук, хватал за запястья, бил по ним в пылу разборок и даже заламывал! Да, бывало и такое. Кто не был ребенком и кто вырос без ссор и потасовок?! Ведь это были те самые руки, к которым ты прикасался тысячи раз!.. Но нет, вовсе нет! Это были другие, волшебные руки, через которые в твое сердце вливалась какая-то божественная сила, руки, соединяющие тебя с землей, небом, со всей вселенной! Эти руки были словно родник наслаждения, соединяющий воедино таинственными связями две души, два сердца, источник радости, потрясающей настолько, что ты начинаешь безумно смеяться или вдруг плачешь без причины... одним словом, наслаждения, волшебную силу которого не в силах описать даже язык поэтов.

Анвар взял Гузалию за руки и... вдруг задрожал. Смутившись, он расстроился и хотел уже отпустить ее, но... не смог. Их трепещущие руки, как в сказке, были скованы таинственной силой, и никакая сила сейчас не могла бы их разъединить. Они почувствовали, как из пальцев в пальцы перетекла огненная струя, накрыла их волной неизъяснимого блаженства, вызвав мурашки у корней волос и на ступнях ног.

Обоим было очень-очень приятно и очень-очень стыдно одновременно. Наконец Анвар нашел в себе силы шевельнуть языком. Задыхаясь от волнения, он еле-еле прошептал:

— Гуза-ли-я...

Совсем рядом, заполнив звонкой весенней песней все пространство вокруг, запел жаворонок.

Гузалия неожиданно качнулась к Анвару, спрятала лицо у него на груди и прерывисто, сквозь горячее дыхание, проговорила:

— Анвар... Анвар... Эх, если бы у меня сейчас были крылья! Я бы тоже, как жаворонок, взлетела бы в небо...

— Я тоже, милая. Моя душа тоже все время рвется в небеса...

Ах, Анвар, Анвар! Тебе бы в это мгновение найти еще и другие слова! Обнять и приласкать молодую девушку, от блаженства первой чистой любви превратившуюся в певчую птицу, и, ухватив губами мочку уха красавицы, прошептать ей: «Я люблю тебя! Очень люблю! Милая, красивая, душа моя!..» Но он не сказал так...

Он был слишком молод и не нашел таких слов для своей любимой, опьяненной, как и он сам, великим божественным даром — любовью.

Это было самое чудесное, бесконечно счастливое, прекрасное мгновение жизни, когда две юные души, охваченные святой и чистой первой любовью, нашли друг друга...

* * *

Несмотря на полуголодное существование людей, на то, что одежда на них уже расползалась в клочья, жизнь продолжалась. Мужчины, вернувшиеся с войны инвалидами и больными, женщины, пожелтевшие от тоски, но так и не дождавшиеся возвращения своих любимых, — все они, согнувшись в три погибели, как лошади, работали на поле, на лугу и в лесу. Собирались на «красные» праздники в холодных клубах — бывших мечетях со срезанными минаретами. Согревая дыханием озябшие руки, избирали в почетные президиумы собраний членов политбюро под руководством великого вождя Сталина. Были среди них и матери Гузалии и Анвара — Минлебанат и Зайнаб, мужья которых остались лежать на полях войны...

* * *

В седьмом классе их учительница Сююмбике апа задала тему для сочинения — «Кем я хочу стать». Анвар просидел, задумавшись, большую часть урока. До звонка оставалось уже совсем мало времени, когда учительница, наблюдавшая за своим учеником, удивленно спросила:

— Анвар, ты почему не пишешь? Ведь скоро звонок.

— А я не очень представляю себе, кем я буду, — ответил Анвар. — Я не хочу быть ни председателем колхоза, ни зоотехником, ни страховым агентом, как Нури абый.

— А профессии учителя, инженера тебя тоже не интересуют?

— Наверно, многие из класса пишут сейчас, что хотят быть учителями. Если мы все станем учителями, что же это получится? А профессию инженера мы не знаем. Кто он? Чем он занимается?

— Но и других профессий достаточно. Скажем, моряк, врач...

— Я только что дочитал книгу «Герои, погибшие за науку». В ней описана жизнь Джордано Бруно, Галилео Галилея, Коперника, Везалия. Вот если бы стать таким ученым, как они, и сделать новые открытия... Или стать летчиком, как Герои Советского Союза Агзам Валиев или Ибрагим Газизуллин, о которых написано в «Книге Героев»!

— Для этого, Анвар, надо учиться. Много учиться.

— А где здесь, в деревне, учиться после семилетки? Те, кто окончил школу раньше, день и ночь гнут спину на колхозной работе...

— Ладно, ладно, не углубляйся... После уроков подойди в учительскую. Продолжим разговор там, ладно? — сказала учительница.

Зайдя после уроков в учительскую, Анвар обнаружил там кроме Сююмбике апа других учителей и директора школы — Залиля абый. При появлении Анвара все замолчали.

— Садись-ка, садись, молодой человек, — сказал директор, указав на стул возле длинного стола. А сам сел напротив, поудобнее пристроив ногу с протезом.

— Вот Сююмбике сказала мне о причине, по которой ты не написал сочинение. Значит, тебе не нравится деревенская жизнь... — сказал он.

— Не нравится, Залиль абый. А что в ней хорошего? Посмотрите, например, на нашего соседа Масгута Билалова. Он закончил школу на одни пятерки. А кто он сейчас? Обыкновенный пахарь. Ломовая лошадь... Всю жизнь в черной пыли... Одежда латана-перелатана. День и ночь на работе. А сам постоянно голодный. И разве мало таких?

— Время сейчас такое, сынок. Смутное...

— Многие сейчас так живут... — присоединилась к разговору Сююмбике.

— Многие, это так. А в городе, говорят, жизнь другая, лучше.

— Но ведь наши, деревенские, которые поселились там, рассказывают, что жизнь и там не сахар... Неужели всегда так будет? Надо что-то менять в этой жизни. Но как? Я не знаю.

Директор пригладил свои седоватые волосы:

— Я знаю. Ты, Анвар, должен учиться и получить высшее образование. Окончить институт или университет. Разумеется, если твоя мама будет согласна... А до этого надо получить среднее образование. В Казани много училищ и техникумов. Нужно все силы приложить к тому, чтобы закончить семилетку только на пятерки. Ты сможешь. Таково мнение всех учителей. — Затем, помолчав, директор добавил: — А свои мысли насчет колхоза ты больше никому не высказывай, ладно, Анвар? И тебе, и маме твоей будет спокойнее; как бы эти слова не дошли до ушей представителя района Алимовой. Договорились? Когда-нибудь ты поймешь. А пока забудь. И я ничего не слышал. Учителя тоже. Твое дело — учеба.

— Хорошо, Залиль абый.

— А вы, Сююмбике, пожалуйста, двойку за сочинение ему не ставьте. Он его обязательно напишет.

— Хорошо...

— Сююмбике апа, я завтра же принесу его. Я напишу.

— И ты за ночь напишешь о том, кем хочешь стать?

— Да. Я напишу, что хочу стать человеком. До свидания, я пойду. Мне еще дрова колоть и хлев чистить...

Анвар слово сдержал и на следующий день принес учительнице сочинение, написанное ночью при свете тусклой лампы.

Сочинение называлось «Хочу стать летчиком», и писал в нем Анвар примерно так: *«В детстве я любил качаться на качелях. Забыв обо всем на свете, я подолгу раскачивался, взмывая вверх и камнем падая вниз. Когда я, наконец, слезал с качелей, мальчишки постарше, стоявшие в очереди, иногда награждали меня подзатыльником. Но я, потирая рукой ушибленное место, вновь становился в хвост очереди. Зато когда мы катались на лыжах, очереди не было. Встанешь на вершине крутой горы, глянешь вниз, и даже страшно становится. Но это только вначале. Вот ты надеваешь на ноги ремни уже готовых выскользнуть из-под ног лыж и, немного нагнувшись вперед, бросаешься вниз. Скорость нарастает с каждой секундой, в ушах свистит ветер. И так приятно, словно ты летишь! Эх, вот бы так взлететь до самых звезд!*

Взлететь и крикнуть людям, озабоченным на Земле тысячами разных дел:

— Эй, люди! Отриньте от себя суету и каждодневные заботы! Ведь человек живет только один раз. Я желаю вам красивой жизни! — крикнул бы я.

А может, мне стать летчиком? Но как? Где уж деревенскому пацану стать летчиком!

А ночью я лежу и думаю, потом встаю и подхожу к окну. Сквозь наполовину заледеневшее окно мой взгляд падает на тысячи звезд. Душа куда-то рвется, и снова просыпается то самое чувство — хочется долететь до звезд. Может, в них есть какая-то магическая сила? Иначе бы они так не тянули к себе. Если на звездах живут люди, что они думают о нас?

От мечтаний меня отрывают бормотание во сне младших братьев или голос матери:

— Ложись, сынок, ложись уже. Снова задумался и не спишь. — Похоже, мама и сама лежит без сна? — Перед школой братьев покорми. Мне завтра рано утром опять по разнарядке идти на луг за сеном.

...Ночь. На заледеневшее окно падает тусклый лунный свет».

Затем Анвар написал, что очень хотел бы освободить народ от напастей, которые принесла с собой война, и чтобы люди сияли, подобно звездам...

Прочитав его сочинение, учительница Сююмбике погрузилась в долгие размышления.

* * *

Летом того года случилось одно событие, еще теснее сблизившее молодые сердца. Однажды с северной стороны неожиданно появилась маленькая черная тучка и начала сползать с горы на деревню, расположенную у ее подножия в лощине. На улицах началась круговерть. Когда первые капли застучали

по пыльной дороге, со стороны горы донесся тревожный звук. Через несколько минут по оврагам, изрезавшим склон, на деревню с шумом устремились грязные потоки воды. Это была неожиданная беда.

Такое бывало и раньше, когда долго лил сильный дождь или несколько дней подряд моросило. В таких случаях деревенские быстро собирались и всем скопом направляли дождевую воду, насыщенную красной глиной, в большое искусственное озеро, бог весть когда выкопанное. На случай, если и озеро переполнялось и начинало выливаться за края, существовала глубокая канава, соединявшая озеро с Актаем. Но сейчас, поскольку в деревне не осталось мужчин, способных следить и вовремя ремонтировать канаву, ее берега обвалились, она обмелела, а местами вообще была засыпана с краями. Поэтому когда озеро переполнялось, красная глина, принесенная дождевой водой, устремлялась на картофельные участки, а затем засыхала на солнце, превращаясь в камень. Какая картошка могла бы там после этого вырасти? А ведь картофель в деревне — главная еда. Так что теперь, если начинался сильный дождь, народ не прятался по домам, а, взяв в руки лопаты, спешил на улицу, пытаясь завернуть бурлящие потоки в озеро, подальше от огородов.

В этот раз дождь налетел неожиданно. Разрушая берега оврагов, вдоволь насытившись глиной, вода ринулась на деревню. Озеро наполнялось прямо на глазах. Было ясно как день, что если вода наполнит озеро с краями, то вода польется на огороды и они окажутся погребенными под слоем глины. Перепуганные женщины выбежали на улицу и, невзирая на проливной дождь, кинулись к старой канаве.

Когда начался дождь, Анвар с друзьями Фаритом, Газизджаном, Амиром и Фирдусом рыбачили на песчаном берегу Актая. Они быстро сообразили, что дела очень плохи.

— Пацаны, пока вода не залила огороды, надо поскорее очистить старую канаву и повернуть потоки в реку! А то пропала картошка! — сказал Анвар.

— Ой, не знаю, как же мы так быстро откопаем эту обвалившуюся канаву? — усомнился кто-то.

— Бежим скорее! Надо позвать всех, кто дома, пусть помогают. А мы — за лопатами...

И мальчишки вслед за Анваром помчались в деревню.

Когда они, запыхавшись, вбежали на улицу, свободные от колхозной работы женщины и старики уже спешно чистили канаву. Дождь лил как из ведра, но никто не пытался укрыться от его струй. Все промокли до нитки. Вода лилась по спинам, заливала обувь. Но никто не останавливался, чтобы даже передохнуть: если бы озеро переполнилось, то все усилия пропали бы даром.

— Вроде мелковато получается, будет ли толк? — усомнилась одна из женщин.

— Главное, чтобы вода сюда потекла, дальше она сама найдет себе дорогу, — сказал сосед Анвара дед Галимджан.

Тем временем на подмогу прибыли и люди с другого берега реки. Работа закипела с удвоенной силой.

— Ой-ой! Посмотрите, какая волна идет по оврагу! — вдруг крикнула девушка по имени Раиса. — Гузалия, уходи, уходи в сторону, я тебе говорю!

Услышав имя Гузалии, Анвар понял, что и она здесь, но поднять голову и отыскать ее в толпе времени не было. Дождевая вода с покатого поля на вершине горы устремлялась в овраги и, не помещаясь в тесных берегах, яростными волнами неслась вниз.

Лопаты с лязгом ударялись друг о друга, дышать становилось все труднее, горячий воздух, вырываясь из легких, обжигал горло. Озеро наполнилось, грязная вода начала выливаться через край, уже всем было ясно, что сейчас она потечет на огороды...

— Ребята, давайте попробуем воду из озера тоже направить в канаву! — предложил Фирдус.

Несколько мальчишек начали копать пологий берег озера. К ним на помощь бросились и взрослые. Наконец, вода из озера начала переливаться в сторону канавы. Мальчишки и девчонки лопатами начали подкапывать отвалившиеся края канавы. Вода с шумом вырвалась из озера и потекла к реке, по пути разъедая берега канавы. Когда потоки воды, наконец, устремились к реке, все свободно вздохнули.

Течение усиливалось с каждой минутой, но теперь оно не пугало. Красноватая вода немного залила огороды, расположенные с краю, она уже поблескивала между картофельными рядами, но глиняный осадок, который она принесла с собой, не будет большим, потому что основной поток устремился в озеро, а затем по канаве в реку.

Дождь кончился так же внезапно, как и начался. Небо очистилось от туч, показалось солнце. В красных лужах, там и сям разбросанных в низинных местах, начали поблескивать солнечные лучи.

— Этот дождь превратил нас в чертей, — сказал Газизджан.

Люди, посмотрев друг на друга, начали смеяться. Одежда, руки и лица у всех были перемазаны в грязи. Вдруг Амир сделал Анвару знак головой: мол, посмотри туда. Анвар оглянулся и увидел, что к ним приближается мать Гузалии.

— Анвар, спасибо, сынок. И тебе, и всем вам спасибо большое, — сказала она. Их огород располагался у самого края озера.

И тут острый на язык дед Галимджан вставил:

— Ты, уж, Минлебанат, называй его зятем. Зять и все тут...

Но женщина развивать тему не стала:

— Ты Галимджан абзый, случайно, не читал им никах? Если судьбой предсказано, то и зятем будет, даст Аллах. Попросим у Господа благочестия. Да не лишит Аллах наших детей счастья...

О Господи, не отринь святую просьбу матери!

* * *

Они встречались вечерами и обычно садились возле старой высокой ивы, которая росла на пологом берегу извилистого Актая и касалась листьями самой воды. Теплый ветер временами налетает на ярко-желтое мелководье, вызывая затейливую, похожую на узоры, рябь. В более глубоких местах полным-полно шустрых мальков, там, где течение реки образовало маленькие рукава, вода плавно свивается в водовороты. Приплывшие откуда-то и попавшие в круговорот листья и травинки кружат невесомо, словно не желают расставаться с родными берегами. Только когда порою упрямый ветер выталкивает их на стремнину, они продолжают свое путешествие в незнакомую даль.

Иногда Гузалия приходит раньше Анвара, и тогда она сидит, глядя на воду или в небо, погрузившись в глубокие размышления. И до нас на этой вечной земле, под этим вечным небом жили миллионы людей, думает она. Каждый к чему-то стремился, мечтал стать счастливым... А что такое девичье счастье? Жизнь в изобилии? Возможно. Но как сделать ее изобильной? Вон ведь как страдает деревенский люд. Работает в колхозе день и ночь словно лошадь, а живет впроголодь. Мужчины, вернувшиеся с фронта ранеными да изувеченными, тоже не в силах свести концы с концами. Налоги душат. А голодный и раздетый человек разве может быть счастливым? Или испытывать какое-то удовольствие?..

Но, может быть, счастье — это любовь?.. Почему ей так хорошо, когда Анвар рядом с ней? А если бы не было Анвара?.. Но эту мысль Гузалия отгоняет. Хорошо, что у нее есть Анвар.

Наверно, человеком движет любовь. Наверняка. Взять хотя бы поля, которые обработали люди, города, которые они построили, или написанные книги. Все это осталось от тех, кто жил до нас. Если бы на свете не было любви, разве можно было создать это? Вот я очень люблю Анвара. Он тоже меня любит. Но что мы сможем оставить людям? Историю своей любви? Способны ли мы оставить после себя добрые дела?..

О мыслях, которые занимают ее, Гузалия рассказывает Анвару. Он задумывается. А потом говорит:

— Конечно оставим, моя ласточка! Мы оставим свой след! Я думаю, что настоящая любовь никогда не исчезает просто так. Любовь — это единственное, что украшает мир.

— В поэме Навои, которую мы читали, любовь Фархада и Ширин закончилась трагически. Неужели и у нас так будет?

— Ох уж эти твои напрасные страхи... Кто нам может помешать? Ушли давно времена ханов и султанов. Но... — И Анвар запнулся, словно решая: сказать или нет?

— Что «но»? Говори, говори же!

— Но... Рашит глаз с тебя не сводит... Обезьяна!

— Ой, сумасшедший! Я же не могу закрыть ему глаза. Пусть себе смотрит!

— Пусть не смотрит! Скажи ему!

— Сам скажи!

— Гузалия!

— Ну что тебе?!

— Знаешь...

— Пока не знаю.

— Опять ты смеешься... Знаешь, мне хочется пощекотать тебя.

— Уф, я от смеха сейчас умру!.. Нет уж, давай без щекотки. Ну, ты вообще...

— Я хотел только потрогать разок твои ребра...

— Вот и потрогал. Хватит. — Гузалия чуть отодвинулась.

— Ой, трусишка, испугалась... Слушай, Гузалия, наверно, те, кто женятся по любви, все время щекочут друг друга, да?

— Размечтался! Тогда, получается, все семейные пары только и делали бы, что смеялись?!

— И пускай! Пусть смеются. Зато жить стало бы легче.

— Эх, если бы можно было облегчить жизнь смехом!

— Гузалия, давай дадим друг другу слово. Где бы мы ни жили, кем бы ни стали, дадим слово помогать людям и поддерживать их. Давай поклянемся вот этим прекрасным днем... — Голос Анвара задрожал.

— Ты, Анвар, не просто мечтатель... Ты — святой...

— Ты согласна?

— Согласна, милый... Анвар, мне почему-то плакать хочется... — И Гузалия кладет голову на плечо Анвара.

— Ты же сама только что пожелала, чтобы все люди на земле смеялись. Не плачь. Никогда не плачь. Ты должна всегда смеяться. Когда ты смеешься, ямочки на твоих щеках становятся еще симпатичнее.

— Да тебе стихи надо писать...

— Напишу еще. Кстати, у меня уже есть написанные.

— Ну да?! Прочитай, а?

— Смеяться не будешь?

— То ты смеяться велишь, то запрещаешь... Ладно уж, не буду смеяться.

Почему соловей лишь на иве плакучей поет?
Он сумеет ли вновь щебетать, если иву срубить?
Почему нестерпимо хочу я увидеть ее,
Ту, которую нежно всем сердцем смогу полюбить?

Почему на других деревьях не поет соловей?
Что же значит плакучее дерево в птичьей судьбе?
Распевая нежнейшую песню с ивовых ветвей,
Может, он выбирает любимую пташку себе?

(Перевел Наиль Ишмухаметов)

— Анвар... Анвар! — Гузалия посмотрела на Анвара загадочным взглядом. — Разве любимых выбирают?

— Наверно, не сам человек выбирает. Выбирает сердце.

— Ну, разве что так. А меня выбрало твое сердце?

— Да.

— Наверно, и у меня все так же? Я тысячи раз видела закат солнца, но в этом году он особенно красив. Почему, Анвар?

— Наверно, потому что мы взрослеем. Наверно, раньше мы не умели это увидеть... А я люблю белые облака. На голубом небе они кажутся пушистыми, словно гусята. Эх, вот если бы полетать среди них! Может, мне пойти учиться на летчика? Летчик! Хорошая профессия, правда?

— А где ей обучают? И кого туда принимают, можно ли деревенским?

— Я не знаю. Надо спросить у Залиля абый. Он наверняка знает.

И однажды, поехав по учебным делам в Казань на очередное совещание, Залиль Хусаинов разузнал, что в городе есть специальная школа №9. Оказалось, что туда принимают и после седьмого класса. После трех лет обучения юноши получают аттестат и направляются в летное училище. Однако чтобы поступить в эту спецшколу, нужно пройти комиссию, — а это очень трудное дело, — да еще по нескольким предметам надо сдать экзамены. Экзамены придется сдавать на русском языке. Так что вот, Анвар, если ты очень хочешь, то сможешь, тебе следует двигаться в этом направлении. Только придется учиться еще лучше. Особенно налегай на русский язык. Чтобы семилетку закончил только на «отлично»! А я тебе помогу.

Когда Анвар услышал это, радости его не было границ. Каждый раз, когда он представлял себя в военной форме с блестящими звездами на погонах, его сердце начинало учащенно биться.

Летчик! Счастливчик, летающий на самолете среди белых облаков! Неужели его мечта сбывается? Вот он приезжает в деревню за Гузалией в военной форме. Деревенский народ ахает. Надо же, и из нашей деревни вылетают такие соколы! Глаза мальчишек от зависти... нет, от интереса — огнем горят! Эх!..

Однажды между ними произошел такой разговор.

— Почему ты грустная сегодня? Что-то случилось? — спросил Анвар.

— Нет...

— А что тогда?

— Я Галии апа сегодня воду носила — баню топить. У нее коза заболела... Еще, говорят, дед Гата, когда стог метали, упал и вывихнул ногу... А мы вот с тобой такие счастливые, — заключила Гузалия с виноватым видом.

— Ну уж ты совсем! Что, нам теперь горевать по поводу больной козы?

— Но это же единственное богатство у старого человека. Мне очень жалко Галию апа. Никого у нее нет, совсем одна. Говорят, что с тех пор, как получила похоронки на мужа и сына, она совсем почернела от горя. Как она находит силы жить?

— А кому сейчас легко? Отцы с фронта не вернулись. Матери жилы рвут, пытаясь выбраться из нужды. Да и мы впряглись по-взрослому: вся работа в хозяйстве на нас. Вон у Марата, за то, что сухие ветки да хворост в лесу собирал, лесник Василий отобрал топор. И штраф наложил.

— Все это, конечно, так...

— Почему опять замолчала?

— Ты разве не слышишь? Я же все время с тобой разговариваю! Я говорю тебе, что не представляю, как останусь одна. Боюсь стать, как Галия апа...

— Я и сам, когда один, все время мысленно разговариваю с тобой. Похоже, мы с тобой оба мечтатели?

— Ну и ладно!.. А о чем ты говоришь со мной в такие минуты?

— О! Строю всякие планы. Улучшаю мир.

— А какие планы, Анвар?

— Да их много, очень много. Всех не перескажешь. Мечтаю, как мы будем учить наших детей, — ведь должна же жизнь измениться в лучшую сторону.

— Наших?

— Почему ты отворачиваешься?.. Ты моя единственная...

— Я стесняюсь.

— Да я и сам стесняюсь. Но ведь у всех бывают дети! Я закончу училище, приеду за тобой и мы всегда будем вместе. Ты — учительница. В городе. Говорят, там не принято, как здесь, работать бесплатно от темна до темна.

— А как я перетерплю, пока тебя не будет? Как? — Гузалия впилась взглядом в Анвара.

— Не знаю. Я и сам не знаю. Но надо потерпеть, вот это я знаю. Жизнь заставляет, единственная моя. Ты же знаешь, что у меня два младших брата. Надо им помогать и маме. Их опора — я. Как-нибудь выдержим.

— Анвар, мне кажется, если ты уедешь, я не выживу. Так и знай.

— Гузалия, родная, что ты говоришь! Иди ко мне, обниму.

— Умный какой! После свадьбы обнимешь.

— О-о, так до свадьбы еще... И мы что же, так и будем сидеть и смотреть друг другу в глаза?

— Посмотри, как ты мою руку держишь. Хватит тебе пока и этого! ...У тебе рука горячая.

— У тебя тоже. Интересно, почему?

— Кто же знает... Может, это и есть счастье.

— Счастье... счастье... Что опять случилось? Опять у тебя глаза мокрые?

— Анвар, почему нам дано такое счастье?

Гузалия склонила голову на плечо Анвара. Юноша с опаской, одной рукой приобнял ее.

— Анвар, мне сегодня в голову пришла одна грустная мысль.

— Какая, ну-ка расскажи.

— Мне даже не хочется рассказывать.

— Ну же!

— Помнишь, однажды мы — мальчишки, девчонки — ходили в лес по ягоды. Уже возвращаясь, возле самой деревни ты нечаянно опрокинул свое лукошко в дорожную пыль. Ягоды рассыпались. Ты начал собирать, я помогала. Но мы не успели. Появилось стадо коров и... прошло прямо по ягодам. Какие у них были копыта! Они до сих пор стоят у меня перед глазами... Величиной с жернова. Коровы ступали тяжело и все передавили.

— В жизни всякое бывает.

— Да, конечно... Но, боюсь, как бы это не было предвестником какой-нибудь неприятности. Мне сегодня уже который раз вспоминается этот случай.

— То-то я смотрю, у тебя сегодня глаза на мокром месте. Да еще у Галии апа коза некстати заболела...

— Не смейся.

— Да я и не смеюсь вовсе. Ты гони эти свои мысли, ладно? Не волнуйся по пустякам. Мы живы. Было бы здоровье... Жизнь прекрасна, мы еще поживем, единственная моя. Ну-ка, улыбнись. Вот так...

Гузалия прижимается к Анвару. Все сомнения в ее душе растворяются и исчезают. На смену им приходят покой и мир.

* * *

Однажды в середине зимы Анвара прямо с урока вызвали в учительскую. С опаской постучав в дверь, он шагнул внутрь. В глубине комнаты прямо под портретом Сталина сидел директор.

— А знаешь ли ты, братец, какой великий праздник приближается? — спросил он, как-то странно улыбаясь.

— Наверно, Новый год, Залиль абый, — ответил Анвар.

— До него есть еще один большой праздник. Семидесятилетний юбилей великого Сталина. Он будет в декабре. — Директор все еще улыбался. — Я вызвал тебя, чтобы поручить одно дело. Ты выступишь на праздничном вечере. Говорить будешь от имени учителей и учеников. Сейчас по всей стране, во всех городах и селах готовятся поздравительные письма Сталину. 21 декабря и мы у себя в Куюке зачитаем и примем такое письмо. Ты понял?

— Ой, а о чем же я буду говорить? Я не знаю... Не смогу я, наверно...

— Ты — лучший ученик нашей школы. К тому же ты опять где-то сказал лишнее о жизни в колхозе. И твои слова, братец, услышал кое-кто наверху. Так что тебе обязательно надо выступить. Скажешь, что еще недавно народ был поголовно неграмотный. А теперь у него есть возможность учиться, получать образование. Мол, детям у нас везде открыта дорога. Вот и тебе тоже. Скажешь за это спасибо. Только выступление твое должно быть коротким.

— Смогу ли я, Залиль абый?

— Неужели уж ты не сможешь! Ты же председатель совета дружины! Потом будет концерт учителей и учеников. Его тоже будешь ты вести. Договорились?

— Ну, ладно... Но, Залиль абый, у меня же нет приличной одежды!

— Да, это, конечно, осложняет дело... Но... решим как-нибудь.

И вскоре решили. Брюки одного парня, который окончил школу немного раньше, оказались Анвару впору. Нашли и белую рубашку. В день рождения Сталина учителя собрали народ в клубе. Хотя печь была натоплена, холод в помещении пронизывал до костей. Дети, собравшиеся перед началом концерта за кулисами, дружно тряслись от холода в своей ветхой одежонке.

Сначала на сцену вышел и прочитал поздравительное письмо Сталину завуч по учебной части. Затем выступили два-три колхозника. Наконец, дали слово Анвару. Он вышел на сцену и встал, молча глядя в зал. Кто-то сдержанно хихикнул. Анвар, словно очнувшись, посмотрел в ту сторону и крепким звонким голосом заговорил:

— Уважаемые односельчане! Вот мы только что прослушали поздравительное письмо нашему великому вождю товарищу Сталину. Там все написано правильно. Присоединяясь к сказанному, скажу только одно. Мы, учителя и ученики Куюкской неполной средней школы, посылаем великому Сталину свою благодарность и привет. Желаем ему здоровья. Если он будет в добром здравии, наша жизнь станет еще лучше. Да здравствует товарищ Сталин!

Зрители вдруг шумно зааплодировали, и Анвар слегка растерялся. Он не был готов к тому, что его слова будут так бурно поддержаны. За кулисами его крепко обнял директор. Затем начался концерт. Анвар и его вел очень хорошо. Среди выступавших была Гузалия. У нее был красивый голос, и потому ей часто приходилось петь. Она спела песню о Сталине на русском языке. Очередной куплет:

> Сталин — наше знамя боевое,
> Сталин — нашей юности полет,
> С песнями, борясь и побеждая,
> Наш народ за Сталиным идет! —

потонул в бурных аплодисментах.

С концерта они возвращались вместе.

— Ты хорошо выступил, — сказала Гузалия.

— Ты тоже очень хорошо спела. Как тебе хлопали!

В этот день они радовались тому, что все получилось. Анвара донимал только свежевыпавший снег, который проникал через дыру в подошве валенка.

* * *

Однажды Анвар спросил Гузалию:

— Милая, ты видишь сны?

— Почему ты спрашиваешь?

— Я сегодня видел удивительный сон. Будто бы я летаю в вышине, взмахивая руками, как крыльями. Затем я приземлился на какой-то красивой лесной поляне, на бархатной траве. В кустах, кольцом опоясывающих поляну, поют тысячи птиц. Вся поляна заросла разными-разными цветами. Весь воздух пронизан чудесным ароматом. Среди цветов и травы стрекочут кузнечики. Пчелы и бабочки перелетают с цветка на цветок. И так хорошо и радостно! А еще я будто бы знаю, что тороплюсь куда-то, но уходить мне совсем не хочется.

Полежал я немного в траве и собрался идти. А дорогу не знаю. Бегаю по поляне, ищу что-то, а найти не могу. Наконец, отчаявшись, я обратился к птицам, что сидели на деревьях:

— Эй вы, птицы добрые! Покажите мне, пожалуйста, дорогу! — сказал я им.

Вот одна из них слетела мне на правое плечо, что-то пропела мне в ухо и снова села на ветку. Затем она перелетела на ветку подальше. Тогда я понял, что она зовет меня за собой. И я пошел за ней. Птица пела и летела вперед, я — за нею. Вскоре мы очутились на очень светлой и красивой поляне, которая словно светилась. А там яблоки, вишня, малина!.. Мощные березы и дубы устремили свои кроны в небо. А посреди поляны стоит высокий красивый дом. Из его резных окон струятся лучи. Подошел я осторожно к крыльцу и остановился, не зная — входить или нет. И пока я стоял и колебался, услышал сзади чей-то тихий смешок и обернулся. А там!..

Там, в белых одеждах, стоит седой как лунь старик с круглой белоснежной бородкой и улыбкой на лице. А его глаза!.. Его глаза сияли таким светом и добротой, что меня неудержимо потянуло к нему, в его теплые объятия. Было ощущение, будто это мой родной дед. А старик начал гладить меня по голове своей широкой ладонью. Постояли мы так некоторое время, и старик этот говорит мне:

— Добро пожаловать, голубчик. Вот спасибо, что пришел. Тебя, сынок, ведь Анваром зовут, да? Я уж давно поджидаю кого-нибудь из своей деревни.

Я смотрю в лучистые глаза деда и чувствую, что не могу произнести свое имя. Лишь с трудом я смог пробормотать:

— А ты, дедушка, откуда знаешь, как меня зовут?

— Да уж знаю, сынок, знаю. Вы же все — мои внуки.

Тут язык мой, наконец, развязался окончательно.

— А ты, дедушка, кто сам будешь? — спросил я.

Он отвечает:

— Деревню вашу ведь Куюк зовут? Я, голубчик, и есть тот человек, что основал деревню Куюк.

— Так ты святой дед Куюк?! Нам родители рассказывали, что деревню основал дед Куюк...

— Благодарение Аллаху, истину говорят... Я и есть он самый, — отвечает дедушка. — Когда вражеское племя изгнало нас с родных земель, когда чужаки начали навязывать нам свою веру, я привел свое племя сюда. Здесь стоял сплошной лес. Нам пришлось рубить и корчевать его. Построили мы дома. На очищенных землях посеяли хлеб. Потихоньку жизнь наладилась. В наших реках было вдоволь рыбы, в лесах — дикого зверя. Да ты знаешь, даже сейчас вон сколько рыбы в нашей реке Машкель. В лугах полно дикого лука, щавеля, вишни, терна, ягод всяких. Только, сынок, вы уж постарайтесь не быть расточительными. Тогда и богатств, подаренных нам Господом, хватит на много поколений. Теперь вы — хозяева этой земли и этой страны.

— Спасибо тебе, дедушка. А это что за шрам у тебя на щеке? Болит, наверно? — спросил я.

— Этот? — Старик прикоснулся рукой к щеке. — Да вот, жили мы не тужили, как вдруг однажды безжалостные разбойники подпалили деревню. Пока мы спасали от огня наши дома, имущество и скотину, на мне загорелась одежда, борода и усы обгорели. Тело было обожжено. Вот после тех событий и остался у меня этот шрам, сынок. А что касается боли... то нет, мне не очень больно, сынок. Вот только когда в нашей деревне случается что-нибудь нехорошее, рана начинает ныть.

От простого и доброго тона старика я окончательно осмелел и спросил:

— Ты, дедушка Куюк, живешь в этом красивом доме?

— Да, сынок. Здесь обитают те, кто прожил свою жизнь честно, по совести и справедливости, совершая добрые дела. У нас есть целебный райский источник. Все вдоволь пьют из него воду. А на столе у нас всегда самые изысканные яства.

— Дедушка Куюк, я не хочу уходить отсюда, — сказал я.

А старик ласково погладил меня по голове, так что каждая клеточка моего тела ощутила какое-то блаженство, и ответил:

— Я это знаю. Но ты пока сюда не торопись. Ты, сынок, еще многое должен сделать для людей. На земле мало справедливости, не хватает уважения людей друг к другу. Я чувствую это, и мое сердце болит за вас. Ты — хороший мальчик. И ты сможешь совершить много добрых дел. Сможешь, сынок?

— Смогу, дедушка Куюк, — ответил я.
— Спасибо, сынок. Послушай, ты видишь эти душистые травы на поляне?
— Вижу, дедушка.
— Давай-ка я одну из них дам тебе, голубчик. Вот душица, целебная трава. Когда вернешься, раскидай ее семена по холмам возле деревни и лесным полянам. Пусть разрастается. Она будет полезной и целебной не только для тебя, но и для всего моего народа. Болезни лечите ею. Не забудь, Анвар.
— Не забуду, дедушка Куюк. Спасибо. Клянусь, не забуду.
— Не надо, сынок, не клянись, я и так тебе верю. Иначе, если забудешь о своей клятве или не сможешь ее выполнить, испытаешь духовные муки... Ну, сынок, теперь тебе пора возвращаться. Иди. Счастливого тебе пути. Да наградит Господь тебя и весь народ Куюка благополучной и сытой жизнью. Аминь.
И старик повел меня к краю поляны, поглаживая теплой ладонью по моей голове.
— Прощай, голубчик! — Прикоснулся он еще раз к моей спине. Я оглянулся, но его уже не было.
— Прощай, дедушка Куюк! — крикнул я и проснулся от звука собственного голоса. По дому плыл приятный запах душицы...
— Это и вправду удивительный сон, Анвар, — сказала Гузалия. — Когда простудишься, без душицы никак не обойтись. И в самом деле, надо ее разводить, да?
— Да.
— Послушай, ты так красиво обо всем рассказал, что этот старик стоит у меня перед глазами как живой...

ВТОРАЯ ЧАСТЬ

Вот и пришло время расставаться. Завтра Анвар уходит из деревни в большую жизнь. Дело решенное — он уезжает в Казань поступать в 9-ю спецшколу военно-воздушных сил. После того, как директор школы съездил и все разузнал, Анвар загорелся и жил только этой идеей. В аттестате зрелости, выданном после окончания семилетней школы, стояли только отличные оценки. У Гузалии было так же.
Директор привез Анвару и учебники по геометрии и алгебре на русском языке. Потому что оказалось, что вступительные экзамены придется сдавать на русском языке. Теперь Анвар учил теоремы и правила по-русски, а по русскому языку и литературе у него и так были одни пятерки.
В тот день с самого утра на Актай легла тень от серых облаков. Река сразу приобрела осенний вид, хотя до осени еще было далеко. Целый день на душе у Гузалии было неспокойно, работа валилась из рук.
Сегодня вечером они встретятся на своем любимом месте, возле старой ивы с раскидистой кроной. Впереди их ждет большая дорога, ведомая одному Господу. Смогут ли они выбраться на эту дорогу, смогут ли идти по ней?.. Когда они встретятся снова? Что их ждет впереди?
Анвар сидел в одиночестве, устремив неподвижный взгляд в потемневшую воду и не в состоянии выбраться из паутины мыслей. Гузалии все не было. Он начал беспокоиться: не случилось ли чего? Наконец прибежала Гузалия и сразу бросилась ему на шею. Они обнялись и простояли так довольно долго. Слова, что нужно было сказать, уже сказаны, а те, что не сказались... Их очень много, но неизвестность будущего обоим ранит сердце, больно сверлит переполненную душу, погружает в тревожные мысли.
— Как только дела наладятся, я напишу тебе, Гузалия, ладно? — Пытаясь облегчить неотвратимость предстоящих событий, Анвар старается улыбнуться своему черноглазому солнышку.
Гузалия что-то хочет сказать, но не может, задыхаясь от переполняющих ее эмоций, она дрожит и только кивает.
— Гузалия, ты поступай в педучилище, экзамены тебе сдавать не надо, ты же отличница. А я, как только пройду комиссию и сдам экзамены, сразу приеду. Зимние каникулы проведем вместе. Ты согласна?
— Да-а-а... — Голос у девушки прерывается. Она старается держать себя в руках, отчаянно пытаясь проглотить комок, застрявший в горле. Но слезы не слушаются ее и, переполнив глаза, текут по щекам.
— Ну-ну, милая, давай немного потерпим. Ну же... — Анвар вытирает мокрые глаза девушки и, желая немного поднять ей настроение, говорит: — Ты тут на радостях, что меня нет, не вздумай на кого-нибудь глаз положить. — И заглядывает ей в мокрые глаза. Но, увидев, как в ответ в ее глазах вспыхнули обида, любовь, страдание — все вперемешку, понял неуместность своей шутки.
— Давай... где бы и кем бы... мы ни были... поклянемся друг другу... в верности... Клянешься?
— Клянусь, Анвар, милый, любимый... Прощай, родной. Я тебе на память вышила платочек. Будешь вспоминать меня — посмотришь на платок.
— Ой, какой красивый! Спасибо.

— Ну, что же, проводи меня в последний раз. Мне пора. Завтра я выйду на околицу проводить тебя. Можно?

— Не только можно, милая, я тебя буду ждать! Но ты сказала «в последний раз»... Как-то звучит тревожно...

— Ведь ты уезжаешь. А когда еще мы с тобой свидимся? И когда еще ты меня снова проводишь?..

Крепко сжав в ладони горячую руку любимой, Анвар проводил ее до ворот. Даже после того, как Гузалия вошла в дом, он долго стоял, не в силах уйти. Казалось, что в груди что-то оборвалось, и понемногу его охватило какое-то тягостное ощущение.

* * *

Когда Гузалия уже была в постели, на нее снова навалились тяжелые мысли. Как она будет жить, оставшись одна? Что будет делать днем? Или вечерами, когда подруги или ребята будут звать в клуб? Ведь Анвара не будет, тогда зачем ей туда ходить; а если пойдет, то с кем и о чем говорить?

Из ее глаз невольно потекли слезы. Стараясь не издать ни звука, чтобы не услышала мать, Гузалия плакала, кусая подушку. Уже давно прокричали третьи петухи. И вдруг ее осенило. Пришедшая в голову мысль была словно зарница, осветившая ночное небо. Если бы кто-нибудь в это мгновение увидел внезапно просветлевшее лицо девушки, он бы догадался: решение принято.

А ведь она и в самом деле нашла выход! Утром, когда она будет провожать Анвара, надо будет схватить его за руку и не отпускать, даже если рядом будет стоять его мама... Я скажу ему: не уезжай, не оставляй меня или забирай с собой! Иначе я умру, — скажу я. Тогда он не сможет уехать без меня. Он, наверно, и сам сейчас страдает от всяких мыслей, так что согласится.

А теперь не спать, чтобы не опоздать утром, ...и сразу же вцепиться в него... Если останется одна... она сойдет с ума.

Бессонная ночь, заполненная мучительными мыслями, сделала свое дело. В ту самую пору, когда уже следовало встать с постели, глаза девушки сами собой ненадолго сомкнулись и... Эх, Гузалия, милая Гузалия!.. Мать, слышавшая, как поздно пришла дочь, и материнским сердцем почуявшая, как тяжело она вздыхает и горько плачет, пожалела будить спящую дочь. Подойдя утром к Гузалии, мать посмотрела в ее осунувшееся лицо, погладила по голове и целиком ушла в хозяйственные заботы. Не разбудила, не расспросила... И то сказать — кто же в девичестве не плакал и у кого сердце не страдало по любимому?..

* * *

Когда солнце, равнодушное к сладостным мучениям молодых сердец, немного поднялось над горизонтом, Анвар подошел к безмятежно спящим братьям, подоткнул одеяло, затем обнял и поцеловал мать и, прихватив котомку, вышел во двор. Открыв ворота, он остановился и, прислонившись лбом к столбу, задумался. Увидев, как сын поглаживает столб руками, мать еще раз высказала вслух мысль, терзавшую ей сердце все эти дни:

— Сынок, может, передумаешь, а? Ты же деревенский. А вдруг останешься несолоно хлебавши...

Словно очнувшись, Анвар повернулся к матери:

— Ма-а-ма... Мы же договорились.

— Ну я хотя бы провожу тебя?..

— И это мы обсудили. Ну ладно, пока, мама, пока...

Подросток уверенно зашагал к околице.

Анвар не захотел, чтобы мать вышла его провожать, потому что должна была прийти Гузалия. Он стоял, нервно поглядывая то на большак, то в сторону деревни. Обычно деревенские уезжают до Камы на молоковозе, везущем молоко из Трёх Озер в Алексеево. Если успеешь на эту машину, то можно в тот же день добраться до Казани. А если прозеваешь молоковоз, то можно целый день потерять, тщетно ожидая случайной попутки. Успеет ли Гузалия прибежать раньше, чем подъедет молоковоз? Она же так хотела его проводить! Хоть бы машина не приезжала подольше, подумал Анвар.

Тем временем солнце уже поднялось до крыши сторожки охранника. Но Гузалии все не было. Постой, вон там, на большаке, кажется, заклубилось облако пыли? Да, уже отчетливо слышен и гул мотора. Через минуту, гремя молочными флягами, подъехала машина. Шофер, привыкший к тому, что обычно при виде его молоковоза люди резво хватаются за свои мешки и котомки, с сомнением посмотрел на молодого парня, не отрывавшего взгляда от улицы, и остановился.

— Давай, парень, шевелись, ты же собрался ехать? Садись в кабину. Тебе повезло, сегодня в соседних селах желающих ехать не было.

— Абый, не мог бы ты немного подождать, а? Я кое-что забыл, и мать побежала обратно в деревню. Наверно, замешкалась, — попытался схитрить Анвар. Но, увидев улыбку на лице шофера, тут же покраснел, как кумач.

— Ладно, ладно, думаю, что за пять минут молоко не скиснет. Но ждать долго я, парень, не смогу, — сказал шофер.

Но Гузалии все не было.

Она придет через полчаса, накинув кофту прямо на сорочку, она прибежит, задыхаясь и с пересохшими губами. Но к тому времени Анвар, бултыхаясь в кузове автомашины верхом на молочных флягах и прикусив до посинения губы от нестерпимой сердечной боли, уже будет далеко.

— Ну что, парень, садись, коли ехать собираешься... Больше ждать не могу, — сказал шофер почему-то виноватым голосом. Может, он заметил, с каким отчаянием юноша ждал кого-то, и понял его состояние?.. Очень может быть... Ведь у каждого есть сердце, и порою оно чувствует и чужую боль...

Уезжать таким образом Анвару не хотелось, ой как не хотелось. Он даже не стал садиться в кабину, а полез наверх, в кузов. Пока машина ехала вдоль деревни, он не отрывал от нее глаз. Ему казалось, что вот-вот покажется на дороге милая знакомая фигурка и помашет ему рукой. Но, увы, Гузалия так и не появилась.

Эх, что же ты такое, жизнь?.. Вот осталась позади пыльная лента деревенского проселка. Уже потонули в жидком мареве и словно заскользили назад кладбище на холме и одиноко стоящая в поле ветряная мельница... Для подростка началась его дорога в большой и сложный мир. Впрочем, вернее было бы сказать, что отправилась лишь его тень. А душа, все его существо, его горячее и страдающее сердце остались здесь, запутавшись в заросших зеленой травой улицах деревни, заблудившись в лесах и лугах, в ивах, растущих по берегам Актая, на песчаных берегах и в зарослях лопухов у воды. До самого последнего мига, пока деревня не скрылась из глаз, Анвар оглядывался назад и ждал от Всевышнего чуда, надеялся и терзал себя этим ожиданием еще больше. Но на этом свете чудес мало, не случилось оно и на этот раз.

Выбравшись на более ровную дорогу, машина поехала быстрее. В этот момент перед глазами Анвара на мгновение предстало очень серьезное лицо деда Куюка. «Что-то его беспокоит...» — мимолетно подумал юноша...

Гузалия начала ждать писем от Анвара с самого дня его отъезда. И в самом деле, на следующий же день к ней прибыло письмо без конверта, написанное на обрывке бумажного мешка. Почтальон Нафиса апа, отдавая письмо, поцокала языком:

— Ах, деточка! Я-то не успела испытать такой любви. Мой Гарай ушел на фронт и пропал, даже не успев сказать мне «люблю». Твой Анвар — вот это я понимаю — настоящий парень! Как он там написал... «Свет любви, струящийся со дна твоих черных глаз, дает мне силы, которых хватит, как Фархаду Алишера Навои, свернуть горы».

Заметив вопросительный взгляд Гузалии, застывшей с письмом, как с жар-птицей в руках, Нафиса пояснила:

— Записку мне передал тот водитель-татарин, что ездит на молоковозе. Оказывается, Анвар уехал на его машине. Я тоже с ним как-то ездила. Хороший парень... Так вот. Притормозил он возле околицы и говорит мне: «Хорошо, что я тебя встретил. Возьми-ка это письмо и отдай его одной счастливой девушке, которую зовут Гузалия. Это письмо от парня по имени Анвар. Другой бумаги у него под рукой не было, поэтому написал прямо на этом клочке. Там есть и его собственная песня. Ты уж передай ей, ладно? Мне парень этот сразу понравился. Я даже изменил маршрут и отвез его до Камы. Сначала он долго ехал в кузове. Потом я его все-таки уговорил пересесть в кабину. Он был таким задумчивым. Я начал расспрашивать, и он мне все-таки рассказал. Оказывается, он уезжает в Казань учиться. А любимая девушка почему-то не пришла проводить его. Увидев, как он страдает, я и ляпнул:

— Зря ты так убиваешься. Девушки всегда найдутся.

Как он на меня посмотрел!

— Какие девушки?! Мне никто не нужен, кроме моей Гузалии.

— Ладно, говорю. Правильно делаешь. Любишь, так люби по-настоящему. Но не переживай так. Иначе заболеешь. В таких случаях женщины плачут, а ты пой, говорю я ему. Знаешь какую-нибудь песню?

— Знаю, как не знать. Вот я по дороге, пока ехали, даже сочинил одну сам.

— Ну да?! Вот молодчина, — говорю я. — Ну-ка, спой. — И спел-таки! Пока ехали до Камы, песню эту я и выучил. Уж так она мне понравилась.

Ты знаешь, как любовь моя сильна,
Мне каждая минута — в жизнь длиной.
Отрада сердцу — только ты одна,
Все мысли — только о тебе одной.

Влюблен безумно, грежу наяву,
И день, и ночь тобой, считаю дни!
Не знаю, как до встречи доживу,
Когда минута — вечности сродни.

(Перевел Наиль Ишмухаметов)

Песня эта разбередила мне сердце. На обрывке бумажного мешка этот парень написал письмо своей любимой девушке и оставил его мне».

Гузалия взяла письмо так, словно это были горячие уголья, и прижала его к груди. Ее длинные загнутые кверху ресницы задрожали, по вспыхнувшим щекам покатились крупные слезы. Эх, чего бы я только не отдал, чтобы не видеть этих чистых слез, безудержно льющихся из глаз — нет, из самой души, из самого сердца! Пусть бы никогда любовь не сопровождали слезы. Или... Или пусть они будут? Разве святая, чистая и невинная любовь не наполнена сладостной болью? И разве они не есть нечто единое и нерасторжимое, подобно тому, как неразделимы душа и тело?

Когда слезы наконец высохли, глаза Гузалии оказались способны различать фиолетовые карандашные строчки. *«Гузалия, единственная моя! Свет моих глаз! Горячий привет тебе! Хотя расстались мы с тобой всего лишь несколько часов назад, мне кажется, что пролетели годы. Ты не смогла проводить меня. Нет, милая, я не обиделся. А пишу только потому, что ужасно скучаю по тебе. Я уезжаю, а мое сердце остается с тобою и с родной деревней. В мыслях только ты. Я люблю тебя и нашу деревню, люблю сильно и мучительно. Знай это, единственная моя. Сколько раз я порывался выпрыгнуть из машины и бежать обратно. Меня сдержал только страх стать посмешищем. До свидания, счастье мое. Я скоро приеду. Где бы я ни был, свет любви, струящийся со дна твоих чудных глаз, дает мне силы, которых хватит, как Фархаду Алишера Навои, свернуть горы. Не сердись. Вот моя песня, которую я только что сочинил. Пусть она будет напоминать тебе обо мне, пока мы в разлуке. Твой Анвар».*

Это было первое и последнее письмо от Анвара. О Господи, дай терпения этой чистой, как утренняя роса, девушке. Гузалия тысячи раз прочитала письмо, написанное фиолетовым карандашом на обрывке бумажного мешка. Этот клочок превратился для нее в самую драгоценную вещь на свете. Гузалия читала письмо и стоя, и лежа, и сидя, читала в сумерках и на утренней заре, читала, когда сердце дышало любовью или терзалось тоской. И каждый раз с нею что-то происходило, возбуждение охватывало все ее существо. Однако со временем сердце понемногу смирилось: Гузалия устремляла взор куда-то в пустоту, перед ее глазами вставал образ любимого, хранимый где-то далеко в глубине души, и она беззвучно повторяла слова письма, уже давно запечатлевшиеся в ее сердце.

Казань не ждала Анвара. Она просто безразлично проглотила его. Разве мало было здесь похожих на него парней и девушек, приехавших в город в поисках счастья? Они приезжают, поступают учиться в ФЗУ, ремесленные училища, учатся, работают. Кто-то из них выдерживает, а другие... Но это уже их личное дело.

Вот и Анвара привели в город его большие мечты, стремление устроиться в этой жизни. У него есть и трудолюбие, и способности. Как бы Анвар ни грустил и ни страдал от разлуки, он все равно закончит учебу, встанет на ноги. Начнет зарабатывать, будет помогать маме, поставит на ноги младших братьев. И обязательно привезет Гузалию в город. Хотя нет, еще нет... Сначала он наденет китель с блестящими погонами и золотыми пуговицами... или гимнастерку, затянутую широким ремнем... и приедет в деревню погостить. Новость о его приезде разнесется по всей деревне, услышит об этом и Гузалия. Она с нетерпением будет ждать вечера, и в сумерках прибежит на берег реки, к их любимой иве. Анвар уже давно поджидает ее там, и он встретит любимую с распростертыми объятиями. И он будет шептать ей нежные слова, которые копились в душе целый год и чуть не разорвали ему грудную клетку. И снова их сердца будут биться вместе. И, радуясь этому, звезда Венера будет мерцать еще более загадочно. Гузалия снова будет просить забрать ее с собой. А он постарается ее успокоить и скажет, мол, ты терпела год, потерпи еще. И еще скажет ей: тебе и самой учиться надо. Скажет: а потом мы всегда будем вместе, родная. Как-нибудь он уговорит Гузалию. А сегодня...

А сегодня забот полон рот. Чтобы поступить в эту военную школу, надо пройти строгую медицинскую комиссию. Подростков вроде Анвара, человек пятнадцать, собрали в одну группу. Как только их не гоняли

из кабинета в кабинет! Сажали на крутящийся стул, приказывали закрыть глаза и раскручивали в разные стороны. Заводили для проверки в абсолютно темную комнату, заставляли читать таблицы, встав далеко за спиной, предлагали повторить длинные числа. Заставляли подсчитывать цветные треугольники, квадраты и кружки в каких-то сложных диаграммах, таблицах. Перемерили и ощупали вдоль и поперек все тело...

После нескольких дней подобных мучений Анвару наконец вынесли вердикт: «годен». Теперь ему оставалось только сдать экзамены по русскому языку, геометрии, истории и алгебре.

В день завершения медицинской комиссии Анвара остановил костлявый губастый парень с редкими желтыми волосами на нелепо большой голове. Он был одет в синюю гимнастерку, перепоясанную широким ремнем. Этого парня Анвар встречал и раньше, каждый раз удивляясь его редким волосам.

— Комиссию прошел, что ли? — спросил редковолосый, обращаясь к нему, как давнему знакомому.

— Прошел.

— Слушай, у меня к тебе одна просьба, — редковолосый растянул большой рот в подобие улыбки, показав крупные желтые зубы. — Ничего особенного... Не боись. Я тут по глазам не прошел. Сделаешь для меня кое-что?

— Не знаю. А что?

— Пустяк. Надо с моей медицинской бумажкой зайти еще раз к глазному врачу.

— Как это? — Анвар не понял. — Разве так можно? Там же наклеена твоя фотография.

— Ой, да это чепуха... Отклеим мою, приклеим твою. Короче, на полчаса ты станешь мной. И все будет шито-крыто.

До Анвара наконец начала доходить суть вопроса. Этот губастый толкал его на обман.

— Нет, я не согласен.

— Я казанский. Будем вместе готовиться к экзаменам, а?..

— Нет, нет! — Анвар резко развернулся и пошел.

На следующий день на пороге школы Анвара поджидали губастый с какой-то женщиной.

— Вот этот пацан, — сказал «редковолосый» женщине.

— Голубчик, если сходишь к глазнику с карточкой моего сына, мы дадим тебе денег. — Женщина выразительно посмотрела на изношенные, с выпуклыми коленями брюки Анвара. — И к экзаменам вы могли бы готовиться у нас. Послушай, вот этот балбес очень хочет стать летчиком. Ты ведь тоже?

— Да.

— Вот видишь? У вас и цель одинаковая. Будете друзьями.

Анвара уже начала раздражать эта женщина с накрашенными ярко-красными губами. Почему она так печется о своем сыне? А сама называет его балбесом. Кто бы так позаботился о нас...

— Послушайте, я не могу. Если обнаружится обман, кто будет отвечать? Я?

— Почему обман? И почему обнаружится? Это не обман. Это лишь огромное желание молодого человека стать летчиком.

— Нет, я против. До свидания.

И Анвар снова ушел. Школа находилась недалеко от улицы Баумана. Уже на самом подходе к Баумана, возле Дома печати его догнал редковолосый.

— Последний раз спрашиваю, Хуснуллин, ты согласен? — просипел балбес.

— Нет! Я же сказал!

— Ну, тогда пеняй на себя! Тупая деревенщина!

Балбес топнул ногой от злости и, резко развернувшись, затерялся в толпе.

На следующий день вечером Анвар, не послушавшись возражений сестры, решил пойти посмотреть город. Он неторопливо двинулся пешком по улице Спартаковской. Добравшись до глухого безлюдного места, Анвар заметил, как из кустов вышли пятеро подростков и увязались за ним. Заподозрив неладное, Анвар прибавил шагу, но преследователи догнали его.

— Этот? — спросил один из них.

— Он самый.

Самый высокий из парней подошел к Анвару вплотную:

— Ну-ка, ты, колхозник, богатый, наверно... Вынимай деньги.

— У меня нет денег. Я же деревенский, откуда у меня деньги?

— Не ври! Давай выворачивай карманы! — И он бесцеремонно запустил руку в карман Анвара.

Ухватив те два-три рубля, что там были, парень уже почти вытащил руку, когда Анвар за нее уцепился:

— Что ты делаешь?! Это же мои последние деньги, на дорогу!

— Парни! Вы посмотрите на него! Это же обманщик! — И подросток резко ударил Анвара в живот. Анвар переломился пополам от боли, но тут же быстро взял себя в руки. Выпрямившись, он уже хотел сам

наброситься на обидчика, но кто-то внезапно сильно ударил его по голове, от чего его бросило вперед и потемнело в глазах.

— Что вы делаете, сволочи!.. — Анвар не договорил и повалился в лужу на обочине. В это мгновение перед ним возникло скорбное лицо деда Куюка. Качая головой, старик начал проваливаться куда-то в темноту...

Жестоко испинав бездыханного Анвара, парни шагнули в кусты и скрылись в темноте...

В дом сестры Исламии Анвара привели соседи, вышедшие на улицу подышать воздухом. Увидев его заплывшие глаза и испачканную одежду, сестра чуть не лишилась чувств.

— Милый, что случилось? Что с тобой сделали? Кто?! — засуетилась она.

Муж ее Газиз крутился тут же:

— Я же говорил тебе... Не ходи один! Вот ведь, а?.. Вот беда...

Несмотря на ужасное состояние, Анвар отказался ехать на «скорой помощи».

— Ничего страшного, бывает, — сказал он. — Через пару дней все будет нормально.

И в самом деле, через два-три дня Анвар встал на ноги, у него появился аппетит, только парень скрыл от сестры, что у него очень сильно болит живот. И еще он не сказал, что у него температура. Через несколько дней на животе у Анвара появились темные пятна. После этого ему пришлось сказать правду. К тому моменту, когда Анвара отвезли в больницу, боль в животе стала постоянной и невыносимой.

Врачи поставили диагноз: гной распространился по всей брюшной полости и начался перитонит...

ТРЕТЬЯ ЧАСТЬ

Известие о смерти здорового — кровь с молоком — и красивого молодого парня прилетело в деревню в тот самый момент, когда со стороны кладбища, затянув собою весь небосвод, тяжело надвинулась сизо-черная туча. Обычно, когда приходит такая туча, деревня как-то разом замолкает. Лишь изредка слышен там и сям беспокойный лай собак. Старики и старухи внезапно вспоминают об играющих на улице внуках и выходят к воротам, подзывая тех по именам. Дети, и без того напуганные тучей и сверкающими молниями, прибежав домой, замечают встревоженные лица взрослых и затихают. На время забывается даже волчий аппетит.

И, нашептывая молитвы Господу с просьбой защитить, оградить от несчастий и бед, все отдаются во власть древнего страха, таящегося где-то в дальнем уголке сердца на протяжении столетий. И хотя каждый старается не подать виду, именно сейчас люди как никогда чувствуют свое бессилие и ничтожество перед великой и божественной мощью природы.

Почтальон Нафиса вошла в ворота дома, где жил Анвар, в ту самую минуту, когда первое дыхание бури повалило плетни и ограду огородов. Быстро пробежав вдоль окон, Нафиса прижалась к двери, ведущей в сени и, не постучавшись, шагнула внутрь. Увидев Зайнаб, стоявшую со сложенными под передником руками, Нафиса протянула ей желтоватый листок бумаги и замерла.

— Нафиса, что тебя привело в такое время? — сказала Зайнаб, но с места не двинулась и бумагу не взяла.

Неожиданно Нафиса тяжело плюхнулась прямо на пол и горько заплакала.

— Вот, вот, — затрясла она листком.

— Что это?.. Что случилось?.. Почему ты плачешь?

Удивившись тому, что взрослый человек так странно себя ведет, Зайнаб наконец приблизилась к Нафисе, взяла бумагу из ее рук и пробежала ее глазами. *«Мама... приезжай скорее Казань. Погиб Анвар. Твоя дочь Исламия».*

Зайнаб прочитала телеграмму несколько раз, но ничего не поняла. Потом подошла к окну и прочитала ее еще раз. Слово «погиб» никак не доходило до ее сознания.

— Там сказано «погиб», Зайнаб апа. Погиб! Что-то случилось с Анваром... Исламия тебя зовет...

— Ну... раз зовет...надо ехать, наверно...

— О Господи, уехать не успел... Что же там случилось?.. Как же он так вдруг умер?..

И тут слово «умер» внезапно вонзилось в сердце Зайнаб. Она покачнулась, схватилась за стену, чтобы не упасть, и, покачиваясь, шагнула к сакэ. Мансур и Хайдар, увидев, что мать уже готова упасть, дружно схватились за ее подол. Их громкий плач словно отрезвил Зайнаб. Женщина погладила детей по голове и села. Она не заплакала. Потому что не могла плакать. Что-то произошло в ее душе, лишь взгляд ее сделался отсутствующим.

— Так вот почему... в эти дни у меня... сердце болело...

С этого дня несчастная мать оглохла. На улице бушевал ураган, выворачивая ворота и заборы, с оглушительным треском швыряя молнии, заливая землю обильным дождем вперемежку с градом. Вода, разъедая берега оврагов, с шумом неслась на деревню, заливала красной глиной огороды.

Анвара похоронили в городе. Его мать успела приехать, чтобы проводить сына в последний путь, но в деревню увезти тело не смогла. Где уж в те годы найти и нанять для подобных целей машину...

* * *

Известие о смерти Анвара мгновенно облетело деревню. С пылу-жару весть перешагнула и порог дома Гузалии. В одну из тех минут, когда Гузалия маялась, не в силах справиться со своими переживаниями и разъедающей сердце тоской, она вдруг заметила мать, о чем-то шептавшуюся с соседкой. Мама, опасливо кивнув в сторону Гузалии, приложила палец к губам. Почувствовав, что Гузалия заметила этот жест, мать с соседкой вышли на кухню. «Что-то скрывают от меня», — подумала Гузалия.

...Немало встревоженная тем, что и другие соседи при встрече с ней почему-то прячут глаза, Гузалия все же не решилась уточнять причины такого поведения. И в глазах матери она не раз видела слезы. Гузалия заметила, что на ее чуть пожелтевшем лице и в уголках губ все чаще начали появляться маленькие желвачки. И подружка Гузалии — Миннегуль, обычно забегавшая по два-три раза на дню, тоже почему-то носа не казала. А если Гузалия сама заходила к ней, то подруги все время не оказывалось дома — то она пошла в дальний конец деревни, то в магазин, то уехала в райцентр продавать сэкономленные с большим трудом масло и яйца... А долгожданных писем от Анвара все не было.

Зародившееся где-то в глубине души горячее и неотвязное, словно репей, чувство постепенно охватило все ее сердце и, однажды, слившись с тоской по Анвару, заставило потерять терпение. В один из дней, спустившись к Актаю за водой, Гузалия услышала, как одна из стоящих на мостках женщин оборвала другую: «Вон она сама идет!». Девушка почувствовала, как подкосились под нею ноги. Она была уже не в силах скрывать тревожные мысли, которые старательно отгоняла от себя прежде. Вернувшись домой, Гузалия рассеянно оставила ведра прямо у ворот и бросилась в объятия матери. Та, не знавшая, как сообщить дочери о трагедии, этот ее душевный порыв поняла по-своему и сказала:

— Надо терпеть, дочка... Попроси у Господа терпения... Надо жить. Значит, судьбой была определена Анвару такая короткая жизнь, — постаралась она утешить дочь.

Гузалия успела почувствовать, как земля внезапно провалилась у нее под ногами, а солнце покатилось с небосвода вниз, в бездну. Мир погрузился в абсолютную черноту. Выскользнув из объятий матери, Гузалия упала на землю. Ладони девушки непроизвольно сжались в кулаки, и она начала колотить ими матушку-землю:

— Ты, земля, не смогла вынести мою любовь?! Зачем же тебе, такой холодной, нужен был Анвар?! Что же я теперь буду делать без него, а?! Не зря, значит, он все время рвался в не-бо-о!..

— Успокойся, деточка, тише! Ради бога, успокойся... Главное — спокойствие... — Тщетно пыталась остановить мать это безумие. С трудом ей удалось завести Гузалию в дом и положить на кровать.

Эх, мать-земля! Прости, ради всего святого, молодую деву, это невинное дитя! Откуда же ей знать, что ты ни в чем не виновата! Это несправедливо, но что делать? Люди часто обвиняют тебя в своих проблемах, а ты терпишь. Не обижайся и на этот раз. И пусть твое терпение, мать-земля, передается и людям.

Что только не делала мать, чтобы облегчить состояние Гузалии. Стояла над нею, как над маленькой, с ложкой в руке — следила, чтобы дочь ела и пила. А если Гузалия выходила на улицу, ни на шаг от нее не отставала. Каждый вечер Гузалия уходила на берег Актая, к той самой иве, возле которой они встречались с Анваром, и часами молча сидела там на поваленном дереве. Из глаз ее катились крупные слезы, а взгляд был устремлен в воду, словно могла увидеть там лицо Анвара. Если окликнуть ее, ответит, а нет — так и просидит весь вечер, не сказав ни слова. А то, бывает, распустит толстые черные косы, потом начинает причесывать их и заплетать обратно, соединит кончики кос и снова погрузится в глубокое раздумье.

Порой налетает гуляка-ветер, и старая ива вдруг встрепенется, зашумит и — стихнет. С ее тонких ветвей, провисших до самой воды, упадут на спокойную гладь два-три желтых листочка, пуская круги по воде, покружат немного в водовороте и уплывут вдаль. Днем на эти листья садятся стрекозы, тычутся в них носами маленькие рыбешки.

* * *

Жизнь продолжалась. Но только для нее, Гузалии, небо потемнело, душа потеряла смысл, и жизнь остановилась, как лодка, упершаяся в песок. Но это ее ощущения, а окружающие рассуждают иначе —

если ты согнулся перед трудностями, они непременно тебя раздавят и уничтожат. Поэтому нужно быть терпеливым, выносливым и уметь приспосабливаться к жизни.

...По совету директора школы Залиля Хусаинова дядя Гузалии повез ее в райцентр, где она подала документы в педагогическое училище. Поскольку школу она закончила на одни «пятерки», то ее приняли без экзаменов. Так Гузалия стала студенткой.

Начался учебный год, в первое время было очень трудно оторваться от привычного образа жизни и родного дома. Гузалия скучала по деревне, по тропинкам, где они гуляли вдвоем с Анваром, страдала, не находя покоя своему исстрадавшемуся молодому сердцу. Она всегда с нетерпением ждала выходных. Ребята и девушки, поступившие раньше нее, знали об ее трагедии и всеми силами старались помочь ей забыться и хоть немного облегчить ее переживания.

Однажды старшекурсница Закия, которая жила на квартире, пришла к Гузалии в общежитие.

— Гузалия, мы тут несколько человек студентов решили поехать в нашу деревню с концертом. Все знают, что ты хорошо поешь. Давай и ты с нами, — предложила она. — Какую песню споешь?

— Мне теперь только осталось песни распевать, — в глазах Гузалии проскользнула боль.

— Гузалия, милая... Нет, наверно, на свете человека, который бы не влюблялся. Я тоже влюблена, но... Я потом как-нибудь расскажу тебе. Ну, давай решай, какую песню будешь петь?

— А можно свою собственную?

— Ты сочинила песню?! Вот это молодец! Конечно, можно! Замечательно даже!

...Узнав о концерте, который дают студенты педучилища — ребята из своей деревни, народ битком набился в помещение клуба.

Интермедии, скетчи, песни и танцы сменяли друг друга. Народ смотрел с удовольствием, смеялся и отдыхал душой. Наконец, ведущий концерта Карим объявил:

— А сейчас Гузалия Гайнетдинова споет вам песню собственного сочинения!

Клуб замер. Все знали о несчастной любви Гузалии и очень жалели ее.

Гузалия вышла на сцену, постояла немного, глядя в зал, глубоко вздохнула. Глаза всех — и зрителей, и друзей за кулисами — были обращены на нее: все ждали. Тогда, чуть опустив голову, невыразимо грустным и нежным голосом Гузалия запела:

Любовью ты мне горе лишь принес,
Страданий бесконечных череду.
Не смоешь их усталою водой,
Оплакивать — засохло море слез.

Пошит судьбою черной мой наряд,
На нем узор чернее, чем тоска.
Стерпеть тоску возможно, говорят —
Мое терпенье тоньше волоска.

Судьба, меня желая испытать,
Сминает, в землю втаптывает, гнет.
Сумею одиночество стерпеть,
Но безнадежность душу в клочья рвет.

(Перевел Наиль Ишмухаметов)

Закончив петь, Гузалия посмотрела в зал.

Старухи и женщины все как одна плакали. Ведь среди них было много тех, кто потерял любимых мужей, сыновей и жил с болью в сердце, но и с надеждой в душе. Кто-то, всхлипывая, закрыл лицо руками, другая, постеснявшись выплескивать на людях переполненную чувствами душу, метнулась на улицу, со стуком хлопнув дверью... Кто-то не к месту вздумал было захлопать в ладоши, но на него тут же зашикали соседи: «Сиди уж!..»

— Разбередила ты нам душу, Гузалия... Спасибо, милая, за добрые чувства, что в сердце всколыхнула... Пусть Господь дарует тебе благополучную, долгую и счастливую жизнь.

Спустившись со сцены, Гузалия буквально упала в объятия своих друзей-студентов и деревенских девушек, прибежавших за кулисы...

* * *

Закончив первый семестр и сдав экзамены, Гузалия вместе с другими студентами приехала в деревню на каникулы. Ребята и девушки собирались вечерами в клубе, танцевали или ходили друг к другу в гости. Гузалия почти не выходила из дома, сидела с книжкой в руках или помогала матери по хозяйству. Иногда, задумавшись, она надолго замирала, устремив взгляд в одну точку...

Однажды к ним заглянула учительница Нажия. Она расспросила Гузалию об учебе, о жизни в общежитии. Гузалия отвечала односложно — все нормально, учится хорошо...

— Деточка, я ведь по глазам вижу, что ты все еще горюешь, — сказала Нажия. — Вот и мама твоя попросила поговорить с тобой... Я тебя понимаю, очень даже понимаю, Гузалия. Ты очень любила Анвара. И он тебя... У учителей глаз бывает наметанный. Но что же делать?.. Так все вышло. Тебе еще предстоит жить. Нельзя тебе так убиваться, ты же еще очень молодая...

— Но разве я не живу? Я живу своей любовью, Нажия апа!

— Понимаю, милая. Я понимаю тебя. Но... как бы это сказать... Мертвым покой, а живым — жить... Так в народе говорят

— Эх, Нажия апа! Разве любовь может умереть? Анвара нет, я это знаю. А моя любовь к нему — жива. Что же мне делать с нею?..

— Надо забыть... Иначе...

— Забыть?! Анвара? Что вы говорите, Нажия апа! Забыть — значит предать! Я предам нашу общую любовь. Если я забуду его, то зачем тогда мне этот мир?! Зачем мне наш Актай, наши леса, луга, солнце, небо зачем?! Вот наша ива на берегу реки... Она так дорога мне. Ведь она тоже помнит Анвара. В шелесте ее листьев я слышу шепот Анвара: «Душа моя, единственная...» Я живу тем, что любил Анвар — лесом, пением птиц... Если откажусь от всего этого, кому я буду нужна? Неужели, подчинившись мелким заботам и суете, мне суждено превратиться в ничтожество?

— Но... разве бывает жизнь без забот? Ведь все мы так живем...

— Нажия апа, вы только не сердитесь... Можно задать вам один вопрос? Вы когда-нибудь любили очень сильно?

По лицу учительницы, не ожидавшей от своей бывшей ученицы такого вопроса, пробежали темные тени. От откровенности вопроса у нее перехватило дыхание. Что могла она ответить? Каждый любит по-своему. Нажия тоже когда-то любила одного человека. Но из-за своего физического недостатка (она прихрамывала с детства) она сама наложила на свою любовь запрет. Со временем любовь остыла и умерла. Нажия целиком погрузилась в работу, постаралась обо всем забыть. А работы у сельской учительницы — куры не клюют. В общем жизнь у Нажии сложилась неплохо, ученики и односельчане уважали ее. Ей было присвоено почетное звание заслуженного учителя республики. Но... но в ее жизни не было главного. Она навсегда осталась старой девой. И уже давно научилась ставить слово «любовь» в один ряд со словами «книга», «тетрадь», «хлеб», «молоко», «газета»...

Прямо заданный вопрос требовал такого же прямого ответа. А Нажия никогда не бежала от правды. И своих учеников она учила справедливости, прямоте. Но что она могла ответить сейчас? Гузалия прикоснулась к ее чувствам, запрятанным в самом дальнем уголке ее сердца. Прикоснулась не потому, что хотела сделать ей больно, а потому что было больно самой. Поэтому учительница нашла в себе силы не отвести глаза.

— Я тоже любила. Я ведь живой человек. Но, видимо, моя любовь не была такой сильной, как твоя. Она была и... угасла. Не сердись, деточка.... Я ведь хотела помочь тебе, вижу, как ты страдаешь. И мама твоя просила. Залиль абый вон ходит сам не свой, не знает, что предпринять...

— Нажия апа... О чем вы говорите?.. О чем?..

— Давай, Гузалия, перейдем на «ты».

— Если смогу...

— Я вижу, сегодня ты и сама способна чему-то научить меня. Спасибо.... Ну ладно, я пойду...

— Я провожу вас... тебя. Может, ты расскажешь мне что-нибудь про Анвара?..

— Ну что же, пошли.

— Хоть бы одна фотография осталась...

— Постой, Гузалия. Вы когда-то ездили в райцентр на пионерский слет? И ты, и он. Где-то в четвертом или пятом классе...

— Ну да, ездили. А что?

— Вы там фотографировались, кажется?

— Да, помню. Но тогда денег не было ни у меня, ни у Анвара. И мы фотографии не купили. Я сейчас вспомнила...

— Да, времена были тяжелые... Но кто-нибудь из тех, кто на слете с вами был, мог же купить этот снимок. Поищем. Там было человек десять ребят.

— Эх, если бы мне эту фотографию!..

* * *

А фотография действительно нашлась. Выяснили, что она есть в альбоме одной из девушек, которая теперь живет в Казани. Разузнав это, Нажия радостно, словно поймала жар-птицу, прибежала к Гузалии.

— Гузалия, мы все-таки нашли ту фотографию! Оказывается, она есть у твоей одноклассницы Наили. Раз так, придется тебе съездить в Казань. Там и сделаешь себе копию, — сказала учительница.

Гузалия, не любившая Казань за то, что она притянула и проглотила Анвара, в одночасье собралась в дорогу.

— Дочка, милая, послушай меня... — Мать в сотый раз пыталась образумить дочь и вернуть ее к реальности. — Ладно, допустим, ты приедешь туда, побываешь на его могиле... Я тебя понимаю, сердцем понимаю! Но все же... Твое горе только усилится. Может, тебе не нужно ехать? Послушайся меня, а?

— Мама... Не останавливай меня. Не обижайся, я спросить тебя хочу... Ты за папу по любви вышла?

— Вот тебе раз! Вот так новость! Эх, да разве можно было не любить такого человека, как твой отец?!

— Сейчас его уже нет. Ты его и сейчас любишь?

— Люблю, дочка, по-прежнему люблю. А может, он еще и жив. Говорят же, что порой такие бумажки высылают ошибочно...

— Вот видишь. Хоть и пришла весть о смерти отца, ты все равно ждешь его и любишь. Анвара теперь тоже нет. Но почему я должна его забыть и больше не любить, а?

— О Господи... Вот ведь какая ты у меня умница. Но у меня хоть надежда есть. Есть еще, есть. А у тебя... Ну да ладно, езжай, коли так. Мне, дочка, тебя жалко. У меня сердце разрывается, на тебя глядючи...

— Спасибо, мама. Ты уж на обижайся на меня, ладно. У меня нет никого ближе тебя.

Такой разговор состоялся между матерью и дочерью. На следующий день Гузалия уехала в Казань.

...На фотографии были запечатлены девочки и мальчики в пионерских галстуках — кто-то сидел, кто-то стоял. В заднем ряду посередине — Анвар. В его взгляде просматриваются какое-то удивление и усталость. Он смотрит прямо в объектив. Волосы гладко причесаны. Белая рубашка заправлена в брюки, на шее пионерский галстук.

На слет они пришли пешком и ушли пешком. Гуляли по райцентру, участвовали в спортивных соревнованиях, а потому очень утомились. Анвар тоже устал. Уже возле самой деревни вдруг выяснилось, что он целый день ничего не ел. Видимо, ничего с собой не взял. Или в доме не было еды?.. Гузалия тогда подумала: как же я не сообразила сама? Ведь мама положила ей в дорогу два сваренных вкрутую яйца и ватрушку с картошкой...

Это были воспоминания о давно ушедших днях, но сейчас у Гузалии заныло сердце. Только Анвар уже ничего не знает, не чувствует, он стоит и смотрит в объектив своими красивыми глазами из-под черных бровей. У фотографии нет сердца, которое бы могло болеть.

В фотоателье очень быстро изготовили копию. Теперь у Гузалии появилась возможность быть с Анваром всегда, разговаривать с ним, советоваться...

В Казани Гузалия отыскала сестру Анвара. Потоптавшись в нерешительности у двери, Гузалия постучалась.

— Кто там? Входите, открыто! — послышался из комнаты женский голос.

Гузалия вошла и остановилась. Она узнала сестру Анвара, когда-то они с мужем приезжали в деревню погостить.

— Я из Куюка приехала, Исламия апа, — сказала Гузалия. — Вот мама передала вам гостинцы — немного масла, душица. Я — Гузалия...

— О Господи... Давай, милая, проходи. Проходи. Садись. Вот какая гостья к нам пожаловала! Газиз, Газиз, иди сюда, — позвала она мужа из соседней комнаты.

В дверях возник мужчина лет 40–50 с небольшой сединой в волосах. Он широко улыбался во весь свой белозубый рот.

— Слышу, слышу, вы из Куюка приехали! Ах, этот Куюк! Какие красивые там леса и луга! А река и озера, полные рыбы! Наверно, красавицы, как Исламия и вы, могут вырасти только на таких красивых лугах! — Зашумел он. — Давай, мать, ставь чайник, угощай гостью душистым чаем. Как, ты сказала, тебя зовут?

— Гузалия... Меня зовут Гузалия.

— Ах, Гузалия... Анвар... Так ты... — Газиз вдруг все понял и растерялся, не зная что сказать. — Так ты Гузалия! Я очень хотел посмотреть на тебя. Очень. Вот увидел. Только у меня сейчас совсем нет времени поговорить. На работу спешу. Ты, Гузалия, до отъезда в деревню зайди к нам еще раз. Вместе сходим к Анвару. Приходи, ладно? В выходной. Ну ладно, мать, я пошел тогда. До свидания, сестричка...

Оставшись наедине, Гузалия попросила:

— Исламия апа, расскажите мне подробно о последних днях Анвара.

— Как мне благодарить тебя, милая, за твою чистую душу и большую любовь? — Исламия тяжело вздохнула. — Он был очень впечатлительный. Я даже думала, что Анвар станет поэтом. Он писал стихи, даже, помню, как-то баит сочинил. Впрочем, ты и сама, наверно, знаешь об этом... Он все время говорил о тебе. Очень скучал.

— А тех, кто избил его, так и не нашли?

— Нет, к сожалению, нет. Очень долго искали. Но так ничего и не выяснили. Я про следователей говорю. Ты не принимай близко к сердцу, но я скажу... У каждого человека своя судьба, свое счастье...У тебя вся жизнь еще впереди. И красивая ты...

Гузалия сразу сообразила, что у Исламии на уме, но ей было неловко перебивать ее. А потом... в ее голосе, движениях она вдруг уловила сходство с чертами Анвара. И потому ей было хорошо.

— Спасибо, Исламия апа. Я вот слушаю вас и думаю... — сказала она. — Наверно, и в самом деле нельзя жить прошлым. Наверно, надо смотреть в будущее... Но ведь Анвар — моя первая любовь. Смотрю я на некоторых и думаю: они погрязли в суете и мелочах жизни. Но, оказывается, и в таких случаях настоящая любовь не исчезает. Какой бы сложной ни была жизнь, но во взглядах тех, кого соединила любовь, в том, как в обычные слова они вкладывают смысл, понятный только им двоим, я вижу, узнаю, чувствую ту самую глубинную сердечную близость.

Вот вы сейчас так мягко прикоснулись к руке мужа. А он улыбнулся вам как-то по-особенному! Я же вижу. ...Эх, стоило вам прикоснуться к моему страдающему сердцу, и такие слова вдруг у меня нашлись... Пойду я, спасибо за чай...

— У тебя душа святая, сестрица. Пусть Аллах дарует тебе терпение, здоровье. Ты всю душу мне перевернула. Мы действительно часто забываем жить с ощущением радости и вкуса жизни. Приходи к нам в выходные. Сходим к Анвару, вон и Газиз то же самое сказал.

— Приду, Исламия апа. Спасибо вам.

После этой встречи Гузалия словно немного успокоилась. Или, быть может, ей это показалось? И, возможно, это всего лишь самозащита человеческого организма, который после бесконечных раздумий и разъедающей тоски наконец освобождается от этого невыносимого гнета? Но каких только неожиданных испытаний не подбрасывает человеку жизнь. В доме Исламии Гузалию ожидало новое потрясение. В тот самый момент, когда она взялась за ручку двери, она открылась, и на пороге возник... Анвар.

*** * ***

Потолок палаты белоснежно чист. И все же, если долго смотреть, на нем можно многое увидеть. Вон там небольшой комочек побелки напоминает маленький белый шрам над черной бровью Анвара. Анвар рассказывал ей, что шрам остался после того, как его ударил удочкой Рахимджан. Этот пучеглазый парень с вечно потрескавшимися отвислыми губами был на два-три года старше Анвара и Гузалии. Еще в школе он был горазд выдумывать окружающим различные гадости: зимой любил обрывать или отламывать пуговицы на девчачьих пальто, подкладывать в их карманы и сумки записки с непристойными словами, летом развлекался тем, что мочил одежду купающихся детей, затем завязывал ее в тугие узлы, а еще разорял на кладбище вороньи гнезда, отнимал обманом у младших еду, которую те по наивности выносили на улицу. Не зря, наверно, взрослые, браня Рахимджана, говорили, что у него винтиков не хватает...

Вот этот самый парень и ударил Анвара по лбу удочкой.

Однажды, в самый разгар лета, устав от работы на картофельных огородах, девчонки решили искупаться и пошли за деревню, туда, где возле фермы Актай был глубже. Стоило им, раздевшись, зайти в воду, как из лопухов вылез губошлеп Рахимджан, который, как оказалось, работал на ферме. Собрав всю одежду купальщиц, он намочил рукава и брючины в воде и, завязав их в узлы, закопал в песок. Напрасно девчонки надеялись, что после этого он уйдет, куда там! Губошлеп сел на берегу и с гнусной ухмылкой начал ждать, когда девушки выйдут из воды. Те уже и умолять пробовали, но он только скалил зубы. Замерзшие девочки, стуча зубами, начали плакать.

Лишь заметив на тропке пастуха Миассара, гнавшего стадо на водопой, пучеглазый Рахимджан счел за благо смыться. Однако одна из девочек, видимо, рассказала о случившемся кому-то из деревенских

фронтовиков... Через несколько дней, над мальчишками, рыбачившими сидя на мосту, навис Рахимджан. Под глазом у него красовался синяк, потрескавшиеся губы опухли. По своему обыкновению, он начал кидать в воду камешки, чтобы распугать рыбу. И тогда вскочил Анвар:

— Ты что делаешь? Тебе что, интересно обижать младших? Или тебе не хватило того, что получил?..

Вырвав у одного из мальчиков удочку, Рахимджан со злобой ударил ею Анвара по голове. Хоть рана была и небольшая, потекла кровь. Разозлившийся Анвар (откуда силы взялись!) схватил Рахимджана за пояс и в сердцах начал трясти его из стороны в сторону. Сначала верзила не придал этому серьезного значения, попытался перевести все в шутку, хихикал, а потому не успел сообразить, как Анвар с помощью своего друга Амира сбросил его с мостика в воду.

Неожиданно наткнувшись на такое сопротивление, опозоренный Рахимджан струхнул и Анвара больше не трогал. Но шрам на лбу Анвара остался на всю жизнь.

Белое пятно на потолке было похоже на этот шрам Анвара. Впрочем, может, и не похоже, но Гузалии казалось именно так.

В районную больницу Гузалия попала месяц назад. После всех этих событий в Казани ее щеки вдруг покраснели, начали гореть и шелушиться. Врачи пытались лечить ее различными мазями, кремами. Но бесполезно. Затем, внимательно расспросив Гузалию и узнав о пережитом ею, они сообразили, что болезнь эта — от расшатанных нервов. Успокоить девушку, избавить ее от тяжелых мыслей было очень сложно.

Теперь дела уже шли на поправку. Но все же, вспоминая время от времени о событиях, произошедших в Казани, Гузалия тяжело вздыхает и погружается в свои мысли. А тогда...

* * *

Тогда в дверь неожиданно вошел Анвар. Смуглый, с волнистыми черными волосами, чернобровый. В его взгляде, казалось, читались и удивление, и растерянность. Гузалия посмотрела на него и застыла. Переведя взгляд с внезапно побелевшего лица девушки на Исламию, Анвар встал как вкопанный.

— Мама, времени мало. Я только чаю попью и бегу на тренировку, — сказал он, наконец, и пошел мыть руки.

Гузалия, у которой враз ослабели колени, пытаясь не упасть, прислонилась к шкафу. Сердце ее оглушительно стучало, во рту пересохло, сил разговаривать не было. Увидев, что краска сбежала с лица Гузалии, Исламия пододвинула ей стул. Это было очень своевременно, Гузалия прямо-таки рухнула на него.

Тем временем юноша вышел из ванной и сел за стол.

— Вот, сынок, приехала Гузалия из нашей деревни. Знакомьтесь, — сказала Исламия, и юноша улыбнулся гостье.

Гузалия смотрела в лицо юноши, не в силах что-либо произнести. Над его бровью почему-то не было шрама. И крылья носа как будто чуть шире... Да, это был вроде бы и Анвар, и не он.

— Мама, мне чаю, и я побегу.

— Сейчас, Ахмет, сейчас.

Наконец до сознания Гузалии дошли слова «мама», «сынок». Так это же сын Исламии! Боже, какое сходство! Эти жесты, взгляды... А улыбка!

— Исламия апа, прости меня, ради бога. Что-то мне нехорошо стало. Боже мой, сынок ваш — вылитый Анвар!

Исламия, похоже, поняла, что творилось с девушкой, и обняла ее за плечи.

На следующий день они встретились снова. На могилу Анвара Гузалия шла в большой тревоге; она очень боялась того, что может потерять над собой контроль и разрыдаться. Нет, она не плакала, не билась в истерике. Что-то случилось с ней. Она вдруг увидела себя словно бы со стороны, глазами другого человека. Вот она, стараясь оставаться спокойной, стоит, прислонившись к ограде, и теребит платок. На ее бледном лице отражается глубокая задумчивость. Здесь, возле ее ног, лежит Анвар. Лежит тихо. И не шепчет ей на ухо, как прежде, нежные слова и не греет ей щеку своим горячим дыханием. Как же так?! Неужели он совсем не чувствует, что она совсем рядом с ним, что она страдает так, что умереть готова? Романтичный Анвар, который мечтал подняться, как орел, в небо, к звездам, теперь спокойно лежит в земле? Где тут справедливость? Куда делась его любовь?!

Словно очнувшись, Гузалия поднимает голову. Перед нею стоят Исламия и Газиз. Они что-то говорят, но Гузалия их не слышит. Ее взгляд устремляется на живого Анвара — их сына Ахмета. Прямо у нее перед глазами Ахмет сменяет Анвара, Анвар появляется вместо Ахмета. Шрам над бровью то виден, то нет.

Ахмет-Анвар улыбается. Эта улыбка растапливает застывшую душу Гузалии. Наконец, она возвращается к реальности и начинает слышать.

— Пойдем уж, Гузалия. Пора домой. Вот и с Анваром повидалась. Пусть спит спокойно, да будет земля ему пухом...

*** * ***

Пока Гузалия лечилась в больнице, ей в голову неожиданно пришла одна мысль. После выздоровления, когда она, сдав экзамены, приехала в деревню на каникулы, эта мысль окончательно окрепла. Конечно, Гузалия попыталась отогнать ее, но от этого мысль становилась только настойчивее. И, наконец, однажды Гузалия высказала ее матери:

— Мамочка, милая, не обижайся... Я перевожусь на учебу в Казанское училище.

— Как это? — растерялась мать. — Ни с того, ни с сего... Где ты там будешь жить? А я?

— Закончу учебу, устроюсь на работу и возьму тебя к себе. А пока... Я же стипендию получаю. Если туго придется, перейду на вечернее отделение, а днем буду где-нибудь работать.

— Эх, доча... Как же так? Посоветоваться надо было с Залиль абый... с родственниками...

— Даст Бог, все будет хорошо, мамочка. Не волнуйся, только разреши.

— Разреши... А что мне остается?.. Где же ты жить будешь? Постой, что-то в голове у меня все перемешалось...

— Найдется какая-нибудь квартира или общежитие. Думаю, что и Исламия апа поможет.

— О Аллах, видно, так на роду написано. Я уж не могу противиться. Ты сама теперь не маленькая.

Так Гузалия стала горожанкой. Она перешла на вечернее отделение Казанского педагогического училища, устроилась на временную работу, нашла и место в общежитии. Теперь у нее появилась возможность видеть Анвара-Ахмета когда захочется. Однажды перед сном она вспомнила о старике Куюке, который некогда приснился Анвару, и долго лежала, задумавшись. И — вот удивительно — в тот же вечер старик Куюк совершенно отчетливо приснился ей. Впрочем, он ничего не сказал, а только улыбнулся и протянул к ней руку. С его руки на плечо Гузалии перелетел жаворонок и звонко запел свою радостную песню.

2004
Перевод Гаухар Хасановой

ЭЧТӘЛЕК

Әнис алмалар
Якын йолдызлар

СОДЕРЖАНИЕ

Анисовые яблоки
Близкие звезды

Литературно-художественное издание

Хасанов Анас Хасанович

АНИСОВЫЕ ЯБЛОКИ

Казань. Татарское книжное издательство. 2008

На татарском и русском языках

Әдәби-нәфис басма

Хәсәнов Әнәс Хәсән улы

ӘНИС АЛМАЛАР

Редакторы *Ф.М.Хафизов, А.Д.Алишева*
Художник и художественный редактор *Р.Х.Хасаншин*
Техническое редактирование и компьютерная верстка *Ф.Р.Гисматуллиной*
Корректоры *Л.З.Шигапова, Н.И.Максимова*

Оригинал-макет подписан в печать 3.09.2008. Формат 84x108 $^{1}/_{32}$. Усл. печ. л. 12,60. Усл. кр.-отт. 13,02.
Уч.-изд.л. 13,38. Тираж 2000 экз. Заказ Т-1058.

Татарское книжное издательство. 420111. Казань, ул.Баумана, 19.
http://tatkniga.ru
e-mail: tki@tatkniga.ru

ОАО Полиграфическо-издательский комплекс «Идел-Пресс». 420066. Казань, ул.Декабристов, 2.